Микола Гнатишак

ДЕРЖАВНІ ГРОШІ УКРАЇНИ 1917-1920 РОКІВ

ілюстрований історично-іконографічний нарис

Канюка

Клівленд 1974

diasporiana.org.ua

ВЛАСНІ ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОГО МУЗЕЮ-АРХІВУ у КЛІВЛЕНДІ:

1. Леонід Бачинський: Українська пресі в Клівленді. Відбитка з "Української Літературної Газети" в Мюнхені, 1957. Сторін 23, розмір 23½ x 3⅓ інча. - Вичерпане.

2. Леонід Бачинський: Українські друковані видання в Клівленді 1915-1958 (матеріяли до бібліографічного показника), 1958. Ст. 46, 8 x 5½. - Ціна 2.-- дол.

3. Леонід Бачинський: Пластова бібліографія. Пластові видання в Карпатській Україні й Чехії 1923 - 1938 років. Ст. 46, 1 ілюстрація, 8½ x 5½, 1959. - Ціна 2.-- дол.

4. Леонід Бачинський: Шевченкіяна в США і Канаді в рр. 1960 і 1961. Відбитка з Альманаха "Гомону України" в Торонті на 1962. р. Ст. 10, 9 x 6. - Вичерпане.

5. Леонід Бачинський: Видання творів Т. Шевченка в США (бібліографічні матеріяли до 1960.р. включно). Відбитка з "Визвольного Шляху", Лондон, 1962. Ст. 23, 9 x 6½. - Ціна 1.50.

6. Леонід Бачинський: Нотні видання поезій Т. Шевченка, друковані у США і Канаді (бібліографічні матеріяли). Відбитка з Альманаха "Гомону України" в Торонті на рік 1964. Ст. 29, 9 x 6. - Ціна 2.-- дол.

7. Леонід Бачинський: Покажчик видань Шевченкових творів та праць ріжних авторів про життя та творчість Тараса Шевченка 1961 і 1962 рр. Відбитка із "Самостійної України" в Чикаго, 1964. Ст. 8, 11 x 8½. - Вичерпане.

8. Леонід Бачинський: Каталог творів та малюнків Тараса Шевченка. Виставка у Клівленді у 100-ліття смерти Кобзаря, 1861-1961, в Українськім Народнім Домі 10-12. 3. 1961. Ст. 22, 8½ x 7. - Ціна 1.-- дол.

9. Леонід Бачинський: Корисна праця д-ра А. Жуковського для української справи. 1965. Ст. 22, 8½ x 7. 6 ілюстрацій. - Ціна 1.-- дол.

10. (Збірна праця 7-х авторів) "Володимир Радзикевич" Ювілейний збірник. 1966. Ст. 100, 16 іл. 9 x 6. - Ціна 3.-- дол.

- продовження на третій стороні обкладинки -

МИКОЛА ГНАТИШАК

ДЕРЖАВНІ ГРОШІ УКРАЇНИ

1917 — 1920 РОКІВ

Ілюстрований
історично-іконографічний нарис

КЛІВЛЕНД, ОГАЙО

1 9 7 3

Видання
"УКРАЇНСЬКОГО МУЗЕЮ - АРХІВУ" В КЛІВЛЕНДІ, ОГАЙО
Випуск ч. 15

Library of Congress Catalog Card Number: 71-172698

Редактор і компілятор Додатку: **Степан Кікта**
Мовний редактор: **ред. Іван Ставничий**
Обкладинка і заставки: **Олександер Канюка**
Видавничий референт: **Леонід Бачинський**

Передрук дозволений за названням автора і поданням джерела.

Тираж 1.000 прим. Величина 9 х 6 цалів.
Папір 60 фунтовий, вирібні Говард.

Друк офсетом у фірмі: АКМЕ Прінтінґ
666 Алея Евкліда у Клівленді в Огайо, ЗДА

Дохід призначений на Фонд придбання будинку
для "Українського Музею" у Клівленді.

В передплаті і для членів Музею **ціна 5.00 ам. дол.**

MYKOLA HNATYSHAK

PAPER MONEY OF UKRAINE

1917 — 1920

History and Description with illustrations of all issues
in Ukrainian language
with English and German Summaries

CATALOG

Editor: *Stepan Kikta*
Cover: *Alexander Kaniuka*
Business Editor: *Leonid Bachynskyj*

Published by
THE UKRAINIAN MUSEUM-ARCHIVES, INC.
3425 Broadview Road
Cleveland, Ohio 44109
U. S. A.

1 9 7 3

Printed in the U. S. A.

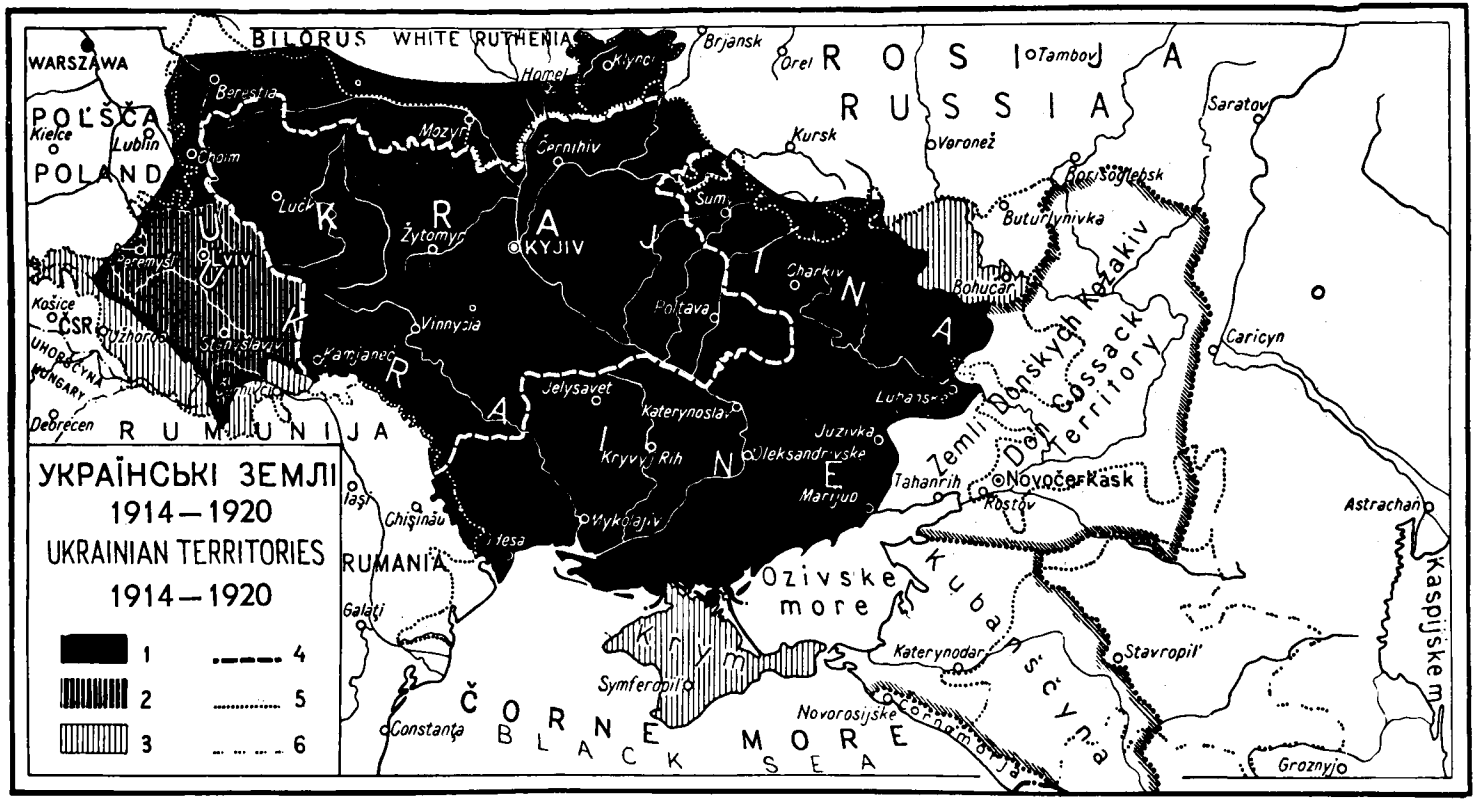

Мал. 363. Українські землі 1914-1920 рр.

1 — Українська Держава в 1918-20 рр.; 2 — Західньо-Українська Народна Республіка; 3 — недовгочасні анексії 1917-19 рр.; 4 — межі автономної України серпня 1917 р.; 5 — межі суцільної укр. етнографічної території; 6 — укр. етнографічна територія разом із простором з мішаним населенням

THE UKRAINIAN LANDS IN 1914–20: (1) the Ukrainian State in 1918–20; (2) the Western Ukrainian National Republic; (3) territories temporarily incorporated in the Ukrainian state in 1917–19; (4) the boundaries of autonomous Ukraine in August, 1917; (5) the boundaries of the compact Ukrainian ethnic territory; (6) the Ukrainian ethnic territory including the area of mixed population.

MYKOLA HNATYSCHAK

GELDSCHEINE DES UKRAINISCHEN STAATES

1917 — 1920

Geschichte und Beschreibung mit Abbildungen aller Ausgaben
in Ukrainischer Sprache
mit deutscher und englischer Zusammenfassungen

KATALOG

Schriftleitung: *Stepan Kikta*

Einband: *Aleksander Kaniuka*

Geschäftsleitung: *Leonid Batschynskyj*

Verlag
DES UKRAINISCHEN MUSEUMS & ARCHIVE, e. V.
in Cleveland, Ohio — U. S. A.

1973

Г Е Р Б С О Б О Р Н О Ї У К Р А Ї Н И,

проєкту Василя Кричевського, затверджений Центральною Радою Української Народньої Республіки 22. 3. 1918, на пропозицію спеціяльної підготовчої Комісії, якої головою був Президент М. Грушевський.
Зліва: "Малий"; зправа: "Великий" герб.

St. Volodymyr's (979 - 1015) TRYZUB - T R I D E N T
Coat of Arms of all Ukraine, adopted March 22, 1918.
Designed by Wasyl Krychevskyj.
Left: "Small" Coat of Arms. Right:"Great" Coat of A.

TRYSUB des Heiligen Wolodymyr (979 - 1015) - DREIZACK
das Wappen der freien Ukraine, klein und gross (rechts)
beschlossen am 22. März 1918 nach dem Entwurf von Wasyl Krytschewskyj.

ВІД АВТОРА.

З державними банкнотами відродженої до самостійного життя України я зазнайомився вперше в Перемишлі як учень четвертої кляси української гімназії. Вони зробили на мене велетенське враження. Я старався дещо більше довідатися про них і вже тоді постановив присвятитися цій ділянці. Почав від інтенсивного їх збирання. Так вчасно виявилися вроджені прикмети музейного робітника, які згодом під час університетських студій розвинулися завдяки д-рові Іларіонові Свєнціцькому, директорові Національного Музею у Львові. Його прекрасні доповіді за ввесь час існування таємного Українського Університету втішалися великою фреквенцією і саме вони скріпили моє юнацьке патріотичне зацівлення і відновили постанову, щоб пильно студіювати та друкувати у тодішніх наших львівських періодиках висліди моїх розшуків.

Свої досліди закінчив я історично— іконографічною працею п. з. "Державні гроші України 1917 - 20 років". Резюме тієї праці надруковано в третьому томі Української Загальної Енциклопедії. Прихильна рецензія д-ра Свєнціцького спонукала мене шукати видавця. Сильний на тодішні галицькі відносини концерн "Українська Преса" Івана Тиктора відмовився прийняти до друку і видати книжку, яку треба було ілюструвати десятками кліш. Католицькі "Дзвони" потребували рік часу, щоб прийти до ідентичного висновку й рішення.

Мої доповіді на тему українських державних грошових знаків у наших середніх школах та в Духовній Академії у Львові переконували мене про конечність появи такої праці друком. Тоді мій стрийчний брат проф. д-р Микола Гнатишак обіцяв надрукувати її в 1939. р. в журналі, що його підготовляв до друку проф. Василь Сімович. Тим часом вибухла друга світова війна і під час большевицької окупації в 1939. р. "страха ради" проф. Сімович у Львові спалив мою працю, а копія пропала в 1945. р. в часі альянтського налету на Інсбрук в Австрії.

Опинившися в 1950. р. в Америці на виснажливій фізичній праці роздумував я про реконструкцію втраченої монографії. Та щойно в 1960. р. зміг я зачати працювати над зреалізуванням своєї мрії. При цілковитім браку літератури та зразків наших державних банкнот довелося знову починати від самого початку і то у значно гірших обставинах чужини та віддалі часу. Реконструкцію довелося сперти на доривочних записках, які збереглися від знищення війною та на розробутих примірниках банкнот і деякої літератури.

Відтворена серед невідрадних обставин оця праця - і то перша в тій матерії - не може бути без недотягнень і далека від досконалости.

Достойному громадянинові Леонідові Бачинському, основникові і голові Українського Музею - Архіву у Клівленді в Огайо, який уможливив видання оцього нарису друком, складаю щиру подяку.

Рочестер, Ню-Йорк
Літом 1970-о року

Микола Гнатишак

1. ПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ 1917 - 1920.

Історію України 1917-20 років творять 4 доби:

1. доба Центральної Ради (ЦР) і Української Народньої Республіки (УНР) від 17.3.1917 до 29.4.1918.
2. доба Гетьманської "Української Держави" від 29-го квітня до 14. грудня 1918. року.
3. доба Директорії Української Народньої Республіки від 14. грудня 1918. року.
4. доба Західньо - Української Народньої Республіки (ЗУНР) від 1. листопада 1918, а від 22. січня 1919 Західньої Области УНР (ЗОУНР).

ЦЕНТРАЛЬНА РАДА.

Президент ЦР: проф. Михайло Грушевський.(Народився 29.9.1866 в Холмі, помер 24.11.1934 в Кисловодську, кліматичному та бальнеологічному курорті.

Голова Генерального Секретаріяту від 1. Універсалу Володимир Винниченко (1880-1951), а від 4-го Універсалу і проголошення Самостійности УНР 22. січня 1918 голова Ради Народніх Міністрів Всеволод Голубович, нар. 1890.

Генеральні Секретарі Фінансів:

1. Христофор Барановський (1874-1941),
2. Михайло Туган Барановський (1865-1919),
3. Василь Мазуренко (1877- ?).

Народній Міністер Фінансів:

1. Степан Перепелиця (1884-1932).

Офіційні органи:

1. "Вісті з Української Центральної Ради"
2. "Вісник Генерального Секретаріяту України"
3. "Вісник Генерального Секретаріяту Української Народньої Республіки"
4. "Вісник Ради Народніх Міністрів УНР"

УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА.

Гетьман (генерал) Павло Скоропадський народився 15.5.1873 у Вісбадені, а помер 26.4.1945 року в німецькому селі Меттені над Дунаєм в наслідок поранення в часі альянтського налету на вузлову залізнодорожну станцію у Плятлінґу в Долішній Баварії. Померлогс в поблизькому селі Гетьмана похоронив там же 28.4.1945 священник Української Католицької Церкви о. Григорій Онуфрів.

Прем'єри Ради Міністрів:

1. Федір Лизогуб, нар. 1851, помер 1928 в Югославії.
2. Сергій Гербель, прем'єр 14.11. - 14.12.1918.

Міністер Фінансів:

Антін Ржепецький, банковець, член російської "Партії Народної Свободи" ("кадет").

Офіційний орган:

"Державний Вісник".

ДИРЕКТОРІЯ.

Директорія УНР була покликана Українським Національним Союзом 14. 11. 1918 у складі 5-ти членів: Голова Вол. Винниченко, Головний Отаман Симон Петлюра, Федір Швець, Андрій Макаренко (1885-1963) і Опанас Андрієвський (1878-1955). Після з'єднання ЗУНР 22. січня 1919 з УНР в одну Соборну УНР, з кінцем березня 1919 до Директорії увійшов за постановою Трудового Конґресу Євген Петрушевич як Президент Української Національної Ради ЗОУНР.

Від липня 1919, в Кам'янці Подільськім Директорія стала триособовою: Гол. От. С. Петлюра (голова від 11.2.1919), Ф. Швець і А. Макаренко. - През.Петрушевич причислявся лиш номінально. З 15.11.1919 остав сам Гол. Отаман С. Петлюра.

Директорія перевела повстання проти режиму гетьмана Скоропадського і після його зречення 14.12. 1918. р. перебрала владу і привернула Українську Народню Республіку.

Гол.От. Петлюра народився 10.5.1879 в Полтаві, а згинув 25.5.1926 на вул. Расін (ріг Сен-Мішель) в Парижі від кулі вбивника Самуїла Шварцбарта (нар. 1886 у Смоленську). Похований на цвинтарі Монпарнас.

За законом з 12.11.1920 наступником Петлюри став Андрій Лівицький, (нар. 9.4.1879 в Липляві, помер 17.1.1954 в Карльсруге. Похований на цвинтарі Вальдфрідгоф у Мюнхені). В 1954.р. Президентом УНР в Екзилі був обраний Степан Витвицький (1884-1965), а після його смерти Микола Лівицький, нар. 1907.

Ради Народніх Міністрів. (Кабінети)

Прем'єри:

26.12.1918 - 13.2.1919: Володимир Чехівський (1874-?)
13.2. - 9.4.1919 у Вінниці: Сергій Остапенко.
9.4. - 27.8.1919 у Рівному, в Галичині і Кам'янці Подільському: Борис Мартос, нар. 1879.
28.8.1919 - 25.5.1920 у Кам'янці, в Зимовому Поході 6.12.1919-6.5.1920: Ісаак Мазепа (1884-1952)
25.5.1920 в Києві - 15.10.1920 в Кам'янці: Вячеслав Прокопович
15.10.1920 в Кам'янці - до березня 1921 в Тарнові: Андрій Лівицький.

Після відходу Української Армії з границь УНР в дні 21.11.1920 на еміграцію, Екзильні Уряди УНР продовжують діяльність в користь визволення України з осідком спочатку у Польщі, згодом у Франції, а по війні у Західній Німеччині.

Народні Міністри Фінансів:

1. Борис Мартос, до 13.3.1919. Перед ним тимчас.керівник мін. Василь Мазуренко (1877 - ?).
2. Михайло Кривецький, в березні 1919.
3. Борис Мартос, одночасно і прем'єр-міністер.
4. Христофор Барановський (1874-1941) в Кабінеті В. Прокоповича в Кам'янці Подільському
5. Петро Відибіда - Руденко (1891 у Вінниці, помер 1.9.1971 в Нью Йорку як Архиєпископ Палладій)

Офіційні органи:

1. "Вісник Української Народньої Республіки"
2. "Вісник Державних Законів".

ЗАХІДНЬО-УКРАЇНСЬКА НАРОДНЯ РЕСПУБЛІКА /ЗУНР/

ЗУНР була проголошена у Львові 1. листопада 1918-го року після військового перевороту під проводом сотника Дмитра Вітовського (8.11.1887 - 4.8.1919) і перебрання влади від Австро-Угорщини. ЗУНР охоплювала етнографічну територію тієї монархії, а це східню Галичину, північну Буковину і 7 повітів Закарпаття з 75ооо квадратових кілометрів і 6 мільйонів населення, в тім 71% українців, 14% поляків, 13% жидів і 2% інших.

Президент Української Національної Ради, член Директорії УНР від кінця березня 1919, а від 9. 6. 1919 Диктатор ЗОУНР Євген Петрушевич (3.6.1863-29.8. 1940 в Берліні і похований на цвинтарі св. Ядвіги).

Ради Державних Секретарів:

1. Кость Левицький (1859-1941), голова і Секретар Скарбу від 10.11. до половини грудня 1918 у Львові і Тернополі,
2. Сидір Голубович (1873-1938), голова і Секр. Фінансів від початку січня до 9.6.1919 у Станиславові.

При Диктаторі у складі його Ради Уповноважених, по скомасованню дотеперішніх Секретаріятів, Секретарем Внутрішніх Справ був С. Голубович.

У Відні в "Уряді Диктатора" один з 4-х членів був "Уповноважений для фінансів".

ЗУНР не мала власних емісій грошових знаків, а в державі курсували австрійські корони, поділені на 100 гелерів, званих за часів ЗУНР сотиками.

4.1.1919 УНРада в Станиславові ухвалила злуку ЗУНР з УНР у Києві і соборність українських земель і народу в одній державі УНР проголошено врочисто на площі св. Софії 22. січня 1919. З цього часу в Західній Області УНР (ЗОУНР) курсували поруч корон також грошеві знаки УНР за курсом: одна гривня рівнялася 80 сотикам (1 корона = 1.25 грв). Директорія УНР помагала ЗОУНР українською і австрійською валютами.

Офіційний орган:
"Вісник Державних Законів і Розпорядків".

2. ДВІ МОНЕТНІ СИСТЕМИ

У першій половині березня 1917. р., в третьому році першої світової війни вибухла в Петрограді (тепер Ленінград) революція. Тюрма народів - царська Росія перестала існувати. Сливе всі народи, які примусово входили в склад московської імперії, старалися створити свої національні держави та всі державні ділянки заступити своїми рідними. Бачимо це між іншим і на грошах. В Україні царського рубля і копійку заступили карбованці, гривні та шаги.

За час державної незалежности України появилися дві наші монетні системи. Перша була зв'язана з законом, ухваленим Центральною Радою 6. січня 1918. р. (нового стилю). Надруковано його в сьомому числі "Вісника Генерального Секретаріяту УНР"; він обнимає 11 параграфів. У першому з них зазначено, що "Кредитові білєти УНР випускається під забезпечення тимчасово, до утворення золотого фонду майном Республіки". В четвертому параграфі читаємо: "Кредитові білєти випускаються в карбованцях, при чому один карбованець містить 17.424 долі щирого золота і ділиться на 200 шагів".

Згідно з цим законом нашою монетною одиницею став КАРБОВАНЕЦЬ. Чому карбованець як монетна одиниця ділився на 200, а не на 100 частин, як це майже у всіх державах прийнято, годі вияснити. Годі також вияснити, чому друкування і віддання в обіг розпочато лиш одною і то відразу аж стокарбованцевою банкнотою.

1 "доля" - це 0.044 грама. Карбованець отже мав 0.766656 грама золота, тобто ту саму кількість, що і царський рубель. Тому і паритет карбованця з рублем був рівний.

З появою в обігу кредитових білетів вартости 100 крб зв'язані досить замітні явища. Перше - це те, що появилися вони в обігу дня 5. січня 1918. р., себто на один день скоріше від закону Центр.Ради, що ним установлено першу нашу монетну систему. Друге, подібно замітне явище полягає в тім, що цих 100 крб. із тризубом на аверсі, випередили на 54 дні закон про державний герб України, ухвалений ЦР щойно 1.3.1918.

Друга наша монетна система зв'язана з законом ЦР з 1. березня 1918, за яким монетною одиницею стала ГРИВНЯ, яка мала 8.712 долі, або 0.383328 грама щирого золота й ділилася на 100 шагів*/. Дві гривні відповідали одному карбованцеві. В противенстві до закону з 6.1.1918, в цьому законі виразно заподано я ких вартостей гривні мають появитися в обігу: 2, 5, 10, 20, 50, 100 і 1000 грв. Емісія грошей була обмежена до 100 мільйонів крб.

Авторизована владою емісія 20 і 50 грв. н е була здійснена, а замість них пізніше емітовано 500 і 2000 грв.

Декретом Гетьмана з 9. травня 1918 проголошено знова поворот до першої одиниці - і карбованець знова став державною валютою України.

В цих двох монетних одиницях влада України емітувала паперових грошей на 928 мільйонів карбованців, з того 53 міл. за ЦР, 205 міл. за гетьманської Держави і 670 міл. за Директорії УНР.

Право емісії грошових знаків в Україні було надане виключно Державному Банкові.

*/ "Народня Воля", Житомир, ч. 20 з 1. березня 1918.

3. НАЗВИ ДЕРЖАВНИХ БАНКНОТ

Із банкнотами державних видань України 1917-1920 років пов'язані історичні, офіційні та старо-й новонародні назви.

Історичну назву має г р и в н я. Гривня, це давня українська одиниця ваги й вартости. Спочатку була це назва одного фунта срібла. Втрачуючи щораз більше на своїй вартості, гривня до вибуху революції задержала вартість десяти копійок міддю, або три й пів копійки сріблом.

К а р б о в а н е ц ь, це старонародня назва. Походить вона від давнього, примітивного способу записування - карбування рахунків на патику. Дехто, помоєму зовсім неслушно, назву карбованця пов'язує з карбами - нарізами на вінчику - отоці монет.

Назва ш а г в науці досі остаточно не з'ясована.

Офіційні назви наших банкнот.

"ДЕРЖАВНИЙ КРЕДІТОВИЙ БІЛЄТ" на 100 крб. першої емісії.

"ЗНАК ДЕРЖАВНОЇ СКАРБНИЦІ" на 10, 25/I. емісії і 25/II. емісії карбованцях, на 50, 100/II. емісії, 250 і 1000 крб.

"ДЕРЖАВНИЙ КРЕДИТОВИЙ БІЛЄТ" на 2, 10, 100,500,1000 і 2000 гривнях.

"БІЛЄТ ДЕРЖАВНОЇ СКАРБНИЦІ" на 3.6% облігаціях вартости 50, 100, 200 і 1000 гривень.

"РОЗМІННИЙ ЗНАК ДЕРЖАВНОЇ СКАРБНИЦІ УНР" на 5 грв.

Народні назви наших банкнот.

Державний Кредитовий Білєт вартости 100 кб. з 5.1.1918 мав три народні назви:

"Ясіня". Лицева сторона надрукована жовтою і жовто гарячою красками.

"Жидівські гроші". На зворотній стороні надрук "Сто карбованців" подано в мовах 3-х національних меншостей України, тобто по-московському "Сто карбованцевъ", по-польському "Sto karbowańców" і по-жидівському "Гіндерт карбовенцес".

"Горпинка". Генеза не вияснена. Мабуть жартівливе означення цієї першої банкноти.

Знак Державної Скарбниці на 50 крб. це:

"Лопатка". На аверсі селянин із лопатою в руці.

"Денікінська лопатка". Назва 50 крб., незаконно друкованих "Добровольчою Армією" ген. Денікіна в Одесі.

Знак Державної Скарбниці на 100 крб. з 1919:

"Богданівка". На аверсі, на білім марґінесі відтиснений портрет гетьмана Богдана Хмельницького.

Знак Державної Скарбниці на 250 крб. це:

"Фейґели", "Птичка", "Канарейки". Фейґели - зукраїнізоване жидівське слово (за німецьким "Vögelein" = птичка), а канарейка тому, що цей банкнот друковано красками опіреного канарка.

Знак Державної Скарбниці на 1000 крб. це:

"Гетьманка" або "Рябі". На реверсі одна з жінок держить в руці гетьманську булаву. А "рябі" через рябе уложення красок.

З банкнот у гривневих вартостях лише 3.6% облігацій мали народню назву, а саме: "Аеропляни" (через купони, надруковані з обох поземих боків всіх чотирьох облігацій).

"Розмінна монета" були звана "Гроші" та "Метелики". Цей наш воєнний "більон", на всіх п'ятьох шагових вартостях, на реверсах мав надрук: "Ходить нарівні з дзвінкою монетою". Сердилися жінки на базарах, коли вітер видував їм шагові гроші з рук і тоді говорили: "Де там тобі ходять, коли літають неначе метелики".

4. ЗАГОТІВЛЯ БАНКНОТ.

В 11-му параграфі закону Центральної Ради про першу нашу монетну систему читаємо: "Генеральному Секретареві Фінансів надається право виробити зразки кредитових білетів УНР та опис їх оголосити до загальної відомости". Згідно з тим зорганізовано при Міністерстві Фінансів, щоправда досить пізно,бо щойно в березні 1918. р. Мистецько-ґравірувальний відділ, що поділявся на такі підвідділи:

1. літографічно-перекладний,
2. конґревний (тобто різноколірного друку),
3. метальної ґравюри,
4. фототипії,
5. фотоцинкографічний, та
6. мистецький із музеєм.

Від самого початку аж до червня 1919. р.Мистецько-ґравірувальним відділом завідував артист Іван Мозалевський, а пізніше артист - маляр Подушко. Той відділ виготовляв проєкти грошових знаків, поштових марок, державних гербів та інших державних паперів. Над їх виготовленням працювало понад 20-х мистців. Замовлення на ті державні папери провадив Мозалевський у порозумінні з управителем "Експедиції Заготівлі Державних Паперів", яким по черзі були: А.Л. Венераки, Барбарів, І.А.Михайловський, Микола Даниль ченко і останній, в Кам'янці Подільськім, Федосіїв.

Ця Експедиція З.Д.П. проголошувала конкурси на різнородні вартісні папери і друки і участь в них приймало багато мистців, між ними */: проф. Української Академії Мистецтв Михайло Бойчук, його дружина С. Наліпинська-Бойчук, Варанів, А. Богомазів, М. Жда ха, М. Зайончковська, Зітен (? Вітен), Гр. Золотов, Касперович, Кримінський, Михайло Мошалів, Леонід Обозненко, Л. Овсянників, М. Павлович, Л. Розів, Іван Рум'янців, М. Сальників і Антін Середа.

Прийняття чи відкинення проєкту зразка даного державного паперу залежало виключно від спеціяльної комісії, створеної при Міністерстві Фінансів. У склад цієї комісії входили: голова - товариш міністра фінансів Василь Мазуренко, заступник голови Барбарів,

*/ За інформацією проф. Роберта Лісовського (графіка і маляра, кол. проф. У. Пластичної Студії в Празі 1925-45; нар. 1893 у Запоріжжі), в тому часі студента У. Академії Мистецтв у клясі Нарбута і представника Студентської Ради, а тепер голови Союзу Українців у Великій Британії в Лондоні. (Лист до редактора з 2. жовтня 1971.) - С. К.

члени: від Мін. Освіти - проф. Дмитро Антонович, від УАМистецтва - проф. Юрій Нарбут, завідувач Мистецько-ґравірувального відділу Іван Мозалевський, завідувач цинкографії Н. Негель і два ґравери Гришманюк і Петенко. За прийняті зразки державних паперів виплачувано досить високий гонорар, а саме за проєкт зразка грошового знаку від 2 до 5 тисяч крб., за проєкт зразка поштової марки від 700 до 1000 крб. Для орієнтації подаємо, що тодішня середня платня урядовця становила 450 крб.*/ місячно.

З численних надісланих проєктів згадана комісія прийняла 23 зразки наших державних банкнотоних мистців:

Юрія Нарбута 12 зразків, а саме: 100 крб. першої і другої емісій, 10,100 і 500 грв.; 30, 40 і 50 шагів; 3.6% облігації вартости 50, 100, 200 і 1000 грв.

Олександра Красовського 2 зразки: 25 крб. першої емісії і 50 крб.

Івана Мозалевського 2 зразки: 1000 і 2000 грв.

Антона Середи 2 зразки: 10 і 20 шагів.

Григорія Золотова 2 зразки: 10 і 1000 крб.

Бориса Романовського 1 або 2 зразки: 250 крб. і евентуально 25 крб. другої емісії **/.

Василя Кричевського 1 зразок: 2 грв.

Банкнота вартости 5 грв. не мала одного автора; створено її дорогою компіляції, злучивши фрагменти зразків таких авторів: Золотова, Красовського й Середи, а саме овал із тризубом на аверсі відбито із зворотної сторони 10 крб. Золотова; надрук "Директор Державної Скарбниці" з підписом "Лебідь-Юрчик" відбито з лицевих сторін 25 або 50 крб. (вони графічно тотожні) Красовського; квадрат із тризубом у промінні сонця на реверсі 5 гривень відбито з розмінної монети 10 шагів Середи; круглу печатку відбито з лицевої сторони 1000 крб. Золотова.

З усіх банкнот державних видань України 1917-20 років розмінний знак 5 гривень найменше вдалий так з мистецького, як і з технічного боків. Спричинив це не лише брак автора зразка, але також і технічне вивінування тодішньої друкарні у Станиславові, яка до друкування банкнот не годилася.

---

*/ М. Обідний - Графіка українських грошових знаків, "Стара Україна", Львів 1925, ч. 11-12.

**/ Справа невияснена; авторство цього зразка одні приписують Романовському, другі Приходькові.

Технічне виготовлення

Перші три грошові знаки (100,25,50 крб.) і 5 купюр розмінної монети друкувалися в найкращій київській друкарні Василя Кульженка, що містилася при вулиці Пушкінській ч. 6 - від грудня 1917 до липня 1918 З того часу почали її звати "Експедицією заготівлі". 50 крб. друковано також в Одесі.

Чергових 10 білетів у гривневій валюті (2,10, 100,500,1000 і 2000 та 4 облігації: 50,100,200 і 1000 гривень) в літі 1918 зачато друкувати в Державній Друкарні в Берліні. В Києві друковано ще в листопаді того ж року 1000 крб.

Разом отже в 1918. р. емітовано 19 знаків.

В наступному, 1919. році, видано ще 5 грошових знаків, а це: розмінний знак 5 грв, друкований весною у Станиславові, у ЗОУНР,- а від серпня до місяця жовтня 1919 в Кам'янці Подільському знаки в карбованцях: 100 (другої емісії), 250, 10 і 25, а в тім продовжувано друк 1000 крб., зачатий у Києві в 1918.

Разом Самостійна Україна емітувала 24 паперові грошові знаки.

З цих українських грошових знаків було відадано в обіг за влади:

за Центральної Ради в Києві, 1918	1
в Українській Народній Республіці,1918	2
в Українській Державі за Гетьмана,1918	16
в УНРеспубліці за Директорії, 1919	5
Разом всіх грошових знаків України	24

Голова українки у вінку з овочів благословенної рідної землі. Збільшений деталь з банкноти України вартости 500 гривень і з поштової марки з 1918. року за 30 шагів. Алегорійний рисунок творчого ума Ю.Нарбута

* * *

В Україні обов'язувало числення за с т а р и м с т и л е м (в цьому, 20-у сторіччю спізненому о 13 днів) аж до 15. лютого 1918-го року. Центральна Рада законом з 12. 2. 1918 запровадила новий стиль, за яким день 16. лютого 1918 став 1-им днем місяця березня 1918-го року */.

В цій книзі Видавництво при всіх датах придержується сучасного, загально обов'язуючого у світі числення за так званим " новим стилем", знаним всім як "Григоріянський" календар.

*/ "Вісник Ради Народніх Міністрів УНР", Житомир, ч. 14 з 1918. р.

5. ХРОНОЛОГІЯ

У платничім обігу населення України були карбованці, гривні й шаги; разом 24 банкноти. З того 8 грошових знаків були випущені в карбованцях: 10, 25 і 25 (два видання), 50, 100 і 100 (два видання), 250 і 1000. - 11 номіналів маємо у гривнях: 2, 5, 10, 100 500, 1000, 2000; облігації 50, 100, 200, 1000.

Дрібна монета була в шагах (1/100 гривні) у п'ятьох вартостях: 10, 20, 30, 40, 50.

Центральна Рада авторизувала, приготовила і емітувала 5. січня 1918-го року першу банкноту вільної України вартости 100 карбованців - та підготовляла дальші видання, з яких здійснила ще 25 і 50 карб. в дні 6. квітня 1918.

По зміні державного устрою, гетьманська Українська Держава зреалізувала зачаті попередньо видання і приготовила дальші, вже з назвою "Українська Держава", які опісля, не зміняючи назви, випустила Директорія Української Народньої Республіки.

За влади Гетьмана населення одержало в літі 1918 п'ять вартостей розмінної монети, а скоро за ними 4 облігації (в серпні) та в жовтні 6 банкнотів у гривнях, і ще в листопаді знак на 1000 карбованців.

Директорія УНР через несприятливі умовини воєнного стану не могла здійснювати приготованих Гетьманатом емісій, і щойно пізною весною 1919. р. надрукувала в Станиславові один свого власного замовлення "розмінний знак" на 5 гривень (виконанням і низьким номіналом зовсім схожий на якийсь "місцевий бон" якоїсь більшої громади!).

З прибуттям Директорії до Кам'янця Подільського, стараннями прем'єра і економіста Бориса Мартоса приступлено в літі 1919 до друку заплянованих Гетьм. Урядом знаків. До кінця жовтня 1919 там видруковано 4 знаки: 100 крб. (друге видання) і 250 крб. з повною назвою попередньої Держави; 10 крб. лиш з ініціялами "УД" і 25 крб. (друге видання). Цей останній знак не мав названого емітента; лиш маленький тризуб і прізвище Лебедя-Юрчика служать зовнішньому світові ідентифікаційними факторами.

В загальнім, за ці два роки (1918 і 1919) влада України емітувала грошових знаків на 928 мільйонів карбованців.

Попри ці українські гроші в державі курсували паперові гроші Росії і чужих армій;оціночно приймається, що в Україні в осені 1918. р. курсувало 10 мільярдів рублів, а рік пізніше вже 30 мільярдів.

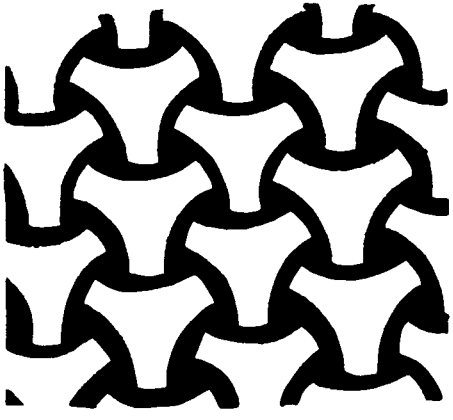

Рис.1: Вз "Гриби" (нормальні, з капелюхом на горі) є на банкноті 100 карб. (1919)

1.Watermarks "Mushrooms". Wasserzeichen "Pilze".

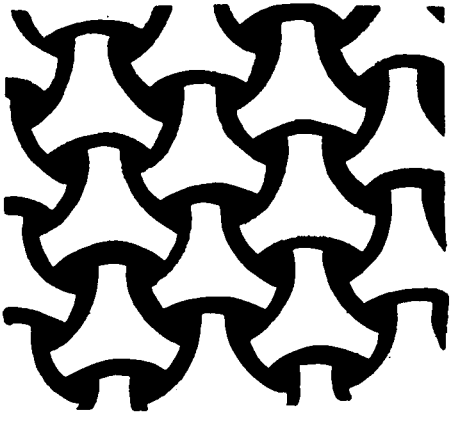

Рис.2: Вз "Гриби" відвернені: 5 грв.

2.Wm."Mushrooms" inverted Wz."Pilze" umgekehrt.

3. Wm. "Mushrooms" slanted right. Wz. "Pilze" nach recht geneigt.

4. Wm. "Stars" - Wz. "Sterne".

6.

В О Д Я Н І З Н А К И

А. Брак водяних знаків

Із 24 українських грошових знаків 8 були друковані на папері б е з водяних знаків, а саме:

Держ.Кредитовий Білет	на 100 крб.	першої ем.
Знак Держ.Скарбниці	" 25 "	" "
" " "	" 50 "	
Розмінна "монета"		10 шагів
" "		20 "
" "		30 "
" "		40 "
" "		50 "

Також частина накладу 1000 крб. була без водяних знаків. Ми схильні гіпотезувати, що банкноти тої вартості без водяних знаків походять з першого друку в Києві, в листопаді 1918.р., під кінець Гетьманату.

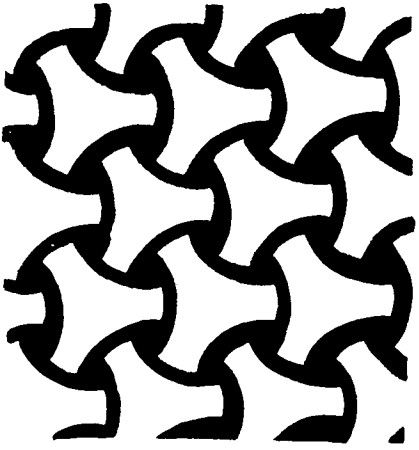

Рис.3: Вз "Гриби", похилені в право: 5 Г 10 К, 100 К друг.ем.

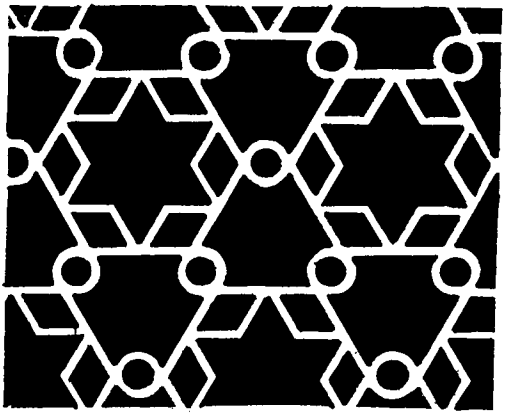

Рис.4: Вз "Зірки": 25 крб, 100/II К, 250 К, част. 1000 К.

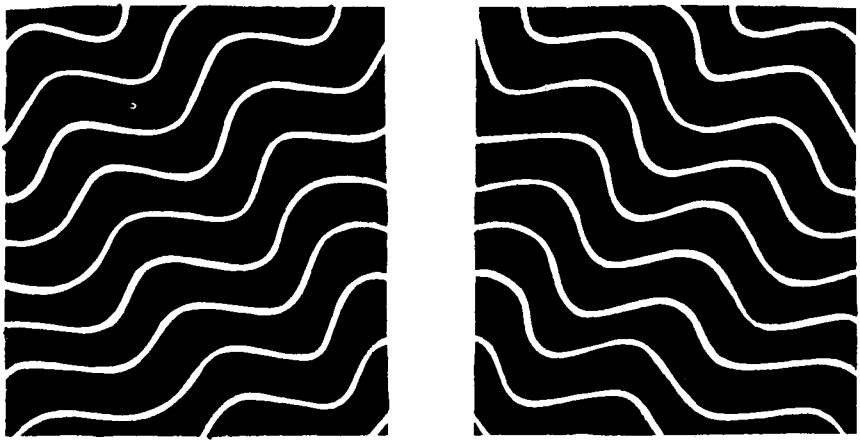

Рис. 5: Вз "Хвилі", а/в ліво, б/в право: 1000 крб.
5. Wm."Waves". - Wz. "Wellen".

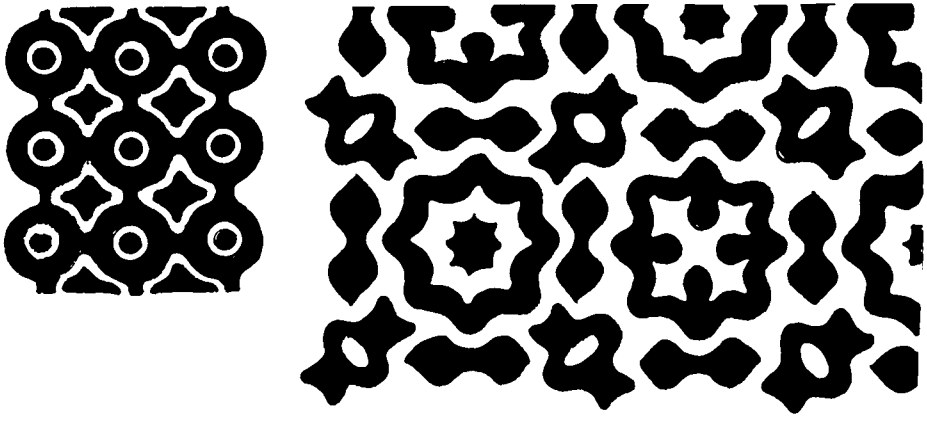

Рис.6: Вз "Хрестики":2,10,100, 500,1000,2000 Г.

Рис.7: Вз "Орнамент": облігації на 50,100,200 і 1000 гривень

6. Wm. "Crosses". - Wz. "Kreuze".
7. Wm. "Ornament". - Wz. "Verzierung".

Б. Водяні знаки. Друкарні.

На інших 16 емісіях паперових грошей України в загальному знаходимо 5 різнородних водяних знаків, а це: 1/ "хрестики", 2/ "орнамент", 3/ "хвилі", 4/ "зірки" і 5/ "гриби".

В залежності від грубости і якости паперу ті водяні знаки на одних є дуже проглядні, а на інших менше.

Проєкти водяних знаків до цих українських державних грошей виготовили мистці Нарбут, Мозалевський, Золотов і Красовський, але кому з них належать поодинокі проєкти, через брак джерел і літератури, тепер годі встановити.

Знаки у вигляді хрестиків і орнаменту (Див. ілюстрація, рисунки 6 і 7) находяться на всіх білетах Скарбниці у гривневій валютній одиниці, друкованих в 1918. р. в Берліні (на 6-х білетах - хрестики, а на 4-х обліґаціях - орнамент).

Три дальші водяні знаки - хвилі, зірки і гриби - находяться на останніх 6-х Знаках Держ. Скарбниниці, друкованих в українських заведеннях: у Києві (в кінці 1918. р. - 1 знак), а в 1919. р. у Станиславові (1) і в Кам'янці Подільському (4).

Коли у продукції берлінської друкарні не знаходимо ніяких відмін (всі банкноти одного номіналу є однакові, стандартні), то на виданнях з крайових друкарень знаходимо при кожнім номіналі відміни водяних знаків, паперів і різні кольори (відтіні) друку.

До "читання" водяних знаків належить дивитися на лицеву сторону банкноти

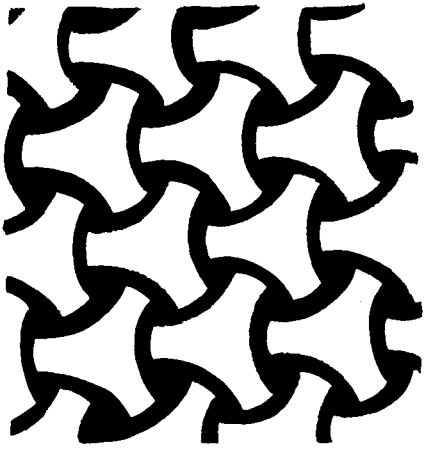

Рис. 8: Вз "Гриби", похилені в ліво: 10 крб, 100 карбованців другої емісії

8. Wm. "Mushrooms" slanted left.

Wz. "Pilze" nach links geneigt.

В. Банкноти з водяними знаками.

"Берлінські" Білети Держ. Скарбниці - 2, 10, 100, 500, 1000, 2000 гривень - мають тотожні водяні знаки у вигляді хрестиків із колісцятками (див. іл. рис. 6), - а 3.6% облігації: 50, 100, 200, 1000 гривень у вигляді восьмираменних зірок з еліпсою в одній і з хрестом у другій, оточені орнаментами (рис. 7).

Знак ДС на 1000 крб., в залежності від місця друку (Київ, Кам'янець Подільський) має водяні знаки у вигляді хвилястих ліній (рис. 5), зірок з трикутниками (як на рис. 4) та зигзаків.

Грошові знаки на 25 крб. другої емісії і 250 крб. мають однакові водяні знаки у вигляді шестикутників із шестираменними зорями, причім шестикутники в'яжуться з порожніми трикутниками (рис. 4).

Знак ДС на 100 крб. другої емісії має на одному папері зірки (рис. 4), а на відмінному гриби як на рис. 3, а також як на рис. 8.

Знак ДС на 10 крб. і Розмінний знак на 5 гривень мають водяні знаки у формі грибів, але з неоднаковим їх укладом, яких розріжняємо чотири: "нормальні" з капелюхами на горі (рис.1), відвернені (рис.2) і похилені, в право (рис. 3) або в ліво (рис. 8).

Відмінні положення грибів на банкнотах є вислідом неуваги при різанню великих аркушів і при кладенню їх у друкарську машину. Задруковуючи з обох сторін однаковий на вигляд папір, друкарі не перестерігали педантности, а контроля друку не стояла на потрібній висоті. Водяні знаки тепер прозраджують легковажність друкарських робітників.

7.

НЕЗАКОННІ ДРУКИ І ФАЛЬШУВАННЯ

З усіх 24 українських державних грошових знаків, 7 з них (5 банкнот і 2 "дзвінкої монети") фальшовано: перший на 100 крб. і наступні на 25 і 50 крб. та пізніше 10 крб. і 25 крб. другої емісії. Дрібну монету фальшовано в різних містах як Бердичів, Біла Церква, Житомир, у двох її найвищих вартостях на 40 і у великій кількости на 50 шагів.

Великих шкід Державній Скарбниці і економіці країни приносили незаконні друки українських грошей ворожими арміями, які стосували цю злочинну дію як засіб для послаблення і повалення Народньої Республіки. Друкували вони ці гроші з оригінальних кліш, які діставалися в їх посідання в наслідок військових наступів. І так: большевицькі загони із захоплених кліш нелеґально друкували банкноти по 100, 10 і 25 крб., - а протибольшевицька Добровольча Армія генерала Антона Денікіна (1872-1947) в Одесі 50 крб.

Незаконні банкноти легко було пізнати через їх відмінности чи серійні числа. 10 крб. були друковані на тоншім папері і в надто червонім відтіню. Одеські 50 крб. мали знова дальші, вищі від правдивих числа серій - від АО 210 вгору.

Незаконні банкноти Уряд України уневажнював, через вирізування підпису директора Державної Скарбниці Лебедя-Юрчика на 10, 25/І. емісії і 50 крб., та вирізуванням підпису дир.Державного Банку М.Кривецького на перших 100 крб. Виріз був 8х30 мм; див. іл.

Натомість уневажнені 25 крб. першого видання мали дві дірки, а це одну у формі ромба, висоти 3 мм і побіч другу дірку на 5мм, що виглядає як спадаюча кропля; див. іл.

Підроблювання перших трьох грошових знаків було облегшене через відсутність на них водяних знаків.

Незаконно надруковані ворогами в 1918. р. банкноти за 25 крб і 50 крб. Уневажнені через вирізування підпису
Invalidated illegal bank-notes 25 a. 50 Karb. (holes) 1918. Illegale Geldscheine 25 u. 50 Karb. erklärt ungültig durch 1 oder 2 Löcher an der Unterschrift

8.

РЕАЛЬНА ВАРТІСТЬ БАНКНОТ

Якою дійсно була реальна вартість банкнот України, годі тепер детально встановити. У відношенні до російського рубля карбованець України заховав рівний паритет (1:1), але його вартість у закордонних валютах початково мінялася. Стабілізація валюти надходить з установленням Гетьманщини. На підставі договору між Україною з одного боку і Німеччиною та Австро-Угорщиною з другого, встановлено таке відношення що один карбованець рівнявся одній і 1/3 німецької марки, або двом австрійсько-угорським коронам.

Харитон Лебідь - Юрчик у праці "Бюджетове право" (Львів, 1927, ст.121) подає, що карбованець рівнявся половині золотого франка. Помимо браку забезпечення запасами золота українська валюта мала реальну вартість не лиш внутрі своєї держави, але і поза її кордонами, а в Польщі була ще неофіційним платничим середником короткий час і після нашої мілітарної поразки. Навіть в Америці були вони нотовані в 1919.р. коли тимчасом польські марки і чеські корони були поминені.

З втратою державности втратили й наші банкноти обігову вартість. Вневдовзі зате стали предметом розшуків колекціонерами і торгівцями. Подам однак була невистарчальна, а сьогодні прямо неможливо їх придбати, хоч би оферувати добру заплату.

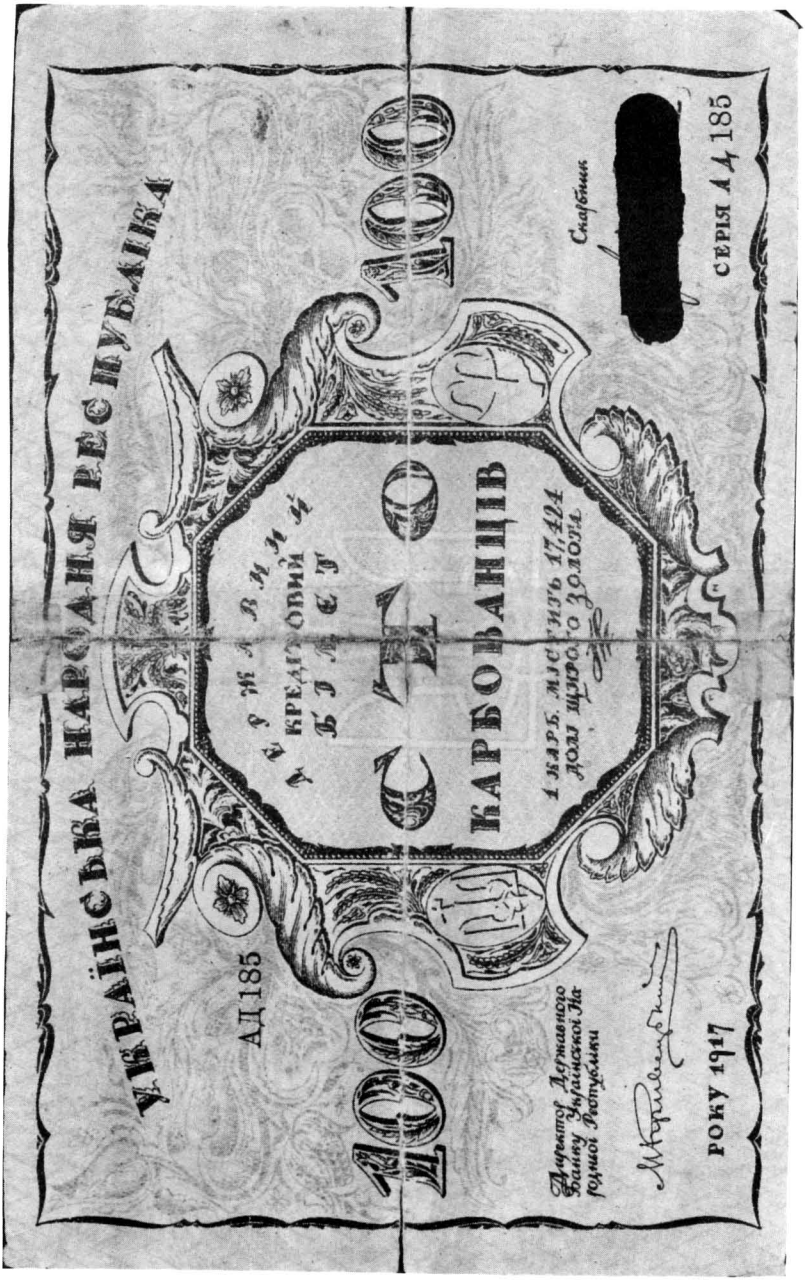

Уневажнена незаконна банкнота за 100 крб. Виріз.
Invalidated illegal bank-note 100 Karb. (1 hole).
Loch auf dem illegalen Geldscheine 100 Karb. (1918).

9.

ІКОНОГРАФІЯ БАНКНОТ

КАРБОВАНЦІ

Всі карбованці друковано в Україні, а 1000 карбованців, за Директорії ще мабуть і у Варшаві.

Нижче подаємо опис всіх 8 Знаків Державної Скарбниці за висотою їх номіналу: 10 карбованців, 25, першої емісії, 25 другої емісії, 50, 100 першої емісії, 100 другої емісії, 250 і 1000 - з тим винятком, що наперід описуємо першу банкноту України.

100 карбованців - перша банкнота України.

Цій першій банкноті присвятимо більше уваги та подамо докладнішу іконографію. Друковано її в найкращій київській друкарні Василя Кульженка при вулиці Пушкінській ч. 6. Друковано на білому папері, але так, що зворотну її сторону можемо лише тоді одержати, коли банкноту обернемо кругом поземної осі, а не (як нормально) кругом доземної. Просто кажучи, зворотну сторону надруковано "догори ногами". Надруковано притім маленьку кількість банкнот з нормальним поверненням другої сторони - і їх треба б уважати хибодруками цього видання.

Офіційна назва першої банкноти є "Державний Кредітовий Білет" - і їх емітовано 55 000 штук на загальну суму 5.5 мільйона карбованців. Цю першу банкноту рідної української влади населення столичного Києва побачило в дні 5. січня 1918. року і прийняло з небувалою радістю і довірям.

100 крб. (аверс). Перша банкнота України з 5. 1. 1918
100 Karbovanets,face. The first bank-note of Ukraine,January 5,1918
100 Karbowanetz,Avers. Der erste Geldschein der Ukraine,5.Januar 1918

А в е р с (лицева сторона).

Лицева сторона вкрита ромбовидною сіткою і всеціло виготовлена в стилі українського барокка. В замкненому стилізованою лінією прямокутнику бачимо вгорі дужкою напис "Українська Народня Республіка"(офіційна назва України за Центральної Ради). Вже в цьому першому накресленні надруку маємо нагоду подивляти цю висомистецьку вартість Нарбутівського шрифту, прозваного "нарбутівкою". На цій лицевій стороні зустрічаємо аж девять різних його мистецьких шрифтів.

Майже цілу середину займає основне, декоративне внутрішнє обрамовання - коржуш. Коржуш є засобом мистця зосередити увагу глядача змісця на найважнішім змісті; він бо з усієї площі рисунку виокремлює центральне поле, щоб надати йому особливішої уваги. Таким коржушем мистець додатково засобами мистецтва передає чи доповнює зміст, а на його полі вміщує найголовніші написи.

На цій 100 карбованцевій банкноті коржуш у лівому боці має тризуб із хрестом, а в правому лук-самостріл,(себто так званий із латинська арбалет */), герб Києва в XVII. столітті. В коржуші утворений нерівнобічний орнаментований восьмикутник,вкритий відмінною від ромбовидної сіткою. Його середину займав тризуб. Середній "зуб" увінчаний вгорі хрестом. Це одинокий випадок, що на державних банкнотах стрічаємо тризуб із хрестом. На всіх інших банкнотах,що появилися в обігу рисовано тризуб в його первісному вигляді, тобто без хреста. Над тризубом і на горішній його частині надруковано в трьох рядках, кожний іншими літерами: "Державний / Кредітовий / Білєт". Нижче, великими, багато орнаментованими літерами надруковано "СТО", а під тим меншими літерами, орнаментованими хвилястою лінією "карбованців". Ще нижче, у двох рядках "1 карб. містить 17.424 / долі щирого золота". В долині, під написами, писарський розчерк.

Дві літери під коржушем (ліворуч "Г" і праворуч "Н" - це початкові літери імени і назвища автора зразка цих 100 карбованців, геніяльного нашого графіка, професора й ректора Української Академії Мистецтва у Києві Юрія (Георгія) Нарбута (26.2.1886 - 23.5. 1920).

---

*/ арбалет (з франц.; по польськи "куша")-уліпшений лук із прикладом, що помагає краще натягати тятиву, вживаний в XV - XVII віках. (І.С.)

100 крб. (реверс). 100 Karb. - back - Rückseite.

Р е в е р с (зворотна сторона).

Сітка, що вкриває сливе цілу зворотну сторону, це хвилясті лінії та односантиметрові колеса з числом "100". Площа замкнена у прямокутник. Середні частини бічних ліній прямокутника вгнуті в площу. Ті вгнутості, з яких ліва й права тотожні, вкрито галузочками, листям, овочами й квітами аканту. Середину площі займає лінійний орнамент, якого горішню частину заповнює таблиця, вкрита сіткою, складеною з шістьох рядів чотиримілімметрових коліс. Простір між колесами, коли рахувати ряди знизу вгору, в непарних рядах укритий орнаментом, у парних надруком "100".

На таблиці надруковано частину закону, ухваленого Центральною Радою 6. січня 1918. р.: "Державні Кредитові білєти Української / Народньої Республіки Забезпечуються / державним майном Республіки,а саме: недрами, лісами, залізницями, дер / жавними прибутками, в тім числі при / бутками з монополії цукру та інших / монополій."

Ліворуч цієї таблиці по-московському "СТО карбованцевъ", праворуч по-польському "STO karbowańców". Нижче таблиці велике і багато орнаментоване мотивами аканту число "100". Під ним кошик із тотожнім орнаментом, що обіймає перше зеро з число "100". Під кошиком жидівським письмом "гіндерт карбованцес".Ліворуч і праворуч цього надруку дві менші таблиці,вкриті тією самою сіткою, що таблиця над числом "100". В них дальші частини закону, а саме в лівій таблиці: "Державні Кредитові білєти / Української Народньої Рес/публіки ходять нарівні з зо/лотою монетою",у правій таблиці: "За фальшування Держав/них Кредитових білєтів ви/нуваті караються позбав/ленням прав і каторгою". Тексти закону в тих таблицях відбито тим же самим петітом, що й текст у горішній таблиці.

Розмір цієї банкноти 103 х 168 мм. Друковано на папері без водяних знаків - і це облегшувало фальшування. Хоча підроблювано й інші українські банкноти, офіційно стягнено з обігу лише цю першу державну банкноту в липні 1918. р. за Гетьманщини.

У замкненій прямокутником площі ліворуч коржуша звичайним машинописом значено серію "АД 185"; нижче - велике, нахилене до центру число "100" і під ним у трьох рядках "Директор Державного / Банку Української На / родньої Республіки", а в четвертому власноручний підпис "М. Кривецький". У долішньому розі прямокутника "Року 1917". Праворуч від коржуша бачимо тотожне, також в сторону осередка нахилене число "100", а нижче "Скарбник" і під ним підпис "В.Войнилов". На самім долі в розі "Серія АД 185".

Коржуш оточений галузочками, листям, овочами й квітами аканту.

10 крб (аверс). Видані в літі 1919 в Кам'янці Под.
10 Karb., face. Summer 1919 in Kamianets Podilskyj
10 Karb., Avers. Sommer 1919. Kamianetz Podilskyj

10 карбованців - Знак Державної Скарбниці.

А в е р с. Площа замкнена вбогою з мистецького боку рамкою, вкрита сіткою у вигляді ґрат з числом "10" в усіх рогах. Лінійна сітка поза цією рамкою виповнена надруком "10 карб".

Середину площі цього знаку займає вкритий іншою сіткою коржуш із монограмом офіційної назви України за Гетьманату "УД" = Українська Держава. На коржуші надрук "Знак / Державної Скарбниці", нижче орнаментованими по-нарбутівськи літерами "ДЕСЯТЬ КАРБОВАНЦІВ", ще нижче звичайним друком "ходить нарівні з / кредитовими / білетами".Вдолині "Директор Державної / Скарбниці Лебідь-Юрчик". Обіруч коржуша тотожні орнаменти з еліпсоватими щитами; у лівому з них тризуб, у правому "10".

Біля лівої поперечної рамки синою фарбою надрукована серія, що складається з двох літер і шестицифрового числа.

Р е в е р с. Площа, замкнена рамою, орнаментованою земними плодами України, поділена на дві нерівні частини. У більшій, правій, у коржуші "10" і на ньому "КАРБОВАНЦІВ". Під коржушем окрашена таблиця з написом: "Фальшування / карається по / закону". Та більша частина має три ріжні сітки.

Сітка поза рамою тотожна з сіткою на аверсі, але надрук "10 карб" укладений відмінно: на обох довших боках доземно, а при вертикальних - доосередково.

В лівій частині, в овалі тризуб, а над ним гетьманська булава схрещена з шаблею. Тризуби на обох сторонах цієї банкноти це справжні зразки державного герба України. Лише в так нарисованому тризубі маємо нагоду подивляти масштат його краси і чарівну гармонію простоти.

Ця банкнота була замовлена владою "Української Держави", а емітована Директорією УНР в серпні 1919. р. в Кам'янці Подільському. Автор:Григорій Золотов. Водяні знаки: гриби, як на рис. 3 і 8. Розмір 83 х 138 мм. На банкноті нема дати.

25 крб (аверс), Київ, квітень 1918, І.емісія,без вз 1 без числа серій. - Внизу реверс тої банкноти.
25 Karb.,face. April 1918. - Bottom: back.
25 Karb.,Avers. April 1918. - Unten: Rückseite.

25 карбованців - Знак Державної Скарбниці
Перша емісія

*

9. лютого 1918-о року Українська Народня Республіка підписала в Берестї договір із Центральними Державами, а від березня Правління України знов урядувало в Києві; від травня 1918 вся територія була вже свобідна від большевиків. В краю був тоді дошкульний брак грошових знаків. Щоб до часу одержання з друкарні в Берлінї паперових грошей у гривневій валютї, Міністерство Фінансів стало нашвидку готовити видання грошей у столичній друкарні. Поспіх з виданням другої і третьої банкноти України, на 25 і 50 карб. був причиною не дуже дбайливого їх виконання. У зв'язку з тим появилися вони на папері без водяних знаків, без дати, серійних чисел і без назви держави, а до того з помилкою у слові "кредитовими".

*

А в е р с 25-ти карбованців першого видання замітний прекрасними розчерками, що ними такий багатий наш старий краснопис. Цілу середину займає орнамент із тризубом в горішнім центрі, під яким вміщено "25 / КАРБОВАНЦІВ", а ще нижче "Директор Державної / Скарбниці Лебідь-Юрчик". Ліворуч цього всього стоїть селянин з лопатою в руці, а праворуч селянка зі серпом у руці. Вище коржуша "Знак Державної Скарбниці", внизу "Ходить нарівні з кредітовим білетом".

Р е в е р с. В осередку, в овалі жіноча і чоловіча голови; побіч розчерки; під ними: з ліва "25" а з права тризуб - і між ними "За фальшування карається / тюрмою". Вгорі, на відмінній від аверсу сітці "25 КАРБОВАНЦІВ 25".

Проект банкноти Олександра Красовського. Друковано у В. Кульженка на папері без водяних знаків. Розмір 73 х 130 мм. Віддано в уживання в Києві в дні 6. квітня 1918.

25 крб другої емісії.Літо 1919,Кам'янець Подільський
25 karb.,1919 in Kamianets Podilskyj. Face and back.
25 Karb.,1919 in Kamianetz Podilskyj. Avers und Rs.

25 карбованців - Знак Державної Скарбниці
Друга емісія

Лицева сторона вкрита сіткою з "25" і "карб". В горішніх рогах "1919 р", між тими цифрами "Знак Державної Скарбниці". Сливе цілу площу займає коржуш. В горішній частині, в орнаменті восьмикутник, завершений тризубом. У восьмикутнику - козак з рушницею, герб Війська Запорозького. В центрі коржуша велике "25", а поверх нього "25 карбованців 25". Вгорі "Ходить нарівні / з кредитовими білетами", а внизу "Директор Державної / Скарбниці Лебідь-Юрчик". Праворуч коржуша червоною краскою надруковані серійні дві літери з шістьома числами.

Р е в е р с вкритий тією самою сіткою, що і аверс. Середину займає овал із жіночою та чоловічою головами, а понад ними "карбованців" з двома "25" по їх боках. На долині "фальшування карається по закону". Рисунок голов в овалі є близьким варіянтом рисунку з банкнот на 25 карб. першої емісії і 50 крб., проєктованих Ол. Красовським. - На цій банкноті назви держави немає.

Виконавця рисунку для цього другого видання не знаємо; приписують його мистцям Романовському або Приходькові. Надрукувала його Директорія УНР в Кам'янці Подільському, в жовтні 1919. р. Водяний знак: зірки, як на. 4. Величина: 83 х 140 мм.

50 крб (аверс), Київ, квітень 1918. Серія АК I (3 мм) Внизу реверс. - 50 Krb., face, Kyiw 1918,series AK I Bottom: back. - Avers,Kiew 1918,Serie AKI.Unten:Rückseite.

50 карбованців - Знак Державної Скарбниці

Цей знак тотожний графічно із знаком вартости 25 крб. Ріжниться лиш 1/ красками; на аверсі 2/ доданням в обох долішніх кутах серії та числа і 3/ заміною слова "Діректор" на "Директор", а на реверсі: 4/ браком номіналу на розетці в лівому долішньому куті. Долішній напис на аверсі звучить: "Ходить нарівні з кредитовими білетами".

Проєктодавець: Олександер Красовський. Папір без водяних знаків. Розмір 75 х 132 мм.

Ці знаки Уряд УНР друкував у Києві і в Одесі. Київське видання позначене шифром "АК I" або "АК II" і трицифровим числом, при чому висота шифру є 4 мм на одних, а на інших 3 мм. Малу кількість цих банкнот надруковано там без шифру і без серії - і на тих примірниках долішній напис звучить: "Ходить нарівні з кредитовим билєтом" (див. іл.). Друковано отже з ріжних і з багатьох кліш.

Одеське видання ріжниться від столичного лише шифром, яким були літери "АО". Найвище число серії "АО" є 209. Коли Добровольча Армія ген. Денікіна зайняла Одесу, вона із захоплених кліш дальше друкувала 50 карбованцеві банкноти, продовжуючи рахунок видання від АО 210 угору. Цим незаконним друком українських грошей підривали і поборювали вороги УНР. Для охорони Державної Скарбниці наш Уряд оголосив це денікінське видання фальшивим і на зразках вирізував підпис директора ДС.

50 крб - Київська серія АК II (3 мм). - Внизу банкнота без серії. - 50 Krb.,series AK II. - Bottom:without series. - Serie AK II. - Unten: ohne Serie Nummer

50 крб серій АО, друкованих в Одесі, 1918. Внизу 10 крб (реверс) з 1919. - 50 Krb. series AO,printing in Odessa,1918.- Bottom: 10 Krb,back. 1919. Serie AO,gedruckt in Odessa.-Unten:10 Krb.,R-seite

100 крб (аверс) 1919, Кам'янець Под. На маргінесі портрет гетьм. Хмельницького. - 100 Krb., face. 1919, Kamianets Pod. - Avers, Kamianetz Pod.

100 карбованців - Знак Державної Скарбниці
Друга емісія

Цей знак був друкований Директорією УНР в Кам'янці Подільському в жовтні 1919. р. на двох відмінах паперу: на біло-жовтавому з водяними знаками гриби (як рис.3), і на сірому з водяними знаками зірки (як рис. 4), а також гриби (як рис. 8). Розмір: 90 х 178 мм.Проєктодавець: Юрій Нарбут.

А в е р с. Площа поза прямокутником укрита сіткою, складеною з числа "100", оточеного надруком "сто карб". Ліворуч прямокутника марґінес, а на ньому в овалі витиснений портрет гетьмана Богдана Хмельницького з булавою. Нижче червоним кольором серія з двох літер і шістьох цифр. Рамка прямокутника переплетена вінком, має на рогах по одній розетці. Горішня і долішня частини рамки мають по 4, а бічні по 2 розетки всі вони з числом "100". В кутах замкненої рамою площі числа "100". Вгорі "Українська Держава",а під цим написом у вінку малий коржуш з тризубом і козаком з рушницею (варіянт з аверсу 25 крб. другої емісії).

Ліво- й праворуч вінка орнамент з аканту, а нижче "Знак Державної Скарбниці". Нижче видно велике "100", а на ньому у два ряди "сто / карбованців". На самій долині "Директор Державної Скарбниці Лебідь - Юрчик" і праворуч "1918". - По середині прямокутника при його бічних стінах вміщено по розетці з цифрою "100" на обох.

Р е в е р с. Сітка поза прямокутником тотожна сітці лицевої сторони. Прямокутник замкнений орнаментованою рамою, а в його 4 рогах розетка у квадратовому полі. В лівій і правій частинах рами, між квадратами, орнаментоване число "100". Сливе цілу, замкнену рамою площу, займає орнамент. Угорі дужкою напис "сто карбованців". Середину орнаменту займає еліпса, обведена мотузоподібною лінією. В еліпсі,на тлі сітки, що поза прямокутником укриває обі сторони знаку, увінчаний тризубом коржуш, а в ньому козак із рушницею (мале збільшення рисунку з аверсу). Поверх коржуша проходить напис "Фальшування / карається / по закону",а поверх орнаментів на долині "ходить нарівні з кредитовими білетами".

Проєкт цих 100 крб. був виготовлений Нарбутом на замовлення Уряду при Гетьмані в 1918. р.

100 крб (реверс) другої емісії. - 100 Krb, back (2nd emission). -Rückseite

250 крб (аверс), 1919 в Кам'янці Подільському.
250 Krb. (face). 1919 in Kamianets Podilskyj.
250 Krb. (Avers). 1919 in Kamianetz Podilskyj.

250 крб (реверс) з 1919.
250 Krb., back. 1919. - 250 Krb., Rückseite. 1919.

250 карбованців - Знак Державної Скарбниці

А в е р с. Майже цілу сторону займає орнамент. Посередині, на тлі орнаменту, тризуб, а по його боках у прорізах, на тлі сітки номінал "250". Сітка виповнена ініціялами "УД" і числом "250". Вгорі рисунку напис "Українська Держава / Знак Державної Скарбниці". Під лівим прорізом "Директор / Державної", під правим "Скарбниці / Лебідь-Юрчик" (підпис). Під тризубом серія із двох літер і шістьох цифр, відбита гранатовим кольором. Під ними в еліпсі "1918".

Р е в е р с. Орнамент на зворотній стороні є не лише рамою прямокутника, але й ділить площу на дві тотожні частини. В лівій частині тризуб; у правій "За фальшування карається по закону". В усіх рогах "250". На тій стороні є ще написи: вгорі, під рамкою "Знак Державної / Скарбниці", в долішній половині "250 / карбованців" і нижче "Ходить нарівні з кредитовими білетами".

Цю банкноту проєктував Борис Романовський на замовлення Уряду Гетьмана в 1918. р., а емітувала його Директорія УНР у Кам'янці Подільському в серпні 1919-му році. Водяні знаки "зірки", як на рис. 4. Розмір 96 х 146 мм.

1000 карбованців - Знак Державної Скарбниці

А в е р с. Сливе цілу сторону займає великий і багато орнаментований коржуш, увінчаний угорі із лівого боку гетьманською булавою, а з правого бунчуком. На ленті напис: під булавою "Українська", а під бунчуком "Держава". Середина коржуша віддана написові "Знак / Державної / Скарбниці / Тисяча / карбованців". Високі на 11 мм літери слова "тисяча" є чотирибарвні і орнаментовані.

1000 крб (аверс). Київ 1918 і Кам'янець Под.1919.
1000 Krb., face. Kyiw 1918 and Kamianets Pod. 1919. - Avers.

1000 крб (реверс). - 1000 Krb., back. - Rückseite (1918 und 1919).

Долішню центральну частину коржуша займає еліпса з орнаментованим числом "1000". Обабіч коржуша однакові орнаменти, увінчані числом "1000". В середині лівого орнаменту велике "1000" з написом поверх: "Ходить / нарівні з / кредитовими / білетами". Середину правого орнаменту виповнює козак із рушницею, а на ньому надрук "Фальшування / карається / по / закону". Під коржушем, з лівої сторони еліпси витиснена в папері офіційна печатка "Української Держави" (колесо о діяметрі 16 мм), а праворуч відбита червоним кольором (15 мм). Ця печатка була за рисунком Нарбута, вміщеним на обох сторонах банкноти за 100 карбованців (козак із рушницею, обведений орнаментом з тризубом на верху) з доданням перед тризубом слова "Українська", а після нього "Держава".

В лівому долішньому полі подана червоним кольором серія із двох літер і 6-х цифр, під нею "1000" з надруком на ньому "Директор Державної / Скарбниці / Лебідь-Юрчик". Симетрично на правому боці повторена серія і "1000", яке передруковано словом "карбованців".

Реверс виготовлений в стилі українського барокка. Середину займає коржуш, увінчаний тризубом. В центрі коржуша велике "1000" (висоти 30 мм) передруковане словом "карбованців", а обабіч, опершися на ньому, стоять дві розкішно вбрані жіночі постаті. Одна з них (зліва) держить в руці булаву, а друга ріг обильности й достатку. По їх боках дальші стильові орнаменти з цифрою у колесі "1000".

Вільні місця по обох сторонах банкноти заповнені сіткою з числом "1000".

Банкноту проєктував Григір Золотов для "Української Держави" в 1918. р., Уряд якої зачав друк у Києві і віддав в обіг 13.11.1918. Директорія УНР опісля додруковувала їх в Кам'янці Подільському в жовтні 1919. р. Тим пояснюються відхилення у відтінях кольорів і величині (в пересічі 119 x 191 мм). Тим теж пояснюється наявність різнородних водяних знаків: хвилі (як на рис. 5), зірки (рис.4), зикзаки, а також брак таких знаків взагалі.

*

* *

Г Р И В Н І

Коротко існувала наша перша монетна система, бо вже 1. березня 1918. р. Центральна Рада ввела нову монетну систему і грошовою одиницею стала гривня, що ділилася на 100 шагів. Дві гривні були рівновартні одному карбованцеві і це було написане на білеті за 2 грв. Всі білети Державної Скарбниці у гривневих вартостях, за виїмком 5 грв, були датовані 1918-м ро ком. На лицевих сторонах тих білетів були підписи Ди ректора Державного Банку та скарбника; на 3.6% білетах (обліґаціях) надруковано підписи директора Дер жавної Скарбниці та бухгальтера, а на "Розмінному знаку Державної Скарбниці УНР" лише директора ДС.

Замовлені Урядом УНР білети вартости 2,10,100 і 500 гривень друковано в Берліні, в німецькій державній друкарні, яка поставили на аверсах свої ініціяли "RD" (=Reichsdruckerei). Випущені в обіг, друковані в Німеччині гривні на 100% не є тотожні виготов леним нашими мистцями зразкам. Сталося це тому, що німецькі друкарі самовільно інколи змінювали кольори, проти чого український Уряд протестував і був на віть вислав до Берліну спеціяльну комісію, щоб нагля дала над друком, та це було за пізно.

Названа друкарня в Берліні видрукувала нашій Державі 10 білетів Державної Скарбниці. Сім з них про єктував Нарбут, 2 Мозалевський і 1 Кричевський.

Державний Кредитовий Білет - 2 гривні

А в е р с замкнений мотузоподібною рамкою в прямокутник., якого середину займає так зване святе дерево з 5-тьма хвилястими галузками ліво- й праворуч стовбура. На долішніх, лівій і правій галузках, стилізовані у вигляді трикутників, овочі. При стов - бурі по його лівому боці літера "R", а праворуч "D" Між галузками дерева у 4-х рядах, переділених стовбу рем, слова: "Дві грив/ні рівні / 1 карбованцю / 1 гривня / містить / 8712 долі щ/ирого золота". Над деревом "ГРИВНІ", а ще вище "Українська Народня Республіка".

2 гривні (аверс), 1918. - Нижче: реверс
2 Hr.,face, 1918. - Bottom: back.
2 Hr., Avers, 1918. - Unten: Rückseite

Ліво- й праворуч святого дерева орнаментований квадрат із вписаним у ньому другим квадратом. В одному внутрішньому квадраті число "2", а в другому тризуб.

Нижче квадратів, на орнаментах, такі написи: (зліва) Директор / Державного / Банку"/підпис /, а з права "Скарбник / М. Таранов" (підпис). Між підписами, при стовбурі "Року / 1918", а в долині"Державний кредитовий білет". Побіч того напису, маленькі інціяли мистця: "В" (з ліва) і "К" (з права).

Р е в е р с також замкнений рамкою у прямокутник, якого середину займає звернений вершком у гору квадрат, а в ньому дрібним письмом у 12 лініях виписаний текст закону: "Державні / кредитові білети /Української Народньої / Республіки забезпечуються / всім державним майном Респу/бліки. Державні кредитові білети / Української Народньої Республіки ходять/ нарівні з золотою монетою. За / фальшування державних креди/тових білетів виновних ка/рається позбавленням / прав і тюрмою".

Тотожні тексти закону стрічаємо на всіх замовлених Центральною Радою гривневих банкнотах.

Решта площі виповнена писанковим орнаментом. По обох боках квадрата вміщена розетка з числом "2" на ній. Під квадратом надруковано червонилом серію з одної букви і вісьмох цифер.

Цей білет на 2 грв. проєктував Василь Кричевський на замовлення ЦРади. Друк передано з усіма іншими "гривнівками" до Державної Друкарні в Берліні, яка виготовила їх зеленим кольором на жовтуватім папері з водяними знаками "хрестики" (як на рис. 6) у трьох серіях: А, Б, В. - Розмір: 70 х 108 мм.

Всі гривневі білети, друковані в Берліні, Уряд Гетьманату віддав на платничий ринок у жовтні 1918-го року.

5 грв (аверс і реверс). Станиславів, 1919.
5 Hr., face and back of "Small Denomination Bill" printed in Stanyslaviv, 1919.
5 Hr., Avers und Rückseite der "Kleinen Wechselgeld Note", gedruckt in 1919 in Stanyslawiw

РОЗМІННИЙ ЗНАК ДЕРЖАВНОЇ СКАРБНИЦІ УНР

5 Гривень

Ця нота найменше вдала з усіх і не має автора. Постала вона комбінацією друкарів із фраґментів поодиноких деталів із раніше видрукуваних українських грошових знаків.

А в е р с. У примітивній рамці ліва третина площі відділена рискою - і в ній, в овалі тризуб, (узятий із реверсу 10 крб.), а під ним: "Серія С.А. І.". На правій площі вгорі назва знаку як у наголовку і по середині товстим друком "5 гривень 5".Унизі "Директор Державної / Скарбниці Лебідь-Юрчик" із 25 карб. знаку першого видання, або з 50 крб. знаку.

Р е в е р с. В лівій третині, у квадраті тризуб із "монети" за 10 шагів (відтято з оригіналу долішній номінал); над ним "Пять / гривень", а під ним меншими літерами "5 гривень 5". На більшій площі надруковано у 7 рядках текст закону; під ним 5 "декоративних" квадратиків, а нижче повторена серія.

Власникам цієї пребідної нотки закон голосив "Усі випущені до обороту розмінні/знаки забезпечені Державними Кредітовими білєтами і Знаками Дер / жавної Скарбниці, депонованими у /Державному Банкові, і обмінюються / на кредітові білєти вартости не менш / 500 гривень".

Це єдиний державний паперовий гріш УНР, друкований на території ЗОУНР, у Станиславові, пізньою весною в 1919. році. Чужинецькі друкарі допустилися злобного саботажу, видрукувавши частину накладу з пропуском літери "р" у назві "гривень" (гивень). Мимо заходів, щоб усі хибодруки були знищені, частина їх таки увійшла в обіг. - Знаки друковані на сірому папері з водяними знаками у формі грибів як на рис. 3, а також як на рис. 2. - Розмір 58 х 98 мм.

10 грв (аверс), 1918. - Внизу: реверс
10 Hr., face, 1918. - Bottom: back.
10 Hr.,Avers,1918. - Unten: Rückseite

Державний Кредитовий Білет - 10 гривень

А в е р с замкнений у прямокутник замітно орнаментованою лінією. Рисунок рамки досить давній, бо сягає 1638. року. Тоді наш письменник Атанас Кальнофойський видав у Києві книжку п. з. Парергон чудес св. образа Пречистої Богородиці в куп'ятицькому манастирі. До тієї книжки додано цінні пляни печерського манастиря і Києва. План Києва замкнений рамкою, яку бачимо на лицевій стороні білету на 10 грв. Під горішньою рамкою напис "Українська Народня Республіка", а нижче орнамент з тризубом посередині. Все те підписане півколесом словами "Державний Кредитовий Білет". По боках число "10", а нижче у два рядки нарбутівськими орнаментованими літерами "десять / гривень", а Ліворуч "Директор Державного / Банку /"(підпис)",праворуч "Скарбник / М. Таранов". Між ними "року / 1918" а нижче маленькі "RD". Надолі "1 гривня містить 8.712 долі щирого золота", який то напис повторюється на всіх білетах у гривневій монетній одиниці.

Р е в е р с. Широка, орнаментована рама залишає невеликий прямокутник з великим "10" (вони заповнені листочками і цвітами) в лівій частині, і з текстом закону в 10-х лініях, у правій. Решту прямокутника заповнено серією вгорі (одна літера з 8-ми цифрами, синім кольором), а повторенням назви республіки вдолині.

На обрамованні прямокутника містець 16 разів наголошує номінал банкноти, а це 4 рази словами "десять гривень" і 12 разів цифрою "10" - з того більшою у 4-х рогах та 8-ма меншими на серединах рамки.

Банкноту на 10 грв. проєктував Юрій Нарбут за часів Ц. Ради. Друковано її в Берліні вишневим кольором на папері з водяними знаками "хрестики" (як на рис. 6) і віддано в обіг за влади Гетьмана, в жовтні 1918. - Розмір 89 х 139 мм.

100 гривень (аверс),1918. - 100 Hr., face, 1918. - Avers.

Державний Кредитовий Білет - 100 гривень

А в е р с. Вгорі, в рогах площі, замкненої гільошованою */ рамкою, орнаментоване число "100". Між цими числами надрук у два рядки: "Українська / Народня Республіка". Під ними нарисований великий, розкішний вінок, всеціло зложений із земних плодів України. Ліворуч вінка стоїть жінка в народньому вбранні зо снопом пшениці та серпом у руці, а праворуч селянин із молотом, обвитим лавром. В полі вінка, вгорі, дужкою назва "Державний Кредитовий Білет"; нижче, в центрі орнаментований тризуб. На тризубі "Сто / гривень" прекрасно орнаментованими літерами. Ліворуч тризуба "Директор Держав/ного Банку"/ нечиткий підпис. Праворуч "Скарбник / М. Таранов". Майже під тризубом "року / 1918". - і під роком ініціял друкарні. Цю лицеву сторону доповнює вздовж, під лінією, напис: "1 гривня містить 8.712 долі щирого золота".

Вся площа закрита різнородними дібраними сітками.

Р е в е р с. Площа замкнена з лівого й правого боків тотожними колюмнами, вгорі й унизу орнаментом, складеним із цвітів, листочків та овочів. Горішній орнамент має посередині вінок із тризубом. Нижче, ліво- й праворуч тризуба, на комбінаціях, зложених із трьох розеток, два рази "100", а довкруги них в ромбиках малі "100". Понижче, в орнаментованому прямокутнику текст закону. З усіх наших державних банкнот, лише на 100 гривнях стрічаємо повне назвище мистця "Г. Нарбут", надруковане праворуч підстави лівої колюмни, під складеним із квітів, овочів та листочків букетом. Офіційну назву України помічуємо й на зворотній стороні, але лиш ініціялами "У. Н. Р.".

Вздовж внутрішних стін колон надруковано червонилом серію з одної літери і семицифрового числа. Проєктував Юрій Нарбут; друковано їх у Берлині синьо-фіолетними кольорами на папері з водяними знаками у вигляді хрестиків (рис. 6), та віддано в обіг ще за Гетьманату, в жовтні 1918. Банкноти сіро - фіолетного кольору є великою рідкістю. Вони значені серією "Б". Розмір: 115 х 175 мм.

---

*/ від французького guillochage = клітчасті оздоби, на тлі яких друкують банкноти, акції, цінні папери.

100 гривень (реверс). - 100 Hryvnya, back. - 100 Hrywna, Rückseite

Державний Кредитовий Білет - 500 гривень

А в е р с. Площа замкнена в непрямолінійний прямокутник рамкою з розеток. Посередині рамки "Українська Народня Республіка"; нижче дужкою "Державний Кредитовий Білет". Під ними у трибарвному восьмикутнику заквітчана жіноча голова зі сережкою у вусі */. Від восьмикутника на всі боки розходяться проміння. Дещо нижче, ліворуч восьмикутника, у сплетеному з колосків пшениці та цвіток вінку, тризуб. Тотожний тризуб є праворуч 8-микутника, але у вінку, сплетеному з листочків, цвітів і овочів. Між тризубами ледве вид на орнаментована велика цифра "500", а на ній написи "П'ятьсот / гривень / Директор Держав / ного Банку (підпис) Скарбник М.Таранов". У долішніх кутах рамки знову цифра "500", а внизу посередині "1 гривня містить 8.712 долі щирого золота". Під тим ініціяли друкарні.

Р е в е р с. В горішніх рогах площі тризуби. Їх долішні частини надруковані на розетках із надруком числа "500". В долішніх рогах площі тотожні тризуби, надруковані на тотожних розетках, але з надруком "гривень". Середину виповнює коржуш у вигляді стилізованого щита. В ньому тризуб, на якім у 13-ти рядках, звичайним друком подано текст закону. Площі по обох боках тризуба виповнені ідентично : посередині велике "500", нижче "гривень", а вище, червонилом, серія з одної літери "А" і семицифровим числом.На самому долі, посередині, на трьох розетках рік "1918".

З усіх друкованих у Німеччині гривень,цей білет найменше схожий на виготовлений Ю. Нарбутом зразок через зміну німецькими друкарями кольорів і сіток. - Водяні знаки "хрестики" (рис. 6); величина: 119 х 185 мм. Віддано в обіг у жовтні 1918-го року.

---

*/ ідентичний рисунок творить зміст поштової марки за 30 шагів (у першій серії з 1918. р.), яка опісля була окремо видана для курсовання замість дзвінкої монети. (Див. у підрозділі "Шаги".)

500 гривень (реверс). - 500 Hryvnya, back. - 500 Hrywna, Rückseite

69 500 грв (аверс), 1918. - 500 Hryvnya, face, 1918. - 500 Hrywna, Avers,1918

1000
А·1319679
УКРАЇНСЬКА
ДЕРЖАВА
Державний Кредитовий
Білет
1000
ТИСЯЧА ГРИВЕНЬ
Директор
Державного Банку
Секретар
року
1918

Транспорти замовлених Правлінням України гривень, до кінця жовтня 1918. р. прибували до Києва залізницею. З вибухом польсько-української війни достави надрукованих у Берлині гривень прибували в Україну літаками. В тодішні часи був це непевний засіб перевозу через катастрофи і конфіскати грошей ворожими владами, на території яких транспортуючі літаки були примушені дефектами моторів чи браком палива осідати. В одному з таких транспортів, у катастрофі під Ратібором загинув полковник Дмитро Вітовський, державний секретар Військових Справ ЗУНР, який від травня 1919 перебував у Парижі як член мирової делегації ЗУНР.

Державний Кредитовий Білет - 1000 гривень

А в е р с. Площа, замкнена рамою в прямокутник. Горішня і долішня частини рами мають по чотири тригліфи */. На метопах *// , тобто площах між тригліфами горішньої частини рами, двократно бачимо у колесі, на щиті звернений уліво лук - самостріл - та розети в усіх 4-х рогах. Лук - самостріл у тотожньому графічному вигляді стрічаємо на старшій, із першої половини 17-го століття, міській печаті Києва. На метопах долішньої частини рами, в такому самому колесі але на іншому щиті, звернений угору інший лук - самостріл. Графічно він виконаний так, як новіша, бо вже з 1671. р. міська печать Києва.

Вгорі офіційна назва України за Гетьманату : "Українська Держава", а вище, в обох кутах червоною фарбою серія з літери "А" і семицифрового числа.

Середину площі заповнює тризуб у колесі, скомпонованім з декоративних орнаментів на подобу прикраси герба Війська Запорозького в книжечці "Вірші на жалосний погреб зацного рицаря Петра Конашевича Са-

---

*/ тригліфи (з грецької мови) - частина балків дорійської колонади, прикрашених прорізами або вгнутими жолобцями. На фризах (подовжніх бальках) вони чергувалися з метопами. (І. С.)

*// метопа (гр.) - проміжні поля на дорійських колонах між тригліфами, прикрашені здебільшого горорізьбою. (І. С.)

1000
Кредитові білети Української Держави забезпечуються всім майном Держави. Кредитові білети Української Держави ходять нарівні з золотою монетою. За фальшування державних кредитових білетів виновних карається позбавленням прав і тюрмою.
1 ГРИВНЯ МІСТИТЬ 8,712 ДОЛІ ЩИРОГО ЗОЛОТА
1000
ГРИВЕНЬ

гайдачного" з 1622. р. Однак сам тризуб багато втратив зі своєї краси та чарівної простоти через довільну його стилізацію.

Долішню половину площі виповнюють написи поверх орнаментів: "1000" (два рази), "Державний Кредитовий / Білєт" / "ТИСЯЧА ГРИВЕНЬ" і внизу ті самі назви функцій і підписи.

У центрі горішньої рами "1000" передруковано словом "гривень", а на долішній вміщено "року / 1918".

Р е в е р с. Площа замкнена рамкою в прямокутник. Орнамент на рамці нагадує прикраси на середньовічних срібних виробах. На рамці 12 разів повторяється "1000".

Більшу частину прямокутника заповнює число "1000" і нижче "гривень" орнаментованим письмом.

Ліву, меншу частину прямокутника займає текст закону, надрукований у 12 лініях внутрі відокремленого орнаменту. Він дещо ріжниться від стилізації на гривневих банкнотах з нижчими номіналами, тому його тут переписуємо: "Кредитові білєти / Української Держави за/безпечуються всім май / ном Держави. Кредитові / білєти Української Дер/жави ходять нарівні з зо/лотою монетою./ За фальшування держав /них кредитових білєтів / виновних карається по/збавленням прав і тюр/мою." - Під тим: "1 гривня містить 8.712 долі щирого золота".

Банкноти на 1000 і 2000 гривень проєктував мистець Іван Мозалевський вже за Гетьманату. Обі друковано в Берліні і передано до обігу в жовтні 1918-о р. - Водяні знаки у виді хрестиків, як на рисунку 6.

Розмір: 125 x 196 мм.

Державний Кредитовий Білет - 2000 гривень

А в е р с. Всі надруки виконано так, як на аверсі 1000 гривень. Прямокутну площу замикає рамка з орнаментів із включенням розеток і числа "2000"(5 разів). Заповнення прямокутника зовсім подібне, як на банкноті на 1000 гривень, тільки орнаментика поза колесом займає менше поля. Немає тут серії.

2000
2000
2000
УКРАЇНСЬКА
2000 ДЕРЖАВА 2000
Державний Кредитовий
Білет
ДВІ ТИСЯЧІ ГРИВЕНЬ
Директор
Державного Банку
Скарбник
2000
РОКУ
1918
2000

2000
2000
2000
ГРИВЕНЬ
А·0278271
А·0278271
2000
2000
2000 ГРИВЕНЬ
2000 ГРИВЕНЬ
Кредитові білети Української Держави забезпечуються всім майном Держави. Кредитові білети Української Держави ходять нарівні з золотою монетою.
За фальшування державних кредитових білетів винновних карається позбавленням прав і тюрмою.
1 ГРИВНЯ МІСТИТЬ 8,712 ДОЛІ ЩИРОГО ЗОЛОТА

Р е в е р с. Рамка мало відріжняється від рамки на реверсі 1000 гривень (додано розетки і змінено номінал). Компонування прямокутника відмінне від того ж на 1000 гривень, але крій письма такий же самий. В центрі горішньої, дещо ширшої частини бачимо номінал "2000 / гривень" і вертикально поздовж рами серію з літери "А" і семицифрового числа. При лівій рамці серію читаємо здолини, а при правій згори вниз. Під серіями, у менших прямокутниках повторено "2000 / гривень";нижче текст закону в 10-тьох рядках, а зараз же під ним, на площі рамки, той самий напис "1 гривня містить 8.712 долі щирого золота".

Технічно-організаційні дані ті самі, що і для банкноти на 1000 гривень. - Розмір 134 х 204 мм.

ILLUSTRATIONS - ABBILDUNGEN

1000 грв (аверс) з 1918 на ст. 70. Реверс на ст.72.
1000 Hr., face, 1918, is on page 70;back on page 72.
1000 Hr.,Avers auf der Seite 70; Rückseite - S. 72.

2000 грв (аверс) з 1918 на ст. 74, а реверс банкноти на ст. 75. Відбитки зменшені о 5 %.
2000 Hr., face, 1918 on page 74; back on page 75.
2000 Hr.,Avers auf der Seite 74; Rückseite - S. 75.

4 облігації внутрішньої позики з 1918; всі зменшені о 15 %. Аверс облігації за 50 грв на ст.78, за 100 грв - 80 ст., 200 грв - 81 ст. і 1000 грв - 82 ст. Реверс облігацій на ст. 84.
4 Promissory Notes of 1918 in Hryvnya. Face of 50 Hr. on page 78; 100 - p.80; 200 - p.81; 1000 - page 82 Back of Notes on p. 84.
4 Staatliche Schuldscheine (1918) in Hrywna. Avers der 50 Hr. auf der Seite 78; 100 Hr. - 80; 200 Hr.-81 1000 Hr. - 82. Die Rückseite ist auf der Seite 84.

3.6 % ВІЛЕТИ ДЕРЖАВНОЇ СКАРБНИЦІ

вартости 50, 100, 200 і 1000 гривень

(4 о б л і г а ц і ї внутрішньої позики)

Ці 4 державні цінні папери з офіційною назво ю "3.6% Білет Державної Скарбниці" були затверджені до випуску спершу 30. 3. 1918 на суму 100 мільйонів, а Рада Міністрів при Гетьмані 12. 5. 1918 побільшила цю суму до 500 мілн. крб. Того ж дня підвищено також суму нових випусків грошових знаків і авторизовано емі сії до найвищої суми одного мільярда карбованців.

В основному, ці 3.6 % білети були облігаціями внутрішньої процентової, короткоречинцевої позики а в дійсності стали вони новим видом паперових грошей. Відсоткова стопа становила 3.6%; відсотки мали бути виплачувані 2. січня і 1. липня кожного року від 1.7.1918 почавши, а 2.1.1922 закінчивши за предложен ням відсоткових купонів.

Кожний 3.6% білет мав вісім купонів: 4 при лівому і 4 при правому боках. Вони укладені наче кри ла літака і через те в народі прозвано їх "аеропляна ми". Однак урядово в Україні завжди звали їх властивою назвою 3.6% білетів Державної Скарбниці, хоч насправді були вони державними облігаціями, тобто зобов'язаннями, цінними паперами з установленими відсотками і термінами.

Уряд випустив ці облігації у таких 4 вартостях: 50, 100, 200 і 1000 гривень.

Всі ці білети Державної Скарбниці друковано в державній друкарні в Берліні (тим разом без ініціялів "RD") з одного рисунку Юрія Нарбута зо зміною лиш номіналу і вартости купонів. Білети відрізнялися між собою ще і кольором паперу та друку.

50 гривень надруковано на папері зеленкуватім,
100 " " " " " помаранчовім,
200 " " " " " туркусово-синім,
1000 " " " " " блідої охри.

Папір цих 3.6% білетів має водяні знаки у ви гляді орнаментів, як на рис. 7.

Величина повного білета з купонами: 150x294, а по відрізанню всіх 8 купонів сам білет 150 x 150 мм.

Купон білета Державної Скарбниці
Дійсний на протязі 10 літ з
5
1 липня 1920 р.
90 шагів
5
Серія І
№ 082013
Купон білета Державної Скарбниці
Дійсний на протязі 10 літ з
6
2 січня 1921 р.
90 шагів
6
Серія І
№ 082013
Купон білета Державної Скарбниці
Дійсний на протязі 10 літ з
7
1 липня 1921 р.
90 шагів
7
Серія І
№ 082013
Купон білета Державної Скарбниці
Дійсний на протязі 10 літ з
8
2 січня 1922 р.
90 шагів
8
Серія І
№ 082013
50
1918
БІЛЄТ
Державної Скарбниці
П'ЯТЬДЕСЯТЬ ГРИВЕНЬ
Директор Державної скарбниці
Бухгалтер
Серія І
№ 082013
Білет дійсний по
1 січня 1933 р.
360
1918
50
360

Самі купони були величини: 37 х 75 мм; їх дати виплатности і розклад при білеті були такі:

Купон 1	1.7.1918	Купон 2	2.1.1919	Купон 3	1.7.1919	Купон 4	2.1.1920	Купон 5	1.7.1920	Купон 6	2.1.1921
Білет Державної Скарбниці (з купонами по боках)											
Купон 7	1.7.1921	Купон 8	2.1.1922								

Кожний купон цих білетів приносив власникові що пів року у визначені реченці відсотки (3.6 %), а це:

від	50	карбованців	90 шаг.
"	100	"	1 грв 80 шаг.
"	200	"	3 грв 60 шаг.
"	1000	"	18 грв

Крім висоти відсотків, на кожнім купоні були подані: його порядкове число, серія і шестицифрове число, дата викупу, та вгорі напис: "Купон білета Державної Скарбниці / Дійсний на протязі 10 літ з/.....". (тут були виписані: дата і висота відсотків) . На оборотї була тільки на тлі орнаменту цифра номіналу.

Через недостачу дрібної монети, населення вживало дозрілі до виплати купони від білетів і вживало як платничий засіб, а не обмінювало їх в Державнім Банку чи ощадних касах на готівку.

Ця внутрішня державна позика була короткореченцева, бо всього на неповні 4 роки, до 2. 1.1922 , після якого то дня протягом 10 літ власники білетів-віритслі і добродії держави мали одержати зворот капіталу. Викуп позики державою мав закінчитися 2. 1. 1933.

А в е р с цих 3.6% білетів у широкій рамі з багатством орнаментових мотивів і гірляндовим плетінням, у своїм центрі, знова на типово нарбутівських оздобах, мав номінал словами "на пятьдесять гривень" (на дальших зразках: "сто", "двісті" і "тисячу"). Вище: "Білет / Державної Скарбниці"; під номіналом "Директор Державної Скарбниці Лебідь - Юрчик / Бухгальтер

Купон білета Державної Скарбниці
Дійсний на протязі 10 літ з
2 січня 1921 р.
6 6
1 гривня і 80 шагів
Серія II
№ 085482
Купон білета Державної Скарбниці
Дійсний на протязі 10 літ з
1 липня 1921 р.
7 7
1 гривня і 80 шагів
Серія II
№ 085482
Купон білета Державної Скарбниці
Дійсний на протязі 10 літ з
2 січня 1922 р.
8 8
1 гривня і 80 шагів
Серія II
№ 085482
100
1918
3,6%
Білет Державної Скарбниці
на
сто гривень
Директор Державної скарбниці
Бухгалтер
Серія II
№ 085482
Білет дійсний по 1 січня 1933 р.

Купон білета Державної Скарбниці
Дійсний на протязі 10 літ з
5 1 липня 1920 р. 5
3 гривні і 60 шагів
Серія VI № 179558
Купон білета Державної Скарбниці
Дійсний на протязі 10 літ з
6 2 січня 1921 р. 6
3 гривні і 60 шагів
Серія VI № 179558
Купон білета Державної Скарбниці
Дійсний на протязі 10 літ з
7 1 липня 1921 р. 7
3 гривні і 60 шагів
Серія VI № 179558
Купон білета Державної Скарбниці
Дійсний на протязі 10 літ з
8 2 січня 1922 р. 8
3 гривні і 60 шагів
Серія VI № 179558
200
1918
360
Билет
Державної Скарбниці
Двісті гривень
Директор Державної скарбниці
Бухгалтер
№ 179558
Серія VI
Білет дійсний по
1 січня 1933 р.
200
1918
360

Купон білета Державної Скарбниці
Дійсний на протязі 10 літ з
1 липня 1920 р.
18 гривень
5
Серія X
№ 008653
Купон білета Державної Скарбниці
Дійсний на протязі 10 літ з
2 січня 1921 р.
18 гривень
6
Серія X
№ 008653
Купон білета Державної Скарбниці
Дійсний на протязі 10 літ з
1 липня 1921 р.
18 гривень
7
Серія X
№ 008653
Купон білета Державної Скарбниці
Дійсний на протязі 10 літ з
2 січня 1922 р.
18 гривень
8
Серія X
№ 008653
1000
1918
3,6%
Білет Державної Скарбниці
на
тисячу гривень
Директор Державної скарбниці
Бухгальтер
№ 008653
Серія X
Білет дійсний по 1 січня 1933 р.

Коваленко" - та серія (нижче в лівім куті) і "№" з шестицифровим числом у правім. З осередка до кожного кута звернений слабо видний орнамент, що своєю формою нагадує розтяте насіння чи зародок плоду. З осередка розходяться ріжновидні сіткові смуги, що вкривають всю площу.

По середині рами цей неповторний Нарбут вмістив державний герб - тризуб на оздобнім щиті і гетьманські регалії: булаву, пірнач і два бунчуки. На горішніх рогах видно номінали цифрою, а на долішніх "3.6%". Посередині долішньої рамки "Білєт дійсний по 1 січня 1933 р.", а на вертикальних боках "1918".

В цім місці треба замітити, що в останнім написі вжито неправильного слова "по" (замість властивого "до"); його зміст належить розуміти як "Білет важний до 1. січня 1933", бо лише до того реченця власники облігацій могли голоситися до Державного Банку по виплату позичених державі сум.

На цих білетах нігде не подано назви держави чи столиці. Про емітента можуть свідчити лиш тризуб і відомий підпис Лебедя-Юрчика.

На р е в е р с і, у мистецькій рамі з номіналом білету в кожнім розі, надруковано у двох шпальтах (34 і 35 рядків) умови позики. Цитуємо дослівний текст оригіналу, без змін:

"ПОСТАНОВА ПРО БІЛЄТИ ДЕРЖАВНОЇ СКАРБНИЦІ 1918 РОКУ"

§1. Білєти Державної Скарбниці випускаються в 20 розрядах (серіях) від І. до ХХ. по 50,000.000 гривень в кожній, на чотирьохрічний реченець.

В тексті кожного білєта зазначено, до якого розряда (серії) відноситься даний білет.

§2. Вартість білєтів Державної Скарбниці установляється в 50,100,200 і 1000 гривень, а розмір щорічного прибутку в 3,6% річних. Прибуток виплачується по піврічно 2 січня і 1 липня. Начислення відсотків починається від 1 січня 1918 року.

§3. Прибуток від цих білєтів Державної Скарбниці не підлягає збору з прибутків від грошових капіталів.

§4. Форма білєтів затверджується Міністром Фінансів.

§5. Гасіння білєтів відбувається по скінченню чотирьох років з часу випуска.

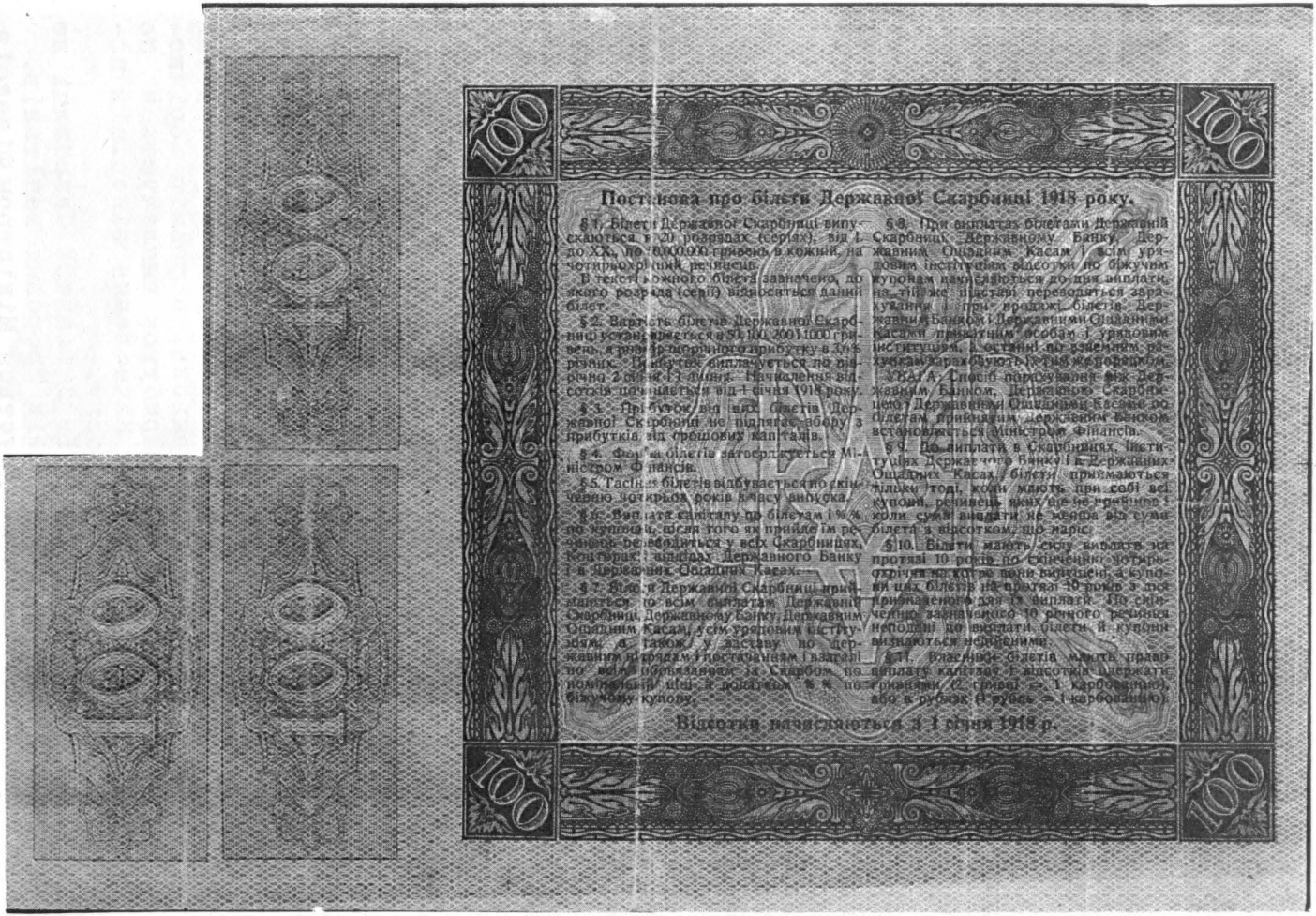

Постанова про білети Державної Скарбниці 1918 року.

§ 1. Білети Державної Скарбниці випускаються в 20 розрядах (серіях), від 1 до XX, по 5.000.000 гривень в кожній, на чотирьохрічний речинець.

В тексті кожного білета зазначено, до якого розряду (серії) відносяться дані білети.

§ 2. Вартість білетів Державної Скарбниці установляється в 5; 100; 200; 1000 гривень, а також із щорічного прибутку в 3,5% розмір. Із прибутків виплачується по півроку 2 рази, 1-1 і 1-VII. Нарахування відсотків починається від 1 січня 1918 року.

§ 3. Прибуток від цих білетів Державної Скарбниці не підлягає збору з прибутків від грошових капіталів.

§ 4. Форма білетів затверджується Міністром Фінансів.

§ 5. Термін білетів відбувається по закінченню 90 років від часу випуску.

§ 6. Виплата капіталу по білетам і % % по купонам, після того як прийде їм речинець, провадиться у всіх Скарбницях, Конторах і відділах Державного Банку і в Державних Ощадних Касах.

§ 7. Білети Державної Скарбниці приймаються по всім сплатам Державної Скарбниці, Державному Банку, Державним Ощадним Касам, усім урядовим інституціям, а також у заставу по державним підрядам і поставкам і взагалі по всіх обов'язковостях за Скарбом по номінальній ціні з доданим % % по біжучому купону.

§ 8. При виплатах білетами Державної Скарбниці Державному Банку, Державним Ощадним Касам і всім урядовим інституціям відсотки по біжучим купонам нараховуються до дня виплати, на тій же підставі переводяться зарахування при продажі білетів Державним Банком і Державними Ощадними Касами приватним особам і урядовим інституціям. Інструкції по зазначеним розрахунам виробляються тим же порядком.

УВАГА. Спосіб порозуміння між Державним Банком, Державною Скарбницею і Державними Ощадними Касами по білетам приймаємим державним Банком встановлюється Міністром Фінансів.

§ 9. По виплаті в Скарбницях, Інституціях Державного Банку і в Державних Ощадних Касах, білети приймаються тільки тоді, коли мають при собі всі купони, речинець яких ще не прийшов і коли сума виплати не менша від суми білета з відсотком, що пайде.

§ 10. Білети мають силу виплати на протязі 10 років по закінченню чотирьохріччя, на котре вони видані, а купони цих білетів на протязі 10 років з дня призначеного для їх виплати. По закінченню зазначеного 10 річного речинця неподані по виплаті білети й купони визнаються неприйнятими.

§ 11. Власники білетів мають право вимагати виплату капіталу і відсотків в одержати грошима (1 срібний = 1 карбованцю) або в рублях (1 рубль = 1 карбованцю).

Відсотки нараховуються з 1 січня 1918 р.

§6. Виплата капіталу по білєтам і % % по купонам, після того як прийде їм реченець переводиться у всіх Скарбницях, Конторах і відділах Державного Банку і в Державних Ощадних Касах.
§7. Білєти Державної Скарбниці приймаються по всім виплатам Державній Скарбниці, Державному Банку, Державним Ощадним Касам, усім урядовим інстітуціям, а також у заставу по державним підрядам і постачанням і взагалі по всім обовязанням із Скарбом по номінальній ціні з додатком % % по біжучому купону.
§8. При виплатах білєтами Державній Скарбниці, Державному Банку, Державним Ощадним Касам і всім урядовим інстітуціям відсотки по біжучим купонам начисляються до дня виплати, на тій же підставі переводяться зарахування і при продажі білєтів Державним Банком і Державними Ощадними Касами приватним особам і урядовим інстітуціям, а останні по взаємним рахункам зараховують їх тим же порядком.

УВАГА: Спосіб порахування між Державним Банком, Державною Скарбницею і Державними Ощадними Касами по білєтам прийнятим Державним Банком встановляється Міністром Фінансів.
§9. До виплати в Скарбницях, інституціях Державного Банку і в Державних Ощадних Касах, білєти приймаються тільки тоді, коли мають при собі всі купони, реченець яких ще не прийшов і коли сума виплати не менша від суми білєта з відсотком, що наріс.
§10. Білєти мають силу виплати на протязі 10 років по скінченню чотирьохріччя на котре вони випущені, а купони цих білєтів на протязі 10 років з дня призначеного для їх виплати. По скінченню зазначеного 10 річного реченця неподані до виплати білєти й купони визнаються недійсними.
§11. Власники білєтів мають право виплату капіталу і відсотків одержати гривнями (2 гривні = карбованцю), або в рублях (1 рубль = 1 карбованцю).

ВІДСОТКИ НАЧИСЛЯЮТЬСЯ З 1 СІЧНЯ 1918 Р."

ПОШТОВІ МАРКИ УКРАЇНИ, 18.7.1918. Незубковані.
POSTAGE STAMPS OF UKRAINE, July 18, 1918. Imperforated.
BRIEFMARKEN der UKRAINE, 18. Juli 1918. Ungezähnt.

1918: "ДЗВІНКА МОНЕТА". ЗУБКОВАННЯ 11 1/2.
CURRENCY STAMPS. Perf. 11½. 1918 NOTGELD. Gezähnt 11½.

10,20,30 ШАГІВ. Аверси, а нижче їх реверси.
10,20,30 SHAH faces
10,20,30 SCHAH Avers

Back: 10, 20, 30 Shah with words: "CIRCULATE in lieu of coins" "Verkehrt gleich den Metallmünzen" auf der Rückseite des 10-30 Schah.

40, 50 Шагів - аверси; нижче: їх реверси. Незубк. пара 50 Ш. з іншим шрифтом ? фальш.

(Поменшено о 4 %)

40,50 Shah - face and back
40,50 Schah-Avers und Rückseite

Ш А Г И - "Д З В І Н К А М О Н Е Т А".

Згідно з законом Центральної Ради, в заступстві металевих грошей - більону, з конечности тимчасово випущено паперову, дрібну "монету" в малих номіналах від 10 до 50 шагів. Шаг був сотою частиною гривні, а двосотою карбованця. Цю нашу "розмінну монету" - більон друковано на негумованому картонному папері тими сами клішами і кольорами, що й перші українські поштові марки. Лицеві сторони цих "монет"в нічому не ріжнилися від поштових марок, - а ріжниця була в папері і задрукованню зворотної сторони поясненням про те, що вони є рівновартні монеті. Позатим ці паперові гроші - "монети" були позубковані, а поштові марки були обтинані (лише мінімальна кількість поштових марок була зубкована). Цей твердший папір для наших "монет" був легко забарвлений, найчастіше домішкою жовтої фарби.

Щоб зарадити в часі світової війни бракові дрібних грошей, подібний шлях видачі паперових "монет" зачала перша стосувати Російська імперія вже в 1915. р., а потім Тимчасовий Уряд Керенського в 1917 друкуючи їх з виглядом поштових марок на грубім папері, або як зовсім простий "розмінний знак" на звичайнім папері з низькими номіналами від 1 до 10 копійок. Хоч Росія і в часі війни карбувала свою монету (срібних 5 коп. в 1915, мідяні $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$, 1, 2, 3 і 5 коп. в 1916 та 10, 15 і 20 коп. в 1917), проте з огляд ности металів, у невистарчальній кількости.Для одних таких паперових "монет" використали москалі кліші поштових марок, виданих в 1913. р. у 300-ліття династії Романових. На їх зворотній незагумованій стороні, у прямокутнику вгорі був царський орел, а під ним надрук "Имѣетъ хожденіе наравнѣ съ размѣнной серебряной монетой."Друкована на маленькім папері ця "розмінна монета" була легонька і вітер рвав її з рук,то и люди, головно жінки на базарі єхидно сердилися: "Де и там х о д я т ь, коли л і т а ю т ь!". Була і співанка:

Колись були срібні гроші,
Тепер самі марки,
Колись були гарні хлопці,
Тепер самі шмарки.

Українська "розмінна" чи "дзвінка монета" мала п'ять вартостей: 10, 20, 30, 40 і 50 шагів. Всі ці паперові "монети" були однакового розміру 30 х 25 мм і всі були зубковані $11\frac{1}{2}$, що означає, що на довжині двох сантиметрів папір між ними продіравлено одинадцять і пів раза.

Дві найвищі вартости, за 40, а головно за 50 шагів були опісля фальшовані у великих кількостях (біля 20 підроблених видань).

У щоденному житті ці шагівкові "монети" народ звав "метелики", "гроші", або просто "марки".

Описуємо їх л и ц е в і _с_т_о_р_о_н_и:

10 шагів

Площа прямокутника поділена на три частини : однакової висоти вгорі і в долині та подвійної висоти посередині. В цій найширшій частині находиться малий тризуб у промінних сонця. Тризуб своєю підставою встромлений у ґльобус у тому місці, де простягаються простори нашої Батьківщини. Обабіч нього орнаменти із цвітів. Сонце щедро наділяє українську родючу землю життєдайною силою.

В горішній частині назва держави: "Українська / Народня Республіка"; в долішній номінал і валюта: "10 шагів 10". Колір золото-жовтий.

20 шагів

Подібно як при 10 шагах, вся площа розділена на 3 частини; горішня (з назвою держави) і долішня з номіналом "20 шагів 20" однакової висоти, але дещо меншої ніж на першім рисунку. Середина прямокутника оформлена в овал. У його правій частині зображений селянин із косою в руці та заквітчаному двома колосками капелюсі, що з довірям та любов'ю глядить на ти сячалітній державний герб своїх предків - тризуб. Кольор друку шоколядний.

Рисунки для поштових марок і одночасно дзвінкої монети за 10 і 20 шагів виконав Антін Середа.

30 шагів

Вгорі номінал "30 шагів 30", унизу повна назва УНР-ки. У восьмикутнику, на сітчастому тлі заквітчана розкішним вінком голова молодої жінки зі сережкою у вусі. Цей же самий рисунок вміщений на лицевій стороні банкноти на 500 гривень. Рисунком такої голови персоніфіковано відроджену до державного життя Україну. - Вільні поля поза восьмикутником угорі заповнюють два тризубчики, а вдолі поштові трубки.

Головний наклад відбито в кольорі ультрамарин новім, але існують численні відхилення.

40 шагів

Горішній напис "Українська Народня Республіка," сливе тотожній з таким же написом на 30 шагах . Центр заповнює тризуб у багатоорнаментованому вінку. На долішній частині вінка "40 шагів", а дві поштові трубки зправа. - Колір друку: зелений.

50 шагів

Майже цілу лицеву сторону займає багатоорнаментований вінок. На його горі - дві поштові трубки. У вінку, на сітці, орнаментований номінал"50", а під ним "шагів". Під вінком назва УНР у тотожній формі як на двох попередніх номіналах. - Колір друку карміновий.

Ці три марки - "монети" за 30, 40 і 50 шагів проєктував Юрій Нарбут.

З в о р о т н і _ с т о р о н и:

Зворотні сторони шагів усіх вартостей тотожні: у прямокутнім обрамованні вгорі тризуб,а під ним надрук у чотирьох рядках: "Ходить / нарівні / з дзвінкою / монетою". Однак само обрамування є двох родів: "монети" за 10, 20 і 30 шагів мають на реверсі обрамування двома лініями (внутрішня тонша від зовнішньої), а "монети" за 40 і 50 шагів лиш одною.

Всі друки на реверсі зроблені чорною фарбою.

* * * * * *

ПРИМІТКА РЕДАКЦІЇ ДО ЦЬОГО РОЗДІЛУ:

Питання коли випущено на ринок українську"монету" досі остає невирішене, а з ним і всі інші подробиці друку, міст, висоти накладів паперових грошей і т.п. З браку своєчасних авторитетних стверджень різні автори старалися пізніше своїми дослідами дійти до можливої правди, але з затратою архівів та пам'яти і віддалі часу їх зусилля не дали наслідків.

Повторювана іншими публікаціями дата віддання в обіг "дзвінкої монети" 18. квітня 1918 чи загальніше як "квітень 1918", на нашу скромну думку є помилковим твердженням. Хтось перший прийняв дату першого закону Уряду з 18. квітня 1918 за дату самого випуску-віддання в обіг.

Зачато друк "монет" на основі згаданого закону УНР з 18. 4. 1918, але до вжитку населення віддано їх щойно за Гетьманату згідно з затвердженим Урядом законом з 8. липня 1918. Закон той постановляв, що "розмінні марки щодо порядку забезпечення їх прирівнюється до кредитових білетів" і надавав міністрові фінансів Антонові Ржепецькому "право випустити розмінних марок на суму не більше шестидесяти тисяч карбованців" */. Коли б "монета" була в обігу вже від квітня 1918. р., то чи треба б було Гетьманського закону з 8. липня? Супонуємо отже, що "розмінна монета" була віддана на платничий ринок щойно після другого закону, отже в місяці л и п н і 1918. р., а може і пізніше.

Перші поштові марки ("шагівки") України, з кліш яких опісля друкували паперові "монети", були передані до вжитку населення в Києві 18. липня 1918. р. (як це устійнили поштовими штемплями німецькі філателісти, які побували тоді в Україні). Пов'язання тих двох подій - випуску поштових марок і також перших "дзвінких монет" - може стати для нас оправданим здогадом щодо приблизно одночасного їх видання.

Не було також офіційної заборони вживати ті паперові "монети" для оплати поштових посилок, і мимо непрактичности (брак ґуми, грубість) були наліплювані як франкування кореспонденції.

---

*/ д-р Євген Котик: "Сороклітня мандрівка", "Ми і світ", Торонто,ч.54 за жовтень 1958,ст.39.

Оба видання були друковані в тих самих друкарнях, тими самими кольорами і з тих самих кліш-цинкових плит. Друк поштових марок у друкарні Кульженка у Києві розпочато вже в грудні 1917. р., але друкування затягнулося до половини наступного року. Друковано їх і в Одесі в друкарні Фесенка (до грудня 1918. р) та потім ще мабуть і в Кам'янці Подільськім. Великі аркуші по 400 марок розрізували опісля на 4 менші по 100. Із-за поспіху з виданням поштові марки віддано на ринок без зубкування (позубковано лиш початково коло 400 малих аркушів), зате всю "дзвінку монету" позубковано, а та додаткова робота з певністю опізнила видання.

Фальшованнь поштових марок не було. Натомість розпізнано кілька підроблених видань "дзвінкої монети" за 40 шагів і коло 20 фальшивих видань за 50 шагів.*/ Капітан-лейтн. Святослав Шрамченко **/ мав у збірці також дві 50-шагівкові "монети", які на реверсі мали напис: "Чим наші хуже ваших" (!!; хуже = гірші).

Повища монографія проф. М. Гнатишака причиниться до відновлення дослідів і може до нових відомостей.

Редактор

*/ Ian L. G. Baillie: Ukraine:The Shagiv Issues Bristol, England - 1963, сторона 25.

**/ С. Шрамченко: "Українська філателія і гумор", Вісті Поштового Відділу УНРади, Мюнхен, ч.2-5, за II-У.1955, ст. 7.

Від нині во єдино!

ДЕРЖАВНИЙ ГЕРБ ВЕЛИКИЙ

СОБОРНОЇ УКРАЇНИ З ГЕРБАМИ ЗЕМЕЛЬ

10. ПРО ДЖЕРЕЛА Й ЛІТЕРАТУРУ

Основними, підставовими джерела відносно наших банкнот є закони, друковані за Центральної Ради у "Віснику Генерального Секретаріяту УНР", і у "Віснику Ради Народніх Міністрів", - за гетьманської "Української Держави" в "Державному Віснику", а за Директорії УНР у "Віснику Української Народньої Республіки" й у "Віснику Державних Законів". Дещо знаходимо також у "Віснику Краєвого Комісаріяту Української Народньої Республіки на Холмщину, Підляше й Полісся".

Наша література відносно державних грошових знаків України 1917 - 1920 років неймовірно вбога. Наглядно бачимо це от хоч би з такого факту: поза двома статтями професора Михайла Грушевського: "Українська гривня" в "Народній Волі" і "Гроші Української Народньої Республіки" у "Віснику політики, літератури й життя" (Відень, 1918) майже не маємо з тієї ділянки нічого аж до 1923. року. Тоді у Львові анонімно з друкарні Ставропігійського Інституту появилася маленька брошурка (8 сторін, розміром 133x152 мм) п. н. "Гроші Української Держави 1917 - 1920 рр" із списом державних банкнот */. Той двосторінковий текст був перекладений на французьку: "L'argent de l'Etat Ukrainien 1917 - 1920" і на англійську мови: "Money of the Ukrainian State 1917 - 1920".

Із черги щойно рік 1925 приносить статтю М. Обідного "Графіка українських грошових знаків" у 11 і 12 числах львівського журнала "Стара Україна".

---

*/ Були зроблені два наклади названої брошурки; в одній віднотовано 17 емісій грошових знаків України, а в другій 24 емісії. - Брошурку з 17 позиціями перевидав у 1970. р. Український Філателістичний Клюб у Бафело, Нью-Йорк.

В 1928. р. цей автор закінчив рукопис історично - іконографічної праці "Державні гроші України 1917 - 1920 років". У нашій літературі на ту тему була це перша повна, сперта на джерелах праця. На жаль із-за причин, про які написано в розділі "Від автора", не появилася вона друком. У 1934. р. резюме тієї праці надруковано в третьомі томі Української Загальної Енциклопедії - і тим основним матеріялом послуговувалися пізніші автори статтей.

До цього часу не мали ми друкованої праці, яка всесторонньо з'ясовувала б справу наших державних банкнот 1917 - 1920 років.

Із чужомовних праць, що відносяться до наших державних банкнот згадати слід такі статті в московській мові як М. Калиновського в "Советский Коллекционер" у Москві: "Денежное обращение Украины" і "Денежная емиссия Украины" (чч. 10 - 12 за 1925. р.) і Е. Вайнштейна "Гроши Украины" (чч. 4 - 5 за 1928. р.) та Н. Росбера "Денежние знаки Украины" у філателістичному органі московських еміґрантів "Россика" в Югославії (ч. 23 з 1936. р.).

Із знаних мені каталогів найкращим видається мені виданий у Берліні в 1953. р. двомовний "Katalog der Geldscheine von Russland und der Baltischen Staaten 1769 - 1950" нім. і московською мовами. Має він 444 сторони. Автор Н. Кардаков реєструє в тому Каталозі також українські державні грошові знаки і місцеві видання (бони і т. п.) ріжних громад і повітів.

11.

З І С Т А В Л Е Н Н Я

ГРОШОВИХ ЗНАКІВ УКРАЇНИ 1917-1920 РОКІВ

Відомості подані за такою чергою: 1: порядкове число; 2: черга у валютній системі; 3: номінальна вартість грошового знаку; 4 : вартість у грамах золота; 5: офіційна назва знаку; 6: рік і місто видання; 7: мистець - автор рисунка; 8: влада, яка віддала знак в обіг; 9: величина у міліметрах; 10: наявність водяних знаків на папері; 11: народня назва знаку.

Ужиті скорочення:

Знак ДС	= Знак Державної Скарбниці
ДКредБ	= Державний Кредитовий Білет
БДСк.	= Білет Державної Скарбниці
Розм.Зн.	= Розмінний Знак Державної Скарбниці УНР
(II)	= друга емісія даного номіналу
ЦРада	= Центральна Рада
Гетьм.	= Гетьманат
Дир-я	= Директорія УНРеспубліки
крб.	= карбованець
грв.	= гривня
Вз	= водяний знак
гр	= грами щирого золота
мм	= міліметри

*

При вимірах банкнот перша цифра подає висоту, а друга - ширину.

При всіх паперових грошах України трапляються при розмірах міліметрові відхилення.

*

Валютна одиниця: К А Р Б О В А Н Е Ц Ь.

1. 1. 10 крб. Знак ДС 7.66656 гр 1919, Кам'янець Подільський, Григорій Золотов, Дир-я. 84 х 140 з Вз. - "Десятка", "раки".

2. 2. 25 крб. Знак ДС 19.1664 гр 1918, Київ, Олександер Красовський, Ц.Рада. 73 х 130 без Вз.

3. 3. 25(II)крб.Знак ДС 19.1664 гр 1919, Кам'янець Подільський, мистець Романовський або Приходько, Дир-я. 84 х 140 з Вз.

4. 4. 50 крб. Знак ДС 387.3328 гр 1918, Київ і Одеса, Олександер Красовський, ЦРада. 75 х 132 без Вз. - "Лопатка", "Березка".

5. 5. 100 крб. ДКредБ. 76.6656 гр 1918, Київ, Юрій Нарбут, ЦРада. 104 х 168 , без Вз. Наклад 55 000 штук. "Горпинка","яєшня","жидівські гроші".

6. 6. 100(II)крб. Знак ДС 76.6656 гр 1919, Кам'янець Подільський, Юрій Нарбут, Дир-я. 90 х 178 з Вз. - "Богданівка" .

7. 7. 250 крб. Знак ДС 191.664 гр 1919, Кам'янець Подільський, Борис Романовський, Дир-я. 96 х 148. - "Птичка", "фейгели", "канарейка", "акації".

8. 8. 1000 крб. Знак ДС 766.656 гр. 1918 у Києві, а 1919 в Кам'янці Подільському , Григорій Золотов, Гетьм.,а в 1919 Дир-я. 120 х 190 з Вз. - "Гетьманка","рябі", "гетьманські тисячі".

Валютна одиниця: Г Р И В Н Я.

9. 1. 2 грв. ДКредБ 0.766656, 1918, Берлін, Василь Кричевський, Гетьманат 70 х 108 з Вз.

10. 2. 5 грв. Розм.Зн. 1.91664, 1919, Станиславів, без автора, Дир-я. 58 х 98 з Вз.

11. 3. 10 грв. ДКредБ 3.83328, 1918, Берлін, Юрій Нарбут, Гетьм. 90 х 139 з Вз.

12. 4. 100 грв. ДКредБ 38.3328, 1918, Берлін, Юрій Нарбут, Гетьм. 115 х 175 з Вз.

13. 5. 500 грв. ДКредБ 191.664, 1918, Берлін, Юрій Нарбут,Гетьм. 119 х 185 з Вз.

14. 6. 1000 грв. ДКредБ 383.328, 1918, Берлін, Іван Мозалевський, Гетьм. 125 х 196 з Вз.

15. 7. 2000 грв. ДКредБ 766.656, 1918, Берлін, Іван Мозалевський, Гетьм. 134 х 204 з Вз.

О б л і г а ц і Ї.

16. 1. 50 грв. Білет ДС 19.1664, 1918,
17. 2. 100 грв. Білет ДС 38.3328, 1918,
18. 3. 200 грв. Білет ДС 76.6656, 1918,
19. 4. 1000 грв. Білет ДС 383.3280, 1918,

Дальші, однакові для всіх цих чотирьох білетів відомости: Мистець: Юрій Нарбут. Друковані в Берліні і віддані в обіг за Гетьманату, в серпні 1918. Величина з усіми купонами 150 х 294 мм, а без купонів 150 х 150 мм. В народі звані "аеропляни".

Дзвінка "монета": Ш А Г И.

20. 1. 10 шагів (10/100 гривні) 0.0383328 гр,
21. 2. 20 шагів 0.0766656 гр,
Автор цих двох "шагівок" Антін Середа.

22. 3. 30 шагів 0.1149984 гр,
23. 4. 40 шагів 0.1533312 гр,
24. 5. 50 шагів 0.1916640 гр.
Автор цих трьох "шагівок": Ю. Нарбут.

Інші відомості спільні для всіх 5-ти "шагівок": Друковані в Києві в 1918 , віддані в ужиття за Гетьмана. Величина 30 х 25; папір без Вз. В народі звані "метелики", "гроші".

- - - - - - - - - - - - - -

З а м і т к а :

Всі ці 24 грошові знаки України мали разом номінальну вартість 8088.50 гривень (= 4044.25 карбованців; дві гривні = одному карбованцеві).

В поодиноких валютних одиницях видано: 1560 карбованців, 4967 гривень (3617 білетами і 1350 облігаціями) та 150 шагів (200 шагів складається на одного карбованця, а 100 на одну гривню).

К І Н Е Ц Ь

*

T H E E N D E N D E

PAPER MONEY OF UKRAINE, 1917 - 1920

by Mykola Hnatyshak

S U M M A R Y

Professor Mykola Hnatyshak, born in Western Ukraine, author of an article about Ukrainian money in the Ukrainian General Encyklopaedia (Lviv, 1935) prepared "Paper Money of Ukraine, 1917 - 1920" to be published in 1928 - the decennial of the proclamation of Ukraine's independence. However, due to circumstances, his work remained out of print and during World War II the manuscript was lost. Only after settling in the U. S. A., the author reconstructed his work 40 years later, and with the efforts of the staff of the Ukrainian Museum - Archives, Inc. in Cleveland, Ohio is presenting it to the readers. This Museum was founded in 1948 by Leonid W. Bachynskyj, a former professor of the Ukrainian State University in Kamianets Podilskyj, and has since been under his direction.

The book presented is a monograph about money of the independent Ukrainian Republic and Monarchy in the years of 1917 - 1920 with Kyiw (Kiev) as its capital. The shorter ten chapters deal with the history of the governments in Ukraine, monetary systems, production and names of bank-notes, forgeries and illegal editions by the enemies of the young republic. In the principal chapter the author minutely describes each bank-note and draws a table of the 24 denominations emitted in 1918 and 1919, which totaled 928 million "Karbovanets".

No coins were minted due to the long war and struggle for liberation. Coin replacements were postage stamps printed on heavier, ungummed paper in the denomination of "Shah", with the reverse inscription "Circulates in lieu of coins".

The "Karbovanets" was chosen as the monetary unit by the first government, the General Secretariate, headed by Volodymyr Vynnychenko (1880 - 1951), which in turn was elected by the national assembly. the Central Rada, presided over by historian Michael Hrushevskyj (1866-1934). On January 5, 1918 it put into circulation the first bill of the new Republic, the 100 Karbovanets bank-note, with inscriptions in Ukrainian, Russian, Polish and Yiddish. One Karbovanets was declared equal to 17.424 "Dolya" or parts of fine gold = 0.766656 gram (1 "Dolya" = 0.044 gram)

Although the Gvt. had no gold as a standard for Ukrainian currency, nevertheless, it commissioned the Ukrainian Government Bank to establish a new currency without gold backing.

In April, 1918, two more notes, 50 and 25 Karbovanets were issued.

On March 1, 1918 a change of monetary units occurred. The new one, valued at one half the Karbovanets, was called the "Hryvnya"; its 1/100 was called "Shah".

The new monarchist government of Hetman Paul Skoropadskyj (1873-1945), between July and October of 1918 issued: 1/ five Shah denominations: 10 20, 30, 40 and 50 (coin replacement); 2/ four promissory notes for 50, 100, 200 and 1000 Hryvnya (on 3.6 % interest for 4 years); 3/ six Hryvnya notes: 2, 10, 100, 500, 1000 and 2000.

The promissory notes and six new bank-notes were printed at the Government Printing Office in Berlin. The remaining 14 notes printed in Ukraine were as follows: 7 in the city of Kyiw, 1 in Kyiw and Odessa concurrently, 1 in Kyiw and Kamianets Podilskyj (a year apart), 4 in Kamianets Podilskyj and 1 in Stanyslaviv.

On May 9, 1918 the Hetman ordered the reversal of the monetary unit back to the Karbovanets. In November of that year the Government Bank in Kyiw issued the 19-th bank-note, for 1000 Karbovanets. In all, the Hetmanate government issued 16 paper money notes, totalling 205 million Karbovanets.

The last 5 notes were issued between April and October 1919 by the third government of Ukraine, the Directorium of the Ukrainian National Republic, with Simon Petliura (1879-1926) as Chief of State and Commander-in-Chief. These notes were: 5 Hryvnya, prin

ted in Stanyslaviv in the spring of 1919, and 10,25, 100 and 250 Karbovanets, printed in Kamianets Podilskyj in the summer and autumn of 1919. The sum issue of the Directorium was 670 million Karbovanets.

Among the 24 bank-notes only the first three and the 5 coin replacements were without watermarks. The lack of watermarks facilitated forgeries and burdened the Treasury. However, more damage was done by Ukraine's enemies: the Red Bolsheviks from the North and the White Russian monarchists from the South. Having occupied cities where bills had been printed, both factions printed Ukrainian money with requisitioned original plates. The Ukrainian government declared these illegal bills counterfeit and took them out of circulation by cutting out the signature of director of the Ukrainian Govt. Bank.

The right to issue notes was reserved only for the Ukrainian Government Bank in Kyiw.

Other bills circulating in Ukraine at that time were notes issued by 1/ the Russian govt. before and during World War I, 2/ diverse armies in and nearby Ukraine, and 3/ towns and counties, called "Local Money". All these totaled an estimated 30 billion Karbovanets.

The exchange value of one Ukrainian Karbovanets then was one Russian Ruble or 2.54 Austrian Crowns or 2.16 German Marks.

The Karbovanets, Hryvnya and Shah were accepted and trusted by the population equally with any other currency. They also had outstanding artistic value because of the highly qualified designers and engravers employed. 12 bills were designed by Prof. Yuriy Narbut (1886-1920), a master of graphic art and also president of the Ukrainian Academy of Arts in Kyiw. The other designers of 2 bills each were Alexander Krasovskyj, Ivan Mozalevskyj, Borys Romanovskyj. Wasyl Krychevskyj, Sr. and Hryhir Zolotov each designed one (designers of two other bills are unknown). In 1920, the Directorium sent two more designs by Y. Narbut to the Govt. Printing Office in Vienna for the 50 and 1000 Hryvnya. Although proof sheets are known to exist, the notes were never issued due to military defeat.

The country expense budget for 1918 was confirmed by the "Labor Congress" in the amount of 5.346.735.000 Karbovanets.

Based on bank-notes and Hnatyshak's work, this editor has detailed a Catalog of Ukrainian paper money, the first of its kind.

As a further supplement the editor provides information about financial policy, artists-designers, the history of numismatics of Ukraine, postage stamps issued at the time of Ukraine's brief independence and coins circulating on the ethnographic Ukrainian territory of 364,900 square miles and 54.9 million inhabitants, of which 39 million are Ukrainians. (Close to the boundaries of Ukraine proper, Ukrainians live in Russia, Poland, Czechoslovakia, Rumania, Hungary, Slovakia (total estimate 8 million) and in the diaspora an estimated 3 million - for a total of 50 million Ukrainians in the world.

The final pages are dedicated to information about the Ukrainian Museum-Archives in Cleveland,O. as publisher of this book, Ukrainian collectors around the world, libraries, museums in other cities etc.

The book is illustrated with a complete collection of bank-notes, which makes it valuable to collectors and interesting to the general public. Such an educational manual has been imperative and will be beneficial to established collectors and will hopefully entice new hobbyists.

S. K. - C. R.

GELDSCHEINE DES UKRAINISCHEN STAATES

1917 - 1920

Zusammenfassung.

Prof.Mykola Hnatyschak, geb.in West Ukraine, Verfasser des Aufsatzes über Ukrainisches Geld in der Ukrainischen Allgemeinen Enzyklopädie (Lemberg,1935) hat diese Arbeit noch in der Ukraine in 1928 für den Druck zur zehnten Jahreswende der Ukrainischen Selbständigkeitserklärung vorbereitet. Der zweite Weltkrieg und die Emigration hat jedoch die Herausgabe verzögert und die Arbeit kann erst jetzt von dem Ukrainischen Museum in Cleveland,Ohio herausgegeben werden. Das erwähnte Museum wurde von Leonid W. Batschynskyj, ehemaligem Dozent an der Staatsuniversität in Kamianetz Podilskyj,im Jahre 1948 gegründet.

Das vorliegende Buch handelt über das Geld des unabhängigen Ukrainischen Staates (Republik und Hetmanat) in Jahren 1917 - 20 mit Kiew als Hauptstadt.

Die Abhandlung besteht aus elf Kapiteln.Kurze Anfangskapitel machen den Leser mit der Geschichte des Landes, mit dem monetarischen System, Namen, Werten und der Erzeugung der Banknoten bekannt. Es wurden auch Fälschungen der feindlichen Armeen erwähnt,welche den ekonomischen Zusammenbruch der jungen Republik als Ziel hatten. In dem neunten Hauptkapitel wird jede Banknote genauestens beschrieben. Eine Tabelle aller ausgegebenen Banknoten ist am Ende des Buches aufgestellt.

In zwei Jahren der Unabhängigkeit - 1918 und 1919 - emittierte der Ukrainische Staat 24 eigene Geldscheine. Münzen wurden überhaupt nicht geprägt.

Die erste Behörde (1917) "Ukrainische Zentralrada" (Präsident Prof. Michael Hruschewskyj, 1866-1934) mit ihrem "General Sekretariat" unter der Leitung von Wolodymyr Wynnytschenko (1880 - 1951) hat als die Geldeinheit der Ukrainischen Republik den KARBOWANETZ eingeführt und am 5.Januar 1918 den ersten Geldschein zu 100 Karb.herausgegeben.Auf diesem Schein wurde der Nennwert in ukrainischer,russischer,polni-

scher und jüdischer Sprache aufgeführt. Am 6. 4. 1918 wurden weitere Geldscheine zu 50 und 25 Karb. in Umlauf gesetzt. Gesamtwert der ersten drei Geldscheine der Ukraine wurde zu 53 Millionen Karbowanetz festgesetzt.

Ein Karbowanetz war gleich 17.424 "Dola"(Teilen) des Reingoldes. 1 "Dola" = 0.044 Gramm.Obgleich die Regierung keine Reserven von Gold in ihrem Schatz besass, wurde entschieden, eigene Geldscheine gegen die Garantie des gesamten Vermögens des Staates zu drucken.

Am 1. März 1918 erschien neue monetarische Einheit HRYWNA mit 8.712 "Dola" des Reingoldes, welche den 100 SCHAH glich. In dieser Währung hat der monarchistische Staat des H e t m a n s Paul Skoropadskyj (1873 - 1945) in der Zeit vom Juli bis zum Oktober 1918 fünf Stück Briefmarkennotgeld in Umlauf gesetzt.Dieselben waren auf Karton mit den Briefmarken-Klischee zu 10, 20, 30, 40 und 50 Schah gedruckt. Ihre Rückseite hatte neben dem Dreizack e i n e Aufschrift:"DEM GEMÜNZTEN GELDE GLEICH". In dieser Zeit wurden noch 4 Schuldscheine (3.6% für 4 Jahren) im Werte von 50, 100, 200 und 1000 Hrywna - und 6 Banknoten: zu 2, 10, 100, 500, 1000 und 2000 Hrywna gedruckt. Diese Schuldscheine und Banknoten wurden in der Reichsdruckerei in Berlin verfertigt; die anderen wurden in der Ukraine und zwar 9 in Kiew, 2 in Odessa, 5 in Kamianetz Podilskyj und 1 in Stanyslawiw gedruckt, wobei einige gleichzeitig in zwei Städten gedruckt waren.

Am 9. Mai 1918 ist der Hetmanische Staat zur Karbowanetz Einheit zurückgekehrt - und hat in November 1918 eine Banknote zu 1000 Karb. herausgegeben und in Umlauf gesetzt. Diese zweite Regierung der Ukraine hatte 16 Banknoten in der Gesamtsumme von 2o5 Millionen Karbowanetz ausgegeben.

Die dritte Regierung, das "Direktorium" der Ukrainischen Nationalrepublik,an dessen Spitze Simon Petlura (1879 - 1926) stand, hatte 5 Hrywna in Stanyslawiw und die letzten vier Geldscheine (Sommer 1919 in Kamianetz Podilskyj) zu: 10, 25, 100 und 250 Karb. herausgegeben. Die Gesamtsumme der Emission des Direktoriums war 670 Millionen Karbowanetz.

Im 1920 hat das Direktorium in der Wiener Staatsdruckerei den Druck von 2 Geldscheine, nach Entwurf von. Jurij Narbut, und zwar für 50 und 1000 Hrywna bestellt. Es wurden nur Probedrucke hergestellt.

Die ersten drei Geldscheine der Ukraine und Notgeld (1918) wurden auf Papier ohne Wasserzeichen gedruckt - und dieser Umstand begünstigte sehr die Fälschung. Aber viel grösseren Schaden verursachten der Schatzkammer die Bolschewiken und die "weissen" Russen mit dem General Denikin,die in Süden operierten.Dieselben haben mit einigen vorgefundenen Druckstanzen gesetzwidrig Geldscheine gedruckt und in Umlauf gesetzt. Diese Scheine hat späterhin die regelrechte Ukrainische Regierung, durch Abschneiden der Unterschrift, entwertet.

Gleichzeitig mit den Ukrainischen Banknoten waren im Lande verschiedene andere Geldscheine im Umlauf und zwar zaristische, der Provisorischen Regierung von Kerenski, verschiedener Partisanen-Armeen , der städtischen Verwaltungen und andere; - alles im Werte von @ 30 Milliarden Karbowanetz.

Ein Karbowanetz war einem russischen Rubel, 2.54 österreichischen Kronen und 2.16 deutscher Mark gleich.

Das Recht Geldscheine in Umlauf zu setzen war ausschliesslich der Staatsbank in Kiew vorbehalten. Die gesetztlichen ukrainischen Geldscheine haben viel mehr Zutrauen der Bevölkerung gehabt, als andere Geldscheine.

Der lange Krieg und die Aufstände hatten nicht verhindert, die ukrainischen Geldscheine erstklassig herzustellen. Die meisten (12) Scheine wurden vom Rektor der Kunstakademie in Kiew, dem graphischen Künstler Jurij Narbut (1886 - 1920) entworfen.Die anderen Entwürfe stammen vom Alexander Krasowskyj (2), Iwan Mosalewskyj (2), Borys Romanowskyj (2), Anton Sereda (2), Gregor Solotow (1) und Rektor Wasyl Krytschewskyj,Senior (1).

Der Budget des Ukrainisches Reiches für das Jahr 1918 belief sich in der Ausgabenseite auf 5.346 Milliarden Karbowanetz.

Der vorliegende Aufsatz des Verfassers wurde durch den Schriftleiter ergänzt, indem er einen ausführlichen Katalog zusammengestellt und weitere Einzelheiten, die mit dem Inhalt des Buches verwandt sind,eingeführt hat. Zwischen den zahlreichen Angaben informiert er ausführlich über das Ukrainische Museum - Archiv, e. V. in Cleveland, Ohio und über das ukrainische Sammlerwesen in der Welt.

Die beiderseitigen Abbildungen aller Geldscheine und einiger Besonderheiten erleichtern dem Leser das gründliche Erlernen des gesamten Materials.

Das vorliegende Buch, welches ein vollwertiges Handbuch bildet, soll neue Reihen der Sammler schaffen und sie zum Anteil in Ausstellungen, Forschungen und Veröffentlichungen ermuntern.

S.K. - J.J.

ДЕРЖАВНА ВЕЛИКА ПЕЧАТЬ УНР, затверджена 22.3.1918 Проєкт В. Кричевського.

State Great SEAL of the Ukrainian National Republic, 1918.

Das Grosse Siegel der Ukrainischen Nationalen Republik, 1918.

Державна велика печать "УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ", затверджена Гетьманом 18.7. 1918. Проєкт Ю. Нарбута.

State Great SEAL of the "Ukrainian State" (Hetmanate), 1918.

Das Grosse Siegel des "Ukrainischen Staates", genehmigt 18. 7. 1918.

СКОРОЧЕННЯ І ПОЯСНЕННЯ

аверс = лицевий бік банкноти, монети
БДС, БДСк = Білет Державної Скарбниці (3.6% облігація з 1918. р.)
вз = водяний знак на банкноті
г, гр = грам (28.349523125 г = 1 унція)
Г, грв = гривня (100 шагів; пів карбованця)
Гетьм. = Гетьманат ("Українська Держава",29.4.-14.12. 1918 з гетьманом Павлом Скоропадським)
Д, Дир-я = Директорія "Української Народньої Республіки" (від 14.12.1918)
дир. = директор(Державного Банку)
ДКБ, ДКредБ = Державний Кредитовий Білет
доля = українська одиниця ваги чистого золота , яка має 0.044 грама
ДС = Державна Скарбниця
ЗДС, ЗнакДС = Знак Державної Скарбниці
ЕУ II = Енциклопедія Українознавства,(друга) словникова частина, видавана Науковим Товариством ім. Шевченка під головною редакцією професора д-ра Володимира Кубійовича в Сарселі у Франції від 1955. р. (Появилося 5 т.і 4 сшитки з 2320 ст. по гасло "Преса у 1946-70 рр.")
к = колір
К, карб = карбованець (= 2 гривні, 200 шагів,1 руб.)
Каталог Кардакова = "Каталог денежних знаков России и Балтийських стран 1769 - 1950",Берлін 1953, ст.444, німецькою і московською мовами.
КПод = Кам'янець Подільський, один з осідків Директорії УНР в 1919. р.
кор = корона, грошова одиниця в Австро-Угорщині,що мала 100 гелерів
ліґатура = стоп кількох металів, щоб останнім надати твердости
міл = мільйон
мм = міліметр (1/10 сантиметра, 1/1000 метра, 0.03937 цаля. - 25.4 мм = 1 цаль (інч)
мрд = мільярд (тисяча мільйонів). В Америці мільярд називають більйоном.
Нд = незаконний друк банкнотів з оригінальних кліш емітента

п. = папір
п. м. = поштова марка
Р, РР, РРР = рідкісний зразок, вийнятково рідкісний, раритет
РЗ, Розм = Розмінний Знак Державної Скарбниці УНР
реверс = зворотний бік банкноти, монети
руб = рубель (100 копійок, = карбованцеві)
сот = сотик (100 сотиків = 1 корона)
УД = "Українська Держава" в 1918.р., Гетьманат
УМЕ = Українська Мала Енциклопедія авторства Євгена Онацького, Буенос Айрес 1957-67, ст.2147.
УРЕ = Українська Радянська Енциклопедія у 18-ти томах під гол. ред. Миколи Бажана, надрукована в Києві в роках 1959 - 68. Видання Академії Наук УРСР.
у = унікат
Унев. = уневажнені Урядом України незаконно випущені ворогами та підроблені грошові знаки ДС
УФ = "Український Філятеліст", місячник у Відні в рр. 1925-39 під редакцією д-ра Ів. Турина
Ф = фальшивий
цм = центиметр (сантиметр) = 10 міліметрів, 0.3937 цаля. - 2.54 цм = 1 цаль, 100 цм = 1 метр
ЦР = Центральна Рада в Києві (1917 - 1918)
Ш, шаг = шаг = 1/100 гривні, а 1/200 карбованця

Всі цитати (позначені " ") подані в цій книзі точно за оригіналами, отже в тогочаснім правописі.

Переділка (/) між словами чи в слові при цитатах означає перехід тексту на цитованім оригіналі в нижчу лінійку.

Підкреслення останньої літери в лінії вживано в цім машинописі замість розділової риски, якщо для неї не стало місця (прим. писано: ша ги, замість прийнятого досі: ша- ги).

При вимірах банкнот - перша цифра подає висоту, а друга - ширину.

Всі банкноти зілюстровані в оригінальній величині. При вийнятках від того правила зазначено відсоток зменшення.

На жаль, ілюстрації не можуть передати багатьох нюансів прецизійних рисунків і високої техніки друку, ні кольорів оригіналів. Зумовлене це також частинно і якістю наших зразків, зглядно з браку їх, у життям репродукцій.

Тройська вага - (від імени міста у Франції) спеціяльна система ваги чистого золота, срібла, платини у монетах. Тройська унція ділиться на 20 драхм, а ця знова на 24 грани. 12 тр. унцій творить тройський фунт. - Тройська унція = 31.103168 грама, а тройський фунт 373.238016 грама.

*

За офіційним дозволом Головного Редактора Енциклопедії Українознавства в Сарселі, видаваної Науковим Товариством імени Шевченка, передруковуємо на ст. 6. мапу "Українські землі 1914 - 1920" з англомовного першого тому "Ukraine:A Concise Encyclopaedia", Торонто 1963, ст. 726, - а в Додатку - із словникової частини (ЕУ II) такі гасла:
Ст.447: "Гроші". Автор Є. Гловінський
Ст.447-50: "Монета на Україні" - В. Шугаєвський
Ст.1794-5: "Нумізматика" - Богдан Кравців.

Видавництво дякує проф. д-рові В. Кубійовичеві за оцей дозвіл.

*

ABBREVIATIONS - VERKÜRZUNGEN:

Karb. = Karbovanets, a monetary unit in Ukraine (=2 Hryvnya; 1 rubel. Equal to 17.424 "Dolya" (parts) of fine gold)
Hr. = Hryvnya, a monetary unit in Ukraine 1918-20 (= ½ of Karb., 100 Shah)
Shah = Shah (1/100 of Hryvnya; 1/200 of Karb.)
Wm. = Watermark
One "Dolya" is equal to 0.044 of gram.

Karb. = Karbowanetz, eine Geldeinheit in der Ukraine (= 2 Hrywna; 1 Rubel. 1 Karb. war gleich 17.424 "Dola" (Teile) des Reingoldes.)
Hr. = Hrywna, die zweite Geldeinheit in der Ukraine 1918-20 (= ½ Karb., 100 Schah.)
Schah = Schah (1/100 der Hrywna; 1/200 des Karb.)
Wz. = Wasserzeichen
Eine "Dola" = 0.044 Gramm.

*

A map of "Ukrainian territories 1914-1920" on page 6 is reproduced from "Ukraine: A Concise Encyclopaedia", University of Toronto Press, 1963, Volume I, page 726 with an authorization from it Editor-in-Chief Prof. Volodymyr Kubijovych, Ph. D.

ЗМІСТ CONTENTS INHALT

	Сторона Page Seite
Від автора	9
Author's Preface	9
Vorwort des Authors	9
1. Правління України 1917-20: Ц. Рада	11
Українська Держава, Директорія	12
Західньо-Українська Народня Республіка	14
Ukraine's Governments 1917 - 1920	11
Die Regierungen in der Ukraine 1917 - 192o	11
2. Дві монетні системи	15
The two monetary systems	15
Zwei Geldsysteme	15
3. Назви державних банкнот. Офіційні	17
Народні назви наших банкнот	18
Names of national bills (bank-notes)	17
Namen der staatlichen Banknoten	17
4. Заготівля банкнот	19
Технічне виготовлення	21
Production of bank-notes	19
Verfertigung der Banknoten	19
5. Хронологія - Chronology - Zeittafel	23
6. Водяні знаки. Брак водяних знаків	24
Водяні знаки. Друкарні	27
Банкноти з водяними знаками	28
Watermarks	24
Wasserzeichen	24
7. Незаконні друки і фальшування	29
Illegal printings and forgeries	29
Illegale Drucke und Fälschungen	29

8. Реальна вартість банкнот 31
The real value of the bank-notes 31
Realwert der Banknoten 31

9. Іконографія банкнот. Карбованці 33
Iconography - Bildbeschreibung 33
100 карбованців 100 Karbovanets-Karbowa- 33
10 " 10 " netz 39
25 " 25 " " 41
25 " II.ем. 25 "II.Emission" 43
50 " 50 " " 45
100 " II.ем. 100 "II.Emission" 49
250 " 250 " " 53
1000 " 1000 " " 53
Гривні - Hryvnya - Hrywna 57
2 гривні 2 Hryvnya - Hrywna 57
5 " 5 " " 61
10 " 10 " " 63
100 " 100 " " 65
500 " 500 " " 69
1000 " 1000 " " 71
2000 " 2000 " " 73
Облігації 50,100,200 і 1000 гривень 77
3.6% Promissory notes - Schuldscheine 77
Шаги - дзвінка монета. 87
Shah - currency stamps 87
Schah - Notgeld 87

10. Про джерела й літературу - Sources&Literature 93
Quellen und Literaturangaben 93

11. Зіставлення грошових знаків України 95
Карбованець Karbovanets 96
Гривня Hryvnya - Hrywna 97
Шаги - дзвінка монета Shah - Schah 98
List of Ukrainian bank-notes 95
Verzeichnis der Ukrainischen Banknoten 95

* * * * * * *

Резюме англійською мовою 99
Summary 99
Zusammenfassung in Englischer Sprache 99

Резюме німецькою мовою 103
Summary in German 103
Zusammenfassung 103

Скорочення і пояснення 107
Abbreviations and general information 109
Verkürzungen und Erläuterungen 109

Зміст книжки (без Додатку) 110
Contents - Inhalt

К А Т А Л О Г паперових грошей України 1917-20
CATALOG of paper money of Ukraine 1917 - 1920
KATALOG der Geldscheine des Ukrainischen Staates

Д О Д А Т О К - SUPPLEMENT - NACHTRAG

Зміст Додатку - Contents of the Supplement
Inhalt des Nachtrages

Спис ілюстрацій - List of illustrations
Verzeichnis der Illustrationen

Покажчик - до частини українською мовою
Index of English part of the book

*

К І Н Е Ц Ь

T H E E N D * E N D E

*

STEPAN KIKTA

SPECIALIZED CATALOG OF PAPER MONEY OF UKRAINE 1917 — 1920

❖❖❖

SPEZIALISIERTER KATALOG DER GELDSCHEINE DES UKRAINISCHEN STAATES 1917 — 1920

❖❖❖

КАТАЛОГ ДЕРЖАВНИХ ГРОШЕЙ УКРАЇНИ

Published by the
UKRAINIAN MUSEUM-ARCHIVES, INC.
3425 Broadview Road
CLEVELAND, Ohio 44109 — U.S.A.

July 22, 1974

Printed in the U. S. A.

Introduction.

POLITICAL REVIEW OF THE RESPECTIVE YEARS IN UKRAINE (1917 - 20).

The revolution in Petrograd on March 8,1917 stirred the nations subjugated by Tsarist Russia into the fight for their liberation. Shortly afterward, on March 17, 1917 in the capital of Kyiw (Kiev) a representative assembly, the Ukrainian "Central Rada" was set up with historian Michael Hrushevskyj as president. On January 22, 1918 it solemnly proclaimed the independent democratic state as the Ukrainian National Republic ("U.N.R.").

A coup d'état on April 29, 1918 replaced the republic with a constitutional monarchy and proclaimed the "Ukrainian State" with General Paul Skoropadskyj as Hetman.

After an uprising and abdication by the Hetman on December 14, 1918, the U. N. Republic was restored under a new leadership of the Directorium.

The years of struggle to retain independence came to an end following military defeat and a typhus epidemic, compelling the U.N.R. Govt. and army to retreat to the West,and into exile. The country then fell under a communist regime ruled from Moscow.

*

The history of the Ukrainian people started in the sixth century (Kievan Rus' - ninth century). Today there are 49 - 51 million Ukrainians in the world. Their land in eastern Europe comprises 364.9 thousand square miles.

*

Abbreviations:

Karb. (or Krb.) = Karbovanets, the first monetary unit in Ukraine,1918, = 2 Hryvnya, 200 Shah (1 ruble). Equal to 17.424 "Dolya" (parts) or 0.766656 grams of fine gold. 1 Dolya = 0.044 grams.
Hrv. (or Hr.) = second monetary unit in Ukraine, 1918 - 20, = ½ Karb., 100 Shah. Had 8.712 "Dolya" of gold.
Shah = Shah (1/100 of a Hr., 1/200 of a Karb.)
Frac. = Fractional (postage) currency, 1918.
Bill = Bill of the State Treasury, 1918 and 1919.
Note = State Credit Note, 1918.
Prom. = 3.6% State promissory note, 1918.
Illegal = illegal print made from the original emission dies.
Inva. = counterfeit bills illegally printed by enemies and invalidated by the Govt. of Ukraine by punching out the signature of the State Treasury Director.

cf. = counterfeit bills
obv.= obverse (face,head) of the bill
S.,ser. = series
STD = State Treasury Director
Wm. = watermark
mm. = millimeter
rev. = reverse (back) of the bill
R, RR, RRR = rarities
ST. = State Treasury
tr. = treasurer

*

Information in the Catalog is given in this order: current number (with lettered subtypes for variations),face value and name of the note, circulation date and city,measurements in millimeters (first figure for height, next for length), watermark and designer, further remarks.

T R I D E N T
(T r y z u b)
from the coin of
Volodymyr the Great
(979 - 1015)
ruler of the
Kievan Realm

Coat of Arms
of
U K R A I N E
reaffirmed
on March 22,
1 9 1 8.

A. UKRAINIAN NATIONAL REPUBLIC,
proclaimed 1-22,1918 in Kyiw. President: Michael Hrushevskyj. Govt.,called "General Secretariate" (V. Vynnychenko, chairman), later Council of Peoples Ministers (Vsevolod Holubovych, premier) issued 3 State Treasury Bills with facsimile signature of: 1/ State Treasury Director Michael Kryvetskyj and treasurer V. Voynyliv on first 100 Karb. note, - and 2/ (Khariton)Lebid-Yurchyk on next two bills.

1. 100 KARBOVANETS, Note, January 5,1918 in Kyiw,104x168, without Wm. Yuriy Narbut. Series "АД 185". Printed 55000 notes with inverted reverse. RRR with normal way of currency printing. Illegal, cf., inva.

1 100 Karb.,ser. АД 185 (inverted reverse)
1a same - normal way of printing of the rev. RRR
1b " illegal, cf.
1c " punched out notes (inva. in July 1918)

2. 50 KARB., Bill, April 6,1918 in Kyiw, 75x132, without Wm. Alexander Krasowskyj. Ser. AK (high 3, the other 4 mm.) with Roman numerals I or II printed in Kyiw, and later ser. "AO" in Odessa up to "AO 209" and illegal from "AO 210" on. Inva. by cutting out the signature. - 2 various spelling of 2 words on obv.

2 50 Karb.,"з кредитовими білетами", Ser. AK (3 ml.)I.
2a " " " " " " AK 3 " II.
2b " " " " " " AK 4 " I.
2c " " " " " " AK 4 " II.
(2cc) same obv. as in 2c, but without rev. printing
2d 50 Krb."з кредитовими білетами".No S.and no number
2e " " "з кредитовим билетом". No ser.and no number

Printed in ODESSA in 1918:

2f 50 Karb. S. AO up to 209 inclusive - "кредитовими білетами"
2g same S. AO from 210 on, illegal printing by the Russian Army under Gen. A. Denikin - "кредитовими білетами"
2h same Inva.bills by cutting out the signature

3. 25 KARB., Bill, April,1918 in Kyiw, 73 x 130, without Wm. Alexander Krasowskyj. - No series or numbers. 2 diff. spellings of 2 words on obv. Cf., Inva.

3 25 Karb. - "...з кредітовим білетом"
3a same, "...з кредитовим билетом"
3b " cf.
3c " Inva.(two holes)

B. UKRAINIAN STATE. Monarchy proclaimed 4-29,1918 in Kyiw. Hetman Paul Skoropadskyj. Council of Ministers (Fedir Lyzohub, Serge Herbel - premiers) issued 5 fractional currency stamps in Shah, 4 promissory notes and 6 notes in Hryvnya, and 1 bill in Karb. Co-signers of the prom. notes were STD. Lebid-Yurchyk and bookkeeper Kovalenko; and of the 6 notes Director of the Govt. Bank Volodymyr Ihnatovych with the treasurer M. Taranov. The last bill was signed by STD Khariton Lebid-Yurchyk.

FRACTIONAL (postage) CURRENCY in SHAH was authorized for emission in 5 value in the sum of sixty million Karb. on 4-18,1918 and printed in Kyiw and Odessa on cardboard by postage stamp dies and in their colors. On rev. in a frame of 1 or 2 lines, Trident and inscription in Ukrainian (all in black ink): "Khodyt narivni z dzvinkoyu monetoyu" = CIRCULATES IN LIEU OF COINS. Yellowish, ungummed paper without Wm., perforated $11\frac{1}{2}$, 30 x 24 mm. in size. Subtypes: on whiter paper, or perforated $10\frac{1}{2}$, or imperforated, or without inscription on rev. are R. - Cf. of 50 Shah, and 40 Sh.

4.	10 SHAH	Des. by	Anthony	Sereda.	Framing of	rev. of	2 l.
5.	20 SHAH	"	"	"	"	"	" "
6.	30 SHAH	"	Yurij	Narbut.	"	"	" "
7.	40 SHAH	"	"	"	"	"	1 line
8.	50 SHAH	"	"	"	"	"	" "

3.6% STATE PROMISSORY NOTES in HRYVNYA were authorized for emission 3-13,1918 in 4 values, 20 ser., for 4 yrs. duration in the sum of 1 bil. Hr. That limit was redoubled 5-12,1918. Face value payable in full by the ST. after 4 yrs., but not later than Jan. 2,1933. Printed in Berlin by the Govt. Printing Office on paper with Rm. "ornament", with 8 coupons bearing 3.6% interest payable each 6 months till Jan. 2, 1922. Size 150 x 294 mm. Series I - XX, designed by Yuriy Narbut. In circulation since August of 1918.

9. 50 HRYVNYA, Prom. with 8 coupons bearing interest of 90 Shah each, receivable at these dates:

coupon No.	1	for	90	Shah	due	after	7-1, 1918
" "	2	"	"	"	"	"	1-2, 1919
" "	3	"	"	"	"	"	7-1, 1919
" "	4	"	"	"	"	"	1-2, 1920
" "	5	"	"	"	"	"	7-1, 1920
" "	6	"	"	"	"	"	1-2, 1921
" "	7	"	"	"	"	"	7-1, 1921
" "	8	"	"	"	"	"	1-2, 1922

10. 100 HRYVNYA, Prom. with 8 coupons (nos. 1 - 8) bearing interest of 1 Hr. 80 Shah due at dates listed above

11. 200 HRYVNYA, Prom. with 8 coupons (nos. 1 - 8) bearing interest of 3 Hr. 60 Shah each due at dates previously listed.

12. 1000 HRYVNYA, Prom. with 8 coupons (nos. 1 - 8) bearing interest of 18 Hr. each due at the dates listed above.

State Credit Notes.

13. 2 HRYVNYA, Note, 1o-17,1918 in Kyiw, 7o x 108, watermark "crosses". Wasyl Krychevskyj.

13a Series A and B, yellowish-bluish color
13b " W, greenish-blue color

14. 10 HRYVNYA, Note, 10-17,1918 in Kyiw,90x139, watermark "crosses". Yuriy Narbut. Series A, B.

15. 100 HRYVNYA, Note, 10-17,1918 in Kyiw,115x175, watermark "crosses". Yuriy Narbut. S. A - blue.

15a Series B - greyish-violet RRR
(15) Print-proof with large (25 x 125) oblique,red overprint "ЗРАЗОК" (= Sample). No ser.; rev. blank.

16. 500 HRYVNYA, Note, 10-17-1918 in Kyiw, 125x185, watermark "crosses". Yuriy Narbut. Series A.

17. 1000 HRYVNYA, Note, October 1918 in Kyiw, 125x196, Wm. "crosses". Ivan Mozalevskyj. Series A.

18. 2000 HRYVNYA, Note, October 1918 in Kyiw, 134x204, Wm. "crosses". Ivan Mozalevskyj. Series A.

19. 1000 KARBOVANETS, Bill, 11-13,1918 in Kyiw, 120 x 190, watermarked. Hryhir Zolotov. Two-lettered S. with six digits. Wm. "waves".

C. UKRAINIAN NATIONAL REPUBLIC, restored 12-14, 1918 in Kyiw. Simon Petliura - chairman of the Directorium, Chief of State and Commander-in-Chief ("Head Otaman"). Borys Martos, premier and minister of finances in 1919. Under their leadership the govt. continued the printing of previous notes and bills, and issued 4 new bills in Karb. and 1 "exchange bill" in Hr. All of them signed by Lebid-Yurchyk, STD.

1000 KARB. In the summer of 1919 the printing of that bill was continued in the city of Kamianets Podilskyj on different papers. Diverse color intensity on that bill and all others of that year.

19a Wm. "starlets"
19b Wm. "zigzags"
19c Wm. "waves". Colors from purple to dark brown
19d without watermarks

20. 5 HRYVNYA, so called "Exchange bill" was printed in the city of Stanyslaviv during March of 1919, 58 x 98, Wm. "mushrooms". Print montage. Series "C. A. 1"

20a faulty print: letter "P" omitted in the name of valuta (5 Г И В Е Н Ь) on the reverse RRR
(20) print error: both sides with obv. printing

21. 250 KARB., Bill, summer, 1919, in Kamianets Podilskyj, 96 x 148, Wm. "starlets". Borys Romanovskyj.

22. 10 KARB., Bill, summer, 1919, in Kamianets Pod., 84x140, Wm. "mushrooms". Hryhir Zolotov.

22a Illegal print (thinner paper, more reddish nuance).

23. 25 KARB., another (second) emission, summer, 1919 in Kamianets Podilskyj, 84 x 140. Designer Antin Prychodko. Wm."starlets". Series with 2 letters and numbers.

23a bills without series letters and numbers
23b illegal print

24. 100 KARBOVANETS, another (second) emission, summer, 1919 in Kamianets Podilskyj, 90 x 178. Wm. "starlets" (series AB). Paper and color nuances.

24 Wm. "starlets", Ser. AB: yellowish paper, greenish screen, black ink added on inscriptions.
24a Wm. "mushrooms" slanted right, paper and screen dark beige, inscriptions in black ink, S. AB.
24b Wm. "mushrooms" slanted left, Ser. TB, bright beige paper, pale screen.

*

ORIGINATED, UNFINISHED EMISSIONS of UKRAINIAN BANK-NOTES.

The Directorium of the U.N.R. had an agreement with the Govt. Printing Office in Vienna regarding the printing of two notes from the drawings of Yuriy Narbut, in 1920. Specimen known (unique). Both notes were signed by the Government Bank Director Kost Klepachivskyj and tr. Michael Yazvinskyj.

25. 50 HRYVNYA, Note, 1920 (sample proofs), 58 x 117 mm. Wm. "crosses". Likeness of Hetman Petro Doroshenko (1627 - 98). Blue and green.

26. 1000 HRYVNYA, Note, sample proofs in 1920 with watermark "Trident". Likeness of Hetman Bohdan Khmelnytskyj (1595 - 1657). Brown and ultramarine.

- -

SPEZIALISIERTER K A T A L O G

DER GELDSCHEINE DES SELBSTÄNDIGEN UKRAINISCHEN STAATES 1917 - 20

Die Revolution in Petersburg in März 1917 rüttelte die unter dem Joch des zarischen Russland schmachtenden Völker auf, den Kampf für ihre Unabhängigkeit aufzunehmen.

Schon am 17 ten März 1917 wurde die Ukrainische Zentralrada in Kiew mit Prof. Michael Hruschewskyj als Präsident organisiert, welche die Verkündigung der Unabhängigkeit der Ukraine, die am 22. Januar 1918 in der Hauptstadt Kiew erfolgen sollte, vorbereitete.

29.4. - 14.12.1918 existierte das Ukrainische Reich mit Hetman Paul Skoropadskyj als konstitutionelle Monarchie. Nachdem kehrte die Ukrainische Nationalrepublik unter der Regierung des Direktoriums (Präsident Wladimir Wynnytschenko; vom Juli 1919 Hauptotaman Simon Petlura) zurück. Am 21. November 1920 wurde die ganze Ukraine durch die Bolschewiken besetzt.

*

Die Geschichte des Ukrainischen Volkes reicht bis zum VI. Jahrhundert. Das Fürstentum Kiewer Rus' wurde im IX.Jahrh. gegründet.

Zur Zeit leben in der Welt 49 - 51 Millionen Ukrainer. Das ethnographische Gebiet der Ukrainer in Ost-Europa umfasst 747 500 Quadrat Km.

*

Die Beschreibung aller Scheine wird in folgender Reihe angegeben: Laufende Katalognummer, Nominalwert, Valuta und Name des Scheines, Datum und Ort der Ausgabe, Dimension in Millimetern (die erste Ziffer gilt für die Höhe, die zweite für die Länge), Wasserzeichen, Zeichner, Bemerkungen.

*

Abkürzungen:

Karb. (oder Krb.) = Karbowanetz, die erste monetarische Einheit in der Ukraine, 1918, = 2 Hrywna oder 200 Schah. In Parität mit dem Rubel. Hatte 17.424 "Dola" (Teile) des Reingoldes. 1 Dola = 0.044 Gramm.

Hr. = Hrywna, die zweite monetarische Einheit, 1918 - 1920. Hrywna = 100 Schah; ½ Karbowanetz. Hatte 8.712 Dola des Reingoldes.

Schah = Schah, 1/100 der Hrywna; 1/200 des Karbowanetz.

Gds. = Geldschein der Staatlichen Schatzkammer (1918, 1919)

Kds. = Staatlicher Kreditschein (1918)

Sds. = Staatlicher Schuldschein (1918)

Gwdg.Dr. = gesetzwidriger Druck der Scheine mit originellen Druckplatten seitens der feindlichen Armeen.

Auskrt. = ausserkraft gesetzte Scheine, welche gesetzwidrig gedruckt waren. Die Unterschrift auf diesen Scheinen wurde ausgeschnitten.

Av. = Avers, Vorderseite

D. = Direktor

F. = Fälschung

Mm. = Millimeter

R, RR, RRR = Seltenheiten

Rs. = Rückseite des Scheines

Ser. (S.) = Serie

Skm. = Staatliche Schatzkammer

Shn. = Schein

Smr. = Schatzmeister

Ust. = Unterschrift

Wz. = Wasserzeichen

*

A. UKRAINISCHE NATIONALREPUBLIK, 1918.

(Anfangs (1917): "ZENTRAL RADA" mit "GENERAL SEKRETARIAT")

1. 100 KARBOWANETZ, Kds., Januar 5, 1918 in Kiew, (104 x 168) ohne Wz., Jurij Narbut. Serie "АД 185"-55000 Scheine mit kopfstehendem Druck auf der Rs.

1a 100 Karb. mit normalem (gleichstehendem) Druck RRR
1b " " F.
1c " " Unterschrift des Smr. ausgeschnitten (Juli, 1918)

2. 50 KARBOWANETZ, Gds., 6. April 1918 in Kiew, 75 x 132, ohne Wz. Alexander Krasowskyj. Ser. "AK" (3 Mm. hoch; andere 4 Mm.) mit römischen Nummerierung I oder II gedruckt in Kiew. - Ser. "AO" gedruckt später in Odessa mit Seriennummer bis zu 209. Von AO 210 abwärts Gwdg. Dr. der Armee des Generals Denikin. - Auskrt.; Unterschrift des D. der Skm. Lebid - Jurtschyk ist ausgeschnitten. Aufschriften auf den Aversen mit kleinen Verschiedenheiten.

2 50 Karb., S.AK (3 Mm.) I. - "...з кредитовими білетами"
2a " AK 3 " II. - " " " "
2b " AK 4 " I. - " " " "
2c " AK 4 " II. - " " " "
(2cc) " " " " " - Rückseite unbedruckt
2d " ohne Serie- und Folgenummer (-дитовими білетами)
2e " " " " " (-дитовим билєтом)

Serie "AO" gedruckt in ODESSA 1918:

2f 50 Karb., S. AO bis zu 209 einschliesslich - "Ходить нарівні з кредитовими білетами"
2g " S. AO 210 abwärts Gwdg. der "Freiwilligen Armee" des Gen. Denikin
2h " S. AO 210 abwärts. Auskrt. (Unterschrift ausgeschnitten)

3. 25 KARBOWANETZ, Gds., April 1918 in Kiew, 73 x 130, ohne Wz. Alexander Krasowskyj. Keine Buchstabe oder Serienummer.

3 25 Karb. - "... з кредітовим білєтом"
3a " - "... з кредитовим билєтом"
3b " F.
3c " Auskrt. (2 Löcher auf der Ust. des D. d. Skm.)

*

B. UKRAINISCHES REICH, 1918.

N O T G E L D (Briefmarkengeldscheine). Zur Ausgabe am 18. April 1918 bis zur Summe von 60 Millionen Karb. in 5 Nominalwerten genehmigt. Waren in Kiew und später in Odessa mit den Briefmarken-Klischees auf der ungummierten gelblichen Kartonpappe gedruckt. Auf der Rs. wurde der Dreizack und Aufschrift: "DEM GEMÜNZTEN GELDE GLEICH", mit einer oder zwei Linien umrahmt, gedruckt. Gezähnt $11\frac{1}{2}$, seltener $10\frac{1}{2}$, auch ungezähnt oder ohne Druck auf der Rs. F. von 50 Schah (selten von 40 Schah).

4. 10 SCHAH, Anton Sereda. Umrahmung der Rs. mit 2 Linien
5. 20 " " " " " " 2 "
6. 30 " Jurij Narbut " " " " 2 "
7. 40 " " " " " " 1 Linie (F.)
8. 50 " " " " " " 1 " F.

Самостійної України. Київ, 5. січня 1918

100 карбованців - перша банкнота

100 Karbovanets (face), the first Credit note of the Ukrainian National Republic. Kyiw, January 5, 1918. Catalog No. 1.

100 Karbowanetz, Avers. Kiew, 5 Januar 1918
Der erste Kreditschein der befreiten Ukraine.
Katalognummer 1.

100 Hryvnya, face. Kyiw, October, 1918. Cat.No. 15.

100 гривень, 1918. Всі ті банкноти рис. Юрій Нарбут.
100 Hrywna, Avers. Kiew, Oktober 1918. K-Nummer 15.

50 Hryvnya, face and reverse. Proof sheet, 1920. #25.
Courtesy of Constantine Klepachiwskyj,
last director of the Ukrainian Government Bank.
All illustrated notes designed by Yurij Narbut.

50 гривень, пробний друк з обох сторін. 1920 у Відні.

50 Hrywna, Av. und Rs. Kreditschein, Probedruck 1920.
Katalognummer 25.
Alle Geldscheine nach der Zeichnung von Jurij Narbut.

1000 Hryvnya, reverse. Credit note, proof sheet, 1920.
1000 Hrywna, Rückseite. Kreditschein, Probedruck, 1920.
Katalognummer 26.

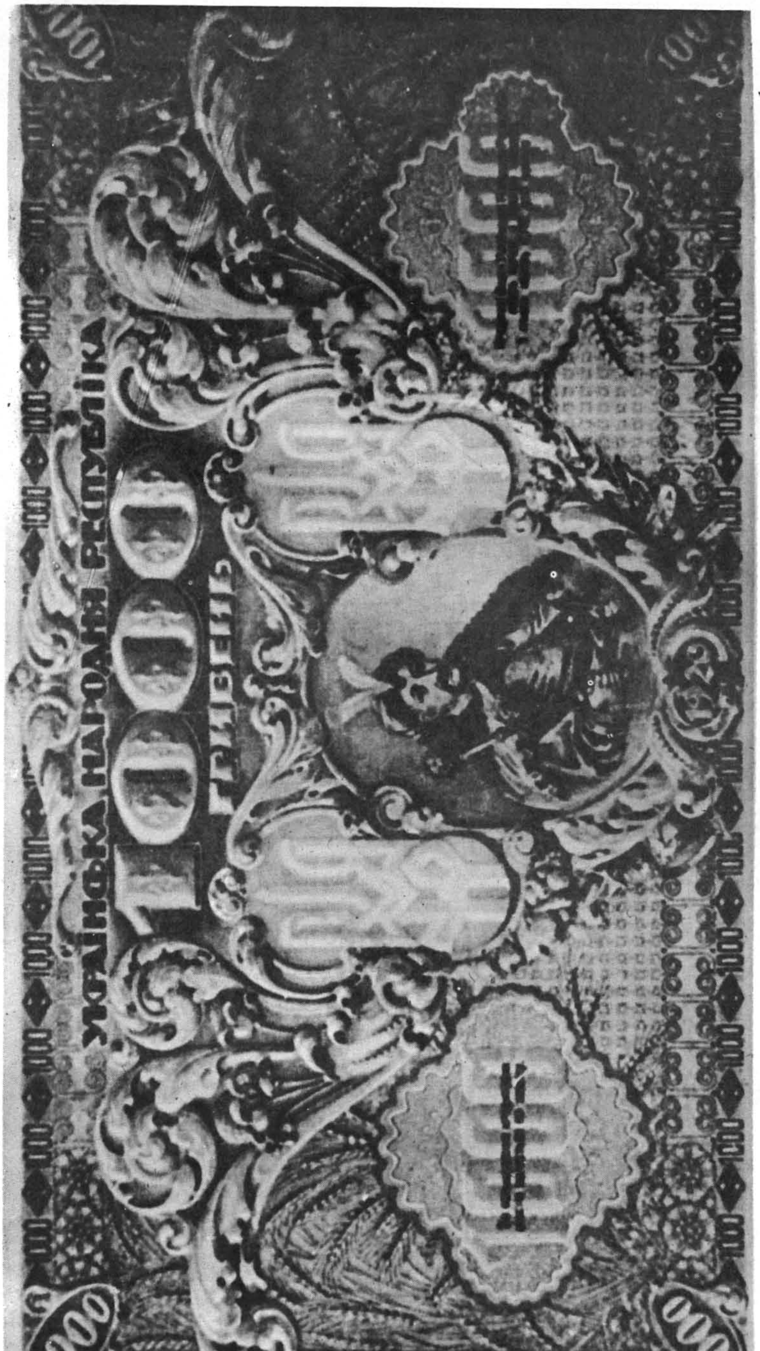

1000 гривень з 1920. Пробний друк реверсу. - Дві останні банкноти України оголошується тут із фотографій від Константина Клепачівського, тодішнього директора УДБанку.

3.6% STAATLICHE S C H U L D S C H E I N E in Hrywna.

Zur Ausgabe am 13.3.1918 in 4 Nominalwerten, zu 20 Serien für die Dauer von 4 Jahren in Gesamtsumme von 1 Milliarde Hr. genehmigt. Diese Summe war am 12. 5. 1918 verdoppelt. Der Nominalwert zahlbar nach 4 Jahren; spätestens am 2. Januar 1933. Alle Schuldscheine waren in der Reichsdruckerei in Berlin mit 8, jede 6 Monate zahlbaren, Zinsabschnitten, gedruckt. Wz. "Verzierung"; Grösse: 150 x 294 Mm. oder 150 x 150 Mm. ohne Abschnitte. Ser. I - XX. im Umlauf seit August 1918. Entwurf von Jurij Narbut.

9. 50 HRYWNA, Sds. mit 8 Zinsabschnitten zu 90 Schah jeder, zinsfähig nach diesem Datum:

Zinsabschnitt	Nr.	1	für	90	Schah,	zahlbar	nach	1. 7. 1918
"	"	2	"	90	"	"	"	2. 1. 1919
"	"	3	"	90	"	"	"	1. 7. 1919
"	"	4	"	90	"	"	"	2. 1. 1920
"	"	5	"	90	"	"	"	1. 7. 1920
"	"	6	"	90	"	"	"	2. 1. 1921
"	"	7	"	90	"	"	"	1. 7. 1921
"	"	8	"	90	"	"	"	2. 1. 1922

10. 100 HRYWNA, Sds. mit 8 Zinsabschnitten (Nr. 1 - 8). Jeder Abschnitt zu 1 Hr.80 Schah zinsfähig laut Daten wie oben.

11. 200 HRYWNA, Sds. mit 8 Zinsabschnitten (Nr.1-8). Jeder Abschnitt zu 3 Hr. 60 Schah zinsfähig laut Daten wie oben.

12. 1000 HRYWNA, Sds. mit 8 Zinsabschnitten (Nr.1-8). Jeder Abschnitt zu 18 Hr.zinsfähig laut Daten wie oben.

Regelmässige Staatliche Kreditscheine.

(Die Katalognummer 13 - 18 (sechs Nominalwerte in Hrywna) waren in der Reichsdruckerei in Berlin auf dem Papier mit Wz. "Kreuze" gedruckt. In Umlauf seit Oktober 1918.)

13. 2 HRYWNA, Kds., 70 x 108. Wasyl Krytschewskyj.

14. 10 HRYWNA, Kds., 90 x 139. Ser. A, B. Jurij Narbut.

15. 100 HRYWNA, Kds., 115 x 175. Jurij Narbut.

15 Serie A, blau

15a Serie B, grauviolett RRR

(15) Probedruck - mit dem schrägen, grossen (25x125), roten Aufdruck "ЗРАЗОК" (= Muster). Ohne Ser. Rs. unbedruckt. RRR

16. 500 HRYWNA, Kds., 125 x 185. Serie A. Jurij Narbut.

17. 1000 HRYWNA, Kds., 125 x 196. Serie A. Iwan Mosalewskyj.

18. 2000 HRYWNA, Kds., 134 x 204. Serie A. Iwan Mosalewskyj.

19. 1000 KARBOWANETZ, Gds., 13. November 1918 in Kiew, 120 x 190 Wz. "Wellenlinien". Serie mit 2 Buchstaben und 6 Ziffern. Gregor Solotow.

*

C. UKRAINISCHE NATIONALREPUBLIK. DIREKTORIUM. 1919.

1000 KARBOWANETZ. Der Druck dieses Scheines wurde in Kamianetz Podilskyj im Sommer 1919 erneuert. Scheine dieser Periode haben verschiedene Farbentöne, Papiersorten und folgende Wasserzeichen:

19a Wz. "Sternchen"
19b Wz. "Zickzacklinien"
19c Wz. "Wellenlinien". Farbeabarten von himbeer-violett bis zu dunkelbraun.
19d ohne Wz.

20. 5 HRYWNA, Wechselgeldschein, gedruckt im März 1919 in Stanyslawiw, 58 x 98, Wz. "Pilze". Druckmontage. Serie: "C.A.1".
20a Fehldruck - "5 ГИВЕНЬ" statt "5 ГРИВЕНЬ". (In der Bezeichnung der Währung auf der Rs. fehlt "P". RRR
(20) Fehldruck: Beide Seiten mit dem Texte des Av. RRR

21. 250 KARBOWANETZ, Gds., Sommer 1919, Kamianetz Podilskyj, 96 x 148, Wz. "Sternchen". Borys Romanowskyj.

22. 10 KARBOWANETZ, Gds., Sommer 1919, Kamianetz Podilskyj, 84 x 140, Wz. "Pilze". Gregor Solotow.
22a Gwdg. Dr. (dünnes Papier, rötlicher Ton)

23. 25 KARBOWANETZ, Gds., Sommer 1919, Kamianetz Podilskyj, 84 x 140, Wz. "Sternchen". Der Zeichner ist Anton Prychodko. Zwei Buchstaben Serie mit Nummern.
23a Scheine ohne Serie
23b Gwdg. Dr.

24. 100 KARBOWANETZ, Gds., Sommer 1919, Kamianetz Podilskyj, 90 x 178, Wz. "Sternchen". Serie AB. Zweite Ausgabe. Papier- und Farbeabarten.
24 Wz. "Sternchen", Ser. AB, gelbliches Papier, grünliche Guilloche. Die Inschriften schwarzbraun.
24a Wz. "Pilze" nach rechts geneigt, Ser. AB, dunkel gelbgraues Papier und Guilloche. Inschriften in schwarzer Farbe.
24b Wz. "Pilze" nach links geneigt, Ser. TB, gelbgraues Papier, aschgraue Guilloche.

*

PROJEKTIERTE ABER NICHT HERAUSGEGEBENE GELDSCHEINE DER UKRAINE:

Das Direktorium der Ukrainischen Nationalrepublik hat in der Staatlicher Druckerei in Wien im Jahre 1920 die Herstellung zweier Geldscheine nach den Entwürfen von Jurij Narbut, bestellt. Aus dieser Ausgabe sind nur einige Probedrucke bekannt. Seltenheiten.

25. 50 HRYWNA, Kds., 58 x 117 Mm., Wz. "Kreuze". Blau und grün. Bildnis des Hetmans Peter Doroschenko (1627 - 98)

26. 1000 HRYWNA, Kds., Wz. "Trident" (Dreizack). Braun und ultramarin. Bildnis des Hetmans Bohdan Chmelnytzkyj (1595 - 1657). 84 x 168.

К А Т А Л О Г

Д Е Р Ж А В Н И Х Г Р О Ш Е Й У К Р А Ї Н И

1 9 1 7 - 1 9 2 0

*

А. УКРАЇНСЬКА НАРОДНЯ РЕСПУБЛІКА

Президент: Михайло Грушевський. Генеральний Секретаріят Центральної Ради, а від 28.1.1918 Рада Народніх Міністрів.

1. 100 КАРБОВАНЦІВ, ДКБ - 5.1.1918, Київ, без вз, 104x168, Юрій Нарбут. Сигн.: дДБ М.Кривецький; ск. В.Войнилов. Емітовано 55000 банкнот із відверненим друком на реверсі. - Були фальсифікати; Уряд їх уневажнював вирізуванням підпису скарбника.

1 " " серія АД 185 з відверненим друком на реверсі
1а " " " " " з нормальним друком на реверсі
1б " " фальсифікати тієї серії
1в " " уневажнені в липні 1918 Урядом УД фальсифікати (виріз підпису скарбника)

2. 50 КАРБОВАНЦІВ, ЗДС - 6.4.1918, Київ, а потім і в Одесі, без вз, 75 x 132, Красовський. Сигнував дДС Лебідь - Юрчик. Відміни у закінченні напису: "Ходить нарівні з кредитовими білетами". - Нд Добровольчою Армією Денікіна в Одесі, і уневажнення.

2 " " "..з кредитовими білетами": АК I-(3 мм високі)
2а " " " серія АК I-4 " "
2б " " " " АК II - 3 " "
2в " " " " АК II - 4 " "
2г " " " без серії і без числа
2г " " "..з кредитовим билєтом": без серії і без ч.

Друковані в ОДЕСІ в 1918. р.:

2д " " "..з кредитовими білетами": серії АО і число до 209 включно
2е " " незаконний друк Армією Денікіна в Одесі в серіях АО і з числом від 210 вгору
2є " " унев. банкноти нд через виріз підпису дДС
(2вв) Відома також банкнота серії АК II 194 (4 мм.) з чистим, незадрукованим реверсом.

3. 25 КАРБОВАНЦІВ, ЗДС, квітень 1918, Київ, без вз,73x130, Красовський. Сиґн.: дДс Лебідь-Юрчик. Без серії і без числа. - Були ф.,унев. двома дірками на підписі дДС.

3 " " "..з кредітовим білєтом"

3а " " "..з кредитовим билєтом"

3б " " фальсифікати тієї емісії

3в " " уневажнені фальшовані банкноти (дві дірки на підписі дДС Лебедя - Юрчика.)

*

Б. УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА.
Гетьман Павло Скоропадський. Рада Міністрів.

РОЗМІННА ("ДЗВІНКА") М О Н Е Т А, НА КАРТОНІ, віддана в обіг у Києві в липні 1918. року на основі закону з 18.4.1918. На реверсі, в обрамуванні вміщено тризуб і напис чорною фарбою "Ходить нарівні з дзвінкою монетою". Ця "дзвінка монета" друкована з кліш поштових марок,у тих самих кольорах, на неґумованім жовтавім, або білім картоні без водяних знаків - у Києві, а пізніше і в Одесі. Випущено 5 дрібних вартостей: 10 - 50 шагів у розмірах поштових марок 30 x 24 мм. і зубкованням $11\frac{1}{2}$. В рінших містах фальшовано "монети" за 50 шаг. та в малій кількости за 40 шагів. - Зразки незубковані, із зубкованням $10\frac{1}{2}$, або без напису на реверсі, творять при катал. числі групу: а,б, в.

4. 10 ШАГІВ, Антін Середа. Обрамування реверсу з 2-х ліній

5. 20 ШАГІВ, " " " " " " " "

6. 30 ШАГІВ, Юрій Нарбут. " " " " " "

7. 40 ШАГІВ, " " " " " одною лінією

8. 50 ШАГІВ, " " " " " " "

3.6% ДЕРЖАВНІ ОБЛІҐАЦІЇ, затверджені до випуску 30.3. і 12.5.1918 у 4-х вартостях на суму 500 міл. крб. Друковані в Берлині на папері з водяними знаками "орнаменти" з 8-ма купонами по боках. Величина кожнього 150x294 мм. Віддано в обіг ок. 5.8.1918. р. Сиґнували: дДС Лебідь-Юрчик і бухгальтер Коваленко. Серії: I - XX.

9. 50 ГРИВЕНЬ, БДС, з 8-ма купонами по 90 Шагів кожний:

9а	купон	1	на	90	Ш.,	платний	по	1.7.1918
9б	"	2	"	"	"	"	"	2.1.1919
9в	"	3	"	"	"	"	"	1.7.1919
9г	"	4	"	"	"	"	"	2.1.1920
9г	"	5	"	"	"	"	"	1.7.1920
9д	"	6	"	"	"	"	"	2.1.1921
9е	"	7	"	"	"	"	"	1.7.1921
9є	"	8	"	"	"	"	"	2.1.1922

10. 100 ГРИВЕНЬ, БДС з 8-ма купонами по 1 Грв 80 Шагів:
10a - 10є купон 1 - 8 на 1 Грв 80 Шагів кожний, з платностями як вище

11. 200 ГРИВЕНЬ, БДС з 8-ма купонами по 3 Грв 60 Шагів:
11a - 11є купон 1 - 8 на 3 Грв 60 Шагів кожний, з платностями як вище

12. 1000 ГРИВЕНЬ, БДС з 8-ма купонами по 18 Грв кожний,
12a - 12є купон 1 - 8 на 18 Грв кожний, з платностями як вище

БАНКНОТИ (Державні Кредитові Білети)

13. 2 ГРИВНІ, ДКБ,- 17.10.1918, Берлін, з вз, 70 x 108 мм, Василь Кричевський. Сиґн.: дДБ Володимир Ігнатович і ск. М. Таранов.
13 " серії А і Б. Вз: хрестики. Жовтаво-синявий к.
13a " " В - вз: хрестики. Зеленаво-синій колір

14. 10 ГРИВЕНЬ, ДКБ - 17.10.1918, Берлін,з вз, 90x139 мм, Юрій Нарбут. Сиґн.: дДБ і ск.Таранов
14 " серії: А, Б. Вз: хрестики.

15. 100 ГРИВЕНЬ, ДКБ - 17.10.1918, Берлін,з вз,115x175 мм, Юрій Нарбут. Сиґн.: дДБ і ск. Таранов
15 " серія А синього кольору. Вз: хрестики
15a " " Б сіро-фіолетного кольору. Вз:хрестики
(15) Відома б. з великим (25 x 125), укісним (здолини вгору),червоним наддруком на аверсі: ЗРАЗОК. Без серії, вз.: хрестики. Реверс не задрукований.

16. 500 ГРИВЕНЬ, ДКБ - 17.10.1918, Берлін, з вз,125x185 мм, Юрій Нарбут.Сиґн.:дДБ і ск.М.Таранов
16 " серія А. Вз: хрестики

17. 1000 ГРИВЕНЬ, ДКБ - жовтень 1918, Берлін, з вз, 125 x 196 мм, Іван Мозалевський. Сиґн.: дДБ, і ск. М. Таранов
17 " серія А. Вз: хрестики

18. 2000 ГРИВЕНЬ, ДКБ - жовтень 1918, Берлін, з вз, 134 x 204. Іван Мозалевський. Сиґн. (всі кат. ч.13-18)дДБ Ігнатович і ск. Таранов.
18 " серія А. Вз: хрестики

19. 1000 КАРБОВАНЦІВ, ЗДС - 13.11.1918, Київ, з вз, 120 x 190, Григорій Золотов. Сиґн.: дДС Лебідь-Юрчик. Серія з двох літер і числа
19 " вз: хвилі (в ліво, на інших у право)

В. УКРАЇНСЬКА НАРОДНЯ РЕСПУБЛІКА

Головний Отаман Симон Петлюра - голова Директорії. Рада Народніх Міністрів. Борис Мартос - прем'єр і мін.фінансів

1000 КАРБОВАНЦІВ, ЗДС - Кам'янець Подільський, в літі 1919 продовжувано друк з тих самих плит лиш на інших паперах. На всіх зразках з 1919 слідне різне насичення фарб.

19а " вз: зірки
19б " вз: зикзаки
19в " вз: хвилі. Відміни барв: від малиново-фіолет - ної до темно-брунатної.
19г " без водяних знаків.

20. 5 ГРИВЕНЬ, РЗ - лютий - березень 1919 у Станиславові, 58 x 98, друкарський монтаж. Сиґн.: дДС Лебідь - Юрчик. Вз.

20 " серія: С. А. 1, вз: гриби (похилені в право, відвернені)
20а " хибодрук тої ж серії: на однім зразку в аркуші надруковано на реверсі "5 гивень"
(20) Відома б.з друком аверсу на обох сторонах

21. 250 КАРБОВАНЦІВ, ЗДС - від червня 1919. р. у Кам'янці Подільському, з вз, 96 x 148, Борис Романовський. Сиґн.: дДС Лебіль-Юрчик.

21 " вз: зірки

22. 10 КАРБОВАНЦІВ, ЗДС - від червня 1919 в Кам'янці Подільському, з вз, 84 x 140, Григорій Золотов. Сиґн.: дДС Лебідь - Юрчик.

22 " вз: гриби (похилені в ліво, на інших у право)
22а " Нд большевицьких частин, на тоншому папері з вз: гриби, і в більш червонім тоні

23. 25 КАРБОВАНЦІВ, ЗДС (друга емісія) - літо 1919 в Кам'янці Подільському, з вз, 84x140. Проєктодавцем був мистець Антін Приходько. Сиґн.: дДС Х. Лебідь - Юрчик.

23 " вз: зірки. Банкноти серії АА, з числом
23а " " " " без серії і без числа. На реверсі брак темнобронзової барви
23б " банкноти незаконного друку

24. 100 КАРБОВАНЦІВ, ЗДС (друга емісія) - літо 1919 в Кам'янці Подільському, з вз,Юрій Нарбут. 90 x 178. Сиґн.: дДС Лебідь - Юрчик. Різні папери (всі з вз) і відміни барв.

24 " вз: зірки (серія АБ), жовтавий папір,зеленкувата сітка, написи з домішкою чорної фарби

24а " вз: гриби похилені в право, темнобежовий папір з такою ж сіткою. Написи чорною фарбою. Серія АБ.

24б " вз: гриби похилені в ліво, папір яснобежового забарвлення з попелятою сіткою. Серія ТБ.

*

ЗАПОЧАТКОВАНІ, АЛЕ НЕ ДОКІНЧЕНІ ЕМІСІЇ ГРОШЕЙ УКРАЇНИ:

Директорія УНР замовила в 1920. р. в державній друкарні у Відні наклад двох банкнот з рисунків Юрія Нарбута. Сиґнували їх: дДБ Кость Клепачівський і ск. Михайло Язвінський. Зразки пробних друків тепер є унікатами.

25. 50 ГРИВЕНЬ, ДКБ, пробні друки в 1920 у Відні,58x117 вз: хрестики. Колір: синьо-зелений.

26. 1000 ГРИВЕНЬ, ДКБ, пробні друки в 1920. році у Відні, 84 x 168, вз: тризуб. Колір: бронзово-блакитний.

*

Російські 5% облігації, в рублях.

У 1916 і 1917 роках Державна Скарбниця в Петрограді випустила 5% облігації з реченцем на один рік,а інші на 9 місяців, російською мовою в таких 8 номіналах: 1000, 5000, 10000, 25000, 50000, 100000, 500000 і 1 мільйон рублів.

Від жовтня до грудня 1918 Уряд Української Держави реєстрував у Державнім Банку облігації з оцими вартостями: 1000, 5000, 10000, 25000 і 50000 рублів.

* * *

Відомості в цьому спеціялізованому каталозі подані за такою чергою: каталогове число емісії, номінал, валюта і назва банкноти, дата віддання в обіг (завжди за новим стилем), місто друку, водяні знаки, розмір в міліметрах, проєктодавець, назвища і уряд сиґнатарів, та вкінці основні замітки.

Відміни банкнот клясифіковано у типи і їх позначено літерами при каталоговім числі. Перед уведенням такої систематизації, досліджено доступну кількість банкнот а з літератури користано з монографії проф. М. Гнатишака (в рукописі) і українських та іншомовних фахових і загальних посібників. Проведено численне листування і обстежування зразків.

Дальше дослідження більшої кількости зразків банкнот виявить, для добра справи, недоліки оцієї першої спроби. Проситься в цім напрямі про співпрацю всіх колекціонерів; замітки і доповнення надсилати до видавця. Важніші доповнення чи виправлення публікуватимемо в журналі "Український Філателіст" (Нью-Йорк), а згодом узгляднимо в другім виданні каталогу.

Цін на поодинокі знаки не пробується визначувати через брак їх подачі. Між збирачами обов'язують аматорські ціни (в залежности від якости зразка), зглядно обмін за інші предмети колекціонування.

Скорочення, ужиті в цьому каталозі:

б. - банкнота	БДС - Білет Державної Скарбниці (3.6% облігація)
вз - водяні знаки на папері	
д - директор	ДБ - Державний Банк
ДКБ- Держ.Кредитовий Білет	ДС - Державна Скарбниця
ЗДС- Знак Держ.Скарбниці	к. - колір
мм - міліметри	нд - незаконний друк банкнот
РЗ - Розмінний Знак УНР	сер.- серія
сиґн.-сиґнували,підписали	ск. - скарбник
унев.-уневажнені Урядом б.	УД - Українська Держава
ч. - число	ф. - фальсифікати

При розмірах банкнот - перша цифра це їх висота.

*

Клівленд в Огайо, 22. липня 1974

С т е п а н К і к т а

* * *

Накладом "Українського Музею - Архіву" в Клівленді, Огайо
Випуск ч. 16

CATALOG of PAPER MONEY of UKRAINE, 1917 - 1920
by Stepan Kikta. First printing July 22, 1974

Published by the Ukrainian Museum - Archives, Inc.
3425 Broadview Road - CLEVELAND, Ohio 44109 - U.S.A.
Copyright 1974 All rights reserved
Printed in the U.S.A.

1974

SUPPLEMENT

NACHTRAG

„ДЕРЖАВНІ ГРОШІ УКРАЇНИ 1917-1920 РОКІВ"

KANIOKA

Compiler - Kompilator

STEPAN KIKTA

I N M E M O R I A M

Mykola Hnatyshak

Following the printing of the preceding book, the author,

MYKOLA H N A T Y S H A K.

passed away in Rochester,N.Y. on January 23, 1973.

He was born on May 31, 1903 in Polkyni, in the county of Jaroslaw on the river Sian in Western Ukraine. He acquired his high school education in Peremyshl, and then studied history at the Ukrainian University in Lviv. He received his Master's Degree in 1931 from the State University, after which he taught in various high schools. He specialized in numismatics from his youth and had articles published. Following World War II he lived in southern Germany. In 1950 he emigrated to the United States and settled in Rochester, N. Y. where he lived until his death.

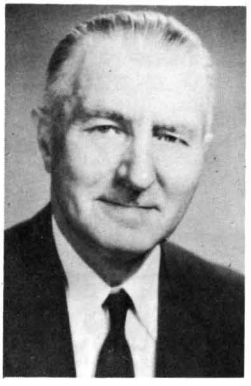

Іван Ставничий
Iwan Stawnyczyj

Мовний редактор цієї книжки

І В А Н С Т А В Н И Ч И Й

журналіст, перекладач, громадський діяч, активний член багатьох т-ств, ініціятор і кол. голова Комітету Станиславівщини та редактор його регіонального Збірника, голова Осередка Наукового Товариства імени Шевченка у Клівленді, нар. 6. липня 1891 в Товстім біля Заліщик, повіт Борщів, область Тернопіль у Західній Україні, помер 2. жовтня 1973 в Пармі,Огайо і похований з церкви св. Йосафата на цвинтарі св. Андрія.

ВІЧНА ПАМ'ЯТЬ ЦИМ ДІЯЧАМ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ!

Д О Д А Т О К

П Р И С В Я Т А

Автор і співробітники
труд свій
присвячують
на відзначення
25-ліття діяльности
УКРАЇНСЬКОГО МУЗЕЮ - АРХІВУ у КЛІВЛЕНДІ
1 9 4 8 - 1 9 5 2 - 1 9 7 3
та
на згадку
першого і найбільшого на чужині
"МУЗЕЮ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНИ"
який проіснував у Празі
у Чехословацькій Республіці
в роках 1925 - 1948
і за директури проф. Дмитра Антоновича
зібрав у діяспорі біля мільйона
пам'яток з війни за Волю і державности
та надбань української еміґрації.

КОМПІЛЯЦІЯ, ОПРАЦЬОВАННЯ
і технічне виготовлення
С Т Е П А Н А К І К Т И
Клівленд, Огайо, 1 9 7 4

A C K N O W L E D G E M E N T S
D A N K S C H R E I B E N

My expression of gratitude is directed to the following members of the Shevchenko Scientific Society and the Ukrainian Philatelic and Numismatic Society, who have helped in the completion of this book with their various contributions:

Archbishop Eugene de Bachynsky in Switzerland; Leonid Bachynskyj; Dr. Alexander Fedynskyj; the late Mykola Flak, AIA; the late Michael Holynskyj; Prof. Swiatoslaw Hordynskyj; Orest Horodyskyj; Fedir Iwanus; Alexander Kaniuka; Prof. Iwan Keyvan; Iwan Kinasewych; Constantine Klepachiwskyj; Dr. Eugene Kotyk; Dr. Volodymyr Kubijovych; Robert Lisowskyj, Professor Emeritus; Julian Maksymczuk; Dmytro Melnyk; Albert and Christine Richner; Dr. George Slusarchuk; Stepan Slusarchuk; Dr. Roman Smyk; the late Iwan Stawnyczyj; Prof. George Yaremkevych; Iwan Zborowskyj and Michael Zdan.

Stepan Kikta, editor

В И П Р А В Л Е Н Н Я
до текстів монографії (ст. 1- 112):

Перед читанням монографії просимо справити:

1/ Автором грошового знаку 25 карбованців з 1919. р. без сумніву є мистець Антін П р и х о д ь к о. Стверджують то М. Обідний у "Старій Україні" ч. 11-2 з 1925, і сам М. Гнатишак в "Літописі Червоної Калини" ч. 2 з 1935, ст. 6. Справити на сторонах 20, 43 і 96.

2/ Розмінний знак УНР 5 гривень друковано у Станиславові в лютім-березні 1919 (а не щойно "пізньою весною 1919". Справити на ст. 23 і 61.).

3/ Дзвінкої монети не друковано в Кам'янці Подільськім. Справити на ст. 91.

4/ На ст. 85, у третьому рядку здолини пропущено "1". Має бути написано в цитаті: "(2 гривні = 1 карбованцю)",

5/ Точніші обчислення вартости "долі" і забезпечення української валюти золотом (до ст. 5 - 16 та тройської ваги (до ст. 109) подані в розділі "Про системи проб дорогоцінних металів і їх співвідношення" на ст. 131 - 2.

E R R A T U M

6/ Page 109: 2nd line from the bottom: it should be its

З М І С Т Д О Д А Т К У

(Монографія: сторони 1 - 112, Додаток: 113 - 355;
Каталог окремо, ст. 1-20)

В пам'ять померлих: Миколи Гнатишака і Івана Ставничого 114

Присвята 115

Подяка співробітникам 116

Виправлення до текстів монографії 116

Зміст Додатку: українською мовою 117
англійською мовою 120
німецькою мовою 121

Від Видавництва 123

1. Введення. Історія. Валюти на українських землях:
Дещо про валюту, гроші, банкноти і монети 127
Ще до назв грошових одиниць України 128
Про системи проб дорогоцінних металів і їх співвідношення 131
Валюти, гроші, реформи в Україні - Є.Гловінський 133
Гроші в Самостійній Україні 1917-20 (з ЕУ/II) 134
" " " " " (з УЗЕ, 1935) 135
Українські гроші, таблиця I з УЗЕ 136
" " " II " 137
Монети в Україні - В. Шугаєвський (з ЕУ/II) 138
Нумізматика в Україні - Б. Кравців " " 142
Про гроші на українських землях по втраті державности:
Придніпрянщина: А. В Росії і у складі СССР 143
Б. За окупації Німцями 1941-4 146
Західні землі: В. В Австро-Угорщині та в Польщі 151
Г. За окупації Німцями: ГГуберн. 153
Закарпаття: Г. В Чехословаччині і Протекторат 154
Д. В Мадярщині 155
Буковина: Е. В Румунії 156
Валюти на українських землях в цім сторіччю і їх взаємні курси 157
Грошолюбство - Є. Онацький (з УМЕ) 158

2. Генеза валюти і фінанси Самостійної України:
А. Період УЦР і УНР (з історії України Д. Дорошенка) 159
Б. Період Гетьманату - Дмитро Дорошенко 165
В. Період Директорії УНР 175

3. Емітент банкнот (УДВ) і знаків (ДС):
Український Державний Банк - емітент банкнот 177
Державна Скарбниця - емітент знаків 181

4. Заготівля грошових знаків:
На тему заготівлі банкнот 183
"Експедиція Заготівлі Державних Паперів" 189
Авторизація емісій грошей України і її виконання 197
Авторизовані, але не здійснені емісії 199
Остання, недокінчена емісія грошей України (1920) 201

5. Вимінні курси української валюти:
Про вимінні курси української валюти 209
Про паритет карбованця, заходи стабілізації і усамостійнення валюти 210
Валютова дійсність в Україні від 1919 - М. Слобода 213
Гроші Махна 215

6. Обліґації - державні і екзильні:
Рефлексія на тему 3.6% обліґації з 1918 217
Про другі, 5% обліґації в 1918, в рублях 219
Дві обліґації ЗУНР (ЗДА - 1921, Канада - 1922) 223
"Державна Позика 1946 року" (УНР в екзилі) 225
"Позичка Визволення України" (1951) 225

7. Обстежування банкнот:
Із спостережень при обстежуванні банкнот 227

8. Автори грошових знаків України і їх мистецтво:
Мистецтво грошових знаків України і їх творці 233
Проєкти грошових знаків Івана Кейвана 239

9. Проєкти грошей і паперів. Архів і його доля:
Про Архів ЕЗДП в Тарнові і його спалення у Львові 241
Творчість мистців Києва 1917-9 років в оцінці Павла Ковжуна 246
Нами забуті, а ворогом знищені пам'ятки державности 249

10. Поштові марки України:
Поштові марки - цінні пам'ятки Самостійности 259
Річниці перших поштових марок і грошей України 263

11. Станьте колекціонером!
Станьте колекціонером! Заохота, вказівки, інформації 269
Українські філателісти 277
Філателістичні товариства 282
Філателістичні каталоги 283
Українські Музеї - Архіви - Бібліотеки 283
Філателістичні крамниці і видавництва 284
Виставки - відрадні познаки 285
Українські банкноти появилися на авкції 287
Про колекціонерів 288
Скільки видано поштових марок? 288
Нотатка для спеціялістів 288

12. 25 років "Українського Музею-Архіву" у Клівленді, 1948 - 73
"Український Музей-Архів - видавець цієї книжки 289
(На першому етапі - в Европі.
Другий етап - у Клівленді. Ab ovo!
Третій, найдовший етап - у "Пласті".
Опіка над збірками. Видавництва. Імпрези і виставки. Відозва до українського Громадянства Великого Клівленду. Журба за майбутність. "Мій дім - мій замок!". Допоможіть видавати. Наше філателістичне видавництво. Добродії, що пожертвували експонати до Музею).
Українські музеї - важна ділянка культурної праці в діяспорі 312

13. Заготівля грошей у ЗДА. Деградація золота.
Про заготівлю грошей у ЗДА 315
Чи знаєте? Найвищі номінали монети, паперового гроша, поштової марки 317
Держава без власної валюти 317
Деградація золота - Іван Кедрин (із "Свободи") 318

14. Бібліографія. - Ілюстрації.
Бібліографія літератури про грошові знаки України 321
Спис ілюстрацій: А. В Монографії, Б. В Додатку 326

15. Передплатники. - Некролог. - Післямова
Фундатори і передплатники книжки "Державні гроші У." 328
Похвальне діло і гарна пам'ятка (видання Ф. Іскала) 330
Прощаємо автора... Мгр філ. Микола Гнатишак 331
Післямова - Леонід Бачинський 333

16. Покажчик.
Покажчик англійської частини монографії 335
Покажчик предметний, особовий і географічний 337

На обкладинках - спис публікацій УМ-А в Клівленді, 1957-1974

До цієї книжки долучено між ст. 112 - 113 (між монографією а Додатком) "Каталог державних грошей України" Степана Кікти; 20 сторін з окремою пагінацією, в тім 5 ілюстрацій.

TABLE OF CONTENTS FOR THE SUPPLEMENT

In Memoriam (Mykola Hnatyshak, Iwan Stawnyczyj) 114

Dedication. Acknowledgements. Introduction 115

1. Monetary systems of Ukrainian territories. History. Units. Assay systems and their conversions. Monetary reforms. Coins. Numismatics. Currency in independent Ukraine, 1917 - 20 127

2. Currencies in the Ukrainian territories, XX c.
A. As part of Russia and the U.S.S.R. 143
Under German occupation, issue 1942 146
B. As part of the Austro-Hungarian Empire, Poland and Generalgouvernement 151
C. As part of Czechoslovakia, Protectorate of Bohemia and Moravia. Slovakia 154
D. As part of Hungary 155
E. As part of Rumania 156

3. Origin of the monetary systems in the independent Ukraine, 1917 - 20. Finance. Budget for 1918 159

4. Issuers of Notes and Bills: a/ Ukrainian Government Bank; b/ Government Treasury 177

5. Production of Notes and Bills. Printing Offices. "Printing and Distributing Agency for Government Papers". Authorized issues; realized and unfinished 183

6. Exchange rates of Ukrainian currency. Stabilization attempts.Monetary reality in Ukraine, 1919 - 23. "Currency" of partisan Machno 209

7. Promissory Notes: 3.6% - 1918; 5% - 1918 217
Bonds of the Western-Ukrainian National Republic 223
Loans of 1946 and 1951 225

8. Scrutiny of the Bills of the Ukrainian National Republic, issued in 1919 in Kamianets Podilskyj 227

9. Artists - designers of Ukrainian paper money. Evaluation 233

10. Artist - designers of unissued paper money. The fate of the Archives of the "Printing and Distributing Agency for Govt. Papers" (burnt purposely in 1956) 241

11. Postage stamps of Ukraine. Anniversaries of issuance of the postage stamps and paper money 259

12. Become a collector! Collectors, societies, journals, publishers, catalogs, libraries, museums. The need for archives. Exhibitions. Miscellaneous 269

13. 25 years of the Ukrainian Museum-Archives in Cleveland, Ohio. Its department for philately. Contributions to the Museum and for publishing of this book 289

14. Printing of currency in the U. S. A. 315
Degradation of gold 318

15. Bibliography 321

16. List of illustrations 326

Farewell to the author - Mykola Hnatyshak 331

A message of gratitude from the Museum's President 333

17. Index 335

List of Museum's publications printed on both covers

INHALT des NACHTRAGES

Zum Gedächtnis
an Mykola Hnatyshak und Iwan Stawnyczyj 114

Widmung. Danksagung 115

Vom Herausgeber 123

1. Allgemeines über Valuten und speziell über die in den Ukrainischen Ländern. Namen der Ukrainischen Geldeinheiten. Systematik der Geldproben und ihre Verhältnisse zueinander. Reformen. Münzen. Numismatik 127

2. Geld in der unabhängigen Ukraine und in Ukrainischen Ländern im zwanzigsten Jahrhundert 143
   A. In der Ukraine als Bestandteil Russlands, später UdSSR. Deutsche Karbowanetz-Ausgabe in 1942 146
   B. In den Ukrainischen Ländern unter Österreich - Ungarn und Polen. Im Generalgouvernement 151
   C. In der Tschechoslowakei sowie in der Slowakischen Republik 154
   D. In Ungarn 155
   E. In Rumänien 156

3. Entstehung der Valuten, Finanzen und das Budget der unabhängigen Ukraine.
   A. Ukrainische Zentral Rada 159
   B. Ukrainischer Staat, 1918 165
   C. Direktorium der Ukrainischen Nationalrepublik 175

4. Herausgaben der Banknoten und Scheine: Ukrainische Staatsbank und Staatliche Schatzkammer 177

5. Verfertigung der Geldscheine. Druckereien. "Verfertigungsverteilung der Staatsdrucken". Genehmigung der einzelnen Ausgaben. Genehmigte, aber nicht verwirklichte Ausgaben 183

6. Wechselkurse der Ukrainischen Valuta 209

7. Staatliche Schuldscheine und in der Verbannung ausgegebene Bonde 217

8. Erforschung der Ukrainischen Geldscheine vom 1919 227

9. Künstler, die die Ukrainischen Geldscheine entworfen haben. Die künstlerische Einschäschung derselben 233

10. Entwürfe der nicht verwirklichten Drucke und Geldscheine. Urkundensammlung der "Verfertigungsverteilung der Staatsdrucken" und der Schicksal derselben 241

11. Postmarken der Ukraine 259

12. Werdet Sammler! Sammler, Sammlerverbände, Ausstellungen, Kataloge, Museen, Büchereien. Notwendigkeit der Urkundensammlungen 269

13. 25 Jahre des Ukrainischen Museum - Archivs in Cleveland, Ohio. Philatelistische Tätigkeit. Künstler. Beiträgerverzeichnisse 289

14. Über die Verfertigung der Banknoten und Münzen in den Vereinigten Staaten 315
Goldentwertung 318
15. Literaturverzeichnis über Ukrainische Geldscheine 321
16. Bilderverzeichnis. Nachwort 326
17. Index 335

Am Bucheinband ein Verzeichnis der Veröffentlichungen des Ukrainischen Museum-Archivs in Cleveland, Ohio

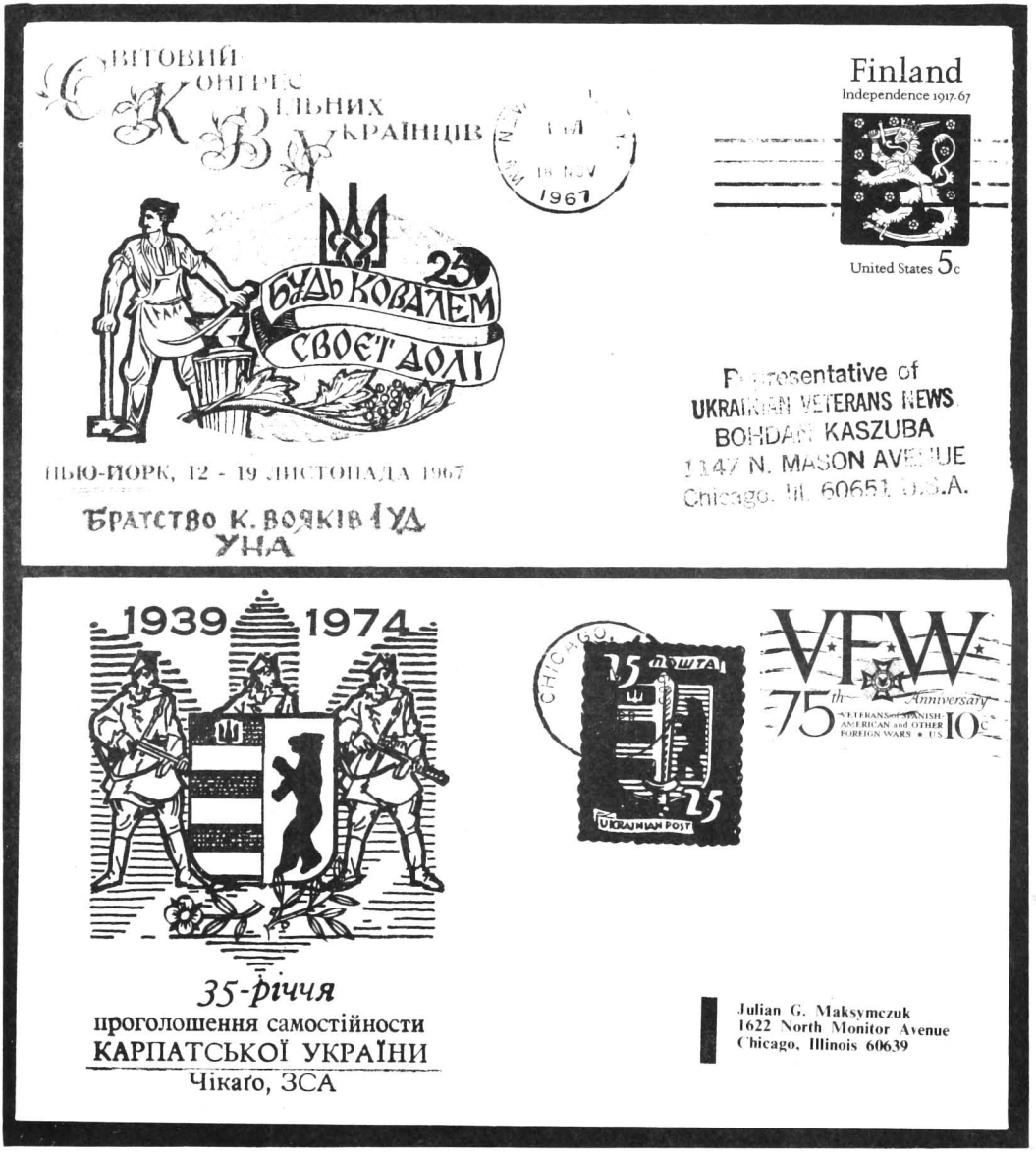

ВІД ВИДАВНИЦТВА

В минулому 1973-му році сповнилося Українському Музеєві-Архівові у Клівленді 25 літ діяльности - і для відзначення ювілею колектив музейних співробітників підносить українському громадянству оцю свою 15-ту брошуру-студію про гроші нашої батьківщини. Заходи для такого видання зачали ми в липні 1970-го року, а в травні наступного року була закінчена праця автора, а в жовтні вже і редакція та мовна коректа виготовленого тоді нового машинопису. Поступово із збіркою передплати на це видання ми спромоглися видрукувати першу частину щойно в січні 1973, а Додаток півтора року пізніше.

Таке проволікання друку зумовлене життьовими обставинами і бажаннями уточнення й доповнення першого машинопису дальшими і новими відомостями. З розростом давніших розділів і доданням нових, зростали й кошти видання (побільшувані й без того інфляцією), а це примушувало редактора знова матеріял скорочувати, переробляти й наново переписувати.

На превеликий жаль, ділянка грошей України, державних і місцевих в нас як слід не вивчена і не популяризована. Нечисленні статті, а навіть недавня книжка споминів не подавали повних і перевірених відомостей, а своїми недокладностями, помилковими твердженнями і ще іншими неправильностями, вносили ще більшу дезорієнтацію у жаждучого знання збирача. При такому стані тим більше значення матиме оця студія проф. Миколи Гнатишака, яку зілюстрували ми комплетом всіх грошових знаків до їх відмін включно, та доповнили обширним Додатком із першим спеціялізованим Каталогом.

Із нашого боку докладено старань, щоб зібрати в одним томі якнайбільше пов'язаного з провідною темою книжки об'єктивного, вже публікованого і нового матеріялу, щоб збирач грошей не потребував розшукувати за ним у недосяжних тепер давніших публікаціях. Зокрема присвятили ми належну увагу мистцям і мистецтву грошових знаків, їх заготівлі та долі невикористаних для емісій проєктів державних паперів України, які Експедиція Заготівлі зберегла в архіві, а большевицькі службовики у Львові знищили.

Своїм змістом книжка стане невідступним посібником збирача, а також може послужити при навчанні у Школах Українознавства чи у пізнанні дальших українознавчих дисциплін.

Щоб удоступнити зміст праці неукраїнським збирачам, а тим більше, щоб могти зацікавити нових, об'яснюємо її предмет англійською і німецькою мовами. Каталог буде доступний також окремою відбиткою.

В особливіший спосіб звертаємо увагу читача на уведення у цілій праці однозгідного способу датування за одним і тим самим стилем для всіх років, - це є за "григоріянським" календарем. До 15. лютого 1918 в Україні обов'язував "старий" стиль, який у нашому 20-му столітті є спізнений на 13 днів від "нового", сучасного, обов'язуючого у світі "григоріянського" календаря. З ухвали Центральної Р.день 16.лютого 1918 (ст.ст.) став відразу 1-им березнем 1918 (нового стилю). В наслідок того настав опісля повний хаос у позначуванні дат подій, бо кожний автор подавав їх за своїм уподобанням,не визначуючи виразно календарних стилів, а наступні повторювали їх блуди. Були навіть автори, що події після 15. лютого 1918 датували ще за старим стилем (і роблять це по сьогодні). З другої сторони деякі події з доби ще юліянського календаря, як прим. проголошення самостійности 22. 1. 1918 чи бій під Крутами 29.1.1918 відомі виключно за датами нового стилю, хоч сам оригінал ІУ. Універсалу датований подвійно 9/22. 1. 1918. Нажаль ця непослідовність існує і досі. З уваги на читача, який виріс у новій добі історії, в умовах чужини і у сфері впливів західньої культури - щоб покінчити з подвійністю і незгідністю датування, і впровадити уніфікацію, редактор застосував у монографії Гнатишака та в усі статті Додатку датування за новим стилем.

Найважнішим наслідком тої уніфікації буде "пересунення" появи першої банкноти України з 23. грудня 1917 старого стилю на 5. СІЧНЯ 1918 сучасного стилю - а з тим і року емісії першої банкноти з 1917 на правильний 1918. Очевидно нема ніякого пересунення, лише визначення того самого дня у сучаснім літочисленні. В переконанні, що іновації не завжди приносять відразу схвалення наставляємося на критику чи бодай невдоволення людей "старої" доби, які у своїм консерватизмі не годні погодитися з поступом модерного світа. Та ми не згідні блукати в хаосі і продовжувати його для нащадків.

Прикрий факт, що ще в 1970-тім році взагалі не було монографії про державні гроші України,спонукав музейників у Клівленді піднятися опрацьовання і видання такої, мимо браку фондів і зменшеного зацікавлення еміграційного громадянства українською книжкою. Чого не зробили інші в перших роках по втраті державности, за життя творців із свіжою пам'яттю й документами, то треба було надробити наслідникам, з віддалі вже п'ятьох десяток літ, щоб таки заповнити прогалину. З матеріяльною допомогою декількох патріотів і передплатників, та співпрацею інформаторів і збирачів, яких з подякою називаємо в інших розділах, вдалося наш замір виповнити, хоч і не вповні досконалім технічно виконанні і без кольорових відбиток банкнот.

Брак найменшого посібника не сприяв розвиткові нумізматики серед Українців, а противно - свідчив про її не існування. На щастя, на еміґрації з заснуванням у Ню Йорку 25. 2. 1951 "Союзу Українських Філателістів" (а від 1973. р. з доданням у назві "і Нумізматиків", у скороченні СУФН) відродилася рідна філателія і пережила першу декаду як свій "золотий вік", заінтересовуючи зорганізованих збирачів також у колекціонованні грошей України. Поява оцієї студії з певністю причиниться до відродження української нумізматики на чужині, її поширення, піднесення рівня, нових та іншомовних публікацій.

Ми бажали б продовжувати видавничу діяльність друком дальших посібників для збирачів, нариклад Історії української пошти, Доповнень до Каталогів недержавних марок Юліяна Максимчука (Доп. ч. 4 із 150 ст. і 88 таблицями чекає видавця), тощо. Належало б видати ілюстрований каталог льокальних грошей з 1917-20 років, як також перевидати в однім томі справлений каталог всіх недержавних марок. Досі не маємо ще українською мовою каталогу поштових марок України...

У свідомості умовин діяспори, при кінці книжки вносимо дещо актуального матеріялу, щоб практичними підказаннями заохотити читачів до колекціонування українських пам'яток, до праці в рідних музеях. Той розділ книжки стане в Українців своєрідним завдатком біографічного довідника, а покищо свідоцтвом про те "ХТО є КИМ" у світі збирачів. На схилі еміґрації треба ж "літописця", щоб виписав признання, скромненьке відзначення, "національну метрику" тим Українцям, які працювали в діяспорі для народньої справи в ділянках колекціонування! Вони ж бо зібрали і зберегли в себе цінні пам'ятки діяльности людини в користь Материка. Наш крок мотивований майбутністю, щоб утривалити для нащадків і для історії країни поселення прізвища діяльних українців-збирачів, фахівців своєї ділянки, і їх установ.

Через відірвання від батьківщини, перервання у нащадків зв'язків із походженням предків, постійно зростає затрата національного почуття і "етнічної ідентичности", яку тепер стараються навіть за державні фонди пробудити чи привернути її засимільованим "іванам без роду". Наш вклад у культурне збагачення країн вносимо як Українці. З таких міркувань до тої частини Додатку включаємо також історію Українського Музею-Архіву як важного осередка культурних надбань Українців Клівленду і ЗДА.

Встановленням ціни за оцю монографію по собівартости продукції, засвідчуємо кінцеву її мету: дійти з її змістом і духом не виключно не невеликого гурту збирачів, а до ширших лав громадянства, до схолоднілих сердець, до нашої молоді в діяспорі. Доброї волі провідники організацій, редакції пресових органів, учителі можуть своїм словом помогти поширити українознавчу книжку - і про це ми їх тепер п р о х а є м о.

З жалем ділимося вісткою, що автор монографії, гімназійний вчитель, мґр Микола Гнатишак не діждався побачити її надрукованою, бо помер 23. січня 1973 в Рочестері, проживши 69 літ. Фатум оповило цю його розвідку, бо приготовивши її у 10-ліття державности, ще в 1928-у році, до смерти не дочекався публікації. Некролог Покійного містимо на іншому місці.

Також мовний коректор цієї книжки, відданий культурний діяч, редактор і перекладач, голова Осередка Н Т Ш у Клівленді, Іван Ставничий, помер у Пармі, Огайо 2. жовтня 1973 на 83-ім році життя. Проживав і діяв у Станиславові, Ашаффенбурзі (1944-50) і потім у Клівленді. Залишив дружину Михайлину, доньку Орисю Савчак з чоловіком д-ром Михайлом, внуку Марту Кравс з чоловіком Мирославом, внука Романа з дружиною Патрикією й донею Наталкою.

Хай нерідна земля, в якій спочили по трудах для України, буде їм легкою!

Клівленд, 31. травня 1974

Видавництво
"Українського Музею-Архіву"
в Клівленді, Огайо

"Світовий Рік Втікачів 1959/60" - бльочок виданий "УМ" в Клівленді 7. квітня 1960 з рисунку Юліяна Волянюка, у 10-ти мовах тих держав, які прийняли українських втікачів, і в мові есперанто.

ДЕЩО ПРО ВАЛЮТУ, ГРОШІ, БАНКНОТИ і МОНЕТИ

1. В а л ю т а

Валюта (з лат. valeo, італ. valuta) - грошова одиниця, прийнята за основу грошової системи, що діє в країні: золота, срібна, двометальна чи паперова.

У міжнародньому платіжному обігу мають значення лише ті валюти, що не втратили зв'язку з золотом, тобто такі, у яких валютна одиниця представляє певну кількість золота, що визначає її вміст. Установлення золотої місткості своєї валюти є суверенним правом кожної держави. Співвідношення валют різних країн, побудованих на золотій місткості валютних одиниць, визначає їхній валютний (монетний) паритет.

2. Г р о ш і

Гроші за господарства, заснованого на обміні добрами й послугами, є засобом обміну й мірилом вартости, а так само засобом збереження вартостей і законним платничим засобом. Цю останню властивість грошам надає держава, яка через своє законодавство взагалі кермує грошовим обігом країни. Гроші можуть мати свою власну цінність (предметні гроші - металеві) і цінність, похідну від функцій, що їх вони виконують (паперові гроші).

Розвинуте товарне виробництво і обмін не можуть здійснюватися без грошей, які свою ролю в економіці виконують через властиві їм функції.

3. П а п е р о в і г р о ш і

Паперові гроші - знаки дійсних золотих, або срібних грошей, випущених державою в обіг, які наділені примусовим курсом і замінюють дійсні гроші в їх функції засобу обігу і платежу. Паперові гроші на золото не розмінюються і вони не мають власної вартости. Відносна вартість паперових грошей визначається вартістю золота, яке вони заступають в обігу.

Паперові гроші вперше були випущені в Китаю ще в 12. столітті; - в Америці, у Стейті Масачусетс в 1690. р., у Франції в 1716. р. і в Англії в кінці 18-го ст. Росія випустила паперові асиґнації в 1769. р. за цариці Катерини II. для фінансування війни з Туреччиною.

Б А Н К Н О Т И (в однині: б а н к н о т а), банківські білети, знаки чи білети державної скарбниці, - це кредитні гроші, які з'явилися в 17-му ст. з розвитком вексельної системи і їх випускали торговельні, а згодом емісійні державні банки. Вони були забезпечені золотом банку і емісійні банки обмінювали їх на золото. В сучасну добу такі випуски перетворюються в паперові гроші, а їх надмір посилює інфляцію і валютний хаос.

4. М о н е т а (більон)

Монета (лат. moneta, франц. billon, англ. coin) - грошовий знак, випущений державою та виготовлений із металю (золото, срібло, мідь, нікель тощо). Монета вважається повноцінною, якщо лігатура (домішка до металю) не перевищує 10 %. Спершу металеві гроші виступали у формі зливків срібла або золота. Практичні вимоги зумовили карбування монет - уперше в Лідії в 7-му ст. до Христа.

Монета має л и ц е в и й (а в е р с) і з в о р о т н и й (р е в е р с) боки та о б р і з (ґурт).

Монетарство розширилося в античній Греції, а головно в Римі, де був перший у світі монетний двір при храмі Юнони - Монети, звідки прийшла й назва.

В сучаснім світі карбують лише неповноцінну монету, звану білонною чи розмінною монетою, або популярно білоном. Вартість металю, вжитого на білон, є менша від номіналу.

ЩЕ ДО НАЗВ ГРОШОВИХ ОДИНИЦЬ УКРАЇНИ

(додаткові відомості до сторони 17)

1. Г р и в н я

Гривня, це найстаріша, згадувана вже у "Руській Правді" шестикутна одиниця ваги (приблизно фунт), що правила й за монету. Вона поділялася в ріжні доби і місця на 20 ногат, або 25 чи пізніше 50 кун, - на 50 резан і приблизно 100 векш чи вевериць, - однак реальна вартість цих менших від гривні номіналів неясна.

Гривня була золота і срібна. Срібна важила подвійно. Золота гривня в Києві ділилася на 72 золотники, а в Новгороді на 96 - і за неї платили 56 дукатів. Один золотник = 4.2 г. У 12-му ст. вживали гривню кун (еквівалент цінного хутра, або чужої монети), на яку складалося 25 кун, або 50 резан. Золота гривня вартувала 50 гривень кун, а срібна 7½. Потім монетна гривня стала важити половину, а з перелому 13 - 14. ст. зменшилася до 184 г. срібла. В кінці 13-го ст. з'явився зливок у половину грошової гривні: карбованець, який і витіснив гривню остаточно з обігу в 15-му столітті.

2. К а р б о в а н е ц ь

Карбованець появився у грошовому обігу княжої Руси в 13-му ст., у вигляді зливка срібла. Від 1534.р.карбованець став одиницею грошової системи Росії з 68 г. срібла. Карбованець поділявся на 100 копійок або 200 шагів чи 400 півшагів. Тепер є одиницею СРСР із московською назвою:рубель. Із 1704-им роком регулярно карбували карбованці і цим започаткували десяткову монетну систему. З кінця 18-го ст. вага срібла одного карбованця сягала 18 г., а в 1897-му р. срібло замінено золотом (1/15 імперіяла), однак золотих, карбованців не карбували. По війні дальше карбували срібні крб., а від 1924. р. лише частинно срібні з щораз зменшеною його лігатурою (домішкою). Від 1950. р. курс карбованця обчисляли у відношенні до золота (0.222168 г.),а від 1. січня 1961. р. збільшено вартість до 0.987412 грама.

Назву "карбованець" у сучасній Україні виводять від "карбування", тобто від утворення рельєфних зображень на поверхні медалів та монет.

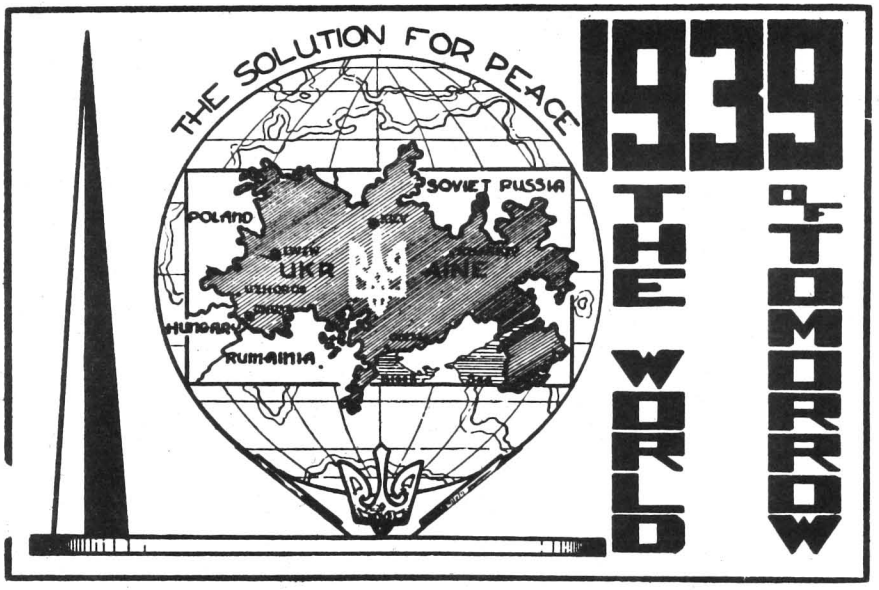

Пам'яткова листівка із Світової Виставки "Майбутній Світ" відбутої в Ню Йорку в літі 1939.р. Видання В. Юрковського

3. Ш а г

Шаг, це вартість російської пів копійки, або польського "трояк"-а. Д-р Іларіон Свєнціцький намагався вивести його походження від англійського шілінґа.

4. Скорочення назв української національної валюти

Назви одиниць валюти кожної держави мають свої офіційні скорочення до 2 - 3-ох букв, наприклад ДМ, зл, руб, або заступлені спеціяльним знаком, як для доляра чи фунта стерлінґів.

Для національної валюти самостійної України 1917-21 років її влада офіційно не встановила скорочень.

Економіст проф. д-р В. Трембіцький звертав на це увагу у "Вістях Поштового Відділу УНР" ч. 1-2 з 1953/4 рр. і запропонував утвердити вже вживані скорочення.

Пропозиція доцільна - і не повинно бути трудности у її переведенні в життя. Прийняття такого чи іншого домовлення є тільки нашою справою згоди акцептувати новість, - зміну - так як приймаємо зміни у правописі.

Висловлюємо думку, що досі вживані скорочення одиниць нашої валюти ще є задовгі - і їх можна б звести лише до одної букви, яка вистарчить для ототожнення, наприклад:

Одиниця:		Одиниці:		В чужих мовах:
шаг	- ш	шаги	- ш.	Sh.
гривня	- г	гривні	- г.	Hr.
карбованець	- к	карбованці	- к.	Kb.
(евент.	кб)	(евент.	кб.)	
корона (ЗУНР		корони	- кр.	Kr.
1918-9)	- кр			
сотик "	- с	сотики	- с.	c.
(рубель)	- р	рублі	- р.	R.
(копійка)	- кп	копійки	- кп.	Kp.

Також світовий "доляр" можна в українській мові без шкоди для нікого скоротити до одної букви "д", "д.". В чужих мовах на доляри чи фунти вживають умовний знак, який займає місце лише одної букви.

ПРО СИСТЕМИ ПРОБ ДОРОГОЦІННИХ МЕТАЛІВ і ЇХ СПІВВІДНОШЕННЯ

В доповненні до другого розділу монографії "Дві монетні системи" подаємо побічні відомості про системи проб металів - визначування ліґатури (до ст. 15 - 6) та уточнення про одиницю ваги "Доля" і про тройську вагу (до ст.109)

В російській імперії, в найдавніші часи вміст чистого срібла у гривні визначували кількістю лотів у ній, за скалею до ХУІ лотів, значеною римськими цифрами. Від 1711 р. для срібла, а від 1733. р. для золота обов'язувала золотникова система проб для визначування ліґатури сплавів.

В тій золотниковій системі 1 фунт ділився на 96 золотників, а золотник на 96 долей. Чистий метал визначався як 96-та проба; - проба наприклад 80-та означала, що чистого срібла чи золота є 80 золотників, а решта (16) золотників є домішкою інших, танших металів.

За каратною системою проб, ще досі подекуди стосована, чистий метал визначується як 24 карати, - а за метричною системою, впровадженою на міжнародній конвенції в Парижі в 1907. році, чистий метал це цифра 1000, причім кожна одиниця це один грам. Отже в цій сучасній системі напр. проба 750 показує, що чистого металу є 750 грамів, а 250 грамів є домішкою інших. Совєтський Союз прийняв метричну систему проб в 1927-ім році.

Обов'язуючі в Україні в роках її самостійности 1917 -21 одиниці ваги шляхетних металів у переміні на сучасні: тройські і метричні виказують таке взаємне співвідношення:

1 Д О Л Я	це	0.044 434 896 грама, 0.685 775 тройського грана або 0.001 4276 тр. унції, 0.2143 карата,
1 ЗОЛОТНИК (96 долей)	=	4.26575 грамів, 65.8344 тр. гранів (2.7431 тр. драхми, або 0.13715 тройської унції), 20.5732 каратів,
1 ЛОТ (3 золотники, або 288 долей)	=	12.7972 грамів, 8.2293 тройських драхм (0.41141 тр. унцій),
1 ФУНТ (32 лоти або 96 золотників, або 9234 долі)	=	409.5 грамів, 1.09724 тройський фунт (13.16688 тройських унц.)

Вищими одиницями ваги для всяких товарів були:

1 ПУД (40 фунтів) це 16.380 463 кілограмів, або 36.1128 американських чи британських фунтів,

1 БЕРКОВЕЦЬ (10 пудів) це 163.80463 кг, або 361.128 амер. фунтів,

1 ТОНА (12 берковців) це 1.96566 тони, або 2.1667 ам.тони.

+

ТРОЙСЬКІ ВАГИ і їх переміни на російську та метричну системи:

1 тр. ГРАН (1/480 унції) = 1.458 долі (0.01519 золотника)
0.0648 грама

1 тр. ДРАХМА (24 грани) = 34.992 долі (0.36457 золотника)
1.5552 грам

1 тр. УНЦІЯ (20 драхм) = 7.29144 золотників
31.103 4808 грамів

1 тр. ФУНТ (12 унцій) = 87.49728 золотників
(0.911 375 фунта)
373.241 7696 грамів.

+

1 ГРАМ (1/1000 кг, 1000 міліграмів) = 22.505 долі (0.23443 золотн.)
0.003 2151 тройської унції.

+

За тим точнішим вичисленням вартости долі (до дев'ять цифр після точки; - 1 доля = 0.044 434 896 грама, а не лише 0.044 грама, як це написано на ст. 15) одержуємо більш акуратні вартості українських валют, а саме:

1 гривня (8.712 долі) мала 0.387 117 грамів золота,
а не 0.383 328 грамів як написано на ст. 16,

1 карбованець (17.424 долі) мав золота 0.774 234 г,
а не 0.766 656 грамів як написано на ст. 15,

1 гривня була 0.012 446 093 частиною тройської унції +1/.

+1/ Д-рові Юрієві Слюсарчукові дякуємо за звернення нашої увагу на ту тему. Відомості вибрано із "Нумізматичного Словника" В. Зварича (Львів 1972) та з International Conversion Tables by Stephen Naft, E.E., expanded and revised by Ralph De Sola, New York 1961.

ВАЛЮТИ, ГРОШІ, РЕФОРМИ в У К Р А Ї Н І

Авторизований передрук гасла "Гроші" з Енциклопедії Українознавства, словникової частини (ЕУ/II), том 2, ст. 447. Написав проф. Євген Гловінський.

До революції в 1917. р. в підросійській частині України мали обіг гроші російської імперії; з 1899. р. (реформа Вітте), це золота валюта, грошова одиниця рубель (українська назва: карбованець), що містив у собі 17.424 долей чистого золота (0.7742 грама). В Австро-Угорській частині України валютою з 1892. р. була австрійська корона (0.38875 г чистого золота). За часів самостійности України була запроваджена українська валюта гривень і карбованців та були випущені власні гроші. За большевицьких часів знову стався поворот до рос. рубля, що в наслідок надмірної емісії банкнот на початку 20-тих років був зовсім знецінений (найнижча вартість: 1 золотий рубель = 5 457 000.000 совєтських рублів, або "совзнаків").

У 1922 - 4 роках була проведена грошова реформа встановленням нової валютної одиниці - червінця, заснованого на золоті (1.6767 г). Червінці являли собою кредитові гроші (банкноти), що їх випускав Держбанк не для покриття бюджетового дефіциту, а лише для потреб господарського обігу порядком короткотермінового кредитування. До 1924. р. існували рівнобіжно дві валюти: червінці і "совзнаки". В 1924. р. "совзнаки" були анульовані і країна перейшла на нову валюту, при чому і червінець дорівнював 10 новим рублям. В обіг були випущені банкноти від 10 рублів угору, білети державної скарбниці в 1, 3, 5 р. і дрібна розмінна срібна й мідна монета.

Всупереч твердженням большевицької економічної літератури можна вважати, що здійснення перших трьох п'ятиріч них планів призвело до інфляції, яка мала прихований характер через відсутність у совєтському господарстві вільного ціноутворення (декретні ціни) і наявність примусового міжнароднього курсу сов. рубля в наслідок монополії торгівлі. Війна 1941 - 5 років спричинила відкриту інфляцію.

В грудні 1947. р. була проведена грошова реформа з обміном готівки у відношенні 10 : 1. Для грошей, що лежали в ощадних касах чи в облігаціях державних позик, обмін був проведений різними пропорціями, починаючи від відношення 1:1 для вкладів до 3000 р. і кінчаючи відношенням 5:1 для певних випусків держ. позик. Від цієї реформи найбільше втратило селянство.

28. 2. 1950. р. була проведена нова реформа, яка відносилася виключно до міжнароднього курсу рубля. До того часу курс рубля визначався на базі американського доляра і був установлений у розмірі 5.30 рублів за 1-го доляра.

З реформою рубель відірвався від цієї бази і став на золоту базу. Зміст золота в сов. рублі був підвищений із 0.16767 г до 0.222168 г. Ця зміна курсу рубля відбивалася на розрахунках із сателітними країнами, які від неї мусіли дещо втратити.

ГРОШІ в САМОСТІЙНІЙ УКРАЇНІ 1917-20 РОКІВ

Авторизований передрук закінчення гасла "Гроші" в ЕУ/II, том 2, ст. 450.

Гроші в Українській Державі 1917—20 рр. З держ. життям на Україні в 1917—20 з'явилися і власні укр. гроші, паперові, з емблемами держави та укр. написами. Зразки для грошей робили: Нарбут, Кричевський, Красовський, Мозалевський, Приходько, Романовський, Середа. Рахування провадилося на карбованці й на гривні (карбованець = 2 гривням, гривня = 100 шагам); вартість карбованця прирівнювано до 17,424 «долі» (1 доля = 0,044 гр) щирого золота. Ухвалою Укр. Центр. Ради з 19. 12. 1917 р. ст. ст. надруковано перший держ. кредитовий білет вартістю 100 карбованців; в обігу він з'явився 24. 12. 1917 р. ст. ст. (розмір 167 × 103 мм, напис чотирма мовами: укр. спереду, рос., поль. й жид. на звороті). В обігу були білети вартістю 10, 25, 50, 100, 250 і 1 000 карбованців.

Законом Укр. Центр. Ради з 1. 3. 1918 р. валютною одиницею стала гривня. В обігу були «держ. кредитові білети», вартістю 2, 10, 100, 500, 1 000 і 2 000 гривень, «розмінний знак держ. скарбниці УНР», вартістю 5 гривень, і 3,6% «білети держ. скарбниці», вартістю 50, 100, 200 й 1 000 гривень. Гривні всіх вартостей, за винятком надрукованих у Станиславові 5 гривень, були надруковані в держ. друкарні в Берліні. Добірна якість матеріялу й солідне техн. виконання не дали змоги їх підробляти. Дрібна розмінна монета, шаги — 1/100 гривні, була друкована тими самими клішами, що й поштові марки, тільки на картоні, з написом на зворотному незагумованому боці: «ходить нарівні з дзвінкою монетою». В обігу були 10, 20, 30, 40 і 50 шагів.

З укр. держ. грошей лише 25 карбованців першого випуску й шаги всіх вартостей не мають водяних знаків.

Недостача потрібної кількости розмінної монети й різні ін. обставини викликали появу окремих міських грошей із різними назвами («бони, чеки, розмінні знаки, розмінні білети» й т. ін.) — по різних містах України. Зокрема на Волині мали свої гроші: Крем'янець (розмінні білети вартістю 1, 3 і 5 карбованців), Дубно (чек вартістю 10 карбованців), Луцьке (розмінний знак вартістю 20 гривень), Житомир (розмінні білети вартістю 1, 3, 5 карбованців), у Галичині — Броди (знак грошовий вартістю 1, 2, 5, 10 і 20 гривень), Золочів (гривні вартістю 5 і 10 гривень), Тернопіль (бони вартістю 2, 10, 20 і 50 гривень), Збараж (бони вартістю 1, 5 і 10 гривень), Сокаль (бон вартістю 1 гривні). Оригінальним явищем були й різні роди грошей, що їх видавали або штемплювали повстанські загони. За *М. Гнатишаком*

(Енциклопедія Українознавства)

+1/ Це є перередаговане гасло Миколи Гнатишака з УЗЕ том 3, шпальти 996-8, - надруковане в ЕУ/II без ілюстрацій, і з уведенням помилки: водяних знаків не мають перші три грошові знаки УНР з 1918 року: 100, 50 і 25 карбованців - та "дзвінка монета".

ГРОШІ САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ в У З Е (1935)

З огляду на рідкість Української Загальної Енциклопедії "Книга Знання" передруковуємо нижче без змін гасло Миколи Гнатишака і обі ілюстраційні таблиці "Українські гроші".

Від 1917-20 рр. З держ. життям на Україні в 1917-20 появляються і власні укр. гроші, паперові, з емблемами державности та укр. написами. Зразки для грошей робили: Нарбут, Кричевський, Красовський, Мозалевський, Приходько, Романовський, Середа. Рахування йшло й на карбованці й на гривні (карбованець = 2 гривням, гривня = 100 шагам); вартість карбованця прирівнювано до 17·424 „долі" (1 доля = 0·044 гр.) щирого золота. Ухвалою Укр. Центр. Ради 19. XII. 1917. р. ст. стилю надруковано 1. держ. кредитовий білєт вартости 100 карбованців, і в обігу появився він 24. XII. 1917. р. ст. ст. (розмір 167⁄103 мм., напис чотирма мовами: укр. спереду, рос., поль. й жид. на звороті). В обігу були карбованці вартости 10, 25, 50, 100, 250 і 1.000 карбованців. Крім офіціяльної назви: „знак державної скарбниці", „державний кредитовий білєт" (лише для сто карбованців першого випуску), деякі з них мали ще й нар. назви: 10 карб. — „десятка", „раки" (одне видання відбите червоною фарбою), 50 карб. — „лопатка" (на лицевій стороні селянин із лопатою у руці), 100 карб. (першого випуску) — „горлинка" (насмішлива назва першого укр. паперового знаку), „яєшня" (від жовтої барви), „жидівські гроші" (жид. напис на звороті), 100 карб. другого випуску — „богданівка" (на лицевій сторінці портрет Богдана Хмельницького), 250 карб. — „птичка", „фейґели" (зукраїнізоване жид. слово „feigele" [нім. Vöglein] = пташка), „канарейка" (барва лицевої і зворотної сторони — оперення канарка), 1.000 карб. — „гетьманка" (на зворотній стороні одна з жінок держить гетьм. булаву), „рябі" (рябий уклад барв). 3 карб. фальшовано примірники вартости 10 карб. (підробляли большевики в Києві), 50 карбованців серії А 0 211 вгору (ґен. Денікін, „денікінські лопатки" — нар. назва), 100 карб. першого випуску (большевики).

Законом Укр. Центр. Ради з 1. III. 1918. р. монетною системою стає г р и в н я. В обігу були „державні кредитові білєти", вартости: 2, 10, 100, 500, 1.000 і 2.000 гривень, „розмінний знак державної скарбниці У. Н. Р.", вартости 5 гривень, і 3·6% „білєти державної скарбниці", вартости 50, 100, 200 й 1.000 гривень. Лише „білєти державної скарбниці", крім офіціяльної назви, мали ще й нар. назву „еропляни" (назва від процентових купонів, друкованих по обох боках білєту, виглядали вони неначе крила літака). Гривні всіх вартостей, з вийнятком надрукованих у Станиславові 5 гривень, друковано в держ. друкарні в Берліні. Добірна якість матеріялу й солідне техн. виконання не дали змоги їх підробляти. Дрібна розмінна монета, ш а г и (1/100 гривні), була друкована тими самими клішами, що й поштові марки, тільки на картоновому папері, з написом на зворотному незаґумованому боці: „ходить нарівні з дзвінкою монетою". В обігу були вартости 10, 20, 30, 40 і 50 шагів. Фальшовано примірники всіх вартостей у Бердичеві, Житомірі й ін. містах України.

З укр. держ. грошей лише 25 карб. 1. випуску, 50 карб., 100 карб. 1. випуску й шаги всіх вартостей не мають водяних знаків.

Недостача потрібної кількости розмінної монети й різні ін. обставини викликали появу окремих міських грошей із різними назвами („бони, чеки, розмінні знаки, розмінні білєти" й т. ін.) — по різних містах Наддніпрянщини. Зокрема на Волині мали свої гроші: Крем'янець (розмінні білєти вартости 1, 3 і 5 карб.), Дубно (чек вартости 10 карб.), Луцьк (розмінний знак вартости 20 гривень), Житомір (розмінні білєти вартости 1, 3, 5 карб.), у Галичині: Броди (знак грошовий вартости 1, 2, 5, 10 і 20 гривень), Золочів (гривні вартости 5 і 10 гривень), Тернопіль (бони вартости 2, 10, 20 і 50 гривень), Збараж (бони вартости 1, 5 і 10 гривень), Сокаль (бон вартости 1 гривні). Оригінальним явищем були й різні роди грошей, що їх видавали або штемплювали повстанчі загони.

Література: К а л и н о в с ь к и й М., Денежная эмиссия Украины [Советский Коллекционер" № 11-12]. Москва, 1925; — Денежное обращение Украины [„Советский Коллекционер" 10], Москва 1925; О б і д н и й М., Графіка укр. грошових знаків [Ст Україна XI-XII]. Львів, 1925; В а й н ш т е й н Е., Гроши Украины [Советский Коллекционер", 4-5], Москва, 1928; Г н а т и ш а к М., Статті про укр. гроші: „Новий Час", ч. 56, Львів, 1931; Літопис Червоної Калини, ч. 7-8, Львів, 1931. р., ч. 2. 1935; „Життя і Знання" ч. 6, Львів, 1932.

М. Гнатишак.

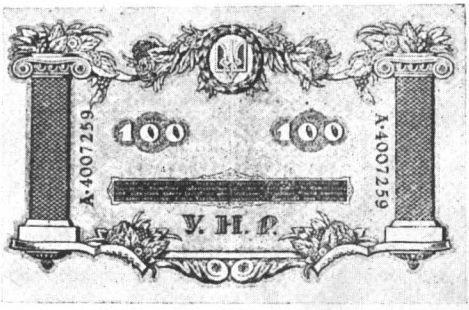

Перший ряд, зліва: 100 карбованців УНР., пущених у обіг 1917. р., справа: 500 гривень УНР пущених у обіг 1918. р. Другий ряд: 100 гривень УНР, передня (ліворуч) і задня сторона (праворуч), пущені в обіг 1918. р. Третій ряд: 10 (ліворуч) і 2 (праворуч) гривні. Четвертий ряд посередині: розмінний знак УНР. 5 гривень; праворуч: 1 карбованець виданий м. Житомиром 1918. р. Четвертий ряд, перший знак зліва і цілий п'ятий ряд: дрібні розмінні знаки УНР від 10 до 50 шагів, які ходили нарівні з дзвінкою монетою. Рисунки 500, 100 з 1918. р. і 10 гривень, 30, 40, 50 шагів — Ю. Нарбута; 2 гривень — В. Кричевського, 10, 20 шагів А. Середи.

УКРАЇНСЬКІ ГРОШІ II.

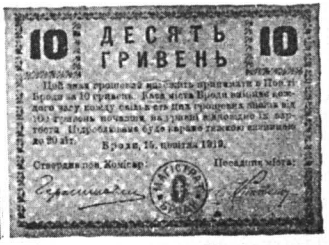

Перший ряд: 2000 і 1000 гривень; другий ряд зліва 1000 карбованців Укр. Держави, пущені в обіг 1918. р., справа білет держ. скарбниці на 1000 гривень. Третій ряд: 100 (зліва рис. Ю. Нарбута) і 50 (справа) карбованців Укр. Держави (рис. Золотова), пущені в обіг 1918. р. Четвертий ряд: боні міста Тернополя на 50 гривень (зліва), Сокаля на 1 гривну (посередині) і Бродів на 10 гривень (справа) за часів ЗУНР, пущені в обіг 1919. р. як змінні грошові значки, які міські каси вимінювали на державні ноти.

Друкарня Наук. Т-ва ім. Шевченка у Львові.

В-во „Українська Загальна Енциклопедія".

МОНЕТИ в УКРАЇНІ

Авторизований передрук дальшої частини гасла "Гроші" в ЕУ/II, т. 2, ст. 447 - 450.

Написав проф. Валентин Шугаєвський.

Монета на Україні. Найдавнішими монетами, що трапляються на території Сх. України, є монети грец. міст на узбережжях Чорного моря, гол. чином міст на півн. узбережжі — Тири, Ольвії, Херсонесу Таврійського, Пантікапея й ін., і монети Боспорського царства, — але також і міст на малоазійському і зах. узбережжі. Час цих монет: 6 в. до Хр. — 4 в. по Хр. Проте, знахідки їх, за винятком монет міст малоазійського узбережжя часу понтійського царя Мітрідата Евпатора, трапляються рідко і, крім окремих випадків, лише недалеко від берегів Чорного моря.

Зате в надзвичайно великій кількості були в обігу по всій Україні (гол. на Подніпров'ї і Подністров'ї) рим. срібні монети, денарії імператорського часу 2 пол. 1 в. по Хр. і всього 2 в., особливо денарії цього останнього. Досі в науці зареєстровано понад 1 000 знахідок — скарбів і поодиноких монет — на просторі всієї України із заг. ч. бл. 30 000 примірників монет, але це безумовно тільки невелика частина всіх знахідок. В народі денарії — знахідки відомі під назвою «Іванові голівки» (через подібність бородатих голів рим. імператорів 2 пол. 2 в. по Хр. — Л. Вера, М. Аврелія та Коммода — до відрубаної голови Івана Христителя). В обігу денарії були тут щонайменше протягом 2—5 вв. Знахідки на Сх. Україні рим. монет пізнішого часу — 3—5 вв. — виняткове явище.

У 6—7 вв., мабуть у зв'язку з діяльністю антів, на Україні з'являються в невеликому ч. візант. срібні монети «гексаграми» та мідяні «фолліси» (= 40 нуммій) і менші номінали.

Протягом 9, 10 і поч. 11 вв. (до 1015 р.) великим потоком ідуть у Сх., Півн. і Сер. Європу (до р. Ельби) з мусулманських країн Азії, Півн. Африки й Еспанії срібні монети «диргеми». Чимало їх було в обігу в лісовій і лісостеповій смугах України. Тепер вони трапляються в знахідках скарбами і окремо. В обігу диргеми лишаються до пол. 11 в., вживаючися, видимо, гол. чином на вагу. Одночасно з ними в обігу є невелика кількість срібних візант. «міліарисіїв» та ще менша кількість зах.-евр. «денарів».

Після прийняття християнства Володимир В. (980—1015) карбував золоті монети — «злато» і срібні — «серебро». Разом із ним карбували свою монету (тільки срібну) його син, Ярослав Новгородський (імовірно в Новгороді) та його небіж, Святослав Турівський, і, мабуть, ще хтось із синів Володимира, зокрема князь з іменем, начебто, Петро. Як показує докладне вивчення складу монетних скарбів, в яких, разом з ін. монетами, були знайдені й найдавніші монети Київської держави, всі ці монети карбовано не пізніше 1020 р. Отже, віднесення деяких із цих монет до внуків і навіть до пізніших нащадків Володимира В., як це робить дехто з укр. учених, відкидається незаперечними нумізматичними фактами. Імовірно, що це карбування мало на меті не цілі грошового обігу, а урочисте виявлення, згідно з стародавніми нормами візант. права, суверенности нової християн. держави й її частин. Цим пояснюється й дуже обмежений маштаб карбування, особливо Володимирового «злата» і деяких ґатунків «серебра».

Поруч з імпортованими араб. диргемами в обігу були місц. «кунні» Г. Як доводять назви деяких грошових одиниць, згадувані в різних письмових джерелах Київської Руси — «куна», «веверица», «векша», — це були, видимо, хутра або шкірки хутрових тварин, куниці й білки. Ін. номінали «кунної» системи, «ногата» і «резана», не є прямими назвами тварин і можуть бути тлумачені подвійно: і як хутрові, і як металеві Г. Більш прийнятною є думка, що «ногата», принаймні для 9, 10 і частини 11 в. — це араб. диргем (може пол. диргема), а «резана» — пол. або ще менша частина диргема. Усі номінали кунної системи об'єднувалися лічильною одиницею «гривнею» в такому співвідношенні: «гривня» (в письмових джерелах «гривна») = 20 ногатам або = 25 кунам, або = 50 резанам (пізніше, з 12 в. = 50 кунам) або = 100 (це здогадно) веверицям-векшам.

Хоч питання про реальну суть кунних Г. остаточно не розв'язане, проте доводиться думати, що принаймні з 2 пол. 11 в. до пол. 14 в. всі кунні номі-

мали були Г. — хутрами або шкірами, бо ніяких металевих Г. (крім важких срібних зливків-гривень) у цей період на Україні взагалі не було, кунні ж номінали постійно згадуються в джерелах того часу. Повідомлення ряду чужоземних письменників підтверджують хутрово-шкіряну суть кунних Г. у той час. Зокрема пер. учений Ахмед Туський (за найновішими даними — Наджіб Хамаданський, тобто з м. Хамадану) у своєму творі «Чудеса творіння» 1160 р. по Хр. каже: «і у руських шкіряні гроші, шкірки білок (сірих), а не диргеми, і шкіри без хутра з передніми і задніми лапками і кігтями».

Протягом 12—13 вв., мабуть, щоб запровадити у грошовий обіг, принаймні для значних фінансових операцій, твердішу й певнішу валюту, ніж кунні Г., виробляються срібні зливки — «гривні», різної форми і ваги. Це т. зв. «київські», «чернігівські» і паличкоподібні, новгородського типу, *гривні*.

У 14 в. відновлюється карбування монети на території України для певних частин її, але чужими урядами. У Галичині, після опанування її Польщею, Казімір III (1333—70) і його наступники, Людовік Угорський (1370—82) і Володислав Ягайло (1386—1434), також і намісник Людовіка Угорського в Галичині Володислав Опільський (1372—78), карбували у Львові срібні «квартники» з гал. гербом і написом „moneta Ruscie" (Russie) і мідяні монети «пули». Володислав Ягайло карбував у Львові також срібні півгроші з написом „moneta Lemburgensis" (повністю чи в скороченні) — «монета Львівська».

Після приєднання до Литви сх.-укр. земель на поч. 1360-их рр. у Київському князівстві, як удільному лит. князівстві, карбують срібні «денари» (назва умовна) кн. Володимир Ольґердович (1362—94), містячи на них свій герб і напис «Володимирово» (або «Володимирь»), а також нез'ясований кн., що його ім'я на подібних же денарах читають як «Роман» (напис, начебто, «Ромѣнино», «Романово»). Приєднання до Литви відкрило широкий шлях на Україну чес. «празьким Г.» (Grossi Pragenses), що були в той час гол. засобом грошового обігу в Литві. На укр. територію надходять у великій кількості Г. — за укр. джерелами «гроші широкі» — короля Вацлава IV (1378—1419), карбовані із срібла 600—650 pro mille, вагою пересічно 2,60—2,70 г. Їх знаходять скарбами і окремо на просторі всієї України, частіше на Правобережжі. Інколи разом із ними в скарбах трапляються окремі монети попередників Вацлава IV: Вацлава II (1283—1305), Яна Люксембурзького (1310—46) і Карла I (1346—78); Г. останнього — частіші. Час обігу «празьких Г.» на Україні: 14—15 вв.

Крім цих Г., в обігу були різноманітні ін. срібні монети, як от ранні лит., поль., денари Володимира Ольґердовича, ґенуезько-тат. «аспри» (з м. Кафи у Криму), золотоординські «диргеми», кримські «акче» тощо. Всі вони трапляються, гол. чином, у скарбах із «празькими Г.», а золотоординські диргеми — також і окремими скарбами.

У 15—16 вв., поруч із деякою кількістю «празьких Г.» та ін. чужоземних монет, в обігу була поль. і лит. монета, з часу Люблинської унії 1569 р. однакова щодо вартости (до унії поль. гріш становив $^4/_5$ лит. гроша), але зовнішньо подекуди з певними відмінностями. Це були гол. чином півгроші, а в меншій кількості й ін. номінали: шостаки (6 грошів), трояки (3 гроші), гроші, третяки (3 денари), денари тощо. Ходила також подібна монета підвладних Поль.-Лит. державі монетарень Пруссії, міст Ельбінґу, Ґданську, Торна, Всхови, Познані і прибалтицьких міст.

Незвичайний розвиток монетної справи за королювання в Польщі Жигмонта III (1587—1632) і значний приплив до неї з країн Сер. і Зах. Європи, в той час і пізніше, золотої і грубої срібної монети — дукатів і талярів — великою мірою відбилися на грошовому обігу України. В ньому з'явилося багато по́ль. і чужоземної монети, як тих ґатунків, що їх карбовано вже раніше, так і нових номіналів, м. ін. «орти» (= 16—18 грошів: укр. назва «вурти», «урти», «верти») і, особливо, «пултораки», $1^1/_2$ гроша (1614—27 рр.), що на Україні дістали назву «чехів». Не зважаючи на низьку якість «чехів» (особливо в 1521—27 рр.), вони відіграли першорядну ролю у внутр. обігу України й трималися в ньому понад століття, аж до остаточного витиснення поль. монети російською.

Для значних фінансових операцій служили золоті монети «дукати» («червоні золоті»), гол. венеційські («цехіни»), угорські і Сполучених Нідерляндів, та високоякісні срібні таляри різних ґатунків, здебільшого з Есп. та Сполучених Нідерляндів.

У другій пол. 17 в. до Жигмонтової монети, що й далі була в обігу в поль. землях і на Україні (за Владислава IV карбовано тільки таляри, та й то порівняно небагато), приєдналася поль.-лит. монета Яна-Казіміра (1648—68), Михайла Вишневецького (1669—76) і Яна Собєського (1676—96). Серед цієї монети найголовнішими були: срібні, низької якости,

«золоті» («злотувки») рр. 1663—66 з офіц. вартістю 30 грошів, відомі під назвою «тинфів» (також «тимфів»), і мідяні шеляги (соліди), т. зв. «боратинки» 1659—66 рр. Своєю внутр. малоцінністю, що різко розходилася з офіц. курсом, ці обидва ґатунки спричинялися до великих замішань всюди, де були в обігу.

На Лівобережжя в той час надходили в дедалі більшій кількості моск. Г.: срібні копійки царів Михайла Федоровича (1613—45) і Олексія Михайловича та їх наступників і мідяні копійки Олексія Михайловича 1660—63 рр. З останніми, через їх внутр. безвартісність, населення повело завзяту боротьбу. Незабаром вони були вилучені з обігу і в Росії, і на Україні. Але й до срібних копійок укр. населення ставилося негативно, бо хоч їх і карбовано з високоякісного срібла зах.-евр. талярів, та через свою дрібність вони були дуже незручні в обігу і, до того ж, не мали кратних номіналів. Спроба моск. уряду випустити в 1686—87 рр. для часткової заміни копійок і старих поль. «чехів» т. зв. «сєвські чехи» (їх карбовано в м. Сєвську, майже на кордоні України й Московщини), з певною подібністю до Жигмонтових чехів, що їх уже не вистачало в обігу, не мала успіху через низьку якість нових чехів, яка була наслідком злочинної діяльности виконавців цієї операції. Довелося ці чехи вилучити з обігу й відновити обіг старих Жигмонтових чехів.

Петро I, провівши на поч. 18 в. ґрунтовну реформу рос. монетної системи на зразок зах.-евр. систем, вирішив замінити новою монетою всю поль.-лит. і чужоземну монету на Україні. Коз. літописець С. Величко у своєму «Літописі» розповідає, що Петро I «...послѣ баталіи Полтавской зо Шведом, монету старовѣчную Полскую зо всеи Малои Росіи, то есть леви, орлянки, чвертки, полталярки, орти, тимфи, шостаки, шаги, чехи, осмаки и лядскіи зо всеи Малои Росіи вивелъ и вигубылъ; тилко таляров да червонихъ памятка осталася; а натомѣстъ своею мѣдною и срѣбною дробною и твердою, краснимъ кунштомъ изданною, наполнилъ Малую Росію монетою». Проте, це повідомлення не цілком відповідає дійсності. За даними ін. джерел того часу і за складом відповідних монетних скарбів, поль.-лит. і деяка ін. чужоземна монета були в обігу на Україні, поруч із рос., ще принаймні до 30-их рр. 18 в., а почасти й пізніше. Лише з поч. 19 в. можна говорити про повну заміну в грошовому обігу України будь-якої чужоземної монети російською. Але окремі монетні назви, як от «злотий» (або «злот»), «шаг» та ін., застосовуючися до певних номіналів рос. монети («злотий» = 15 копійок; «шаг» = ½ копійки), збереглися в деяких місцевостях України аж до революції 1917 р.

У відновленій Українській Державі 1917—20 рр. монети не карбовано зовсім з огляду на важкі обставини того часу. В УРСР, як і в ін. республіках, що входять до складу СРСР, в обігу перебуває монета, однакова для всього Союзу РСР.

В. Шугаєвський

ЗРАЗКИ МОНЕТ, ЩО БУЛИ В ОБІГУ або ЗНАЙДЕНІ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

(Репродукція з УРЕ, том 9, вкладка між ст. 338 - 9)

До ст. **Монета.** Зразки монет, що були в обігу або знайдені на території України. Монети грецьких міст Північного Причорномор'я: **1.** Ас 5 ст. до н. е., м. Ольвія. Мідь. **2.** Дельфін 5—4 ст. до н. е., м. Ольвія. Мідь. **3.** Тетробол бл. 360—350 до н. е., м. Пантікапей. Срібло. **4.** Монета бл. 350—330 до н. е., м. Херсонес. Мідь. Рим. **5.** Денарій Септімія Севера 3 ст. Срібло. Схід: **6.** Куфічний диргем 899 Ісмаїла ібн-Ахмеда [892—907], династії Саманідів, м. Аш-Шаш. Срібло. Візантія: **7.** Солід Василя II та Константина VIII [976—1020]. Золото. Давньоруські монети: **8.** Златник Володимира I [980—1015]. Золото. **9.** Срібник другого типу Володимира I. Срібло. **10.** Гривня київська 11—13 ст. Срібло. Золота Орда: **11.** Диргем Тохтамиша [1378—95], м. Азак. Срібло. Чехія **12.** Празький грош Венцеслава III (IV) [1378—1412]. Срібло. Московська держава: **13.** Деньга Івана IV [1547—84]. Срібло. **14.** Полтина 1656 Олексія Михайловича [1645—76]. Мідь. **15.** Ефимок 1655 на саксонському талері. Срібло. Польща: **16.** Трояк (3 гроша) 1621 Сігізмунда III [1587—1632]. Срібло. Швеція. **17.** Дукат 1632 Густава Адольфа II [1611—32]. Золото. Російська держава 18 — початку 20 ст. **18.** 1 копійка 1716. Мідь. **19.** Один червінець 1712. Золото. **20.** 5 копійок 1763. Мідь. **21.** 3 копійки сріблом 1844. Мідь. **22.** 3 карбованці 1830. Платина. **23.** 15 карбованців 1897. Золото. **24.** 1 копійка 1909. Мідь. **25.** 5 копійок 1913. Срібло.

НУМІЗМАТИКА в УКРАЇНІ

Авторизований передрук гасла "Нумізматика" з ЕУ/II, том 5, ст. 1794-5. Написав Богдан Кравців

Нумізматика, допоміжна іст. дисципліна, предметом якої є вивчення монет й ін. засобів грошового обігу (див. *Гроші*), а також медалів. Зацікавлення Н. на Україні почалося ще у 18 в., у зв'язку з знахідками монетних скарбів (напр., скарб араб. монет, знайдений у Києві в часи Мазепи) й утворенням нумізматичних колекцій у великопанських маєтках і в деяких церк. інституціях (Києво-Печерська Лавра, Василіянський манастир в Умані тощо). З поч. 19 в. колекціонування монет зростає (колекції кн. Кочубея, Трощинського, графа Чацького, барона Шодуара та ін.), а нумізматичні інтереси й досліди набирають систематичного й наук. характеру. Останнє було пов'язане з утворенням мюнц-кабінетів при Крем'янецькому ліцеї (на базі колекції короля Станислава-Авґуста Понятовського, описаної й дослідженої Альбертранді) й Харківському, потім (з 1834) Київ. ун-ті (до якого перейшла крем'янецька колекція), а у другій пол. 19 в. – при Одеському й Чернівецькому ун-тах. Найбільшим з них був мюнц-кабінет Київ. Ун-ту (1884 р. – 34 520 монет та медалів); консерваторами цього кабінету і одночасно авторами каталогів й описів його колекцій та окремих праць з Н. були П. Ярковський, Я. Волошинський, К. Страшкевич, В. *Іконніков* та В. *Антонович*. Упорядником каталога мюнц-кабінету при Харківському Ун-ті був Р. Шерцль. В Одесі першими організаторами нумізматичних колекцій і авторами праць про античні монети на Україні були І. Бларамберг та І. Стемпковський, а з 1839 р. *Одеське Т-во Історії й Старожитностей*. Поповнювання нумізматичних зб. на Україні було значно обмежене ще у 18 в., а особливо з 1866 р. розпорядженнями рос. уряду надсилати всі монетні скарби і знахідки до Петербурґу, який став також гол. осередком наук. досліджень у ділянці Н.

Дослідження Н. на Україні у другій пол. 19 і на поч. 20 в. зосереджувалися на питаннях поширення рим. (В. Ляскоронський, Р. Шерцль та ін.) і араб. (О. Марков) монет. Окремі періоди й питання монетної справи на Україні висвітлювали у своїх працях К. Болсуновський, граф. І. Толстой (Київська Русь), Д. Самоквасов та ін. Топографічні зведення знайдених монетних скарбів та окремих монет на території України дали В. Антонович, М. *Біляшівський*, В. *Данилевич*, В. *Шугаєвський*, А. Ільїн, В. Рябцевич, А. Сіверс, Ю. *Сіцінський*, П. Харлампович та ін.

З поч. 20 в., особливо після 1917 р., нумізматичні досліди на Україні поширилися на питання грошового обігу й рахунку в коз.-гетьманській Україні 17–18 вв. Ряд праць з Н. цього періоду належить В. Шугаєвському, завідувачеві нумізматичних відділів у Лаврському та Всеукр. Іст. музеях Києва. Цих же питань торкалися А. *Єршов*, М. *Петровський*, М. *Слабченко*, І. *Крип'якевич* й ін. Гол. осередками вивчення античних монет з України залишилися й далі Ленінград і Москва, де в 1930–40-их рр. появилися праці А. Зографа, А. Орешнікова, Л. Белової та ін. Тільки з 1950-их рр. починають працювати у цій ділянці поруч рос. (Д. Шелов, К. Голенко) також укр. дослідники – В. Анохін, П. Каришковський, О. Сальников. Рим. монети на Україні вивчають М. Брайчевський, В. Кропоткін. Монети Київ. Руси досліджують гол. чином рос. учені – І. Спаський, В. Янін; монетну справу Червоної Руси і Львова 14–15 вв. – М. Котляр; історію укр. грошової термінології – Є. Чернов. На еміґрації продовжував свої нумізматичні досліди В. Шугаєвський. Праці дослідників Н. друкуються у серійних археологічних вид., а з 1960 р. у моск. зб. «Нумизматика и эпиграфика» (6 тт. до 1966 р.). Єдиним нумізматичним вид. на Україні є видаваний Ін-том Археології АН УРСР рос. мовою зб. «Нумизматика и сфрагистика» (2 тт., 1963–65). Крім того, нумізматичні праці друкуються у зб. «Іст. джерела та їх використання», вип. I і II (1964, 1966). Гол. осередками нумізматичних досліджень на Україні є нумізматичні відділи держ. іст. музеїв – Київ., Одеського і Львівського; колекція останнього має **70 000 експонатів. В останні роки розпочато викладання Н. у Київ. та Одеському ун-тах.**

Література: Врайчевський М. Рим. монета на території України. К. 1959; Спасский И., Янин В. Советская нумизматика. У зб. Нумизматика и эпиграфика. II, III. М. 1960, 1962; Котляр М. Стан і перспективи розвитку укр. нумізматики. Укр. Іст. Журнал, ч. 11. К. 1965.

Див. також Література до ст. *Гроші*.

Б. Кравців

ПРО ГРОШІ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ПО ВТРАТІ ДЕРЖАВНОСТИ 21. ЛИСТОПАДА 1920-го РОКУ

П Р И Д Н І П Р Я Н Щ И Н А:

А. В РОСІЇ і у СКЛАДІ СССР:

На всіх землях центральної України курсували банкноти царської Росії, великого формату, зо спеціяльними водяними знаками, в номіналах: 1, 3, 5, 10, 25, 50, 100 і 500 рублів. Від 1915. р. були вже і копійки паперові, у формі малих нот (50 к.), або поштових марок, друкованих на картониках: 1, 2, 3, 5, 10, 15 і 20 к. Тимчасовий Уряд (1917) випустив малі ноти по 20 і 40 рб. ("керенки"), а по його упадку появлялося багато всяких білетів і знаків ріжних влад у рублевій валюті з нормальними та високими (до мільйона) номіналами - і один раз, в 1922. р. червонці: 1, 2, 3, 5, 10, 25 і 50.

Грошова реформа в 1921. р. 10 000 старих рублів перемінила на 1 нового рб., - друга реформа в 1923. р. дала нового рубля за 1 мільйон старих, а третя в 1924. р. за 5 000 рб. давала рубля "золотого". Емітували нові гроші в рб. і червонцях, а також паперові копійки від 1 до 50. Нова емісія, по війні, в 1947. р. була вже лиш у рб. Сучасний стан обов'язує від останньої реформи 1. 1. 1961, коли випустили 7 білетів державної скарбниці (1 - 100 рб.) та 9 монет і повернули до паритету золота. Новому рублеві підвищено місткість золота на 0.987412 г, чим винесено його вартість понад доляра (1.11 рб. за 1 дол.).

Виміна давньої валюти у відношенні 10 : 1 була закінчена 30. 4. 1961.

М О Н Е Т И царської Росії почали карбувати у Петрограді в 1794. р., а закінчили в 1917. р.

С С С Р карбував:

1921: 1, 2 і 5 коп., 10 пуд.
1921 - 3: 10, 15, 20 і 50 коп., срібний 1 рб.
1923: золотий 1 червонець.
1924 - 31: 1 полтинник (½ рб.), срібний 1 рб, 1, 2, 3, 5, 10, 15 і 20 коп.
1925 - 8: мідяні: ½ коп., 1, 2, 3 і 5 коп.
1934: ніклеві: 10, 15 і 20 коп.
1935 - 57: мідяні: 1, 2, 3 і 5 коп. та ніклеві: 5, 15 і 20

Від 1. 1. 1961 в обігу є мідяні копійки за 1, 2, 3, і 5 - та мельхіорові (мішанка міді з ніклем) за 10, 15, 20 і 50, та 1 рубель.

Сучасна (1974) обігова валюта СССР:
7 білетів і 9 монет (аверси; 50 і 100 кб. реверси) - поменшені

Durchschrift — Копія

1405473 ✻

Empfangsbestätigung
Посвідка відбору

Herr — Громадянин [illegible]

Frau/Frl. — Громадянка

Vor- und Zuname — ім'я і прізвище

wohnhaft in — живе у [illegible]

Ort, Straße und Hausnummer — місцевість, вулиця і число дому

ausgewiesen durch [illegible] (Anmerkung 1)
пред'явник (Примітка 1)

hat Noten der Staatsbank der UdSSR. zu 2, 3, 5 und 10 Tscherwonetz
вплатив банкнотами Державного Банку СССР по 2, 3, 5 і 10 червінців

im Gesamtbetrag von Rubel — рублів у сумі 500 -

(in Worten: Rubel п'ятсот)
(словами: рублів)

zur Gutschrift auf unverzinslichem Sonderkonto gemäß § 5 der Ersten Durchführungsverordnung zur Verordnung über die Währung im Reichskommissariat Ukraine (Anmerkung 2) eingezahlt.

Diese Empfangsbestätigung ist sorgfältig aufzubewahren. Sie ist nicht übertragbar. Bei ihrem Verlust erlöschen alle Rechte, die aus ihr abgeleitet werden können.
для впису в користь на безвідсотковий рахунок, згідно з парагр. 5. Першого Виконного Зарядження про платничий засіб в Райхскомісаріяті Україна (Примітка 2).

Цю посвідку відбору треба дбайливо зберігати. Її не можна передавати нікому другому. Згубленням посвідки тратить її власник усі права, що їх із неї можна б мати.

Ort — місцевість: Братське

Datum — дата: 23 липня 1942 року

Stempel und Unterschrift der Umtauschstelle — Печатка й підпис бюра виміни: Зав. Братської районної каси [illegible]

Raum für behördliche Eintragungen — Місце для урядових записів.

Anmerkungen

1. Bezeichnung des Ausweises oder Angabe „persönlich bekannt" oder Angabe „den (die) persönlich bekannte(n) ..... (Name, Anschrift)".

2. Auszug aus § 5:
(1) Die Noten zu 2, 3, 5 und 10 Tscherwonetz werden in der Weise umgetauscht, daß sie in Karbowanez auf unverzinslichem Sonderkonto gutgeschrieben werden. Die Einreicher dieser Noten erhalten Empfangsbestätigungen. Die Zentralnotenbank Ukraine erhält Durchschriften der Empfangsbestätigungen.
(2) Die Sonderkonten werden durch die Zentralnotenbank Ukraine an ihrem Hauptsitz nach den Weisungen des Reichskommissars treuhänderisch verwaltet. Ihre weitere Behandlung wird durch besondere Verordnung geregelt.

Примітки:

1. Тут подати назву урядового посвідчення, або вписати „особисто знайомий" чи „представлений особисто знайомим (знайомою) ..... (Прізвище, адреса)."

2. Виписка із парагр. 5.
(1) Банкноти по 2, 3, 5 і 10 червінців будуть вимінянi в той спосіб, що вони будуть вписані карбованцями в користь вплатника на безвідсотковому конті. Ті, що передають до виміни згадані банкноти, отримують посвідки відбору, Центральний Емісійний Банк Україна отримує взамін посвідок відбору.
(2) Окремими контами адмініструватиме довірено Центральний Емісійний Банк Україна у своему головному місці осідку за виключенням Райхскомісаріяту. Дальше господарювання ними буде урегульоване окремим розпорядженням.

"Посвідка відбору" ч.1405473, видана 23.7.1942 в районовому місті Братське у Миколаївській Области на вплату червінцями суми 500 рб. на "безвідсотковий рахунок". Таким способом німецька влада стягала з обігу валюту СССР і замінювала новими карбованцями. Згублення посвідки позбавляло власника "усіх прав, що їх із неї можна б мати".

Б. ЗА ОКУПАЦІЇ НІМЦЯМИ в ЧАСІ ВІЙНИ 1941 - 1944 :

ЕМІСІЯ КАРБОВАНЦІВ ДЛЯ УКРАЇНИ в 1942-ім РОЦІ

Вибух німецько-совєтської війни 22. червня 1941. р. і швидке зайняття Німцями великих територій спричинили утворення 17. 7. 1941 вождем Великонімеччини Ад. Гітлером нового міністерства для окупованих східніх областей з Альфредом Розенберґом як його міністром. 20. 8. 1941 з окупованих українських земель Гітлер утворив Райхскомісаріят України з ґавляйтером Східньої Прусії Еріхом Кохом на чолі, і з осідком у Рівному на Волині. (Галичину прилучено 1.8.1941 до Генеральної Губернії і губернатором призначено д-ра А. Вехтера.)

Цей окупаційний уряд України 10. березня 1942. р. у Рівному випустив з фірмою Центрального Емісійного Банку України 8 банкнот, на доброму папері з водяними знаками у валюті карбованців: 1, 5, 10, 20, 50, 100, 200 і 500. Були також видані 2 кб., але їх не пущено в обіг.

Л и ц е в а сторона, виключно німецькою мовою обій мала: цифрами і словами номінал: "Ein,(Fünf, Zehn, Zwanzig, Fünfzig, Hundert, Zweihundert, Fünfhundert) KARBOWANEZ. Ausgegeben auf Grund der Verordnung vom 5. März 1942 Rowno, den 10. März 1942 Zentralnotenbank Ukraine" +1/ і нечиткий підпис та штемпель: німецький орел на свастиці, з написом довкруги "Zentralnotenbank Ukraine", у правому долішньому полі червонилом серійне число на нотах за 1, 5 і 10 кб., а шестициферне на всіх вищих номіналах. Над числами в декораційних рамках рисунки:

на знаку	1	кб	-	цифра 1. Розмір банкноти 48 x 93 мм.
"	" 5	кб.	-	голова дівчини з квітками. 60 x 130.
"	" 10	"	-	" молодиці з колосками пшениці. Розмір 68 x 150 мм.
"	" 20	"	-	" робітника. 75 x 164.
"	" 50	"	-	" шахтаря. 85 x 174.
"	" 100	"	-	" моряка. 92 x 177.
"	" 200	"	-	" жінки на тлі снопів. 97 x 182.
"	" 500	"	-	" лябораторійного службовця.104x185

З в о р о т н а сторона однакова для всіх банкнот, вже двомовна: вгорі німецькою мовою "Zentralnotenbank Uk-

+1/ Один,(п'ять, десять, двадцять, п'ятдесят, сто, двісті, п'ятсот) карбованців, виданих на основі розпорядження з 5. березня 1942 Рівне, дня 10. березня 1942 Центральний Емісійний Банк Україна.

raine", в другім рядку висота номіналу словом і "Karbowanez", а нижче зліва "Geldfälschung wird mit Zuchthaus bestraft". У центрі великою цифрою номінал, а дальше те саме в перекладі: "Фальшування грошових знаків карається тяжкою тюрмою", номінал (словом) і "карбованців" та "Центральний Емісійний Банк Україна".

Ці грошові знаки друковані в Німеччині і з технічного погляду високоякісно. Але для українського населення були вони ворожі через знехтування його мови. Залишаться вони документами ворожої окупації і ворожої нам гітлерівської політики та її виконавця, ката України, райхскомісара Еріха Коха.

В цім Додатку ілюструємо всі 8 знаків із лицевого боку, а зворотну сторону даємо лиш із ноти за 5 кб. Ілюструємо також заголовок листовок бланка Відділу Емісійного Банку в Кіровограді.

FÜNF
5
FÜNF
KARBOWANEZ
Ausgegeben auf Grund der Verordnung
vom 5. März 1942
ROWNO, den 10. März 1942
ZENTRALNOTENBANK UKRAINE
57·0129712

ZENTRALNOTENBANK UKRAINE
FÜNF KARBOWANEZ
GELDFÄLSCHUNG
WIRD MIT ZUCHTHAUS
BESTRAFT
5
ФАЛЬШУВАННЯ
ГРОШЕВИХ ЗНАКІВ
КАРАЄТЬСЯ ТЯЖКОЮ
ТЮРМОЮ
ПЯТЬ КАРБОВАНЦІВ
ЦЕНТРАЛЬНИЙ ЕМІСІЙНИЙ БАНК УКРАЇНА

ZEHN
KARBOWANEZ
Ausgegeben auf Grund der Verordnung
vom 5. März 1942
ROWNO, den 10. März 1942
ZENTRALNOTENBANK UKRAINE
17·1849525

20
ZWANZIG
KARBOWANEZ
Ausgegeben auf Grund der Verordnung
vom 5. März 1942
ROWNO, den 10. März 1942
ZENTRALNOTENBANK UKRAINE
44 704755
20

50
FÜNFZIG
KARBOWANEZ
Ausgegeben auf Grund der Verordnung
vom 5. März 1942
ROWNO, den 10. März 1942
ZENTRALNOTENBANK UKRAINE
35•650903
50

100
HUNDERT
KARBOWANEZ
Ausgegeben auf Grund der Verordnung
vom 5. März 1942
ROWNO, den 10. März 1942
ZENTRALNOTENBANK UKRAINE
20-249345
100

На попередніх сторонах зілюстровані аверси 1, 2, 5, 10, 20, 50, 100, 200 і 500 карбованців, випущених Німцями для України, в Рівнім на Волині, 10. березня 1942. р. - Реверс ілюструємо із знаку за 5 карб.

ZENTRALNOTENBANK UKRAINE

ZWEIGNIEDERLASSUNG KIROWOGRAD

FERNRUF

DEN

ZENTRALNOTENBANK UKRAINE - KIROWOGRAD

Betr.

З А Х І Д Н І З Е М Л І :

В. В АВСТРО - УГОРЩИНІ та в ПОЛЬЩІ (1919 - 1939):

До розкладу монархії в 1918. р. курсувала на її мно гонародних землях валюта у коронах: 1, 2, 5, 10, 20, 25, 100, 200 і 1000. Корона ділилася на 100 гелерів. На банкнотах останніх літ номінал був писаний мовами монархії. В кінці 1918. р. почалися інфляційні номінали, які в 1924 р. досягли в Республіці Австрії мільйона корон. З реформою в 1924.р. 10 000 кр. замінено 1-им шілінґом нової валюти. - Українська мова на банкнотах Австро-Угорщини була на третьому місці (на всіх вісім мов).

Відновлена 11. 11. 1918. р. П О Л Ь Щ А першу свою власну банкноту 100 польських марок випустила 15. 1. 1919 - і з сорок одної інфляційної банкноти найвищою була остання, з 20. 11. 1923 - за 100 мільйонів марок.

Уведена з початком 1924. р. нова валюта "злотий" мала на ринку паперові банкноти за 1, 2, 5, 10, 20, 50 і 100 зл.

Людова Польща, від 1944. р. має в обігу 9 банкнот. 1 злотий дорівнює 0.222168 г чистого золота.

Г. ЗА ОКУПАЦІЇ НІМЦЯМИ в ЧАСІ ВІЙНИ 1939 - 1944:

ВАЛЮТА ГЕНЕРАЛЬНОЇ ГУБЕРНІЇ, 1939 - 45

Декларація Адольфа Гітлера з 12. жовтня 1939.р. утворила з частини земель переможеної Речіпосполитої Польщі Генеральну Губернію з осідком ген. губернатора Ганса Франка і його уряду в Кракові. Уряд ГГ видав 1. березня 1940. р. вісім паперових грошових знаків із номіналами: 1, 2, 5, 10, 20, 50, 100 і 500 злотих, а 1. 8. 1941. р. ще дальших 5 грошових знаків на: 1, 2, 5, 50 і 100 зл. На всіх ужито виключно польської мови. Німецький уряд, хоч завоював Польщу і проголосив її побічним краєм Райху, не поважився не то знехтувати польську мову взагалі, але навіть не поважився додати хоч би слово урядовою німецькою мовою.

У противагу того нагадуємо і підкреслюємо, що для України в 1942. році Німеччина видала гроші тільки в німецькій мові. Таким ганебним трактуванням українського народу на його власній землі, де гітлерівський режим навіть не признавав його рідної мови, засвідчив він цим навіки свою смертельну, божевільну, психопатичну ворожість до України.

Тими грішми ГГ розплачувалися Українці на західніх етнографічних окраїнах від 1940. р., а від утворення 1.8. 1941. р. п'ятого дістрікту, у Львові, і населення в Галичині. Курсували вони ще і по війні в т. зв. Людовій Польщі аж до грошової реформи 15. липня 1948. року.В час війни злотий рівнявся половині німецької марки.

Ілюструємо найвищий номінал за 500 зл. У народі ця банкнота була звана "ґураль" із-за голови ґураля, жителя Татр, на аверсі. На звороті рисунок представляв озеро Морське Око в Закопанім.

З А К А Р П А Т Т Я:

Г. У РЕСПУБЛІЦІ ЧЕХІВ і СЛОВАКІВ, 1918 - 1939:

Національною валютою нової держави трьох слов'янських народів: чехів, словаків і русинів-українців ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ стала від 15. 4. 1919 корона (= 100 гелерів), в якій за час незалежности випущено всього 26 банкнот у 9 номіналах: 1, 5, 10, 20, 50, 100, 500, 1000 і 5000 кр.

У Протекторатi Чехії і Моравії, 1939 - 1945, гітлерівські окупанти випустили в тих самих номіналах нові, двомовні банкноти.

Сателітна Республіка має в обігу власні банкноти 1 - 5000 корон, причім увела ще нові банкноти за 3 і 25 кр. Від 1951. р. емітують лиш банкноти до 100 кр.

Чехословаччина віддавала свої банкноти для збирачів по дешевій ціні, але їх продірковувала "Neplatne" і вони не мали платничої вартости. - На 6 мов на банкнотах - українська являється на третьому місці.

СЛОВАЧЧИНА в часі своєї незалежности 1939 - 1944 емітувала 14 банкнот у валюті словацьких корон у вісьмох номіналах 5 - 5000. Словацька корона мала 100 гелерів.

Д. В МАДЯРЩИНІ, 1939 - 1944:

По упадку Австро-Угорської монархії, до 1925. року була в обігу власна валюта в коронах у 11 номіналах від 1 до 10 000, а згодом інфляційна до мільйона. Реформа в 1925 увела нову валюту пенґо (= 100 філерів) з виміною 12 500 корон на 1 пенґо. Нову валюту початково наддруковували на давних коронових банкнотах. До кінця другої світової війни в обігу були банкноти за 1, 2, 4, 5, 8, 10, 20, 40, 50, 80, 100 і 1000 пенґів. Сейчас по війні розвинулася нечувана інфляція, яка досягла світового рекорду астрономічних номіналів в мільйонах, мільярдах, більйонах, трильйонах і квадрильйонах, - які вкінці в поспіху друковано вже на звичайних кольорових паперах, без нумерації. Щоб оминути довгих цифр із зерами стосували скорочені назви: мільпенґо, більпенґо і адопенґо, яке визначало 2 европейські більйони. За Мадярщиною записаний світовий рекорд найвищого номіналу 200 квадрильйонів (200 + 18 зер) пенґо. По їхньому це було 100 мільйонів адопенґо.

Реформа 3. 6. 1946 принесла зміну валюти на форінти (= 100 філерів) - і мала вже природні номінали, але лише 10, 20, 50 і 100 форінтів.

В початках самостійности Мадярщина вживала на банкнотах мов шести народів, в тім і української, на останнім місці.

Б У К О В И Н А:

Е. В РУМУНІЇ, від 1918 до 1944:

Ця держава перші паперові гроші видала в 1877. р. в леях. В 1919. р. наддрукували на 11 грошових знаках Австрії з номіналом від 10 до 10 000 леїв свій напис, а потім друкували власну валюту в леях у восьми вартостях від 1 до 1000. У воєнний час 1941 - 45 додали вищі номінали 2000 і 5000 леїв, а в повоєнні роки вони дійшли аж до 5 мільйонів, у червні 1947. По виміні валюти в 1947 (20 тисяч на 1 новий лей), а другий раз в 1952 у відношенні лише 20 : 1, сучасна валюта має в обігу 9 номіналів, від 1 до 1000 леїв.

Словацька Республіка на своїх банкнотах вживала 4-х мов: словацької, німецької, української і мадярської.

ПОРІВНЯННЯ ЖИТТЄВОГО СТАНДАРТУ:

Для загальної орієнтації життєвих умовин Українців на рідних землях між двома світовими війнами подаємо вартість валюти окупантських держав у порівнянні з долярами, у приблизно десятирічнім відступі, після стабілізування господарських відносин:

Держава :	1931 :	1939 :
СССР: 1 рубель	0.5102 доляра	0.1887 дол.
Польща: 1 злотий	0.1122 "	0.1881 "
Чехословаччина: 1 ч.корона	0.02694 "	
Румунія: 1 лей	0.00598 "	0.007 "
Угорщина: 1 пенґо		0.2912 "
Німеччина: 1 райхсмарка		0.401 "

В 1939-ім році один польський злотий рівнявся 1.003 совєтського рубля.

ВАЛЮТИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ В ЦІМ СТОРІЧЧІ І ЇХ ВЗАЄМНІ КУРСИ

Нижче називаємо валюти, які обов'язували в різні часи на українських землях із поданням їх вартости у щоденному вжитку населення у тих валютах, що одночасно там курсували:

карбованець (1918-20) - 2 гривні - 1 рубель - 200 шагів
гривня (1918-20) - 100 шагів - $\frac{1}{5}$ кб. - $\frac{1}{2}$ рб. - 50 копійок
карбованець (1942-44) - 1/10 райхсмарки - 10 фенігів
рубель (царський) - 100 копійок - 2.16 нім. марки
золотий рубель рівнявся 17.424 чистого золота
імперіял (1876-96) - 10 рублів золотом
" " із 1897 - 15 рублів золотом
ост-рубель із 1916 - 2 царські рублі - 2 нім. марки
червонець (1922-37) - 10 совєтських рублів
корона Австро-Угорщини - 100 гелерів
корона ЗУНР із 1919 - 100 сотиків
польська марка (1916-24) - 100 польських феників
злотий у Речіпосполитій Польській (1924-39) - 100 ґрошів
" у Генер. Губернії (1939-44) - 100 ґрошів - $\frac{1}{2}$ райхсмарки.
" в Людовій Польщі, від 1944 - 100 ґрошів - 1 рубель
лей - 100 бані
пенґо - 100 філерів
шілінґ (Австрії) - 100 австрійських ґрошів
корона в Чехословаччині - 100 гелерів. 15 ч.кр. - 1 дол.
" у Протектораті (1939-44) - 40 ґрошів - 20 фенігів
німецька марка (1918) - 1 карбованець - 1 рубель
райхсмарка (1939-44) в Ген. Губерн. - 2 злоті
" (1942-44) в Україні - 10 карбованців - 10 рубл.
" (1945-48) в Польщі - 1 злотий - $\frac{1}{2}$ рубля
" (1939-44) у Чехословаччині - 5 ч.корон - 2 зл.

Паперова "дзвінка монета" Росії, 1915-17. Реверс також задрукований.

Г Р О Ш О Л Ю Б С Т В О

Передрук з "Української Малої Енциклопедії"
Євгена Онацького (Буенос Айрес,1957), ст. 283:

Грошолюбство - зла пристрасть, що перетворює один із засобів людської цивілізації в ціль життя. Нема ж, як писав еспанський філософ Унамуно більшого гріха, як перетворення засобів у цілі, бо воно означає відкинення й занедбання найвищої цілі: "Не можете Богові служити й мамоні" (Матв. УІ, 24)

Гріш сам по собі не має вартости. Він народився як наслідок компромісу, погодження, як купецький винахід для підмінювання справжніх вартостей, як засіб виміни краму.

В Україні вживалися перше, як гроші, цінні шкірки звірят - куниць, виверок, а в княжих часах срібні гривні. Потім прийшло золото. Потім прийшли папірці, банкноти. Але в усіх цих стадіях були люди хворі на грошолюбство, що думали знайти в грошах задоволення своїх бажань, надіялися знайти щастя. І не розуміли, що щастя знаходиться не в грошах, а в їх серці, в їх здібності відчувати в собі Царство Боже. Саме тому й Христос казав, що багатим трудно ввійти в Царство Небесне, бо Він знав їх нездібність мати рай у власній душі, неприступний людям, що служать мамоні. Тим, як люди ставляться до грошей і як вони їх вживають, вимірюється їхня духова вартість.

Бльочок у першій філателістичній серії "УМ" в Клівленді, виданій 28. 5. 1957 в пошану Івана Франка. - Рисунок мистця Юліяна Волянюка.

А. ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ (кінець 1917) і УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ (початок 1918)

В цьому розділі укладаємо матеріял, що відноситься тільки до доби самостійної України в роках 1917 - 20, щоб дати можність читачеві ближче пізнати генезу емісій грошових знаків і фінансову політику її Правлінь.

Для насвітлення розвою подій в кінці 1917. р. у законодатній УЦР (після проголошення Третього Універсалу), передруковуємо відповідні уривки з Історії України проф. Дмитра Дорошенка [+1].

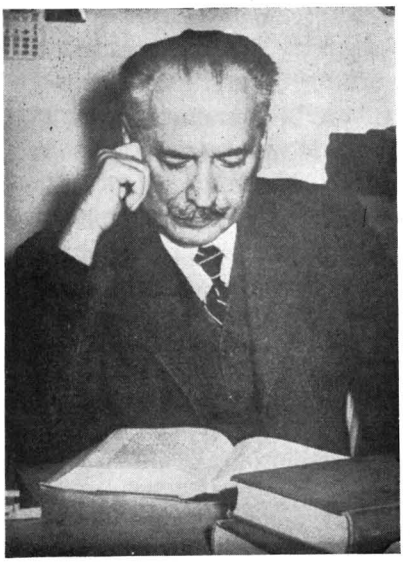

Проф.Д.Дорошенко

У джерельній праці того автора читач знайде основні відомості про фінансові справи включно з державним бюджетом на 1918. рік, та про успішне намагання перших Правлінь покласти основи для стабільної власної валюти й економіки.

Знання доби й умовин, в яких Уряди емітували гроші, будували й боронили державности, допоможе глибше і в ширших аспектах пізнати тему цієї розвідки проф. Гнатишака.

Наведені стислі дані і цифри служать сильним доказом пля нової господарської політики та зрілости наших державних мужів того часу.

Автор, провідний український діяч й історик, проф. Дмитро Дорошенко, був міністром закордонних справ Української Держави від травня по листопад 1918.р. Народився 7.4.1882 на Чернигівщині, помер 19.3.1951 у Мюнхені.

[+1] Проф. Дмитро Дорошенко - Історія України 1917 - 1923. рр. Том І. Доба Центральної Ради Ужгород 1932 (Перевидана "Булавою" в Ню Йорку в 1954. р.), розділ IX, ст. 250 - 53. - Зауважуємо, що проф. Дорошенко вже тоді, перед 1930-тим роком подавав в Історії дати за новим календарним стилем.
В дальших наших цитатах: Дорошенко - Історія...

+1/Того ж дня VIII. сесія Ц. Ради закінчилася. Це було взагалі останнє засідання пленума Ц. Ради. Більше збиратися повній Ц. Раді вже не судилося.

Як тільки скінчилася сесія великої Ц. Ради, то зразу ж почала знову засідати Мала Рада, продовжуючи законодавчу діяльність — обмірковуючи ріжні законопроекти, що їх вносили окремі Генеральні Секретарства.

Окрім земельного питання перед українським правительством стояв іще цілий ряд инших пекучих і невідкладних справ, які треба було вирішити зараз же, негайно, під загрозою остаточного спинення всякого організованого життя. До таких справ належало в першій лінії питання про *фінанси*. Проф .М. Туган-Барановський, великий учений, показався зовсім невеликим практичним діячем і, мабудь, сам зрозумівши свою непридатність (та ще й під впливом постійної агітації проти нього як »кадета« з боку лівих елементів) подався в половині грудня до демісії. Иого пост поки не був заміщений ніким, і справи перебрав тов. ген. секретаря Василь Мазуренко, з фаху інженір-технолог. Властиво йому довелося її організовувати ген. секретарство фінансів. Він запросив на відповідальні посади цілий ряд фахових людей — і в той же час свідомих українців: Андрія Гуменного (на директора відділу посередніх податків), Аполінарія Маршинського (на директора відділу прямих податків), Самійла Афанасьєва (на директора загальної канцелярії), Мих. Кривецького (на радника м-ва і керовничого Відділом Державної Скарбниці). В Секретарстві почалася справжня робота. Було приступлено до вироблення бюджету Української Республіки на 1918. рік, і до всіх »казенних палат« України було вислано (3. грудня) наказ прислати до Секретарства не пізніще 18. грудня проекти видатків по кожній губернії.*)

Ц. Рада 22. грудня ухвалила закон про те, що всі податки і прибутки, зібрані на території У. Н. Р. визнаються прибутком державного скарбу У. Н. Р. і вносяться до Головної Скарбниці, обовязки якої, до вироблення відповідного статуту й штатів, виконує київська губерніяльна скарбниця. Київську »Контору Державного Банку« перетворено в »Український Державний Банк«, який мав тимчасово керуватися статутом рос. державного банку.

Тим же самим законом скасовано на території України відділи російських »Державного Дворянського Земельного Банку« і »Крестянського Поземельного Банку«. Ліквідацію цих установ доручено Ген. Секр-ву фінансів в порозумінні з генер. секр. земельних справ.

*) „Вістн. Ген. Секр. У. Н. Р.", № 4.

+1/ 30. грудня 1917. року

Цукрову монополію, заведену на підставі закону 14. вересня 1917. р. визнано на території України виключним правом Державного Скарбу У. Н. Р.*)

Одним з найбільш докучливих наслідків загального розстрою життя був брак дрібних грошевих знаків, що особливо дошкуляв населенню провінції. З огляду на це Генер. Секретаріят зробив постанову, щоб усі губерніяльні й повітові держави скарбниці видавали замість грошей білети (»серії«) Державного Скарбу 5 проц. облігації Державної Скарбниці й купони від державних позик. Трохи згодом було видано постанову про оборот чеків випущених київськими банками на Київську Контору Державного Банку; ці чеки повинні були прийматись скрізь як грошеві знаки до 1. березня ст. стилю 1918. року.

В наслідок платних труднощів через відсутність в обороті грошевих знаків Генер. Секретаріят видав 3. січня постанову, щоб усі торговельні заклади м. Київа, кооперативи, ресторани, отелі, театри, кіно, клюби і т. д. внесли до Київської Контори Держ. Укр. Банку або в державні ощадні каси не менше як 75 проц. денної виручки за 21.22 і 23. грудня ст. стилю. Ці внески мали зарахуватися як звичайні біжучі рахунки вносителів, а ощадними касами як вклади, якими власники могли розпоряджати на загальних підставах. Всі промислові та комерційні підприємства у Київі мали не пізніще 1. січня внести туди ж всю свою готівку, за виїнятком грошей, потрібних для виплати служащим. Всі заклади та підприємства поза Київом мали зробити свої внески не пізніще 18. січня 1918. р.**)

6. СІЧНЯ 1918. р. ЦЕНТРАЛЬНА РАДА УХВАЛИЛА З А К О Н ПРО ВИПУСК ДЕРЖАВНИХ КРЕДИТОВИХ БІЛЕТІВ У. Н. Р. :

1. Кредитові білети У. Н. Р. випускаються Державним Банком У. Н. Р. в розмірі строго обмеженому дійсними потребами грошового обміну під забезпечення тимчасово, до утворення золотого фонду, майном Республіки: нетрями, лісами, залізницями і прибутками У. Н. Р. від монополій, після одержання на відповідну суму зобовязань Державної Скарбниці Республіки.

2. Розмір випуску кредитових білетів неповинен ні в якому разі перевищати половини річної суми прибутків від монополій.

3. Випуски кредитових білетів можуть бути зроблені лише законодатним шляхом.

*) „Вістн. Ген. Секр. У. Н. Р.", № 9, ст. 2.

**) Вістник Ген. Секр. У. Н. Р., № 7.

4. Кредитові білети У. Н. Р. випускаються в карбованцях, при чому один карбованець містить 17,424 долі щирого золота і ділиться на 200 шагів.

5. Українські кредитові білети ходять нарівні з золотою монетою, являються законним оплатним засобом і обовязково повинні прийматися при всіх оплатах.

6. Російські кредитові білети ходять на попередніх підставах.

7. Розмін і обмін українських кредитових білетів на російські і навпаки російських на українські обовязковий для всіх осіб, місць і установ без якого-небудь комісіонного за розмір і обмін винагородження.

8. Обмін українських кредитових білетів одної вартости на другу, а також ветхих[x] білетів на нові переводиться в установах Українського Державного Банку і Скарбницях.

9. Одночасно з випуском в народній обмін кредитових білетів належить оголошувати про прикмети їх неплатности в разі їх попсування.

10. За фальшування українських кредитових білетів винуваті караються позбавлення прав і каторгою.

11. Генеральному Секретарю фінансів надається право виробити зразки кредитових білетів У. Н. Р. і опис їх оголосити до загальної відомости.

Заступник Голови Української Центральної Ради
Мих. Шраг.
Секретарь Української Ц. Ради
А. Постоловський.
Ствердив в. о. Генерального Писаря
Ів. Мірний.*)

1918

Того ж самого 6. січня[xx] Ц. Рада ухвалила закон про випуск Українським Державним Банком кредитових білетів на суму 500,000.000 карбованців.

Напередодні опублікования цього закону появилися перші *українські гроші*. Було видано папіряні кредитові знаки по 100 карбованців.

Цих білетів зразу було випущено на 5 1/2 міліонів карбованців.

*) Вістник Ген. Секр. У. Н. Р., № 7.

x) = давних

xx) тобто 5. січня 1918. року

Реасумуючи есенцію цієї цінної праці історика Дорошенка,

1/ повторюємо, що:

а/ закон про емісію власної української валюти у висоті пів мільярда карбованців був ухвалений Малою ЦР 6. січня 1918 і був проголошений у Вістнику Генерального Секретаріяту У.Н.Р. ч. 7,

б/ першої української банкноти 100 карб. емітовано 55 000 купюр на суму 5.5 міл. карб. і віддано в обіг 5. січня 1918-го року,

в/ Відділ царського Державного Банку в Києві 22.грудня 1917. р. перетворено на Український Державний Банк - і за статутом попереднього Банку надано йому право емітувати банкноти в українській валюті,

2/ стверджуємо, що:

а/ в цій першій карбованцевій валюті емітовано 1 кредитовий білет на 100 кб. і 2 знаки Державної Скарбниці: 50 і 25 кб.

б/ повновласти Обласним, а навіть і Повітовим Державним Скарбницям видавати 5% облігації з купонами не були ними використані.

В доповненні відомостей про період ЦР, нижче наводимо цифри проф. Леоніда Яснопольського (1.2.1873 - 23. 5. 1957) про державне задовження російської імперії в часі усамостійнення України на суму 57.295 мільярда карб. Процентово до населення (18.6%) на УНРеспубліку припало б державних довгів округло 10.6 мільярда карб., але одночасно й претенсій до 600 міл. запасу золота.

Поникчу примітку читаємо у книжці д-ра Михайла Шкільника "Україна в боротьбі за державність" Торонто 1971, ст. 149:

---

*) Подаю дуже цікаві дані про майно і борги к. російської імперії — опрацьовані визначним економістом проф. Яснопольським мировій конференції.

В дні 1 січня 1914 р. було 178.9 міл. населення Росії. З того в 9 українських губерніях 33.3 міл. себто 18.6%. Ці 9 губерній заплатили 18.7% прямих податків і оплат з цілої імперії стягнених. Золотий фонд на 23. 10. 1917 р. сягав 1.292.2 міл. карб. в Росії і 2.308.6 міл. карб. за кордоном, разом 3.600.8 мільйонів. Державних боргів було до війни 8.825 міл. карб., упродовж війни зроблено боргів на 24.467 міл. Разом до осені 1917 р. було 33.292 міл. Річна оплата на 5% виносила 1.665 міл. Паперових грошей випущено на 1. 1. 1918 р. близько на суму 24.000 міл. карб. Таким чином державний борг на 1. 1. 1918 р. досягнув 57.295 міль. карб.

1. березня 1918. року Центральна Рада вже самостійної Української Народньої Республіки ухвалила впровадити нову валюту у гривнях і прийняла оцей закон +1/:

ЗАКОН ПРО ГРОШОВУ ОДИНИЦЮ, КАРБУВАННЯ МОНЕТИ ТА ДРУК ДЕРЖАВНИХ КРЕДИТОВИХ БІЛЕТІВ, ПРИЙНЯТИЙ УКРАЇНСЬКОЮ ЦЕНТРАЛЬНОЮ РАДОЮ І БЕРЕЗОЛЯ* 1918 РОКУ

1. За основну грошову одиницю прийняти г р и в н ю, що має містити 8,712 долі щирого золота; гривня ділиться на 100 шагів. Дві гривні відповідають одному карбованцеві емісії 1917 року.

2. Монету прийняти такої вартости:

а) золоту — на 20 гривень,

б) срібну — на 1 гривню,

в) иншого металю, який тимчасово встановить міністер фінансів — на 1 шаг, 2 шаги, 5 шагів, 10 шагів, 20 шагів і 50 шагів.

3. Розмір і вагу монети має тимчасово встановити міністер фінансів. На монеті з чільного боку мають бути написи: 1. назва монети; 2. рік биття монети; 3. назва місця биття. На відворотній стороні: 1. Українська Народня Республіка; 2. герб Республіки.

4. Державні кредитові білети прийняти такої вартости: на 2 гривні — 1 крб., 5 гривень, 10 гривень, 20 гривень, 50 гривень, 100 гривень, 500 гривень і 1000 гривень

5. Кредитові білети мають бути типу виданих 100 карбованців, з одміною рисунку й кольорів для кожної вартости, але на відворотній стороні мають бути лише такі написи:

а) Державні кредитові білети Української Народньої Республіки забезпечуються всім державним майном Республіки.

б) Державні кредитові білети Української Народньої Республіки ходять нарівні з золотою монетою.

в) За фальшування державних кредитових білетів винуваті караються позбавленням прав і тюрмою.

6. Рисунки й кольори державних кредитових білетів тимчасово має встановити міністер фінансів.

(Джерело: «Вістник Краєвого Комісаріяту Української Народньої Республіки на Холмщину, Підляше й Поліссє», ч. І. Бересте, Пятниця 12 цвітня 1918 року)

---

* березіль — березень.

+1/ передруковуємо з книжки Б.Мартоса і Я.Зозулі "Гроші Української Держави" Мюнхен 1972, ст. 35 і 36.

Б. ПЕРІОД ГЕТЬМАНАТУ - УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ, 1918

Проф. Д. Дорошенко

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ в УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ і ЙОГО ПОЛІТИКА. - УКРАЇНСЬКА ГРОШОВА СИСТЕМА в 1918. р.- ДЕРЖАВНИЙ і ЗЕМСЬКИЙ БАНКИ. - ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ на 1918. Р.

Для пізнання дальшого розвою державних справ в Україні з монархічним устроєм і владою гетьмана Павла Скоропадського, на дальших сторонах передруковуємо ХУ. розділ (ст. 272 - 82) з II. тому згаданої Історії України Д. Дорошенка (Ужгород 1930), змінивши в ньому наголовок.

Міністерство фінансів увесь час існування гетьманського правління перебувало під керуванням А. К. Ржепецького, який залишався на своїм посту при обох змінах кабінету в жовтні й падолисті 1918 року. Свою фінансову програму Ржепецький розвинув почасти вже в своїм першім прилюдним виступі по вступі до міністерства — на з'їзді кадетської партії в початку травня 1918 року. Він сказав тут, між иншим, що одним з головних завдань української політики являється створення власної грошової системи й власне забезпечення цих грошей. Трохи згодом в розмові із співробітником газети »Відродження« він заявив, що старається встановити українську валюту з високим курсом, обновити банковий апарат в формі Державного Банку і банків приватних, щоб урегулювати господарське життя України й установити сталий бюджет. До цього він і йшов протягом усієї діяльности. Ржепецький залишив той службовий апарат, який застав організованим за попереднього правительства, в тім числі і вищих урядовців, таких як товариш міністра В. Мазуренко, директори департаментів Самійло Афанасьєв, Андрій Гуменний, Йоїль Руденко, Х. Лебідь-Юрчик, А. Маршинський; він тільки половнив цей склад видатними спеціялістами фінансової справи, от як Г. Г. Лерхе, що дістав посаду директора Кредитової Канцелярії (замісць Гр. Супруна), фон-Заммена, б. директора кредитової канцелярії в Петербурзі, на посаду товариша міністра фінансів та инших.

В своїй діяльності Ржепецький показав себе може занадто великим прихильником вузко класових стремлінь фінансової буржуазії, але він був добрим господарем, щиро обороняв інтереси Української Держави взагалі, беріг кожну копійку, доводячи ощадність часом аж до скупости і досяг головного свого завдання: створив українську грошову систему й забезпечив українській валюті високий курс.

Автор спеціяльної розвідки про державний бюджет України 1918 року, характеризуючи діяльність Ржепецького каже, що за його часів »фінансове управління України знаходилось у досить міцних руках міністерства фінансів, яке не відмовляло кредитів на заспокоєння дійсних державних потреб, але енергійно охороняло державний скарб від замахів на марнотратство й надужиття. З цих причин наше фінансове господарство мало всі ознаки правильного державного господарювання.

А по порівнанню з польською наша валюта, що не мала, властиво, жадного забезпечення, крім добра держави, до якого трудно кредиторам приступити, мала високу цінність, бо карбованець рівнявся пересічно половині золотого франка, себто курс його був у три з половиною рази вищий від курсу теперішньої чеської корони« [1])

Вже 9. травня 1918 року Ржепецький провів закон про поширення закону з 30. березня 1918 р. про випуск знаків Державної Скарбниці поверх ста мілійонів карбованців ще на 400 мілійонів карбованців. Законом 12. травня Рада Міністрів постановила за-для збільшення скількости платіжних знаків і зміцнення засобів Державної Скарбниці випускати до обороту в міру потреби і в строки, призначені Радою Міністрів, до 20 серій білетів Державної Скарбниці під № № од 1 до 20 по 25 мілійонів карбованців на чотирьохрічний строк, з призначенням що-річного прибутку по цих білетах в 3,6%, або по 1 шагу на день з 100 гривень (»Державний Вістник«, № 8.)

Міністр фінансів *Ант. Ржепецький.*

15. травня між Українським Правительством з одного боку й Австро-Угорщиною та Німеччиною з другого підписано договір, на підставі якого Українське Правительство дало Центральним Державам в позичку 400 мілійонів карбованців; їх вартість мала бути оплачена на половину в коронах по курсу 2 корони за 1 карбованець (або 1 корона = 1 гривня) і на половину в марках по курсу $1^1/_3$ марка за 1 карбованець. Ця операція з одного боку мала забезпечити Центральним державам українську валюту, потрібну для закупок на Україні; разом із тим вона поклала перші основи для створення на Україні своєї власної здорової валюти й охорони від наслідків неминучого упадку старої рублевої російської валюти. Щоб захистити Україну від наводнення російськими грошовими знаками, було видано 17. серпня 1918. року закон про обмеження ввозу на Україну російських грошових знаків.

Головною ж основою української валюти були все-таки її власні природні багатства, в першій мірі — цукор. Українське Правительство законом 7. травня підтвердило державну монополію на продаж цукру, зосереджену в руках міністерства фінансів. В тім самім законі було

[1]) Х. Лебідь-Юрчик, Бюджетове право, Львів 1927, ст. 121.

скасовано продаж цукру для населення по карточках і введено продаж в роздріб на комісійних основах, а гуртом — із скарбових складів. Разом із тим законом 31. липня 1918 року було відновлено скарбову горілчану монополію й дозволено випустити на продаж в 1918. році для внутрішнього вжитку не більше 4 мілійонів відер скарбового вина (по обрахунку на 40 градусів).

9. липня 1918 року ухвалено було випустити знаків Державної Скарбниці ще на 500 мілійонів карбованців. Разом із тим міністру фінансів надано право зробити випуск серій білетів Державної Скарбниці на суму до 500 мілійонів карбованців.

Нарешті, після довшої підготовчої праці було відкрито Український Державний Банк і 10. серпня 1918 року Рада Міністрів ухвалила статут цього Банку. Призначення Банку сформуловано в § 1 статуту: »Український Державний Банк має на меті полекшу грошового обороту, допомогу шляхом короткострочного кредиту державному торгу і промисловості і сільському господарству на Україні, а також забезпеку грошової системи«. (»Державний Вістник«, № 36). Основний капітал Банку положено в 100 мілійонів карбованців і запасовий в 10 мілійонів.

Трохи згодом засновано було і Державний Земельний Банк. (Статут його затверджено 23. серпня 1918 року). Цей Банк так само, як і Український Державний Банк поставлено під безпосередню залежність від міністра фінансів. Як казав § 1. статута, »Державний Земельний Банк має завдання: а) утворювати тривалі дрібні господарства«. З цією метою Банк мав переводити такі операції: а) видавання позичок на купівлю землі; б) видавання позичок під заставу землі; в) купівля земель на рахунок Банку, парцеляцію і спродаж їх; г) видавання позичок під застав землі на корінну меліорацію.

Умови видачі позичок були такі: позички на купівлю землі видавались: а) окремим особам, b) співвласникам, c) сільським громадам. Позички видавались в розмірі не вищому від 60% спеціяльної оцінки землі. Розмір позички ні в якому разі не повинен був перевищувати продажну ціну, умовлену між покупцем і продавцем. Допомога Банка на придбання землі обмежувалась земельними нормами, які встановлено правительством. Позички видавались в $4^1/_3$ заставних листах на протяг часу від 14 до 66½ років[1]).

Державний Земельний Банк дістав резервовий фонд в 50 мілійонів карбованців. Йому було передано все нерухоме майно і всі справи »Отдѣленій Всероссійскаго Дворянскаго Земельнаго Банка«, »Крестьянскаго Поземельнаго Банка«, а також »Особаго Отдѣла Дворянскаго Земельнаго Банка«, скасованих на території України. Осередок Банку був у Київі, на провінції засновано його філії. Крім 50 мілійонів карб., які Банк дістав від Державного Скарбу, яко резервовий фонд, йому

[1]) »Державний Вістник«, № 47.

надано право емісії 4½% заставних листів на суму 200 мілійонів карбованців.

Основним завданням Банку, як видко з його статута, було поставлено — сприяти уьріпленню дрібного землеволодіння та поліпшенню сільського господарства. Ця аграрно-політична тенденція положена в основу діяльности Банку, підкреслювалася ще особливою інструкцією, даною правлінню Банку Міністерством Фінансів: не купувати таких маєтків, які не надаються до парцеляції в цілості. В звязку з цим було видано розпорядження міністра земельних справ, щоб т. зв. оброчні статті передавалися Земельному Державному Банку в заміну земель, які не надаються до парцеляції, але уявляють велику державно-господарчу цінність, як наприклад, лісові площі. Другі завдання — створення т. зв. мелійоративного кредиту, було новиною в практиці державних банків на Україні: прежні російські банки — Дворянський Поземельний і Крестьянський — такого кредиту майже не знали. На створення спеціяльного мелійораційного фонду мала бути призначена частина резервового капіталу. З цього фонду видавались позички під застав землі для ріжних поліпшень господарської системи.

При самому заснованні Державного Земельного Банку в його розпорядженні опинився земельний фонд з 142.000 десятин (маєтки, куплені прежніми банками й передані б. удільним відомоством), вартістю в 19.800.000 карбованців. Частина цього земельного фонду була негайно призначена на продаж.

З ініціятиви міністра фінансів Ржепецького було вжито особливих заходів для збереження величезного військового майна, що залишилось на Україні після світової війни, почасти в руках ріжного роду інституцій та організацій, що були виникли в звязку з війною, от як Військово-Промислові Комітети, Земський Союз, Союз Міст, Земгор та инші. За-для цього було створено посаду »Головноуповноваженого по управлінню й ліквідації інституцій і організацій воєнного часу« з правами товариша міністра (закон 14. червня 1918 р.). Завданням головноуповноваженого було зробити обрахунок майна й перевірити роботи організацій та розпреділення того майна між ріжними відомствами й громадським самоврадуванням. На посаду головноуповноваженого призначено Юлія Ол. Кістяковського (пізніше його заступав Р. Г. Моллов).

Другим після створення власної грошевої системи завданням міністра фінансів було впорядкування бюджету Української Держави. Ще в кінці 1917 року уряд Центр. Ради мав на увазі приступити до складання бюджету, але бурхливі події того часу, недостаточне налагодження урядового апарату й потрясення, які переносили і центральні і місцеві адміністраційні інституції, відсутність матеріялів, необхідних для виробки фінансового плану державного господарства — все це було великою перепоною для складання бюджету в кінці 1917 і в перші місяці 1918 року. З перших же днів гетьманського уряду на початку

травня всім відомствам запропоновано було в найближчий термін надіслати свої фінансові кошториси, в котрі мали бути включені як майбутні на останню частину року прибутки і видатки, так і дані про вже одержані Державною Скарбницею прибутки і зроблені видатки з 1. січня 1918 року, щоб таким чином бюджет обіймав весь 1918 рік.

При Міністерстві Фінансів було засновано дві комісії: Бюджетова і Фінансова. Перша — для розгляду фінансових кошторисів і складання проєкту бюджету, друга для розгляду законопроєктів біжучого часу, які звязані були з необхідністю асигнування коштів з Державної Скарбниці. В червні 1918 року, коли відомствами кошториси ще не були представлені, Рада Міністрів постановила зобов'язати відомства надіслати фінансові кошториси не пізніше 7. липня. За відсутністю нових законів підвалинами порядку складання бюджету були загальні правила і норми, які вживались в Росії. Тільки з кінцем вересня стало можливо почати розгляд кошторису в Бюджетовій Комісії. Але поки Бюджетова Комісія виробила проєкт бюджету, Українська Держава впала і цей проєкт був представлений вже правительству Директорії в другій половині грудня 1918 року, маючи вже скоріше характер виконавчої »сміти«, або відчиту по державним прибуткам і видаткам за 1918 рік. Кошториси були представлені всіма відомствами за виїмком Гетьманської Головної Кватири, Державного Секретаріяту й Морського Міністерства. Кошториси цих відомств були уложені представниками Міністерства Фінансів і Державного Контролю при допомозі представників тих відомств (крім Гетьманської Головної Кватири). Бюджетова Комісія закінчила свою працю 30 грудня 1918 року й представила її Директорії, яка й затвердила бюджет 24. січня 1919 р.[1])

Подаємо проєкт бюджету в тій формі, як він був зложений і поданий до правительства Директорії за підписом міністра Фінансів В. Мазуренка і директора департаменту Державної Скарбниці Лебідь-Юрчика[2]).

ДЕРЖАВНІ ПРИБУТКИ:

Звичайні прибутки

Відділ I. *Прості податки*

§§ розпису	Обрахунок на 1918. в карбованцях:
1. Податки поземельні з нерухомого майна та податі	22.261.000
1[1] Державний доходовий податок	75,000.000
2. Державний промисловий податок	53.495,000
3. Побір з прибутків від грошевих капіталів	7.300,000
Разом:	158.056,000

[1]) Вістник Державних Законів, 1919, випуск VI., число 95.

[2]) Подаємо окремо прибутки, »Загальний звод проєкту розпису державних прибутків України на 1918. рік« і виписки з обрахунку видатків де-яких окремих відомств.

Відділ II. *Посередні податки*

4. Побори з трунків	18.738,000
5. Тютюновий прибуток	200.686,000
6. Прибуток з цигаркових гільз та розрізаного цигаркового паперу	4,614.000
7. Цукровий прибуток	80,401.000
7[1]. Чайний прибуток	1,200.000
7[2]. Прибуток від продажу гральних карт	50.000
8. Нафтовий прибуток	150.000
9. Сірничковий прибуток	12,007.000
10. Митний прибуток	37,737.700
10[1]. Побори з товарів, що видані Центральним державам	13,364.062
Разом:	468,946.762

Відділ III. *Оплати*

11. Гербові, судові, канцелярські та з запису документів	52,816.300
12. З переходячого майна	27,025.000
13. З товарів і суден в портах	3,000.000
14. З пасажирів та ладуну, які перевозяться залізницями і тимчасовий податок з пасажирів, пакунків і ладунку, а також з перевоженої бавовни	23.675.000
15. З убезпеченого від огню майна	600.000
16. Оплати ріжних назв	12,116.000
Разом:	119,232.000

Відділ IV. ***Державні регалії***

17. Гірничий прибуток	. . . . .
18. Монетний прибуток	. . . . .
19. Поштовий прибуток	24,569.000
20. Телеграфний і телефонний прибуток	40,030.000
21. Прибуток від скарбової горілчаної операції	350,900.000
21[1]. Прибуток від скарбової цукрової операції	1.321,749.000
Разом	1.734,248.000

Відділ V. *Скарбове майно та капітали*

22. Оброчні статті та промисли	18,427.346
23. Лісовий прибуток	36,770.000
24. Скарбові залізниці	693,290.000
25. Скарбові заводи, технічні заклади та склади	11,334.561
26. Прибутки від скарбових капіталів та банкових операцій	1,001.500
27. Прибутки від участи скарбу в доходах приватних залізниць	. . . . .
Разом	760,823.769

Відділ VI. *Вивласнення державного майна*

28. Прибуток від продажу нерухомого майна	918.000

Відділ VII. *Викупні оплати*

29. Незнесене викупне з селян	401.000

Відділ VIII. *Повернення видатків Державної Скарбниці*

30. Обовязкові виплати залізничних товарів	. . . . .
31. Повернення позичок та инших видатків	24.785.619
32. Допомога Державній Скарбниці зі сторонних джерел	5,311.626
33. Військова винагорода	. . . . .
Разом	30,097.245

Відділ IX. *Різнородні прибутки*

34. Різні дрібні та випадкові прибутки	3,975.858
Разом звичайних прибутків	3.179,680.984

Державні видатки

I.

Звичайні видатки

	Обрахунок на 1918. карбованців.
1. Вищі державні установи	17,018.312
2. Міністерство Ісповідань	20,941.040
3. М-во Внутрішніх Справ	348,528.708
4. М-во Народнього Здоровля	36,681.540
5. М-во Фінансів	475,183.561
6. М-во Юстиції	106,292.711
7. М-во Закордонних Справ	8,546.097
8. М-во Народньої Освіти	227,762.485
9. М-во Шляхів	1.151,270.183
10. М-во Торгу і Промисловости	18,883.500
11. М-во Праці	2,358.809
12. М-во Земельних Справ	87,476.838
13. М-во Продовольчих Справ	1.251,810.053
14. М-во Військове	352,101.302
15 М-во Морське	31,377.399
16. Державний Контроль	9,919.728
17. Виплати по державним позичкам	19,200.000
18. На видавання служачим державних установ відсоткових добавок на дорожнечу, допомоги та инш.	100,000.000
Разом звичайних видатків	4.265,352.266

Надзвичайні видатки

19.	Видатки на формування й утримання ріжних армій	46,000.000
20.	Військовий фонд	25,000.000
21.	Видатки звязані з війною та її наслідками	591,441.685
22.	Будування залізниць	50,556.976
23.	Збільшення оборотних капіталів залізниць	93,500.000
24.	Утворення основного капіталу Державного Банку та оборотних коштів Державного Земельного Банку	150,000.000
25.	Позички земствам, містам та кооперативам	82,000.000
26.	Позичка Польскому посольству на допомогу біженцям	1,000.000
27.	Забудова порожніх земель міста Київа	11,170.000
28.	Допомога людності, що потерпіла од вибухів у Київі та Одесі	1,332.500
29.	Видатки по відібранню пограбованих коней	990.000
30.	Боротьба з холерою та иншими пошестями	9,965.000
31.	Утримання контролю в комерційних портах	167.422
32.	Покриття боргів за 1917. рік	1,980.147
33.	Допомога Західній Українській Республіці	6,000.000
34.	Таємні видатки	10,348.752
35.	Ріжні видатки	199.986
	Разом надзвичайних видатків	1.081,383.368
	Всього	5.346,735.634

З в е д е н н я:

Державні прибутки.

I.

Звичайні прибутки

		Карбованців.
1.	Прості податки	158,056.000
2.	Посередні податки	368,946.762
3.	Оплати	119,232.350
4.	Державні регалії	1.737,248.000
5.	Скарбове майно та капітали	760,823.769
6.	Вивласнення державного майна	918.000
7.	Викупні оплати	401.000
8.	Повернення видатків Державної Скарбниці	30,097.245
9.	Ріжнородні прибутки	3,957.858
	Разом звичайних прибутків	3.179,680.984
	Перевищення звичайних видатків над такими ж прибутками	1.085,671.282

Надзвичайні ресурси.

10.	Ріжниця між прибутком та операційними видатками Головноуповноваженого по управлінню і ліквідації організацій воєнного часу	33.000.000
11.	Ліквідація майна інституцій воєнного часу Міністерства Військового та Продовольчих Справ	7,630.143
12.	Ріжниця між прибутками та видатками по операціям б. Удільного Відомства, а також готівка грошей цього Відомства	12,586.473
13.	Від Управління по забудуванню міста Київа за роботи та матеріяли	1,000.000
14,	Продаж одібраних від людности пограбованих коней, що їх власників не знайдено	1,000.000
15.	Продаж затриманої мануфактури, махорки і тютюну	2,833.501
16.	Від відділів комунікації за продовольчі продукти для військово-полонених	1.500.000
17.	Експлоатація Черноморської та річної флотилії	10,500,000
	Разом надзвичайних ресурсів:	70,050.108
	Перевищення надзвичайних видатків над такими ж прибутками 1.011,333.206	
	Загальний дефіцит по бюджету:	2.097,004.542
	Всього:	5.346,735.634

Покриття дефіциту:

18.	Випуск згідно законам 27. травня і 9. липня 1918 р. (»Держ. Вістн.«, № 8 і 23) 40 серій білетів Державної Скарбниці	1.004,650.000
19.	Від майбутніх кредитових операцій	1.092,354.542
	Разом:	2.097.004.542

Щоб покрити дефіціти, Правительство мало перед собою два способи: або випустити на відповідну суму папірових грошей, або ж ужити певних кредитових операцій. Але Правительство не хтіло випускати багато папірових грошей, щоб не обнижувати їх курсу. До 23 XII. 1918 р. в обігу серед людности українських папірових грошей (крім російських) було 2,843.054.675 карб. та в касах Державного Банку було 572,702.000 карб. Отже звернулися для покриття дефіциту до инших способів, а саме до кредитових операцій: було випущено 40 серій 3,6 % білетів Державної Скарбниці на суму 1,004.650 тисяч карбованців. 5. серпня 1918 року поступило в портфель Державного Банку тимчасове 3,6 % свідоцтво Державної Скарбниці на 500 міліонів карбованців, а з %-ів за червень 591.700 тисяч карб. 30. серпня 1919 р. передано ще

друге свідоцтво на таку ж суму, а з % за минулий час 502,950.000 карб., разом 1,004.650.000 карбованців. Залишилося непокритого дефіциту 1,092.354.542 карб. Засоби на його покриття мав відшукати міністр фінансів в дальших кредитових операціях.[1]) До переведення цих операцій державні потреби заспокоювалися емісією державних знаків по 25 і 50 карбованців, що ходили нарівні із кредитовими білетами і кредитуваннями Державної Скарбниці в Українськім Державнім Банку, який на підставі свого статуту емісіонував »Державні Кредитові Білети« в гривнях.[2])

[1]) Ці відомости подано за ласкавим дозволом автора з реферату проф. І. М. Кабачкова »Бюджет України на 1918. рік«, читано на засіданні Українського Правничого Товариства в Празі.

[2]) Лебідь-Юрчик, ст. 142.

+

ВІДЗНАКА УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ.

Badge of Ukrainian Central Council

Відзнаки УЦР з 1917. року. На одній об'єднані герби: Наддніпрянщини (св. Михайло Архистратиг) і Галичини (лев). - На другій напис: "Українці мусять лучитися як українці для оборони прав українського народу. Михайло Грушевський В році свободи України 1917".

В. ПЕРІОД ДИРЕКТОРІЇ УНР, грудень 1918 - 1920

По врочистім в'їзді Директорії до Києва 19. грудня 1918. р. сформовано Уряд з Володимиром Чехівським як прем'єром і Василем Мазуренком як тимчасово виконуючим обов'язки міністра фінансів, яким зараз же став Борис Мартос. Цей послідний негайно розробив пляни фінансової політики в загальному і щодо усамостійнення валюти зокрема - і вони були затверджені Радою Міністрів 17. січня 1919. року.

Б. Мартос

Головні напрямні фінансової політики Директорії такі [+1]/ :

1/ гривня або карбованець стають єдиними платничими засобами,

2/ гроші Росії від 1 до 100 рублів підлягають виміні на українську валюту по курсі 1 : 1 до 31. січня 1919. р. а 1 рубель : 75 копійок до 15. лютого 1919. р. Після того дня вони тратять вартість,

3/ всі інші чужі гроші і російські купюри вище 100 рб. перестають бути леґальним платничим засобом.

17. січня 1919 видано декрет про здачу населенням золота й срібла до Українського Державного Банку, а також постановлено конфіскувати пам'ятники, щоб придбати металі на карбування українських монет, для яких проєктовано вжити портрет Тараса Шевченка на золоту, а рисунок Центральної Ради на срібну.

Евакуація Києва 5. 2. 1919 закінчила побут Уряду у столиці - і від тоді опинився він вже до кінця державности у нестабільности революції і пересуваючи осідки у прифронтових теренах західних областей рідної землі.

+1/ послуговуємося споминами Бориса Мартоса "Українська валюта 1917-1920 років", надрукованими у "Наукових Записках" Українського Технічно-Господарського Інституту в Мюнхені, 1970, ст. 3 - 29. - В дальших наших цитатах: Мартос - Українська валюта ...

Проф. Борис Мартос, нар. 1. 6. 1879. р., кооперативний і державний діяч України, прем'єр УНР і міністер фінансів, визначний економіст, засновник і ректор Української Високої Економічної Школи у Мюнхені, автор наукових праць і споминів, дійсний член УВАН і НТШ. Під сучасну пору живе у ЗДА.

Перший етап мандрівки Уряду обняв побут у Вінниці, Кам'янці Подільському, Рівному, Тернополі, і знова - до листопада 1919 - у Кам'янці Под. На вдержання Армії і адміністраційного апарату +1/ міністер організував доставу гривнених банкнот з друкарні в Берліні, а Державна Скарбниця подбала про друк розмінного знака у Станиславові та 4-х скарбових знаків у Кам'янці Подільському. Директорія вдержувала обі Армії соборної Батьківщини, і ще спомагала Білоруську Республіку, Грузію, "Союз Слов'ян", видавництва.

Зібрані обміном у Краю австрійські корони і німецькі марки дали змогу Директорії оплачувати посольства і місії України закордоном - ще і по втраті території 21. листопада 1920-го року.

Нормальним явищем війни є знецінення власної валюти. І в нас інфляція зростала з відходом із столиці, військовими невдачами і зменшенням території. Початково рівний паритет карбованця до рубля, поволі меншав, а в "Кам'янецькій добі" прибрав більших розмірів.

+

Вкінці 1920. р. міністерство фінансів з Державною Скарбницею і Урядом Директорії УНР опинилися остаточно в екзилі - і осіли в Тарнові, місті на схід від Кракова, у Західній Галичині, приналежній до Польщі.

+1/ тоді доволі розширеним численним додатковим персоналом обох полів. Само міністерство фінансів мало тоді обсаджених 12 департаментів (гл. д-ра Матвія Стахова "Україна в добі Директорії УНР", том 7, ст. 61. Видано у Скрентоні в 1966. році).

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ БАНК - ЕМІТЕНТ БАНКНОТ

Державний Банк Росії - центральний емісійний банк імперії, був заснований в 1860. р. в Петербурзі, в якім діяв уже від 1724. р. монетний двір. В Україні мав він три відділи: в Одесі, Києві й Харкові.

В 1921. р. його перемінили на Держ. Банк Рос.Радянської Федеративної Соціялістичної Республіки, а в 1923.р. на Банк всієї СССР. В Україні тепер має він 1 крайовий,25 обласних і 653 районових відділів.

На західньоукраїнських землях діяв державний Австро-Угорський Банк у Відні, а за польської окупації Банк Польщі у Варшаві. Оба мали відділи у більших містах. Перший український банк на тих землях - Щадниця "Віра" в Перемишлі була заснована в 1894. р. Черговими були наші банки у Львові: Дністер (1895), Центробанк (1898) і Земельний Банк Гіпотечний (1910).

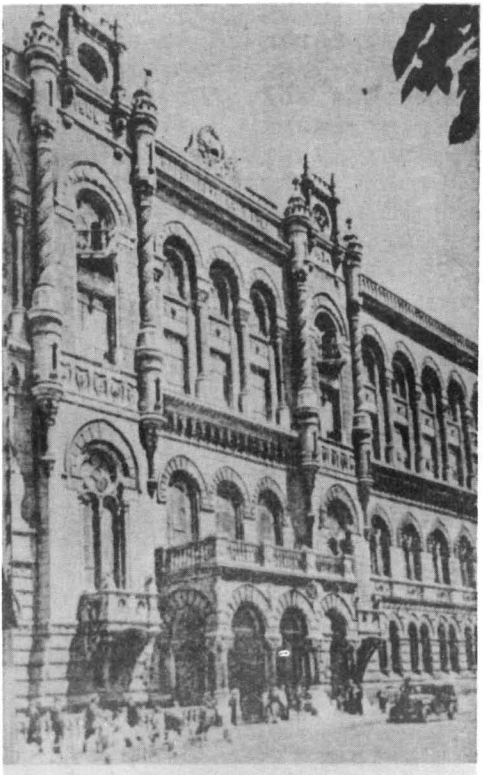

Будинок Держ. Банку в Києві

З приходом у 1939.р. совєтської влади вся мережа українських банків була ліквідована.

Український Державний Банк був започаткований ухвалою Центральної Ради 22. грудня 1917.р. і він знаний більше під коротшою назвою "Державний Банк", яка є ближчим перекладом з рос.мови офіційної назви такого банку царської Росії.

Відділові (Конторі) Государственного Банку імпер. Росії в Києві ЦР надала права центрального банку України з привілеєм емісії грошових знаків. - 10. 8. 1918. р. оформлено статут УДБ і устійнено його основний капітал на 100 міл. кб. із запасним фондом у висоті 10 міл. кб.

Коли прийшлося в перших днях лютого 1919. р. опускати Київ то УДБ евакуувався у спільнім транспорті всіх установ мін. фінансів - спершу до Вінниці, де на два тижні примістився у відділі УДБ, а Державна Скарбниця у Повітовій Скарбниці. Звідси Банк переїхав до Тернополя і в гімназії містився там до травня 1919. Тоді перед наступаючою армією генерала Галлера перенісся Банк до Заліщик, а звід там возами до Кам'янця Подільського. Майно було зложене у дерев'яних скринях, у великих дубових скринях з окуттям та у вогнетривалих касах великого розміру і тягару; все те з Центрального Банку і відділів,частинно без ключів. Як у листопаді 1919 Кам'янець Под. обсадили польські війська, урядників УДБ були вивезли до табору полонених у Ланцуті, але скоро звільнили.

В травні 1920. р. УДБ почав останню туру переїздів з місця в місце; з Вінниці в червні повернув назад до Кам'янця; звідтам аж до Тарнова. З Тарнова знова на схід,до Тисьмениці, потім у гори - до Делятина, поворот під Станиславів, а в жовтні в останнє до Кам'янця Под. (ще за прем'єрства В. Прокоповича). В липні 1920. р. наступив виїзд з України на еміґрацію у Ченстохові. Там для УДБ одержано приміщення кол. відділу Государственного Банку. До осени 1921. р. інвентаризовано майно, після чого все змагазиновано у трьох великих залях на третьому поверсі кол. фабрики фіранок. В 1932. р. майно УДБ складено в новому домі при вул. Aleje Wolności 68. звідки забрали його німці.

16. серпня 1944. року німці завантажили на тягарові авта всі скрині з магазину кол. УДБ в Ченстохові і вивезли у невідоме місце. Дальша доля майна кол. УДБ і архівів фінансових діл України та емісій, невідома. В тім архіві не було рисунків емітованих грошових знаків; - рисунки належали до засягу Експедиції Заготовки Державних Паперів, яка підлягала Кредитовій Канцелярії міністерства фінансів. Це міністерство з Державною Скарбницею і Урядом УНР працювало в Тарнові - і для біжучих виплат мало деяку суму українських грошей.

БОЙОВІ ОРДЕРИ АРМІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ

Хрест Петлюри

Хрест У.Г.А.

Залізний хрест

Хрест У.С.С.

Директорами УДБ в самостійній Україні були:

1. Михайло КРИВЕЦЬКИЙ (Єремієвич). Колишній працівник мін. фінансів у Петрограді, економіст й діяч Української Партії Соціялістів-Самостійників. За ЦР був директором Державної Скарбниці; в березні 1919 в. о. мін. фінансів в Кабінеті С. Остапенка. Сиґнував першу банкноту вільної України за 100 кб. - Еміґрував до Відня, а потім до Франції, де й помер в 1929. році.

2. Володимир Вікторович ІГНАТОВИЧ (1883-1928 в УРСР) в.о. дир. УДБ з установленням Гетьманату, затверджений потім Радою Міністрів на сталого директора. Сиґнував 6 банкнот у гривневій валюті (2, 10, 100, 500, 1000 і 2000), які були приготовані ще за ЦР (4 білети), а друковані в Берліні і віддані в обіг за Гетьмана.

   В половині березня 1917 був запрошений до спеціяльної підкомісії Шкільної Комісії Міської Ради в Києві, яка мала розробити плян заведення української мови в школах столиці. В грудні 1917 був членом - засновником Української Федеративно-Демократичної Партії, яка в засаді була проти самостійности, і заступала поміркована соціяльну програму. Брав участь в українській делеґації для мирових переговорів із Совєтською Росією та в заключенні торговельно-консулярного договору з Урядом Кубані в 1918. р. - По війні працював в Українській Академії Наук у Києві. - Одружений з Хорунжинською, сестрою дружини Івана Франка.

Євген Чикаленко у своїх "Спогадах" +1/ свідчить, що В.В.Ігнатович був членом Старої Громади в Києві вже в минулім столітті, а від 1901 вернув на службу в київському відділі Державного Банку - і "як щирий українець", "фінансіст" був касієром Старої Громади аж до її ліквідації.

+1/ Євген Чикаленко - "Спогади (1861 - 1907)"-УВАН у США, Нью-Йорк, 1955, сторони 299 і 300.
Євген Чикаленко, землевласник, неоцінений всеукраїнський діяч, меценат преси (видавець щоденника "Рада" 1906-14), літератури, науки, - між іншим фундатор "Академічного Дому" у Львові, філантроп, патріот "до глибини кишені", народився 21.11.1861 у Перешорах на Херсонщині; помер еміґрантом у Празі 20.6.1929.

3. Від квітня 1919 (Станиславів) до початку листопада 1919 обов'язки директора сповняв ЯКОВЕНКО, колишній головний книговод одного з відділів Государственного Банку.

Константин Клепачівський

4. Перед виходом Уряду на чужину в початку листопада 1919 директором УДБ став Константин Йосифович КЛЕПАЧІВСЬКИЙ, який сиґнував емісію двох останніх, незакінчених білетів за 50 і 1000 гв, друкованих у Відні з рисунків Ю.Нарбута. Він, разом із Адріяном Федоровичем Шелестом були організаторами нового Банку в 1917. р., а потім на його долю припала евакуація майна УДБ - грошей і архівів, до Польщі, до міста Ченстохови. Разом 188 скринь з грішми і кілька з архівами переховував у винаймленім приміщенні та оплачував за нього чинш з власного заробітку у Гіпотечно-Кредитовім Міськім Т-ві в Ченстохові.

По евакуації з України всі сподівалися повороту у скорому часі, і тому Уряд у Тарнові (міністер фін. Петро П. Відибіда) авторизував емісію згаданих двох кредитових білетів у гривнях.

Директор Константин Клепачівський народився 12. 10. 1887 ст. стилю у Ново-Іванівці, Хорольського повіту на Полтавщині, як син о. Йосифа і Євфросинії, які поколіннями були нащадками священників. Від восьмого року жив у Лохвиці, а вчився там, у Лубнях, Житомирі, Казані і в Петербурзі, де закінчив право і став працювати аплікантом в Окружнім Суді. Але внезабарі, на поручення Михайла Туган-Барановського обняв працю в Державнім Банку Російської Імперії, в його інспекційному відділі. В грудні 1917. р.переїхав до Києва на працю в УДБ, якого став директором на початку листопада 1919.- і як такий евакуував майно та був його опікуном у Ченстохові аж до вивезення німцями 16.8. 1944. - В січні 1945. р. вдруге став втікачем перед тим самим ворогом народу, і осів на 4 роки в Німеччині, в Авґсбурзі, звідки в жовтні 1949 переселився до ЗДА, до Філядельфії. Від 1967-го року живе у Зайон біля Шикаґо.

Д Е Р Ж А В Н А С К А Р Б Н И Ц Я

Як частина міністерства фінансів була обов'язана господарити фінансами Республіки і знаходити фонди на покриття збільшених воєнних витрат.

30. березня 1918 Центральна Рада надала Державній Скарбниці право випускати "знаки Державної Скарбниці" у карбованцевій валюті - з чого вона сейчас користала, бо вже 6. квітня 1918 емітувала знак за 50 кб., а скоро потім 25 кб. - та пізніше (в листопаді) 1000 кб., і на початку 1919 у Станиславові "розмінний знак" за 5 гв. З переїздом до Кам'янця Подільського, від літа 1919 по червень 1920 друкувала там чотири нові знаки за 10, 25, 100 і 250 кб. та продовжувала друк 1000 кб. там і ще у Варшаві 1920/21.

В липні 1920-го року ДС евакуувалася до Ченстохови, звідки зараз була відставлена до Тарнова, осідку Уряду.

В літі 1918 ДС емітувала 4 обліґації державної позики 3.6% у купюрах 50, 100, 200 і 1000 гривень на суму двох мільярдів гв. на протяг чотирьох років.

Х. Лебідь-Юрчик

Державною Скарбницею початково управляв Михайло Кривецький, по якім директором став ХАРИТОН ЛЕБІДЬ-ЮРЧИК (1877 - 1945), економіст із східнього Поділля. В 1919. р. був заступником мін. фінансів, доцентом Держ.Університету в Кам'янці Под. Еміґрував до Польщі, - помер у Німеччині. Є автором праці "Бюджетове право", виданої у Львові в 1927. р. Сиґнував 8 знаків ДС і 4 обліґації УНР.

ДС випускала грошові знаки в розумінні позики від УДБ, і давала йому письменне зобов'язання сплати.

Сумарична вартість емітованих знаків невідома. Частину друкованих у Варшаві знаків 1000 кб. поляки забрали "для забезпечення" і заховали мабуть у Банку Польщі (кол. відділ Государственного Банку). Доля всіх друкованих знаків у Варшаві також невідома.

Директором ДС в Тарнові був Савлучинський.

Книговодом ДС в Україні був Коваленко, якого підпис бачимо на обліґаціях.

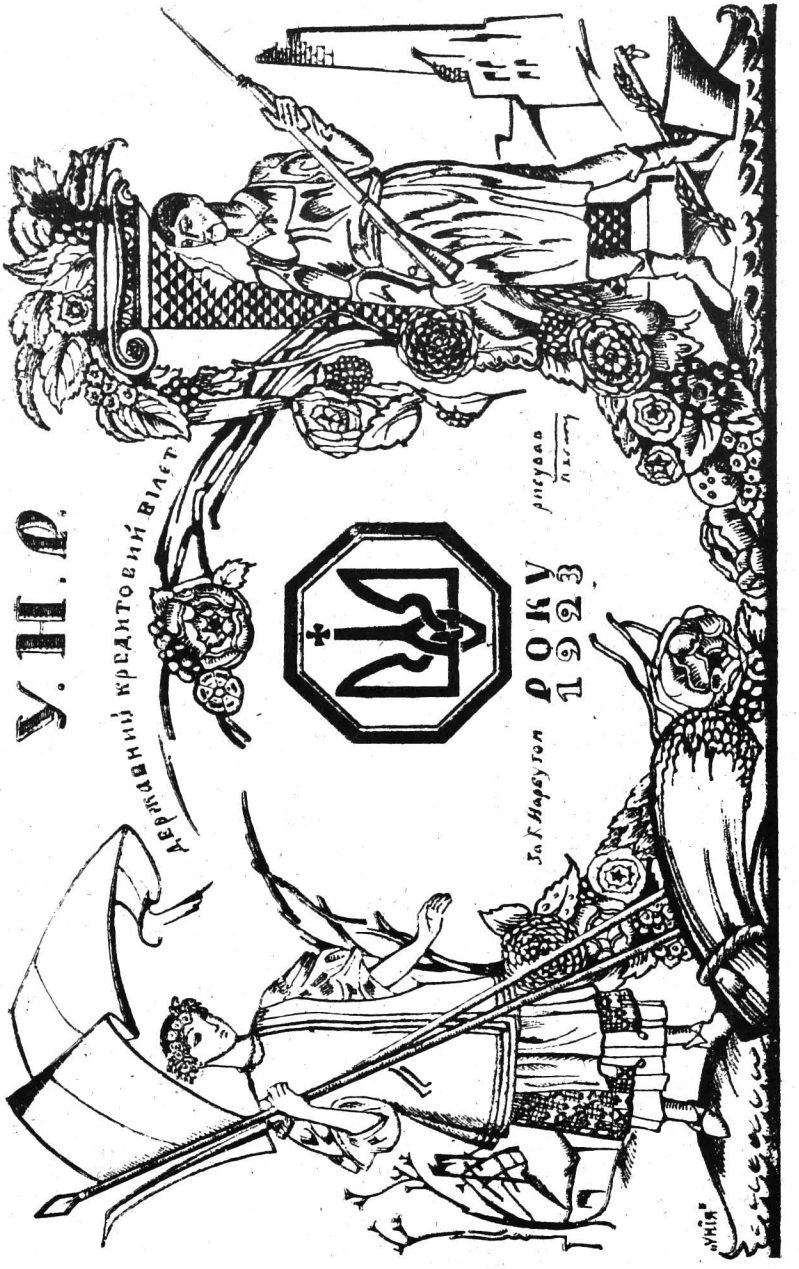

Велика коверта з рисунку Петра Холодного, видана державниками у Львові в 1923. р. в накладі 500 штук. Розмір 145 х 230 мм, - лихий, зеленкуватий папір, з ґумою. Рисунок нав'язує до тематики Ю. Нарбута на банкноті 100 гв., а хрест над тризубом - до банкноти 100 кб. з 1918.р.

НА ТЕМУ ЗАГОТІВЛІ БАНКНОТ

(їх мистецький вигляд, друкарні в Україні, Райхсдрукерай в Берліні і достава її друків в Україну)

До розділу 4-го на ст. 19 - 21

Грошові знаки України відзначаються красою і є високої кляси мистецькими творами, в які одухотворені українські майстри, а серед них найперший Юрій Нарбут, внесли зміст духовости, виплеканої тисячолітньою культурою. Більшість із них, це шедеври у своїй бранжі. Вони якнайкраще представили молоду Республіку перед неприхильним світом.

Осяги мистців були б поменшені, коли б Україна не мала в себе відповідних друкарень. Уже продукція друкарень у Києві (Кульженка при вул. Пушкинській 6) і в Одесі при вул. Рішельєвській 47, власности Е. І. Фесенка) та врешті в Кам'янці Подільськім була високоякісна, вистарчальна для біжучих потреб. Але коли наш Уряд добивався до державної друкарні в Берліні, то видно, що його і мистців не вдоволяли технічні осяги внутрі держави.

Німецьке друкарство було найкраще у світі. Мимо довгої війни і революції, технічне виконання друків завжди було якісне, досконале і без відхилень, без хибодруків. При величезних, мільйонових накладах вони уміли втримати однозвучність усіх примірників. Щасливе поєднання українських майстрів у Києві з досконалістю друкарів - німців у Берліні. Проте таке якісне виготовлення банкнот мусіло дорого коштувати!

Державний контрольор Іван Мирний у листі з Берліну до міністра фінансів Павла Чижевського +1/ 29. 9. 1921-о року подавав, що Державна Друкарня вимагає ще заплати 7 842 133 нім. марки. Це мало б ще належатися її за друк 6 банкнот у гривнях (2, 10, 100, 500, 1000 і 2000). Не знаємо, скільки заплачено перед тим - і яка була умова. В їх друкарні друковано теж 4 обліґації (50, 100, 200 і 1000 гв.), але про них нічого не згадується в листі, тож внескуємо, що їх друк був виплачений.

Контрольор Мирний інформував міністра, що Уряд був замовив 4 нижчі гривневі білети на суму 11 518 000 гв, а 2 найвищі, з рисунку Мозалевського на 2 мільярди гв. При тім другім замовленню можна гіпотезувати, що обох купюр замовлено на однакову суму (по мільярдові гв.), а це давало б

+1/ випис із листа в архіві Архиєпископа Євгена Бачинського у Швайцарії.

мільйон білетів по 1000 гв. і пів міл. по 2000 гв.+1/

Райхсдрукерай мала тоді в себе у запасі білетів ще на 6 665 620 000 гв; - однак замовлення не було ще в цілості виконане. З доступного нам отого листа не можна мати образу, скільки білетів наш Уряд замовив, а скільки одержав і віддав в обіг. Відомо ж, що деякі посилки грошей пропадали в транспортах із Німеччини через катастрофи.

В тому урядовому листі державного контрольора читаємо дуже високі цифри замовлень - і готових, чекаючих на відібрання, білетів. Супроти цифр І. Мирного з кінця 1921 прийнята в нашій науці цифра випущених грошей 928 міл.кб. (див. ст. 16) виглядає замалою. Розбіжність можна виправдувати різними здогадами, але вони не принесуть розв'язки. Над цим питанням потрібні ще дальші дослідження архівів і публікування знахідок.

У згаданім листі знаходимо цінне для нас інше потвердження, а саме те, що друкарня мала в себе папір із водяними знаками у виді герба України. Так отже існування такого паперу стає доведеним фактом. Нажаль на тім папері не друковано друків для України; бодай же досі невідомо про зразок такого друку. Можна з певністю припустити, в той повоєнний час друкарня паперу не знищила, а таки зужила на якісь інші, свої друки. Маємо відкрите поле для дослідника пам'яток української державности.

Директорії УНР дуже залежало на скорому одержанні з Державної Друкарні в Берліні гривневих білетів, і тому, для приспішення експедиції, мін. Мартос вислав туди Г.Супруна. Цей вкоротці відправив вагон з грішми в Україну, але поляки задержали його на Холмщині і завернули до Берліну. Втративши можність достави залізницею, Супрун договорився з новою летунською лінією "Люфтганза", яка відступила для перевозу 5 старих літаків +2/. Та не всі транспорти досягали мети - Кам'янця Подільського; один з них мусів приземлитися в Буковині і з нього румуни мали забрати 300 міл. гв., - інший впав під Ратибором і згорів, а інші лети не обходилися без труднощів.

+1/ М. Гнатишак в "Літописі Червоної Калини" ч. 2 з 1935. року подає, що уряд України замовив білетів на 11.5 мільярда гривень. З того одержав між іншими банкнотами 1.5 мільйона білетів по 1000 гривень і 400000 по 2000 гв, тобто разом на 2.3 мільярда гривень.

+2/ ширше про достави див.: Мартос - Українська валюта, ст. 18-20. - У монографії згадано про них на ст. 71.

Дигресія на тему ф а л ь ш у в а н н я (до розділу 7 на ст. 29 цієї монографії):

В нашім поколінню вкорінилося переконання про фальшування український грошей. Уважаємо, що таке твердження помилкове і не має основ, а прищеплено його через неправильне розуміння слова фальшування - і з метою виправдання дій відповідальних за це чинників. Для фальшування (підроблювання) грошей, при тогочасній друкарській техніці, треба фальшівникові (чи -ам) - з метою особистої наживи - робити нові рисунки і нові кліші та з них нелеґально перед законною владою і скрито друкувати купюри. Таке дійсно сталося з деякими купюрами шагівок - "дзвінкої монети" на картоні - і цей факт дійсного фальшування саме дрібних паперових "монет" найкраще свідчить про вартість української валюти, коли злочинцям оплачувалося (бо тільки особистий зиск є ціллю фальшівників!) підробляти ті низькі шагові номінали.

Однак такого дійсного фальшування грошових знаків України не було, а було щось нового, не стрічаного дотепер в історії і не передбаченого наукою - це новий засіб ЕКОНОМІЧНОГО ВБИВСТВА!

З чиєїсь вини вороги нашої державности дістали засіб економічного вбивства молодої республіки, і його запопадливо використовували. Вони знаходили у друкарнях зайнятих міст все устаткування до друку грошей, а навіть зачаті купюри (100 кб. в Києві) - і наказували лиш продовжувати друк, нічого не фальшуючи і не міняючи. Через поспішний друк і гіршеякісне виконання були дуже незначні

25 кб. з квітня 1918. "Ходить нарівні з кредитовим билетом".

Три грошові знаки ДС УНР по 10 карбованців, надруковані в Кам'янці Подільському в 1919. році, з однаковими числами: АГ 008 751.

50 кб. - АО 216 з 1918 незаконного друку Добровольчою Армією в Одесі. Ця банкнота не була уневажнена через виріз підпису Дир. ДС (див. іл. на ст. 30).

відміни у відтінях кольорів і паперу - але вони були дуже непомітні, так, що тих "фальшивих" друків тяжко відрізнити від перших, легальних друків. "Позитивом" тих окупантських випусків був факт, що в них не допускалися вороги ніяких помилок у написах, як траплялося легальному емітентові на знаку за 50 кб. (всякий можливий спосіб правопису "з кредитовими білетами") і за 5 "гивень"!

Ті два роди "фальшування" конечно відрізнити між собою і покінчити з неправильним поглядом. На той другий рід самовільних випусків ворогом грошей іншої держави уводимо в цій праці поняття "незаконний друк" і виразно протиставляємо його звичайному фальшуванню. Купюри тих випусків не були в нічім фальшовані, - вони походили з тих самих оригінальних плит, що і перші друки; - одинока різниця є лише у "власнику" - емітенті. Ворог, незаконний "емітент" робив випуски з політичною метою економічно підкопати і "завалити" небажану йому Республіку українців. Через економічне вбивство легший шлях до політичного народовбивства.

Коли б вороги не знаходили в наших рідних містах друкарень у процесі емісій з усім готовим влаштуванням, то не могли б взагалі продовжувати випуски, а були б змушені для досягнення своїх намірів, братися за дійсне фальшування, на що у революційний час напевно нікому не ставало часу і фахівців. Простіше від тяжкого способу фальшування було всяким "народним" владам "Рад", Арміям і т. п. друкувати свої власні, безвартісні паперові гроші - і це вони невпинно і "старанно" робили! А у відношенні до нас - скористали лише з даних їм нами самими можливостей - зброї проти нас у вигляді інфляційних паперових карбованців.

50 кб., відданих в обіг у квітні 1918. р. в Києві. На цих знаках висота букв серії "АК" є 4 мм; - ілюструємо тут обі групи: АК I (серія 191) і АК II (серія 194).
(Знаки з висотою букв груп АК на 3 мм зілюстровані на ст. 44 (група I) і 46 (II), а без серії на ст. 46).

"ЕКСПЕДИЦІЯ ЗАГОТІВЛІ ДЕРЖАВНИХ ПАПЕРІВ"

Ця важна урядова установа працювала від березня 1918 як частина міністерства фінансів, під тодішньою назвою: "Експедиція Заготовки Державних паперів" (ЕЗДП), популярно званою тільки "Заготовка"; - заведення, в якім продукували папери називали "фабрикою".

Основні відомості про ЕЗДП подано в монографії на ст. 19 - 20; тут їх доповнюємо дальшими подробицями на основі листування з колишніми працівниками "фабрики": поручника УГА Степана Слюсарчука [+1], вояків УГА: Миколи Ляка [+2] і Михайла Голинського [+3], статті Михайла Обідного [+4] і споминів кол. міністра Бориса Мартоса [+5].

Першим управителем Експедиції був земський діяч А. Л. Венеракий. По нім ці обов'язки виконував урядник банку Барбарів, якого наслідником став кол. заступник директора рос. Експедиції заготовки державних паперів А. І. Михайловський. Він проводив 5. лютого 1919 евакуацію майна Експедиції з Києва до Вінниці, де воно оставало на станції у вагонах. Там рішенням міністра фінансів Б. Мартоса був він

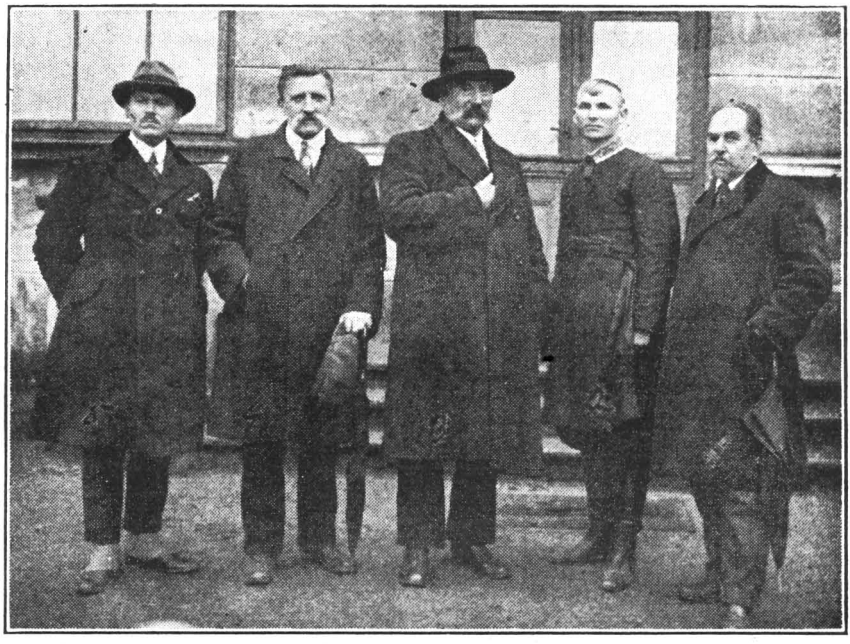

У Празі, в день відїзду В. Авраменка до Канади, 1925 р. З-права: Євген Чикаленко, Василь Авраменко, Микола Садовський, д-р Модест Левицький, Михайло Обідний.

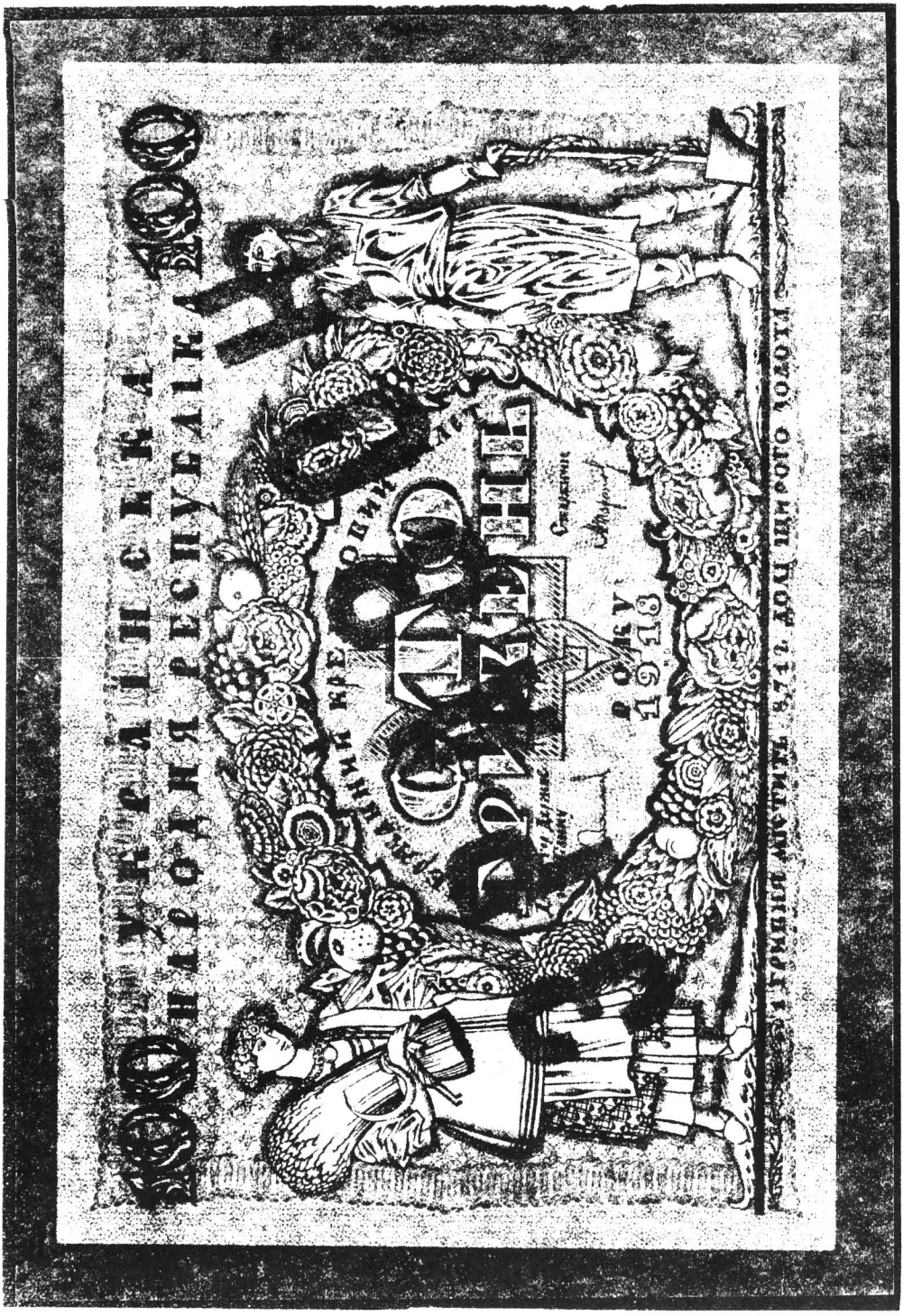

Пробний друк банкноти 100 гривень з 1918 з червоним скісним наддруком Державної Друкарні в Берліні "ЗРАЗОК".

замінений інженером агрономії і економістом Миколою Данильченком, якому дано завдання сейчас зорганізувати друк грошей. Наступ ворога примушував Уряд з установами переїздити дальше. Експедицію спрямовано до Тернополя, звідки вона скоро подалася до Станиславова, де були кращі можливості відразу почати друк. Там Данильченко з допомогою свого заступника Каневця домовився з друкарнею Станислава Хованьца при вул. Сапіжинській, в якій надруковано п'ятигривневий "розмінний знак" вже в лютім - березні 1919 [+7]/.

Через окупацію румунами Покуття в кінці травня 1919 Експедиція змушена була виїздити у безпечне місце, у східньому напрямі. Евакуація майна відбулася селянськими підводами при охороні військового відділу під командою д-ра Михайлова. Дощева погода дуже утруднювала пересування фурманок у тих тяжких умовинах, коли вороги наступали з усіх сторін. У скринях були м. і. кредитові білети з Берліну. В червні 1919 довезено майно до Кам'янця Подільського, куди прибув теж Уряд і УДБанк. Для ЕЗДП зайнято фронтовий будинок Духовної Семінарії на т. зв. Новому Плані (партер і поверх), які через воєнні дії були вільні. Будинок Семінарії був обведений цегляним муром, а це збільшувало охорону майна. В ньому приміщено також старшинську Охоронну Сотню.

З Кам'янці змісця приступлено до праці [+8]/. Начальство мистецько-гравіровального відділу по І. Мозалевським обняв мистець Подушко (на еміграції учителював у Лодзі, в Польщі), друкарнею завідував Федосіїв, а візально-лічильним відділом Грабовський, учитель за званням. Він же перебрав управу всієї ЕЗДП після військової катастрофи в листопаді 1919-го року.

50 гривень
3.6% державна облігація з літа 1918 із шістьома купонами.

Банкнота 2000 гв., яку невідомий "експерт" (!) обезцінив, бо вирізав підпис скарбника ДБ, а в додатку ще незграбно ручно продіркував її так, що читаємо "61 РБ"

Одночасно з розшукуванням у місті за літографічними і пресовими машинами, яким зайнявся друкар Шершеневський, пороблено заходи про забезпечення фарбами, і приспособивши все те, почали в будинку Семінарії друк грошових знаків УНР з рисунків, виготовлених мистцями попереднього року - найперше 250 карбованців, а згодом 10, 100 і 25 кб. Продовжувано теж друкувати 1000 карбованцеві знаки, яких емісію зачато ще в Києві осінню 1918 за влади Гетьмана.

В кінці 1919. р. "фабрика" вживала трьох машин: 2-х величиною 63/94 цм і третьої 70/100 цм. Папір до машин накладано ручно; кожну краску і нумерацію друковано окремо. Нумератор був машиновий, тобто "сам" числив,однак при друку 10 кб. нумератор треба було що якусь однакову кількість аркушів пересувати ручно (цей факт вияснює причину існування кількох знаків з такими самими числами).

Із-за наявности машин (і потреби обігових грошей) друковано одночасно по три, або щонайменше по два грошові знаки ріжних номіналів з поміж тих п'яти: 10, 24, 100,250 і 1000 карбованців.

Шагівок - "дзвінкої монети" на картоні, в Кам'янці Подільському не друковано.

Побіч друкарського відділу був "різально - лічильний цех". В його диспозиції були перебрані від переплетників 4 старі машини до тяття паперу, оперуючі ручною корбою, з шириною ножа пів метра. До розрізування грошей вживано лише трьох машин, бо четверта була піднищена.

Там у великій залі розрізували аркуші, а при двох довгих столах провіряли правильність друку й нумерації, рахували й складали по 1000 штук, в'язали опасками і передавали до магазину, званого "коморою". Кожну роботу виконували по дві особи разом і передавали з рук за підписом перебираючого. Макулятурні ("браковані") примірники кидали в коші, а перед закінченням праці комісійно спалювали на подвірю. Інспектором відділу був банковець Шемет, який потім жив і помер у Галичині. Час приходу і відходу з кім нати мусів бути кожним працівником вписаний у книгу при дверях. По праці, кожного дня, двері ЕЗДП ляковано державною печаттю у прияві чотирьох осіб, в тім коменданта Охорони д-ра Михайлова. Рано така ж сама комісія відкривала вхід до приміщень.

Працівників ЕЗДП було багато, обох полів, навіть і неукраїнців, які відносно часто зміняли працю. Працівники мали кооперативну крамницю і харчівню.

В окремій коморі бережено запаси золотих предметів, придбаних від населення, які були зачатком "золотого фонду" - ґваранта паперових грошей. Їх стягано у населення з метою також карбувати монети, яких емісія була авторизована ще 1. березня 1918.

Заготівля працювала нормально і за обсади Кам'янця Подільського в кінці листопада 1919 польським військом, і продовжувала друк грошових знаків УНР за 10, 100 і 1000 карбованців аж до червня 1920-го року. В околиці в обігу були там головні українські гроші, але попри всякі чужі, з'явилися ще і польські марки, мабуть з вимінним курсом 8 за 1 карбованця. Але населення найрадше приймало білети УНР у гривневій валюті (берлінського друку).

В кінці червня 1920. р. Заготівля разом з ріжними державними установами евакуювалася на захід - і в Окопах св. Трійці працівники з майном переступили Збруч на галицьке Поділля. Два тижні транспорт посувався в напрямі Дністра - і там розплачувалися з населенням ще українськими грішми. Біля Городенки переправилися поромом на правий беріг Дністра; з Городенки польська адміністрація перевезла втікачів залізницею через Коломию до Станиславова, де вагони задержано на бічних рейках з тиждень часу.

В однім вагоні були транспортовані гроші УНР у повних аркушах. Від переплетника Василька доставлено до вагона різальну машину - і аркуші розтинано на поодинокі знаки. Однак на цім боці Дністра українські гроші вже не мали платничої сили (вже рік ЗОУНР окупували поляки).

По якім тижні, у тривозі перед наступаючими большевицькими військами, вагони відвезено до Надвірної, а як ворожа армія відійшла, відвезено їх через Станиславів і Стрий до Тарнова у краківськім воєвідстві. Це були шкільні ферії (серпень 1920) і прибувших закватерували у рухан ковій залі одної з гімназій.

Працю "фабрики" відновлено вже у вересні 1920. року у столичній Варшаві. Керівник друкарського відділу ЕЗДП Федосіїв, який не евакуювався з описаним транспортом, винайняв у Варшаві при вул. Лєшно ч. 112 мале крило в "Поліграфічних Закладах Страшевічуф" і відновив друк грошових знаків УНР за 1000 карбованців - та продовжував його аж до початку 1921-го року. Друкарями були працівники Закладів, а українці мали лише адміністраційний нагляд. Брами друкарні повну добу сторожив український вояк із крісом.

Кількість надрукованих у Варшаві грошових знаків і їх доля невідомі.

Зараз з початком 1921-го року Експедиція Заготівлі Державних Паперів УНР закінчила своє існування.

Архів ЕЗДП зберігся в Тарнові; - про його незавидну долю розповідаємо в іншім розділі.

Начальник Федосіїв, економіст з освіти, дальше проживав у Варшаві - і там помер.

+1/ Степан Слюсарчук, поручник УГА, працівник різального і друкарського відділів ЕЗДП в Кам'янці Подільському і у Варшаві. - Нар. 16.12.1894 в Надвірній, студіював у Відні і у Львові (абс. права). Був директором Українбанку та власником друкарні і видавництва "Універсальна Бібліотека" в Станиславові, як теж співвидавцем першої Української Загальної Енциклопедії "Книга Знання" і її технічним редактором. На еміґрації зорганізував першу українську друкарню в Німеччині, в Мюнхені (1946), яка існує досі з назвою "Логос". Проживає в Дітройті, Мішіґен.

+2/ Микола Фляк, нар. 1899 в Сушиці Риковій, пов. Старий Самбір. Область Львів - вояк УГА, працівник ЕЗДП літом 1919. р. По війні студіював у Данціґу, і як дипломований інж.-архітект працював у Торуні, Пйотркові, Коломиї (директор Ремісничої Школи), Зальцбурзі і Едмонтоні в Канаді, де й помер 22. 3. 1973. Був активним громадянином, членом НТШ. Друкувався м. і. в Літописі Бойківщини ч. 24-5 за 1972-й рік.

+3/ Михайло Теодорович Голинський, нар. 2. 1. 1890 у Вербівцях, пов. Городенка, при УГА адютант отамана Петра Бубели (нар. 1889, заст. Держ. Секретаря Військових Справ ЗУНР, розстріляний в Одесі большевиками в 1920), прац. ЕЗДП в літі 1919, - в осені 1919 призначений до дипломатичної місії у Ватикані, однак румуни внеможливили йому виїзд. По війні оперовий співак (героїчний тенор), що виступав в операх України і Польщі та концертував у містах Европи і Америки. Помер 1. 12. 1973 в Едмонтоні.

+4/ Михайло Обідний - "Ґрафіка українських грошових знаків", "Стара Україна" ч. 11-12, ст. 198-200 - Львів 1925. Її автор - етнограф, музеолог і поет, народився в Миргороді, а вчителював або працював у музеях на Кубані, в Катеринославі, Києві, в Польщі, в Празі і на Закарпатті, де й помер в 1938. р. Був автором статтей і збірок поезій.

+5/ Мартос - Українська валюта, ст. 3 - 29.

+6/ Микола Данильченко (1885 - 1957), по війні перебував у Берліні, а в 1924. р. еміґрував до Канади, а потім до ЗДА. В Ню Йорку був підприємцем і скарбником Об'єднання Українських Організацій в Америці. У завіщенні велику посілість біля Союзівки у Кергонксоні, Н. Й. записав для НТШ. Залишив по собі найкращу пам'ять як про фахівця і патріота. - Його секретарем в Кам'янці був Михайло Голинський.

+7/ в монографії на ст. 23 і 61 належить уточнити чи справити час випуску розмінного знаку на місяці лютий - березень 1919-го року.

+8/ інж. В. Вакуловський у рецензії "Коротка пам'ять", "Батьківщина" в Торонті, ч. 5, ст. 3 з 9. 3. 1974 на книжку Мартоса "Українська валюта" називає ще Йосипа Острянського як такого, що допоміг Урядові в друку грошей в Україні - і одержав за то подяку від **Гол.От.** Петлюри, але не подав ближчих даних про нього. Інші автори не згадували такого співробітника ЕЗДП.

25 кб. з 1919 - без серії і без числа.

25 кб. з 1919. Бракує темнобронзової барви на реверсі. На аверсі немає серії ні числа (інші іл. див. ст. 42). Автором цього знаку є мистець Антін Приходько

АВТОРИЗАЦІЯ ЕМІСІЙ ГРОШЕЙ УКРАЇНИ І ЇЇ ФАКТИЧНЕ ВИКОНАННЯ

Постараймося зіставити суму авторизованих владою України до випуску грошових знаків. Право емісій - виконання авторизацій законодатного органу було надане Українському Державному Банкові для друку банкнот - кредитових білетів, а Державній Скарбниці міністерства фінансів для друку скарбових грошових знаків.

У доступній нам літературі знаходимо такі відомості:

6.1.1918	ЦР авторизувала УДБ випустити кредитових білетів на	500 міл.
	Наступні дозволи були:	
13.3.1918	на випуск 3.6% облігацій	500 "
30.3. "	" " кредитових білетів	100 "
9.5. "	" " "	400 "
12.5. "	" " 3.6% облігацій	500 "
8.7. "	" " "дзвінкої монети"	? +1/
9.7. "	" " кредитових білетів	500 "

Суми подані у карбованцевій валюті.

Про інші авторизації інформацій не знаходимо.

Як виглядало виконання тих постанов? Які були висоти накладів поодиноких білетів? Достовірної відповіди на ті питання наразі не в силі ми одержати. Віднотовуємо тут прийняті устійнення.

Вже в переддень урядової авторизації, 5. січня 1918-го року появилася перша банкнота 100 кб. в початковім накладі 55 000 купюр на суму 5.5 міл. Опісля їх дальше додруковували - і всіх мало бути випущених 532 500 примірників на суму 53 250 000 міл. кб. Большевики по захопленні Києва, зайняли друкарню з клішами та незаконно продовжували друк тих білетів. 24. вересня 1918 Уряд Гетьмана зарядив стягнення з обігу всіх 100 кб білетів в реченці до 1. 11. 1918. Тоді мало бути обміняно на нові українські гроші 255 441 примірників, а решта знищена +2/.

Відносно випуску "дзвінкої монети" знаходимо у згаданій статті проф. Гнатишака в "Літописі Червоної Калини" ч. 2 з 1935 оці дані:

+1/ в одній статті находимо цифру авторизації на 60 000 кб., яка є неправдоподібно низькою і тому не уводимо її у повище зіставлення.

+2/ ці відомості подаємо за статтею М. Гнатишака "Замітки до державних грошей України з 1917-1920 років" у "Літописі Червоної Калини" ч. 2, ст. 6, 1935. Автор не подавав там їх джерела.

10	шагів	надруковано	12	794	400	штук	на	суму	1	279	440	г.
20	"	"	22	002	000	"	"	"	4	400	400	"
30	"	"	9	996	800	"	"	"	2	999	040	"
40	"	"	18	063	600	"	"	"	7	225	440	"
50	"	"	43	504	730	"	"	"	21	752	365	"
Разом		надруковано	106	361	530	шт.	на	суму	37	656	685	г.

Щодо друку шістьох гривневих білетів у Державній Друкарні в Берліні, то проф. Гнатишак в тій же статті подав, що Уряд України замовив їх на загальну суму 11.5 мільярда гривень. З того замовлення Райхсдрукерай доставила УДБанкові отакі кількості:

білет	2	гв.	8	800	000	штук	на	суму	17	600	000	гв.
"	10	"	8	190	000	"	"	"	81	900	000	"
"	100	"	3	520	000	"	"	"	352	000	000	"
"	500	"	2	310	000	"	"	"	1	155	000	000	"
"	1000	"	1	500	000	"	"	"	1	500	000	000	"
"	2000	"		400	000	"	"	"		800	000	000	"
Разом +1/			24	720	000	"	"	"	3	906	500	000	"

В монографії на ст. 16 повторено за ЕУ II, ст. 89 і англомовною ЕУ, т. 2, ст. 957 цифри емітованих паперових грошей із кінцевою сумою 928 мільйонів карбованців. Прирівнюючи дані нашої науки із відомостями про наклади білетів у берлінській друкарні, бачимо велику розбіжність. Виглядає, що цифри науки замалі і невірні. Поява цієї книжки стане хіба притокою для авторів до дальших дослідів і справлення відомостей.

Як причинок до теми емісій подаємо ствердження д-ра Осипа Назарука (1883-1940) в його спомині "Рік на Великій Україні" (Відень 1920, ст. 224) про те, що член Директорії А. Макаренко у приявности Диктатора Є. Петрушевича, отамана Селезінки, сотника Стефановича і його, казав, що "денно друкується 32 мільйони гривень" (це було в 1919.р. в "Кам'янецькій добі", коли карбованцеві знаки друкували в Кам'янці, а гривневі білети прибували з друкарні в Берліні).

+1/ Комісію, що їздила з Києва до Берліна доглядати виконання друків білетів очолював Євген Голіцинський (1878-1932), радник у мін. фінансів, діяч Революційної Української Партії, в 1919. р. посол УНР в Естонії. На еміграції доцент хемії Української Господарської Академії в Подєбрадах. Оцим доповненням уточнюємо інформацію на ст. 57 в цій монографії.

АВТОРИЗОВАНІ, АЛЕ НЕЗДІЙСНЕНІ ЕМІСІЇ

Подаємо зведення обговорюваних в ріжних місцях Додатку відомости про незакінчені емісії банкнот і монет, хоч їх законна авторизація була проведена.

1. березня 1918 Центральна Рада встановила гривневу валюту і постановила в ній емітувати оці купюри і монети, які ніколи не були здійснені:
кредитові білети за 20 і 50 гривень,
монети: золота за 20 гв., срібна за 1 гв.

і мідяні за: 1. 2. 5. 10. 20 і 50 шагів.

Гетьманська Рада Міністрів надала була Державному Земельному Банкові право емісії 4½% заставних листів на суму 200 мільйонів кб., але Банк із цього права не скористав (через повстання).

\+ +

5 гв., друкованих в лютім - березні 1919 у Станиславові, на території З О У Н Р - з хибним друком на реверсі 5 "ГИВЕНЬ"

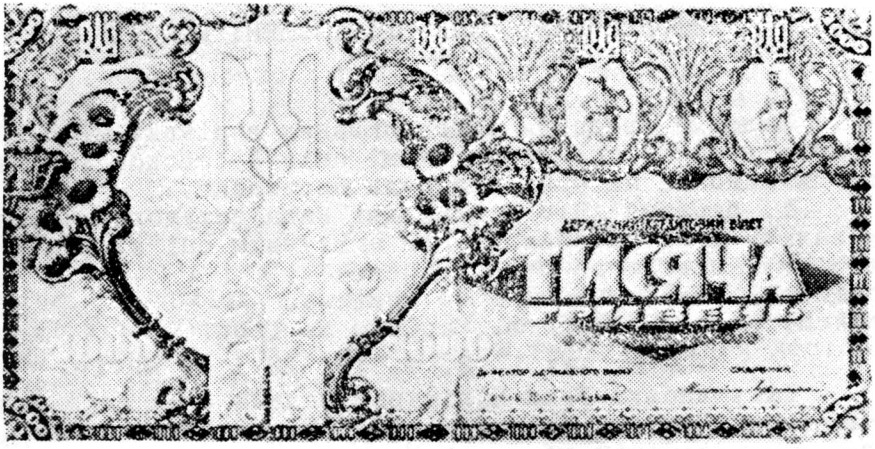

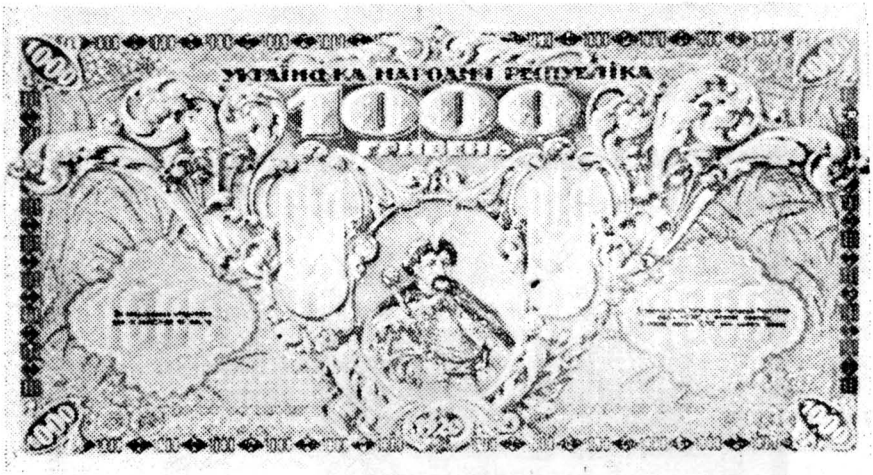

Репродукція з пробного примірника кредитового білету УНР за 1000 гривень, виконаного в Державній Друкарні Австрії у Відні, в 1920-ім році. Відбитку зробив в 1956. р. у Філядельфії пок. кап. Святослав Шрамченко із примірника його власности. На цій відбитці аверсу і реверсу видно банкноту в цілости (без обтяття доземих боків).

ОСТАННЯ, НЕДОКІНЧЕНА ЕМІСІЯ ГРОШЕЙ УКРАЇНИ (1920)

Крім 24-ох емісій кредитових білетів і знаків ДС, Директорія плянувала дальші випуски і придбала від мистців проєкти, а два з них були вже започатковані у державній друкарні у Відні в 1920-ім році: 50 і 1000 гривень за рисунками Юрія Нарбута. Нажаль друк цих двох останніх державних білетів УНР був незакінчений, а саме видання осталo забутим. Навіть пробні друки стали унікатом.

Завдяки щиросердечній співпраці останнього директора УДБ К. Клепачівського, який сиґнував випуск цих двох білетів, маємо змогу зілюструвати їх, описати й закаталогувати - і цим збільшити пам'ятки нашої державности та збагатити рідне мистецтво двома забутими, зглядно невідомими прекрасними творами Юрія Нарбута. Їх краса не лише у пишнім виконанні з декоративним орнаментом і вигадливими формами, але й у величнім змісті композиції, заповненої символами і рідною духовістю. Перфектне опрацьовання нагромаджених деталів символіки свідчать про велич мистця Ю. Нарбута, якого місце в історії мистецтва давно утривалене.

Постараймося хоч побіжно описати рисунки й виявити їх зміст. Будемо раді з поширення нашої спроби; зокрема мистецтвознавці повинні заінтересуватися мистецтвом українських паперових грошей.

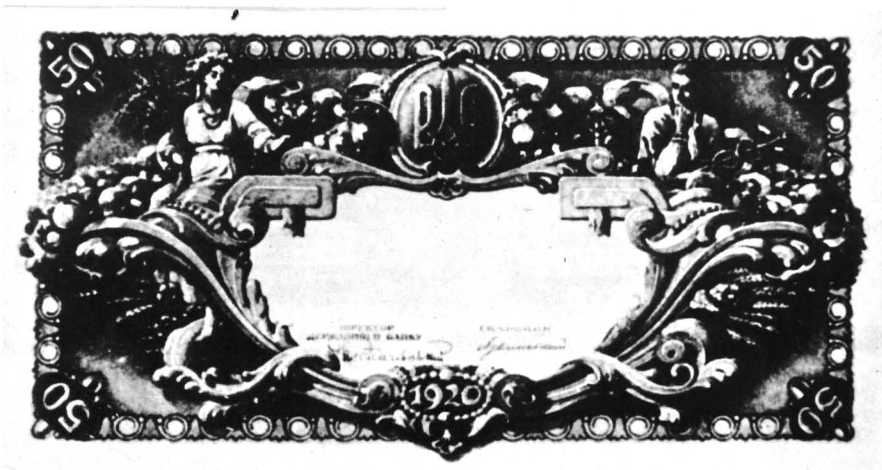

Фотографія з проєкту 50 гв. без заповнення написами в центрі рисунку. Натомість видні там вже підписи: директора УДБ К. Клепачівського і скарбника Язвинського.

Фотографія з рисунку Юрія Нарбута на кредитовий білет 50 гривень, приготованого до друку в 1920. році в Державній Друкарні у Відні, в Австрії. Аверс і реверс.

Державний Кредитовий Білет - 5 0 гривень

А в е р с: В центрі мистець розмістив всі написи: "Державний / Кредитовий білет / п'ятьдесят / гривень / Директор / Державного Банку / Клепачевський" (підпис)/. Вдолині в орнаменті вкомпоновано "1920". Ціле те поле з написами обведене масивною, вигадливою оздобою в стилі майстрів барокко, яка у бічних і долішнім боках навіть перекрочує зовнішну раму. Над написами, в овальній рамці, герб. Поза рамкою тризуба покладені на оба боки по одному рогові гойности або Амальтеї +1/. З лівого рога висипалися плоди садів - овочі, а посеред них стоїть їх власниця - українська молодиця у народнім одязі, з коралями, вінком із квітів на голові та сніпком пшениці при правій руці. Ліва рука граційно опущена, зі спокоєм, на плоди.

Зправа - задуманий молодець, у вишивці, із заслоняючою уста рукою, з поглядом очей перед себе (у майбутнє), і предмети його заінтересування, причім на першім пляні уложена кадуцея +2/. Обі постаті людського роду з'ясовані так, немов виростають із своїх власних "світиків".

Рисунок обведений зовнішньою красивою рамкою; у 4-х рогах вписана доосередково цифра "50".

Зправа білету залишений чистий марґінес шириною 15 мм, з певністю на серійні числа.

Кольор пробної банкноти синій з зеленим, розмір рисунка 52 х 104 мм, вз. хрестики. Рисунок Юрія Нарбута.

Р е в е р с: Коли дивитися на цілу банкноту, обведену тим самим орнаментом як і аверс, разом з лівим марґінесом (на якім посередині є тризуб у багатім щиті - немов різьблений образ висить на білій стіні), то композиційно вона поділена на дві рівні розміром частини.

На правій частині, посеред пишних оздоб бачимо мистецько оформлені написи: "Українська Народня Республіка"

+1/ ріг Амальтеї наповнений овочами та іншим товаром - це атрибут богині Фортуни (щастя, багатства). Коза Амальтея, яка годувала Зевеса, зломала ріг; відломаний ріг німфа наповнила овочами і дала Зевесові, за що той бог богів приобіцяв їй, що з рога одержить все чого забажає.

+2/ кадуцея - це лаврова або оливкова паличка, на якій переплетені два вужі. Мистець поставив тут кадуцею як відзнаку латинського Меркурія, бога торгівлі; - гаманець у підставі кадуцеї потверджує духа меркантилізму - дрібної торгівлі, матеріяльної користи. В загальному це символ торгівлі і згоди - миру, а вужі - мудрости.

/"50 / гривень" (верхом цифри)/"Кредитові білети Української Народньої Республіки/ходять нарівні з золотою монетою/1 гривня містить 8.712 долі щирого золота/".

В лівій частині домінує портрет гетьмана Петра Дорошенка +1/, у киреї, з булавою у лівій руці, у соболевій шапці з перами чаплі, символізуючими розважність. Над ним тризуб, а дещо нижче два "50"; все те у гармонізуючих масивних оздобах проминулої доби мистецтва, історії. Те враження дістаємо коли зрозуміємо, що портрет висить над опущеними сценічними котарами.

На портреті, внутрі рами прізвище "Дорошенко" здолини вгору, а на правій стороні згори вділ "Петро". З певністю твердимо, що цей напис на портреті не походить з руки Нарбута, а є пізнішим самовільним додатком невідомої особи. (При портреті гетьм. Хмельницького на проєкті 1000 г. немає пояснення.). В нашім посіданні є фотографія пробного друку, на якім на зовні портрету (на рамі) хтось невдалими буквами начепив чорний, помилковий напис - зліва "Павло" і зправа "Дорошенко" (оба з долини рами вгору). Це доказує, що автор невдалих написів "поправляв" Нарбута і був на такім поземі знання, що мусів вгадувати ім'я ! Того неуцтва не ілюструємо.

Попереду портрету - це сучасна ера, відкрита для всіх. На розкритій до читання книжці стоїть сова +2/ на тлі земної кулі. Поруч книжки, зліва зубчасте колесо, а в ньому циркуль (пристрій) - ознаки індустрії і технічних наук. Зправа кадуцея +3/. Нижче книги напис: "За фальшування/карається по закону".

На цій пробній банкноті, на реверсі, в лівім долішнім розі рисунка, продірковано в друкарні німецькою мовою " MUSTER "(= ВЗІР, пробний друк) - 5½ мм високий, а 24 мм довгий.

+1/ Петро Дорошенко, 1627 - 25.8.1698, гетьман України 1662 - 76, "Сонце Руїни", найсвітліша постать відтинка історії між Хмельницьким і Мазепою, невтомний борець за об'єднання всіх земель в одній козацькій державі. Його столицею був Чигирин.

+2/ сова - тут символ мудрости, науки. У клясичній Греції сова була емблемою Атени, богині мудрости. На медалі Антіоха виритована сова над схиленим левом, чим творець сказав, що мудрість перемагає силу.

+3/ в тому місці кадуцея поставлена як атрибут грецького Гермеса, який в мітології був богом усього того, що веде до добробуту (а не лише торгівлі). Міт про те постав із вірування, що Аполлон, виразник ідеалістичних змагань розуму подарував Гермесові золоту гілочку з двома галузками - і тоді цей став опікуном посередників у виміні матеріяльних річей та посередником у всякій для того комунікації. Так постала кадуцея була знаком недоторканости посланців богів.

Реверс 50 гв. оприлюднюється вперше в цій книзі.

Аверс проєкту банкноти 50 гв. був оприлюднений вперше у статті д-ра В. Трембіцького "Історичні та правні основи українського державного гербу" у "Правничім Віснику" книга 3, Ню Йорк 1971, на ст. 131. Однак там був зілюстрований сам рисунок, без марґінесу, - і без пояснень. Повний пробний друк банкноти появляється вперше також у цьому Додатку - завдяки ввічливості і щирій співпраці дир. К. Клепачівського, за яку висловлюємо йому признання.

Державний Кредитовий Білет - 1000 гривень

А в е р с: Ліву частину білету виповнюють вміщені у бароковій рамці, заквітчаній роменами родючої української землі: сонце з промінням у всі сторони, тризуб і під ним стилізовані великі і грубі ініціяли назви держави "УНР". По його боках, нижче "1000" два рази.

В правій частині, вгорі, між двома снопами пшениці у гербових щитах: козак із крісом, та зправа селянин за плугом. Нижче написи: "Державний Кредитовий Білет / Тисяча / гривень/ Директор Державного Банку / Скарбник / Конст. Клепачевський" (підпис) / "Михайло Язвинський" (підпис).

В усіх рогах "1000", писане в горішних доосередньо, а відосередньо в долішних. Зовнішна рамка виповнена цифрою "1000" - горішня 7, долішня 12, ліва 6, а права 8 разів. Під горішньою рамкою розписаний 4 рази менший тризуб.

На банкноті переважала барва яснобронзова, причім ініціяли УНР були бронзові, а долішня частина блакитна. Величина рисунку 75 x 140 мм. Мистець: Юрій Нарбут.

Р е в е р с: Під горішньою рамкою "Українська Народня Республіка", нижче велике "1000" і під ним меншими буквами "гривень". Нижче, в овальній рамі портрет гетьмана Богдана Хмельницького (1595 - 1657) з булавою у правій руці, в шапці з соболевих шкур і з двома перами чаплі, а під ним рік "1920". Рама оплетена багатими, вгорі розширеними оздобами, лишивши місце на два тризуби із стилізованими буквами "УНР", влученими в тризуб у долішній його частині. У крайніх долішніх частинах банкноти вміщені в декоративних обведеннях великі цифри "1000", а верхом цифр наддруковано написи: на лівім у двох рядках "За фальшування кредитових / білетів карається по закону", а на правім, у трьох рядках "Кредитові білети Української Народньої Республіки / ходять нарівні з золотою монетою / 1 гривня містить 8.712 долі щирого золота".

Рамка подібна як на аверсі, але цифра "1000" в рогах розложена в інший спосіб.

1000 гв. Фотографія аверсу з проєкту Ю. Нарбута, приготованого до друку у Відні в році смерти мистця, в 1920.

1000 гривень - реверс. Фотографія з рисунку Ю. Нарбута. На обох фот. нажаль доземі краї банкноти не охоплені.

Партизани Нестора Махна в місті Гуляй поле, Запорізької області, наддруковували на обох сторонах ріжних грошових знаків "гасло" свого анархістичного руху "Гоп кума не журись в Махна гроши завелись". На ст. 216 ілюструємо реверс із знака "Юг Россіи" на 1000 рублів із наддруком Махна.

ПРО ВИМІННІ КУРСИ УКРАЇНСЬКОЇ ВАЛЮТИ

Для орієнтації про вимінні курси заінтересованих з Україною валют подаємо жменьку фактичних інформацій.

В хвилі розпочаття першої світової війни в 1914. р. царський рубель рівнявся 2.5395 коронам Австро-Угорщини, 2.1601 маркам Німеччини, 2.6668 франкам Франції, 25.376 пенні Британії і 0.5146 доляра З'єднаних Держав Америки.

Берестейський мир із 9. лютого 1918-го року устійнив вимінну ставку карбованця між Україною і Центральними Державами в золотих валютах ту саму, що й для передвоєнного рубля Росії, тобто 2.16 марки і 2.54 корони за одного карбованця.

"Для розрахунків з Німеччиною й Австро-Угорщиною Уряд Центральної Ради склав з ними умови про обмін валютами, в той спосіб, що в Київському банку записано на рахунок Німецького Державного Банку 2 мільярди гривень, а Німецький Держ. Банк записав, як еквівалент, на рахунок міністерства фінансів України суму 920 мільйонів марок. Це був перший продаж української валюти за кордон за курсом: 1 гривня за 0.46 марки. Таку саму умову було складено з Австро-Угорщиною, з тим, що в Київському Державному Банку було записано один мільярд гривень на рахунок Австро-Угорського банку, а в тому банкові записано на рахунок міністерства фінансів УНР один мільярд австрійських корон (одна гривня за одну австрійську корону)" +1/.

З уневажненням рівного паритету з рублем, наш карбованець менше і повільніше піддавався інфляції, ніж царський чи Тимчасового Уряду в Петрограді рублі та був більш бажаним засобом розрахунків. Знецінення української валюти зростало із втратою території УНР. В січні 1919 золотий рубель мав приватний курс 15 кб., в липні вже 60, а в критичний листопад вже 120 кб.

Офіційний курс, на практиці, у революційній добі не був стисло додержуваний на всій території. Для прикладу подаємо свідчення проф. д-ра Мирона Кордуби +2/. Як запри сяжений делегат Буковинської Делегації Національної Ради

+1/ Мартос - Українська валюта, ст. 7 - 8.

+2/ "В посольстві до Гетьмана. Уривки зі щоденника д-ра Мирона Кордуби в "Літописі Червоної Калини" у Львові, за листопад 1930, ст. 7 - 8.
Підчеркуємо, що це уривки зі щоденника, а не пізніші спомини. - Історик Мирон Кордуба (1876 - 1948) був потім професором університету у Варшаві.

в Чернівцях, 20. листопада 1918 у Львові, перед виїздом до Києва, зміняв австрійські корони на українські карбованці по курсі 2 кр. за кб. - і того ж вечора, на стації в Коростені платив банкнотою 100 кб. та дістав здачу коронами по курсі 2.50 кр. за кб.

У Відні, за споминами полк. Володимира Кедровського, одного з провідних діячів в УНР, 20. березня 1919 за 100 рублів платили 150 австр. кр., а за 100 карбованців 160 - 170 австр. корон.

В осени 1919. р. за нашого карбованця в УНР вже рахували по 4 рублі, а в Одесі один доляр коштував російськими грішми 45-50 рублів, а українською валютою всього 10 -12 карбованців.

Інфляція є невідступним співучасником кожної війни і спричинює часті зміни вимінного курсу валюти, офіційного, а ще частіше приватного. Уряди держав для покривання воєнних витрат збільшують випуски паперових грошей і їх знецінюють, а ціни на все постійно зростають. По першій світовій війні найвищий інфляційний курс занотовано в 1923. р. в Німеччині, коли за 1. дол. платили 4.2 більйона марок. Тоді теж появилася там банкнота з найвищим номіналом 100 більйонів (100+12 зер) марок, а монета 1 біл. марок.

ПРО ПАРИТЕТ КАРБОВАНЦЯ, ЗАХОДИ СТАБІЛІЗАЦІЇ І УСАМОСТІЙНЕННЯ ВАЛЮТИ

Проф. Б. Мартос помістив у "Вільній Україні" ч. 62 з 1969. р. (Ню Йорк) і в окремій відбитці, спомин п. н. "Українська державність і кооперація. Спогади про 1917 - 1918 роки", звідки даємо оцей уривок:

"Слід указати ще на виступ кооперативних організацій у справі усамостійнення української валюти. Коли Центральна Рада видала перші гроші (купюра в 100 кб.), то були справедливі побоювання, що населення не прийме тих грошей, уже хоч би з огляду на їх технічну недосконалість тоді чимало прислужилися кооперативи, які зразу ж і необмежено почали приймати нові гроші.

При випуску цих грошових знаків установлено примусовий курс: 1 кб. = 1 рос. рб. Згодом, коли українські гроші вже завоювали собі міцне становище, цей примусовий зв'язок дуже шкодив, бо через інфляційну політику совєтського уряду, покупна вартість російських грошей невпинно падала, а з нею разом автоматично падав також курс українського карбованця і гривні. Треба було усамостійнити українську валюту, скасувавши примусовий паритет її з рублем. Але гетьманський уряд не наважувався цього перевести.

На з'їзді кооперативних інструкторів улітку 1918.р. виступив із добре арґументованою доповіддю Л. Бобир - Буханівський і з'їзд прийняв його пропозицію подати урядові меморандум про потребу негайного усамостійнення української валюти та про позбавлення совєтської валюти функції законного платничого засобу в Українській Державі. Управа Центрального Українського Кооперативного Комітету подала цей меморандум; правда, він залишився без наслідків, але з приходом Директорії усамостійнення української валюти було негайно переведене."

До цього ствердження проф. Мартоса можемо додати, що Уряд Гетьмана 2.12. 1918 таки схвалив подані відповідальними неурядовими фахівцями пляни й уповажнив міністерство фінансів перештемпльовувати неукраїнські ґрошові знаки. Однак ухвали не виконано через повстання і воєнні дії. Усамостійнення нашої валюти здійснила Директорія УНР законом із 17. січня 1919 за старанням мін. фінансів Б. Мартоса, одного з авторів меморандуму.

Плян і широкі негайні заходи мін.Мартоса[+1/] в напрямі стабілізації власної валюти, а з нею й усього господарства в той революційний час не тільки мілітарної боротьби народів, але -що важніше- в роки епохальних соціяльних перемін

+1/ Для обєктивности цитуємо тут Ісаака Мазепу, наступника Мартоса на становищі прем'єра,з його споминів "Україна в огні і бурі революції", частина друга, Вид. "Прометей" в Німеччині, 1951, - а це місця із сторін 52-3, після опису причин димісії Мартоса 28. 8. 1919:

"Треба зазначити, що Мартос, як прем'єр і як міністер фінансів залишив невигідну для себе опінію в українському громадянстві. Здається ні про одного українського міністра не написано так багато критичних заміток, як про Мартоса. Деякі мемуаристи, як напр. Євген Коновалець ("Воля" у Відні в 1921, т. III., ч. 3-5), в своїй критиці діяльности Мартоса доходять до того, що готові вважати його ледве не за головного виновника наших невдач в 1919 році.

З такою оцінкою діяльности Мартоса я не можу погодитися. Мартос, як видно вже з деяких наведених фактів, не був політиком. Він мав більше нахилу до діяльности фінансово-господарської.

Без сумніву Мартос працював щиро для добра українського народу і робив все те, що було в його силах. Не треба забувати, що фактично в 1919. р. ми не мали міністерства фінансів у нормальному значенні цього слова, бо за революційного хаосу та руїни ні про яке збирання податків не могло бути мови. Майже єдиним джерелом державних "прибутків" було друкування грошей. Але державна друкарня через свою технічну недосконалість виготовляла грошових знаків замало. В цих умовах міністер фінансів, фактично директор "експедиції для заготівлі державних паперів" не мав можливости задовольнити всі ті потреби, що їх висувало життя. Всякий інший мін. фінансів в тих умовах напевно також не дав би ради."

із народженням щораз нових большевицьких гасел безправства був спасенним і на часі, та залишиться світлим доказом державницьких спосібностей членів Уряду. Коли б не аґресія ворогів усякого кольору, молода українська республіка, без запасів золота, але багата в природні добра, скоро і по розвалі імперій мабуть перша з новопосталих держав мала б стабілізовану власну валюту й економіку. Повну життєздатність функціональної теорії довів на практиці 5 років пізніше мін. Г. Шахт у всеціло зруйнованій економіці Німецької Республіки.

Плян міністра Мартоса включав збільшування запасів золота для криття емісій паперових знаків і придбання металів на карбування монети. Обміняна в населення чужа валюта стала потім Урядові у великій пригоді, який нею зміг фінансувати українські закордонні посольства та місії.

Михайло Слобода

ВАЛЮТОВА ДІЙСНІСТЬ в УКРАЇНІ ВІД 1919. р. до 1923. р. +1/

1. Большевицькі передруки

Після остаточного зайняття Києва й України большевиками курсували зразу в Україні всі українські державні видання банкнот +2/. Український радянський уряд нової емісії банкнот не переводив, а друкував без розбору всі державні кредитові білети й знаки, як попадалося, за фотографічними копіями. Тільки останній знак на 10 кб., виданий Директорією, друкували большевики дальше з оригінальної кліші, захопленої під час відвороту Петлюрівських військ. Та банкнота відріжняється від оригінальних друків Директорії тоншим, білим папером і червоним тоном фарби.

2. Нездійснена емісія УСРР

Плянованої українським радянським урядом власної емісії знаків для України не переведено. Як видимий знак такого пляну залишився у прободруках ріжної барви один тільки знак на 50 кб. +3/ розміру 61 x 98 мм в українській і московській мовах: "Грошевий знак Української соц. радян. республіки 1919", "Денежний знак Украинской соц. советск. республики".

Після уведення загальнорадянських грошових знаків, українські державні банкноти тратили щораз більше на вартості і курсували тільки на окраїнах, подальше від політичних центрів, у яких народ не здавав собі ще справи з політичного стану України. Згодом, а особливо після повного обезвартнення старого й нового рубля, українські державні банкноти помалу зовсім щезли з обігу.

+1/ передруковуємо закінчення статті Михайла Слободи, поміщеної у віденському "Українському Філятелісті" ч.9-10 з 1937 на ст. 2-3 п. з. "Українські державні грошові ноти", - вставляючи наш заголовок, підрозділи і прим.

+2/ старшина партизантських відділів, потім в'язень і каторжник Соловок, Юрій Горліс Горський, у своєму творі "Холодний Яр"(3-тє вид. - "Говерля" в Ню Йорку,1961) в першій частині на ст. 58 писав, що в зимі 1919/20 в околицях Холодного Яру на ярмарку у Медведівці "Радянських грошей ніхто не брав, а українські гривні цінилися високо. За 500 гв. я купив майже сотню набоїв... а за 1200 гв. купив ще й великого німецького Мавзера й сімдесять набоїв."

+3/ див. Каталог Кардакова, ст. 62

3. Ріжнородні міські бони

Введення радянського червінця в 1922. р. не спромогло усунути недостачі розмінних монет і ця обставина сама собою викликала багато т. зв. городських (місцевих) емісій грошей на власний рахунок. Ці розмінні знаки з їх ріжним названням - розмінні знаки, розмінні білети, бони, чеки і т. п. видавано по більше містах Наддніпрянщини, але всі вони мали не державний, але міський чи волосний характер. З урядових установ тільки один "ВУЦИК" (Всеукраїнський Іс полнітєльній Камітєт) видав у 1923. р. свої власні бони уже в новій всерадянській монетній системі. Видання це є розміру 55 х 87 мм на сірому папері з водяним знаком і вийшло у 10 номіналах: по 5, 10, 25 і 50 копійок та 1, 2, 3, 5, 10, 25 і 50 рублів.

Крім цих напівурядових городських розмінних знаків курсували по Україні, головно серед військових частин, цілими масами ще й ріжні "повстанчі" грошові знаки, що їх видавали поодинокі повстанчі отамани на власну руку, друкуючи їх якнебудь наборзі в оригіналах, або перештемпльовуючи якінебудь інші знаки, добувані в часі повстання, своїм власним штемплем.

Слідом за Придніпрянщиною, появилися в часі польсько-української війни на Західній Україні такі розмінні розмінні знаки в деяких містах, як Золочів, Броди, Тернопіль, Збараж, Сокаль та інших, у ріжних номіналах від 1 до 50 гривень +1/.

Систематичне збирання тих бонів поширилося свого часу особливо на Наддніпрянщині і взагалі в СРСР. Це вартісні збірки. Ці малі ріжнородні клаптики паперу це живі і завжди вартісні свідки великого переломового часу. Московська радянська філателістична асоціяція (СФА) видала свого часу більший каталог бонів, у якому й територія України досить старанно освітлена +2/. Цей каталог став джерелом для збирання і студій над тими грошовими знаками тяжкого воєнного часу. Для студій, що до них хтось з Українців повинен забратися.

4. Епілог державности. Оцінка

Тими численними бонами, а властиво згаданою банкнотою на 10 кб., друкованою українським радянським правлін-

---

+1/ Нажаль досі не маємо ще українською мовою каталогу місцевих грошових знаків. Такий каталог був би продовженням оцієї монографії - і разом із нею охоплював би цілість, як повний підручник грошової політики самостійної України в роках 1917 - 21.

+2/ "Бумажние денежние знаки, випущение на территории бившей российской Имперії за время с 1769 по 1924 г." Изд. "Сов. Фил. Ассоциация", Москва 1927.

ням, покінчилася українська державна самостійна емісія грошових знаків. Згідно з загальними, не вичерпними обчисленнями видано за час української державности всіх знаків на суму приблизно 10 мільярдів гривень. Порівнюючи цю суму з мільярдами, що їх зродили пізніше радянська, польська, мадярська, австрійська та німецька інфляції, тих десять мільярдів гривень (= 5 мрд рублів) на таку багату область, як Україна з її 40 мільйонами населення, зовсім небагато - і всім бувшим урядам України треба признати, що вони господарили не наосліп, а щиро піклувалися втримати українську валюту здоровою. Рештки українських державних грошових нот і знаків +1/, які збереглися по музеях, архівах і приватних збірках, будуть і надалі та на вічні віки живими документами нашої проминулої, але довго ще не пропащої державности.

+

ГРОШІ МАХНА.

Нестор Махно (1884 - 1934), провідник самобутнього селянського анархістичного руху 1917 - 21 рр., відомого як "Махнівщина" в місті Гуляй - Поле на Катеринославщині, для своєї повстанської "Гуляйпільської республіки" "продукував" гроші, штемплюючи в 1919. р. на ріжних паперових грошах "збройних сил півдня Росії" генерала Денікіна на обох сторонах великими літерами "Гоп кума не журись / в Махна гроши завелись" у двох рядках. На інших збільшував номінал купюр, напр. на знаку з Ростова за 1 рб. печатав нову вартість 10 рб., а на знаку за 5 рб. - 50 рублів. Див. ілюстрації на ст. 208 і 216.

+

+1/ сотник УГА Осип Станімір (нар.21.4.1890 у Ладичині, пов. Тернопіль, пом. 13.2.1971 в Торонті; кооператор) у виданих у Торонті в 1966. р. споминах "Моя участь у визвольних змаганнях 1917 - 20" на ст. 156 описав перехід групи армії під командою ген. Кравса на територію Чехословаччини - і при інтернованні в селі Богдан коло Рахова 1.9.1920 віддано чехам під командою підполк. Страніка, військову касу - "около 7 мільйонів гривень".
Знова на ст. 94 подає, що при здобутті 19.8.1919 Бердичева знайшли вагон грошей (не української влади!). Характеристичне для революційних років тої кривавої доби, коли гроші "валялися" по дорогах вагонами...

ОА-100
1919
ОА-100
БИЛЕТЪ ГОСУДАРСТВЕННАГО КАЗНАЧЕЙСТВА
ГЛАВНАГО КОМАНДОВАНІЯ ВООРУЖЕННЫМИ СИЛАМИ НА ЮГѢ РОССІИ
ТЫСЯЧА РУБЛЕЙ
ОТКУДА НЕ ЖДУТ
НАЧАЛЬНИКЪ УПРАВЛЕНІЯ ФИНАНСОВЪ
НАЧАЛЬНИКЪ КРЕДИТНОЙ ЧАСТИ
ВЗЯЛИ ГРОШИ ЗАВЕЛИ
1000 РУБЛЕЙ

РЕФЛЕКСІЯ НА ТЕМУ 3.6% ОБЛІҐАЦІЇ з 1918. р.

На тему тих державних обліґацій досі властиво нічого не надруковано, і не вживано для них правильної назви обліґацій. Треба в майбутньому більш дослідити цю ділянку фінансової політики урядів самостійної України, потрактувати її на належній висоті і виділити в окремий розділ при обговорюванні емісій грошових знаків.

Надрукована на зворотній стороні кожного обліґаційного білету "Постанова" (див. ст. 83 і 85 цієї монографії) про ці білети Державної Скарбниці говорить, що їх випускається на реченець чотирьох років по 20 серій на суму 5 0 мільйонів гривень у кожній, тобто на 1 мільярд гв, зглядно, як сказано у Постанові, 500 мільйонів карбованців, з 3.6% річного доходу для їх власників. Вже в тім стрічаємо першу розбіжність, бо білети видавані у гривнях, а обчислення подано у карбованцях.

Попри приписи фінансової натури не знаходимо там однак уточнень технічної сторони випуску. Ті обліґації не були видані в одній висоті - номінали, як це звичайно водиться, тільки в чотирьох білетах з номіналами по 50, 100, 200 і 1000 гв. Уже з кількости і висоти номіналів (аж три низькі і близькі до себе, а всього 1 високий) можна робити висновок, що законодавці мали на увазі не тільки фінансування державного бюджету, але й 1/ масовість поширення, і 2/ вживання їх у платничому обороті. Наповнюючи ринок українськими знаками, зменшувано потребу чужих знаків, при чім емітовано більшу кількість дрібніших грошей, бо їх брак був усіми відчуваний.

Нас цікавить основне питання: скільки купюр поодиноких номіналів випущено і на яку суму? За яким ключем їх друковано? На це не знаходимо відповідей; тим ніхто досі не займався - і щойно оця розвідка може спричинить потрібні енунціяції тодішніх відповідальних діячів.

В нашім роздумуванні держимося числення у правильній валюті гривень (а не кб.), у якій ліміт позики становив 1 мільярд гв. Найпростішим способом видання кредитових білетів був би такий:

1000000	штук	Серія	I.	по	50	гв. -	50	міл. гривень
500000	"	"	II.	"	100	" -	50	" "
250000	"	"	III.	"	200	" -	50	" "
50000	"	"	IУ.	"	1000	" -	50	" "

і дальше повторення - 5 разів - з вищою нумерацією серій від У. до ХХ. Але так не сталося, бо всі 4 номінали обліґацій мають числа серій від I - ХХ кожна, так, що дійсно маємо всіх серій 80 - і нумерацію на них шестицифернім числом. В тім отже стані треба трактувати обліґації

не у 20-ти, а у 80-ти серіях. Як той мільярд гривень розділено між тих 80 серій? Які були у номіналах найвищі порядкові числа? Видавці могли б застосувати паритет; тоді кожна з 80 серій мусіла б мати по 12.5 міл. гв. - отже на 50 міл., вимаганих "Постановою" для кожної з 20-ти серій, треба б рахувати всі 4 номінали, позначені одною і тою самою римською цифрою, - отже напр. першу серію творили б обліґації за 50, 100, 200 і 1000 гв., позначені цифрою I.

При такім паритеті на суму 50 міл. гв. треба було надрукувати у кожній серії обліґації 250 000 купюр по 50 гв., 125 000 по 100 гв., 62 500 по 200 гв. і 12 500 по 1000 гв. Однак наявність вищих порядкових чисел на обліґаціях за 200 і 1000 гв. (на нижчих ми того не ствердили) виключає цю методу паритетности.

Годі прийти з гіпотезою роз'яснення поставленої проблеми, яку комплікує ще факт подвоєння пізніше ліміту облігацій через збільшення його о 1 мільярд гв. , а випущення навіть більше ніж авторизовано, бо аж 2 009 300 000 гв.+1/ Разом отже мало бути 40 серій - але ми не знаходимо серій вище цифри XX. Отже чи продовжувано вгору нумерацію кожного номіналу, чи може повторено взагалі друк першого видання? В тім випадку належало б говорити як про другий наклад! Якщо б був другий наклад, звичайно друкований у відступі часу, то з певністю траплялися б відхилення у кольорах, а того ніхто не зауважив. Також нерівна сума емісії вказує на якийсь специфічний ключ розділу номіналів.

При тім надмінюємо, що в домаганнях заплати з Державної Друкарні в Берліні з 1921. р. немає слідів про друк тих обліґацій ні про їх запас. З того видно, що кошти друку були заплачені, а обліґації відставлені в Україну, а там віддані в обіг.

Взагалі справа обліґацій України літературою нашого предмету досі поминена, як теж і залишене без уваги нотування про 5% збов'язання в рублях з 1918. року. Слово за свідками, документами, дослідниками!

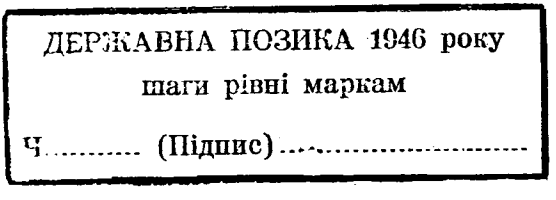

Таку печатку відтискали на реверсі посвідок "ДП 1946". Іл. аверсу на ст. 221.

+1/ див.: Д. Дорошенко "Українська Держава..." на іншім місці цього Додатку.

ПРО ДРУГІ, 5% ОБЛІҐАЦІЇ В 1918. р. В РУБЛЯХ

Хочемо звернути увагу збирачів на маловідому історію з іншими облігаціями України. Напевно з браку з браку відомостей досі їх зовсім промовчувано. Оці скупі відомості подаємо за інспірацією Михайла Слободи (УФ ч.7-8 із 1937, ст. 2) і спираючися на каталозі Кардакова, сторони 17 і 61.

Державна Скарбниця в Петрограді (царської Росії, а потім Російської Соціялістичної Федеративної Совєтської Республіки) випустила в 1916 і 1917 роках 8 короткоречен цевих (бо всього на один рік , а 5 серій із поодиноких номіналів лише на 9 місяців) облігацій на 5%, які в російській мові звалися: "5% краткосрочние Обязательство Государственнаго Казначейства". Вони були в номіналах: 1000, 5000, 10000, 25000, 50000, 100000, 500000 і 1 міл. рублів - разом 8 штук. Реченці їх виплатности були позна чені на місяці від жовтня 1917 до вересня 1918. року.

Ці облігації є великого формату, друковані на папе рі з водяними знаками у виді гербу Росії і з написами в російській мові. Облігація на 10 000 рб. надрукована на легко забарвленім папері розміром 120 x 314 мм. Орнамент рожево-червоний, написи чорною фарбою, має порядкове число, і вертикальні, дволінійкові написи французькою, а в іншім місці англійською мовами. Реверс незадрукований.

Написи на облігаціях у перекладі на українську мову звучать:

Реченець 1.лютого 1918. 5% короткореченцеве зобов'я зання Державної Скарбниці. Пред'явникові цього виплатить ся 1. лютого 1918. року десять тисяч рублів у Державнім Банку і його Краєвих Відділах та Відділах. Директор Відділу Державної Скарбниці ... Начальник книговедення ... Книговод ... Ч... Петроград, 1. лютого 1917. р.
Виплата процентів проводиться перед часом виплати без одержання 5% доходу від грошових капіталів.
Це збов'язання може бути Державним Банком виставлене на власника через напис на обороті. Дальша зміна власника пе реводиться лише за вписанням зміни у книгах Державного Банку.

Французькою і англійською мовами написано: "Білет Скарбниці десять тисяч рублів. Платний 1/14 лютого 1918".

На зілюстрованій облігації, при реєстрації прибито штемпель 59 x 81 мм "Заявлено Катеринославському Відділу Державного Банку України 11. листопада 1918 ч. 4906" і видно підписи. Другим штемплем у формі еліпси "Кієвская Губ. Контора" позначено місце її набуття.

Відомо, що уряд Гетьмана в місяцях від жовтня по грудень 1918 переводив реєстрацію облігацій із першими п'ятьома (нижчими) номіналами від тисячі до 5 000 рублів

220

5% облігація Росії з 1. лютого 1917 на 10 000 рублів, ч. 3679, виплатна за рік. Вона була набута у Відділі рос. Государств. Банку в Києві і потім зареєстрована у Відділі УДБ в Катеринославі в дні 3. XI. 1918 під числом 4906.

Розмір оригіналу: 120 x 314 мм.

у Державнім Банку в Києві та у філіях: у Бахмуті, Бердянську, Вінниці, Єлисаветі, Житомирі, Катеринославі, Маріюполі, Мелітополі, Одесі, Олександрові, Ромні, Сумах, Харкові, Херсоні та Чернігові. В цих банках прибивали на предложених примірниках облігацій штемпель із текстом: "Заявлено в . . . Відділі (конторі) Державного Банку України. Року 1918, місяця... дня ... Нр ... Контролір (або Директор ..., Касір ...", виповнювали вільні місця штемпля, відтискали круглу печатку свого банку та підписували два службовики.

З такої процедури ясно, що уряд України признавав викуплені своїми громадянами чужі облігації за державні зобов'язання, однак їх не виплачував по упливі реченця, лише заручався гонорувати їх у майбутності, не визначаючи нового реченця. Тому уряд проголосив їх реєстрацію (чим продовжив їх важність), щоб узнати висоту державного зобов'язання до громадян-вірителів.

Поскільки нічого не відомо про реєстрацію в Україні останніх трьох найвищих номіналів облігацій, то це наводить думку, що таких на нашій землі не було, зглядно уряд не бажав їх признати. А в тім реченець платности облігацій на 500 000 і 1 мільйон припадав на червень 1918.

+

З метою перешкодити ввозові в Україну російських рублів і запобігати зростові інфляції паперових грошей, під тиском українських економістів Гетьманський уряд 2. грудня 1918 проголосив також штемпльовання російських кредитових білетів, які були на руках населення. Однак через повстання цієї постанови не виконано.

Оці побільшені рисунки першої серії поштових марок і "дзвінкої монети" України з 1918 (5 купюр) були посвідками вплат на "Державну Позику 1946". Реверс зілюстрований на ст. 218.

Посвідка вплати 25.- кан. дол. на "Позичку Національної Оборони" в 1922-му році в Канаді. Зменшена о 10%.

222

ПОЗИЧКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ОБОРОНИ

ДЛЯ ЗДОБУТТЯ І ЗАКРІПЛЕННЯ ГАЛИЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ

ДВАЙЦЯТЬ ПЯТЬ ДОЛЯРІВ

СЕРІЯ 0021

ЧИСЛО

Зложив: .....

Місцевість: .....

ОКАЗАТЕЛЬ СЕЇ ПОСВІДКИ ОДЕРЖИТЬ ДОВЖНИЙ ЗАПИС ДЕСЯТЬЛІТНОЇ, УМОРИМОЇ, 6%-ової ПОЗИЧКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОБОРОНИ ЗГІДНО З РОЗПОРЯДКОМ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ З ДНЯ 16-го СЕРПНЯ 1922. РОКУ, Ч. 368/ПРЕЗ. Д. І. 21/1922, ВІДЕНЬ.

ОПРОЦЕНТУВАННЄ І СПЛАТА СЕЇ ПОЗИЧКИ ЧАСТКАМИ, ПО СЕРІЯМ, ВІДБУВАЄТЬСЯ ПІСЛЯ ПОСТАНОВ, ОПОВІЩЕНИХ В НАЧЕРКУ З ДНЯ 17. СЕРПНЯ 1922. Р.

ВІДЕНЬ, 17. СЕРПНЯ 1922 РОКУ.

ЗА ФІНАНСОВУ КОМІСІЮ:

Уряд Представництва Західно-Української (Галицької) Народної Республики в Канаді.

ЗА ПРОВІРНУ КОМІСІЮ:

Вінніпег, Ман., дня .....

.....

ДВІ ОБЛІҐАЦІЇ З.У.Н.Р.

Збагачуючи зміст праці проф. Гнатишака (він замикає її роком 1920) дальшими матеріялами в цьому Додатку, треба віднотувати ще обліґації (Довжні записи) Західньо-Української(Галицької) Народньої Республіки з назвою "Позичка Національної Оборони" для ЗДА і пізніше окремо для Канади, та зарахувати їх до державних обліґацій України та включити у збірки пам'яток державности.

Уряд ЗУНР, хоч перебував уже у Відні, а Край мілітарно зайняли Поляки, проте правно доля Галичини не була вирішена аж до 15. березня 1923 і наш Уряд до того часу леґально репрезентував населення і продовжував боротьбу за незалежність дипломатичними заходами перед Радою Амбасадорів у Парижі. Впливи з позики йшли на вдержання Уряду і дипломатичних Представництв у столицях інших держав, та на ведення ними акцій. Тож ця "Позичка Національної Оборони", це дійсні обліґації.

1. Позика у ЗДА.

Завдяки дослідникові проф. д-рові В. Трембіцькому[+1/] маємо вичерпні відомості про "Позичку Національної Оборони" ЗУНР у ЗДА, і зацікавлених відсилаємо до його статті, а тут подаємо лише основні інформації.

Цю позику розписав Уряд ЗУНР у Відні 23. червня 1921 у висоті сто тисяч амер. долярів за підписами Президента "Галицької Української Національної Ради" п-ра Євгена Петрушевича, сімох членів Уряду і по одному від Фінансової і Контрольної Комісій. Обліґації, звані ними "Довжні записи" були видавані на 10 літ із 6% відсотками у висоті по 5, 10, 25, 50 і 100 дол. Виплатність довжних записів мала наступити почавши від шостого місяця після обняття влади в Галицькій Республіці, у піврічних відступах, але не пізніше 30-тьох років. Висота позики була обмежена до ста тисяч долярів.

Розпродажю цих довжних записів - "галицьких бондів" займався Фінансово-торговельний відділ Дипломатичного Представництва ЗУНР в Америці з допомогою українських організацій і преси. Американські Українці розкупили всі бонди в короткому часі між 15. 7. 1921 і 25. 5. 1922 і то на суму 110 741.оо дол. Відділ очолювали д-р Роберт Березовський і д-р Лука Мишуга, а Дипломатичне Представництво д-р Лонгин Цегельський, - від осени 1921 до травня 1923

+1/ Д-р Володимир Трембіцький: "Американські українці в допомозі Українській Державі і її народові 1914-1923 рр." - Альманах Українського Народнього Союзу на рік 1971, ст. 49-62. Джерсі Сити, Н. Джерзі.

д-р Л. Мишуга, а потім д-р Осип Назарук, Бланки облігацій були обведені широкою рамкою помаранчового кольору, а тільки на 10 дол. синьою. На їх звороті надруковано управ нення (привілеї) для їх власників.

Пізніше Дипломатичне Представництво приймало вплати вже не як державне зобов'язання, а як пожертву на "Фонд Негайної Допомоги Рідному Краєві", на який зібрано до травня 1923 ще 28 000.-- дол. На тих посвідках "негайної допомоги" герб ЗУНР замінено тризубом УНР.(Іл.на ст.226).

2. Позика в Канаді.

Ця позика була розписана Урядом у Відні рік пізніше, а саме 17. серпня 1922, а розпродаж бондів провадило Представництво ЗУНР в Канаді, яке очолював д-р Осип Назарук із своїм заступником проф. Іваном Боберським. Це була 6% позика Галицькій Республіці на 10 літ. Було таких 5 номіналів у тій самій висоті, що і для ЗДА, але кожний був друкований іншим кольором і на іншокольоровім папері з водяними знаками. В засаді обліґації були тотожного оформлення як і з минулого 1921-го року для ЗДА - але мали теж і додаткові ріжниці.

Друки для Канади мали з правого боку марґінес із числом серії та з незаповненим порядковим числом. Стилізація тексту була в дечім відмінна, але підписи Мирона Гаврисевича і Ол. Сероїчковського за Комісії Уряду були ті самі. Пропущено Фін. - торг. відділ і в гербі ЗУНР вміщено лева не на щиті. Реверс залишився незадрукований. На жаль висліди розпродажу і дальші деталі нам невідомі. За вказання літератури будемо вдячні. (Іл. на ст. 222).

+

Закупом цих обліґацій ЗУНР українська еміґрація у ЗДА і в Канаді виявила патріотизм і доложила свій вклад у боротьбі за державність України. Жертвенність української давньої еміґрації для допомоги українським організаціям у Батьківщині була завжди дуже висока, і була визначною допомогою у вдержанні рідних шкіл на Рідних Землях, опіки над воєнними інвалідами, підтримки підпільній організації та всім іншим ділянкам народнього життя крайового і місцевого засягу.

+ + + + + + + + + +

Найкраща валюта - серце!
(але воно - як і валюта - тепер у процесі повної девалюації)
("Лис Микита" ч. 1, 1973)

+ + + + + + + + + +

"ДЕРЖАВНА ПОЗИКА 1946 РОКУ"
(У Н Р)

Після закінчення другої світової війни Екзильний Уряд УНР осів на терені окупованої американською армією Західньої Німеччини в її південній зоні та для здобуття фондів на оживлення діяльности проголосив "Державну Позику 1946 року". Для квітування вплат видрукувано тоді на білім крейдянім папері 5 купюр перших поштових марок (розмінної монети) України з 1918. р. за 10, 20, 30, 40 і 50 шагів, побільшуючи їх до вимірів 79 x 64 мм і на звороті їх відтискаючи штемпель фіолетною тушшю з таким написом: "Державна Позика 1946 року / шаги рівні маркам / ч. ... / (підпис) . . ." (див. іл.).

Ці квітанції на Позику були друковані в наближенні до кольорів оригінальних купюр, але з такими відмінами:

купюра 10 шагів: надруковано в кольорі ультрамарини, якою в 1918. р. друковано 30 ш. Оригінал 10 ш. був золото - жовтого кольору.
" 20 " жовта. Оригінал був темно - брунатний.
" 30 " помаранчова. В оригінальній серії такого кольору не було.
" 40 " темнозелена, як оригінал.
" 50 " червона, як оригінал.

Про висоти накладів і суми зреалізовання тієї позики не знаходимо друкованих відомостей.

Див. іл. на ст. 218 і 221.

"ПОЗИЧКА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ" (1951)

Постановою Української Національної Ради з 2. вересня 1949 розписано 2% внутрішню національну позичку п. н. "Позичка Визволення України" і видано нумеровані обліґації "Українського Національного Державного Фонду", розміром 130 x 212 мм у 6 серіях: Серія А - по 100 ам. дол., Б - 50 В - 20, Г - 10, Д - 5 і Е - 1 дол.

На аверсі обліґацій є номінал, короткий текст і підписи: Керівник Ресорту Фінансів д-р Любомир Макарушка, Головний Комісар Позички С. Довгаль і Державний Контрольєр І. Кабачків. На марґінесі тризуб і назва позики.

На реверсі, також мистецько оформленім, надруковано "Витяг з постанови УНРади ч. 17 з дня 2. вересня 1949 про внутрішню національну позичку", серію і її число.

На вплати в 1951. р. УНРада видавала "Грамоту" (210 x 144 мм) в подібнім до обліґацій оформленні, з округлою печаткою (34 мм) "Головний Комісар Позички Визволення України" і двома підписами: керівника Рес. Фін. Л. Макарушки і Гол. Ком. Поз. С. Довгаля. (Іл. на ст. 226).

ПОЗИЧКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ОБОРОНИ

ДЛЯ ЗДОБУТТЯ І ЗАКРІПЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТИ ГАЛИЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ.

СЕРІЯ: 006 № 0001

на

ДЕСЯТЬ АМЕРИКАНСЬКИХ ДОЛЯРІВ

які зложив о. Крупа Юрій

замешкалий в Newark N.J.

На основі цеї тимчасової посвідки одержить оказатель її довжний запис десятьлітної, умориної 6%-ової Позички Національної Оборони згідно з рішенням Президента Галицької Української Національної Ради з дня 21. червня 1921 року, ч. 368, През. Д.

Опроцентування і сплата цеї позички, яку виготовлено частками по серіям, відбувається по постанові, оголошеній в проспекті з дня 23. червня 1921 року.

Відень, дня 23. червня 1921 року.

УРЯД ДИПЛЬОМАТИЧНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА ЗАХ. УКР. (ГАЛИЦЬКОЇ) НАРОДНОЇ РЕПУБЛИКИ В АМЕРИЦІ

Відділ Ц. (фінансово-торговельний)

Виставлено в Вашінгтоні дня 1. VIII. 1921.

За Фінансову Комісію: Мирон Гавриєвич

За Контрольну Комісію: Ол. Сергієнко

Посвідка про вплату на позичку Національної Оборони, видавана урядом Дипломатичного Представництва ЗУНР в Америці

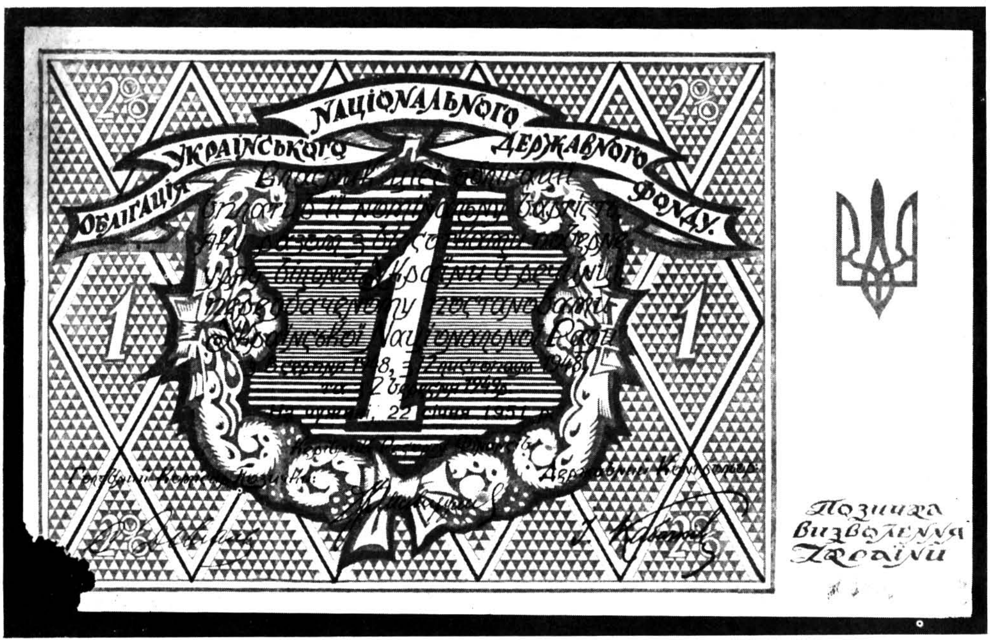

Вгорі: Довжний запис на "Позичку Національної Оборони" Галицької Держави з 23. 6. 1921, серія 006, ч. 0001 на 10 амер. дол. для вплат із ЗДА. Оригінал 178 x 272 мм. - Світлина з Альманаху УНС на 1971, ст. 58.

Під ним: Облігація на вплату 1.-- дол. на "Позичку Визволення України", розписану УНРадою 22. 1. 1951. На реверсі позначена серія Е і число 00006.

ІЗ СПОСТЕРЕЖЕНЬ ПРИ ОБСТЕЖУВАННІ БАНКНОТ

Збирачі, які посідають лише по одному зразкові грошового знаку, не в силі бачити відмін, і навіть несвідомі таких, та не в силі пізнати, чи припадково їх зразок не є фальшивим. Щойно дослідження більшого числа банкнот одного номіналу приводить до висновків і їх систематизації. Висліди наших обстежень узгляднено в каталозі, а стало воно можливим із-за щирої співпраці чолових збирачів, яких приємно тут у подяці назвати: д-р Юрій Слюсарчук, проф. Леонід Бачинський, інж. Юрій Яремкевич, Дмитро Мельник, Іван Кінасевич.

Пребагато відмін мають емісії з квітня 1918. р. - 50 і 25 кб. - але вони постали з неоднакового правопису двох слів "кредитовими білетами" і їх, при браку водяних знаків, легше охопити; треба лиш бачити всі ті відміни, - а якраз вони є рідкостями. В Додатку зілюстровано решту тих відмін, які не вмістилися в монографії.

Нижче подаємо спостереження з обстежень знаків трьох емісій: 10, 100 (з 1919) і 1000 кб, бо якраз вони мають найбільше відмін.

Знак ДС за 10 кб., друкований від літа 1919 в Кам'янці Подільськім

Наявних до обстеження 6 знаків, - всі в дуже доброму стані:

АБ 608 022: вз гриби вправо, 83x140 мм, обтяття нерівне (горішні марґінеси більші), кольор із помаранчовою закраскою,

АБ 608 179: вз гриби відвернені, менше помаранчової закраски, відмінний шрифт і лискучий ґранатовий кольор літер серії "АБ", хоч їх довжина на обох знаках однакова (32 мм). Розміром найбільший з усіх знаків, $84\frac{1}{2}$ x 143, при чім сам рисунок із сіткою є вищий о 1 мм, а довший о 2 мм від інших знаків,

АВ 346 969: вз гриби вправо. Біла плямка на горішнім обрамованню з ліва, серійні букви і числа менші (висота 3, а довжина 23 мм), а їх кольор яснішій від інших. Обтинання нерівне: горішний марґінес 3, а долішний 7 мм, а на реверсі навіть 2 і 8 мм. Позатим реверс ідентичний зі знаком БР 002 124,

АГ 002 642: вз гриби вправо. Друк добрий, але маргінеси нерівні. Шрифт букв і цифр серії тонший, - їх висота 4, а довжина 27 мм.

АГ 007 299: вз гриби вліво - ледви видні, насичення фарби завелике з червоною закраскою, через що затрачуються деталі. Друк недбалий, маргінеси нерівні,

БР 002 124: вз гриби вправо - ледви видні. Папером знак цей схожий з попередним (АГ 007 299), але протилежний у вигляді: цей зовсім ясніший і насичення мінімальне, через що всі деталі виразні в тім центральний орнамент "УД". Серійний шрифт як на АГ 002 642, лиш кольор ясніший. Серійні числа здолини вгору при лівій рамці, при чім на цім знаку і на АБ 608 022 своїми верхами дотикають лівої рамки, а на інших знаках є у відступі 1 - 2¼ мм. Розмір: 83 x 140.

Підсумки: в серії АБ, хоч відступ порядкових чисел між ними є всього 157 штук, є два роди паперу і вз, шрифтів і відступів серійних чисел, два формати сітки, відміни в кольорах і розмірі - отже безсумнівно це два ріжні друки.

В серії АГ, при відступі пор. чисел о 4657, є два роди паперу і вз; на однім завелике насичення червоною краскою.

На всіх паперах водяні знаки є гриби, але на трьох "капелюхами" похилені вправо, на двох вліво (їх тяжко розріжнити і на однім відвернені. - Кольори друку на всіх знаках відмінні.

Важливим відкриттям є посідання одним власником трьох знаків за 10 кб. з таким самим серійним числом АГ 008 751 (див. іл.). Наші розшукування причини цього довели до ствердження, що на машині, на якій друковано знаки за 10 кб. що якийсь відступ чисел нумератор треба було наставляти ручно. Отже занедбання робітника при машині спричинило такі недокладности у продукції.

Знак ДЗ за 100 кб., друкований від літа 1919 в Кам·янці Подільськім

Наявні три знаки - всі в доброму стані:

АБ 290 773: вз зірки, папір зеленкуватий, кольор брунатний а серійні числа червоні,

АБ 396 335: вз гриби вправо, друк блідий, а всі написи на обох сторонах чорною фарбою. Папір жовтавий. Оба ці знаки одної серії, але ріжниця між ними дуже велика,

ТБ 000 449: вз гриби вліво на сіруватім папері, виріжняється найкращим із них друком, хоч обі розетки на аверсі під цифрою "100" майже невидні.

Всі ці три знаки ріжняться між собою папером, вз, кольорами друку - і мусять творити в каталозі три окремі підгрупи. Були отже друковані в ріжні часи. Котрий знак походить із стандартної емісії, а котрий із недбалої перевірки годі сказати.

Знак ДС на 1000 кб., друкований в листопаді 1919 в Києві, в Кам'янці Подільському 1919/20 та у Варшаві 1920/21

Наявних до обстеження 8 знаків:
АВ 634 635, АГ 721 195, АЕ 646 895, АІ 365 500, АІ 697321 АІ 697 344 і АН 008 327, АН 008 328.

Обговорюємо перших 6 знаків: із них лише серії АВ і АГ мають вз: хвилі (вправо), а чотири серії без вз. АГ має дещо блідший друк на обох сторонах. Аверси з незначним відмінним насиченням брунатної фарби на сітці в центрі, а реверси на всіх однакові. Відтиск печатки і інші деталі однакові на всіх знаках. Слідна добра контроля друку, що стояла на висоті.

Але "сензацією" для дослідника є два останні знаки із серії АН. Чи читач зауважив, що числа на них чергуються; - це пара! Обстеження пари знаків дало прецікавий вислід: оба мають вз у виді хвиль, але на непаристім числі вони пливуть знизу вправо, а на паристім (008 328) знизу вліво! Прикладаючи обі банкноти до себе з усяких боків і сторін, водяні знаки ніяк не сходяться! Про спосіб друку, чи їх нумерацію можна мати ріжні здогади. Можна б думати, що нумерація знаків у аркуші не йшла за чергою укладу знаків, а за якимсь спеціяльним ключем ключем, але це лиш чисто теоретичне припущення. Досвід з "трійняками" 10 кб. знаків приводить певнішу гіпотезу, що і знаки того номіналу були друковані більше разів з однаковим нумерованням, тимбільше, що їх продукція відбувалася протягом півтори року у друкарнях трьох міст, на ріжних паперах. Котрого паперу вжито в котрій друкарні, годі встановити, але за аналогією до інших знаків можна з певнісю припустити, що знаки без водяних знаків друковано в Києві, а з хвилями в Кам'янці Под. Друкованих у Варшаві між тими знаками нема. Доля знаків 1000 кб. з Варшави невідома; вони не поступили до УДБ в Ченстохові ні не пішли в обіг на платничий ринок, отже їх взагалі нема у збирачів.

Повищі спостереження заставлять збирачів обстежувати їхні знаки і порівнювати з клясифікацією в каталозі. Наш каталог є першою спробою спеціялізованого зведення українських грошових знаків і тому може потребуватиме виправлень і доповнень, які робитимемо на основі дальших обстежень зразків, надсиланих збирачами.

ХИБОДРУК "5 ГИВЕНЬ" був на реверсі і не дуже впадав в очі (див. іл.), та мав би повторятися (за спогадом Бориса Мартоса) раз в аркуші (на всіх ? 24 знаки).

В Музею НТШ у Львові були примірники знаку 5 гр.[+1] з друком аверсу на обох сторонах паперу. Це доказує, що мусіли також існувати другі хибодруки - з друком самого реверсу на обох сторонах паперу, але таких досі не зголошено.

З інших відкритих тепер у приватних збірках раритетів уводимо у літературу:

100 гривень, кредитовий білет УНР з 1918, з великим укісним червоним наддруком на аверсі "ЗРАЗОК" - без ніякого друку на реверсі. Це офіційні пробні друки берлінської друкарні для цілей нормальної провірки - коректи друку. Треба припускати, що подібні зразки існували для всіх інших білетів, але досі їх не віднайдено.

Згадаємо тут ще про одно цікаве відкриття. Знаємо, що всі білети у гривнях, друковані в Берліні і розмінний знак 5 гв. зі Станиславова, не були фальшовані. Мимо цього ми бачили в одного збирача "фальшиву" банкноту 2 000 гв. серії А 0177 424 (див. іл.). За взором уневажнювання грошових знаків у карбованцевій валюті, незаконного друку хтось вирізав підпис скарбника Таранова та - в додатку - продіркував білет 28-ма ріжноформними дірками, які творять напис "61 РБ" (? 1961 Року Божого ?), при чім перші дві цифри є 23 мм високі, а дві чергові букви 30 мм. Уважаємо це за злісну махінацію якогось фанатика, або доказом повного незнання якогось "всезнайка" - "експерта"!, до того ж получене ще з еміґрантським спекулянством для легшого дорібку. Це абсурд - і як такий не увійшов у класифікацію.

Розпізнати незаконно друкований перший кредитовий білет 100 кб. з 5. січня 1918 від правдивої емісії УНР зовсім легко по блідім кольорі і менше читкими всіми деталями рисунку. Правдивий білет УНР друкований бездоганно "живішим" і "густішим" кольором і на ньому виразно видно на обох сторонах всі деталі рисунку. Натомість на незаконних білетах, з типовим виглядом друків репродукційних (а не оригінальних), через зужиття кліш у ході друку великим накладом, слідні навіть такі познаки, як затертя - брак деяких рисок, наприклад:

1/ хрест на вершку тризуба на лівій стороні коржуша є без лівого рам'я,
2/ брак цифри "1" перед словами "карб. містить",
3/ оба написи в долині "Року 1917" і "Серія АД 185" є тоншої будови, при чім у цифрі р. 1917, перша одинка не має "носа", а цифри 9 і 7 мають їх долішні лінії вигне

+1/ М. Гнатишак - "Паперові грошові знаки на українських землях" - ЛЧК, ч. 4 1931, ст. 17 - Львів.

ні (на правдивих вони є прості),- а одинка в числі серії слабша.

На реверсі не завважуємо замітних ріжниць. Для певного розпізнання треба мати банкноти обох друків.

Зустрічаємо 50 кб. з Києва серії АК II 194 (АК висо кі на 4 мм) без друку на реверсі. Це хибодрук, який однак у біжучих платностях не повинен був тратити вартости, бо у повоєнні роки в Европі, з поспіху, свідомо не задрукову вали реверсів грошових знаків. Діялося це в Німеччині в 1923 та на Мадярщині в 1946 в часі інфляційної катастрофи тих держав; тоді не мали часу на обосторонний друк.

Останні два білети УНР - 50 і 1000 гв., яких друк з рисунків Ю. Нарбута започатковано у Відні в 1920. р. відо мі нам у посіданні лише одного збирача у ЗДА. Нажаль, мимо приятельства і старань, не мали ми змоги наочно їх обстежити. Інформації подали ми натомість з оригінальних фо тографій з часу готовання їх до емісії, при чім реверс 50 гв. репродукований тут взагалі вперше.

+ + + + +

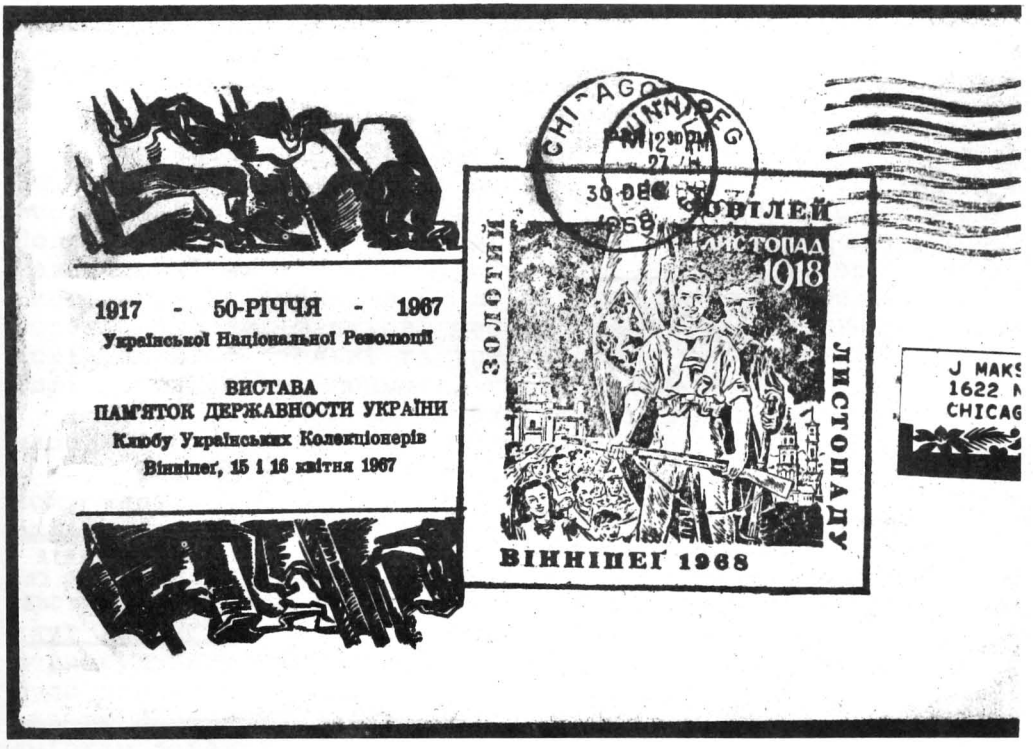

Українська Філателістична Виставка

ОСИПА КОКІЛЯ

Едмонтон, Алберта, Канада

17, 18, 19 березня, 1973

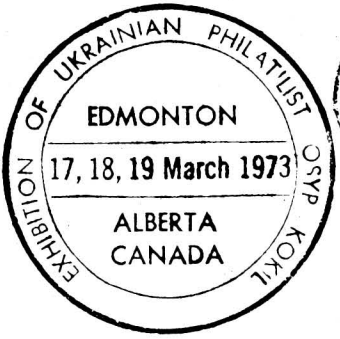

Ukrainia
Dpt. for
4176 Sprin
CLEVELAND

Ліга Визволення України
Відділ у Саскатуні, Саск.

2-га ФІЛЯТЕЛІСТИЧНА ВИСТАВКА
УКРАЇНСЬКИХ ПОШТОВИХ МАРОК

ОСИПА КОКІЛЯ

в днях 5 - 10 травня, 1973; в Саскатуні, Саск. Канада

Canadian League for Liberation of Ukraine
Saskatoon Branch, Sask.

THE 2nd PHILATELIC EXHIBITION
UKRAINIAN POST STAMPS

by OSYP KOKIL

May 5 - 10, 1973; Saskatoon, Sask. Canada

STEPHEN KIKTA
4176 SPRING CR
CLEVELAND, OHI
44144

Пам'яткова коверта і штемпель з виставки Осипа Кокіля в Едмонтоні 17 - 19. березня 1973 і така ж коверта з його виставки 5 - 10. травня 1973 в Саскатуні, Саскачеван.

МИСТЕЦТВО ГРОШОВИХ ЗНАКІВ УКРАЇНИ І ЇХ ТВОРЦІ

До Волі!

По століттях неволі, в революційному 1917-му році, Україна повстала до боротьби за визволення з ярма, щоб у свобідній державі українського народу, у справедливім устрою, розвивати Богом дані права і таланти. Тодішня політична еманація народу, його найвищі, світлі провідники: президент Михайло Грушевський, гетьман Павло Скоропадський, головний отаман Симон Петлюра, президент Євген Петрушевич, залишилися наступним поколінням і світові символом наших оправданих стремлінь до Волі, і стимулом до невпинної боротьби за місце України в колі вільних народів.

Протягом короткого часу Волі, народ віддався розбудові державного життя за традиціями своєї тисячолітньої духовости, а його лицарство пішло боронити Рідний Край перед наїзниками, - а все на те, щоб після героїчної епопеї Крут, тифу, чотирикутника смерти, покинути 21-го листопада 1920-го року Землю св. Володимира Великого - і відійти у світ шукати допомоги і приятелів, та голосити святу правду.

Державу ворог завоював, та нації не упокорив!

Мистці - еманація духовости Батьківщини

У провідні ряди будівничих держави відразу включилися українські мистці з їхніми талантами і з їхніми неперевершеними корифеями - Василем Кричевським і Юрієм Нарбутом. Подивугідна відданість мистців принесла в короткому часі максимальні наслідки створенням у найкращім історичнім, і мистецькім виконанні всіх державних істотних емблем, як герби, печатки, вартісні папери, банкноти, обліґації, поштові марки, фіскальні та інші друки різних міністерств, ратифікаційні акти, грамоти, уніформи тощо.

Зокрема державні банкноти відзеркалювали духовість народу і міродатно репрезентували Батьківщину перед світом.

Всі ці пам'ятки української державности дорогі кожному українцеві, а з відступом часу вони стають своєрідною реліквією з найкращої доби Матері України.

З приємністю відзначуємо повну співпрацю тодішних мистців з Урядом відродженої Республіки і їх готовість послуг для потреб міністерств, Академії, шкіл, видавництв. Вони будували Самостійність не зброєю, а графіоном! Таке було значення їх праці і творчости. Не "мистецтво для мистецтва" ставало ціллю їх творчости, а одухотворення його змістом багатої, вікової древности. Саме це національне "вадемекум" стало потім причиною знищення ворогом творчости графіків самостійної Української Республіки.

Мистецтво знаків - і захоплення в народі

Про мистецьку вартість українських банкнот та інших друків мистецтвознавець Володимир Січинський [+1] написав таку оцінку [+2] :

"З усієї графічної спадщини Нарбута найбільше пам'яткове значення мають українські державні знаки. Вони свідчать не тільки про високий мистецький рівень і спілість нашої культури, але під мистецьким оглядом стоять вище інших. Коли по світовій війні вийшли нові поштові марки Франції, то французька критика вказувала на їх немистецький вигляд, а один із мистецьких часописів у Парижі [+3] репродукував українські поштові марки Юрія Нарбута, як приклад дійсно мистецького виконання, що його треба наслідувати. Взагалі державні знаки у виконанні Нарбута, це наше наочне свідоцтво державної спілости, наша гордість і слава.

В грошових знаках і марках Нарбут, крім великої фінезії виконання, графічної досконалости та оригінальности змісту, досяг великої творчої синтези українського національного стилю і власне цим вони для нас незвичайно цінні!"

Як же міг прийняти такі прецизійні твори свій власний український народ? Очевидно, з захопленням! Цитуємо свідчення очевидця Михайла Обідного [+4] :

"Поява українських грошових знаків у відродженій Українській Державі викликала незвичайне захоплення серед населення. "Свої", "наші українські гроші" переливалося на устах мільйонових мас оп'янілого від щастя народу на вулицях Києва й поза ним широко по Україні. Плакали з радости, молилися, цілували свої гроші. Там, де величні й чарівні слова універсалів викликували ще непевність і тривогу, "нові гроші" з образками не царів і царських відзнак, а селян і пшениці, додавали певности й віри у тривкість нового життя."

Отак власні гроші воскресали народ до національного і утверджували його у свободі від царських гнобителів.

+1/ Інженер - архітект В. Січинський (нар. 1894 в Кам'янці, помер 1962 у ЗДА), графік, обдарований мистецтвознавець професор високих шкіл, автор понад 50 оригінальних праць і до 600 статтей з його спеціяльностей у чотирьох мовах. Дійсний член НТШ. Його творчість збагатила й дослідила українську архітектуру й мистецтво в ширших засягах.

+2/ В. Січинський - "Юрій Нарбут 1886 - 1920", Краків - Львів 1943, ст. 53-5.

+3/ Ль'амур де ль'ар (Любов до мистецтва), ч. 5, 1929.

+4/ М. Обідний - "Графіка українських...", ст. 198.

Мистці - творці банкнот України
(поазбучно)

1. ГРИГОРІЙ З О Л О Т О В, маляр і графік, викладач друкарської школи В. Кульженка в Києві.
Автор грошового знаку за 10 кб., друкованих в 1919-ім році в Кам'янці Подільському.

2. ОЛЕКСАНДЕР К Р А С О В С Ь К И Й, графік.
Автор грошових знаків за 25 і 50 кб., друкованих у Києві в квітні 1918-го року.

3. ВАСИЛЬ Григорович К Р И Ч Е В С Ь К И Й, нар. 12.січня 1893 у Ворожбі біля Лебедина на Харківщині в родині фельшера, - помер 15. 11. 1952 у Каракасі, у Венесуелі.

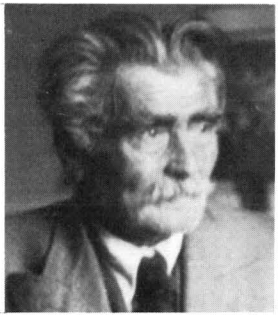

В. Г. Кричевський

Найбільш усебічний мистець доби, який у роках 1903-43 виховав цілу школу своїх послідовників, провідна й авторитетна постать у справах мистецтва в Україні. Творець-"батько" нової української школи в архітектурі, графіці, декорації та промисловому мистецтві. Майстер ренесансу й плідного розвитку рідного мистецтва, а з ним й національної свідомости населення. У різноманітній творчості широко використовував традиційні форми українського народнього мистецтва та архітектури, чим розпочав відродження українського стилю. Графік - піонер книжкового мистецтва. Майстер - імпресіоніст, пейзажист, театральний і фільмовий декоратор 1909-36 (із перервами), професор різних Інститутів 1921-44, Керамічної Школи в Миргороді, ректор Вищої Образотворчої Студії у Львові 1943, дослідник народнього мистецтва, автор посібників, статтей і рецензій, архітект-проєктодавець будинків (у тім Губерніяльного Земства в Полтаві, 1903), нагробників, килимів у килимарні в Оленівці, вишивок, вибійок +1/, посуду, меблів, внутрішнього оформлення приміщень і т. п., співорганізатор і ректор Академії Мистецтв у Києві в 1917. р., організатор Шевченківського Музею в Києві, член Всеукраїнської Академії Наук та інших наукових т-ств, Заслужений Діяч Мистецтва від

+1/ вибійки виконували народні майстри в Київщині, зокрема на Лівобережжі з дерев'яних кліш в роді дереворізів (рослинна орнаментика, квіти) і відбивали їх на полотні, а навіть на шовку при помочі мінеральних красок, які видержували прання. Вибійки робили в кількох кольорах; на кожний з них потрібна була окрема кліша.
(І. Кейван)

1940, почесний доктор мистецтвознавства, та інше. На виставці в Києві в 1940. р. було 1100 експонатів його творчости; ввесь мистецький доробок це коло 3000 образів. Студіював у Харкові; на еміграції від 1944. р.
Автор банкноти за 2 гривні з 1918. р., як також гербу України, державної печаті й друків УНР.

Дружина мистця, Євгенія зі Щербаківських Кричевська (нар. 2.12.1882 у Шпигинцях на Київщині, померла 17.грудня 1964 в Каракасі), була між іншим філателісткою.

4. ІВАН М О З А Л Е В С Ь К И Й, нар. 1890 на Чернигівщині, студіював графіку в Петербурзькій Академії, спеціяліст дереворізу і мідериту; - екслібріси, ілюстрації книг, мініятури на слоневій кости. Викладав в Українській Студії Пластичного Мистецтва в Празі 1923 - 9. Виставляв і жив у столицях Европи, звідки в 1946. р. повернув на Батьківщину і живе на Кримі. Був керівником мистецько-ґравірувального відділу ЕЗДП від березня 1918 до червня 1919, і брав активну участь у мистецькому житті.
Автор кредитових білетів за 1000 і 2000 гривень, надрукованих в 1918. р. у Берліні.

5. ЮРІЙ Н А Р Б У Т, нар. 26. 2. 1886 на хуторі Нарбутівка біля Глухова на Чернигівщині у старшинській козацькій родині, - помер на тиф 23. 5. 1920 у Києві і там похований.

Ю. Нарбут

Юрій Нарбут, це найбільший майстер свого власного стилю та ідеолог української графіки, що залишив безсмертні твори книжкової та меморіяльної графіки і державних знаків УНР; - мав великий вплив на українську графіку наступних десятиліть. Його мистецька творчість (Глухів, Петербург, Мюнхен, а від березня 1917 в Києві), спочатку клясично-ампірна, поступово збагачується традиціями цілої української історичної спадщини, передусім часів барокко і як наскрізь своєрідна та глибоконаціональна стала школою нашої модерної графіки і зразком для послідовників. "Він створив цілу епоху в розвитку українського мистецтва" писав В. Січинський у монографії Ю. Нарбута на ст. 59.

Із вибухом революції в 1917. р. покидає нелюбу йому Московщину і в Києві всеціло включається в працю над відродженням і унезалежненням українського мистецтва як виявом духового життя і рівня великої нації. Тут зразу стає професором Академії Мистецтв, а від грудня 1918 її ректором. Серед безлічі неперевершених творів виконав цикл державних паперів, банкнот, поштових марок, грамот, ратифікаційних актів, печать - і всіми ними якнайкраще запрезентував світові молоду нашу Республіку. Крім того створив ілюстрації до книг, екслібріси, видавничі знаки, обкладинки,

заставки, карти до гри, а також оформлював виставки в Петербурзі (1912) і міжнародню виставку друкарства в Ляйпцігу в Німеччині (1914). Був фахівцем у геральдиці та віддав їй великий вклад знання. Був активним членом Комісії створення гербу України 1917-9 за ЦР і УД, для якої запроєктував "Велику печать", а його новий герб (козак із рушницею, тризуб в горі) був затверджений Комісією 29.11. 1918.

Зо студій нашої старини створив оригінальний шрифт ("Українська абетка" 1917-8), прозваний потім "нарбутівкою". Його твори зберігаються в музеях у Києві, Харкові і Ленінграді. Посмертну виставку відбуто в жовтні 1926. р. Свої праці позначував "Г Н" - за архаїзованим ім'ям "Георгій" Нарбут.

"Держвидав" в Україні почав в 1931. р. друк великої монографії про Нарбута, але продовження друку заборонено, а вже надруковану частину знищено.

"Юрій Нарбут - найвидатніший українських графік новішої доби, мистець, що з'являється раз на століття, індивідуальність світової міри, творець модерного у мистецтві і своєрідного українського стилю! Він не тільки підніс сучасне українське мистецтво, але у великій мірі попередив і став вище від інших світових творців новітнього мистецтва" +1/.

Автор 1-го грошового знаку 100 кб., 3-х кредитових білетів у гривнях: 10, 100 і 500, 1-го кредитового білету 100 кб., 4-х облігацій у гривнях: 50, 100, 200 і 1000, та поштових марок і розмінної "дзвінкої монети" 30, 40 і 50 шагів, разом 12 вартостей, надрукованих у 1918 і 1919 рр. Крім того в 1920. р. у Відні зачато друк двох білетів його проєкту за 50 і 1000 гривень, але емісії не докінчено.

6. АНТІН П Р И Х О Д Ь К О, графік, автор грошового знаку за 25 карбованців, надруковано в 1919. р. в Кам'янці Подільськім.

7. БОРИС Р О М А Н О В С Ь К И Й, графік, автор грошового знаку за 250 кб., надрукованого в 1919 в Кам'янці Под.

8. АНТІН С Е Р Е Д А, нар. 30. 1. 1890 у Шкарівці коло Білої Церкви на Київщині, помер 11. 8. 1961 в Корсуні Шевченківському, а похований у Києві. Графік і майстер декоративного мистецтва, професор Художнього Інституту в Києві.
Автор перших поштових марок України за 10 і 20 шагів, надрукованих у Києві перед липнем 1918 - і ужитих також як "розмінна монета" тих же вартостей.

+1/ В. Січинський - "Юрій Нарбут 1886 - 1920", Краків-Львів 1943, ст. 7.

Виконавець обкладинки і заставок до цієї книжки, цеголок, а також Грамот Музею:

9. ОЛЕКСАНДЕР К А Н Ю К А, нар. 1911. р. в Гужівці на Чернігівщині. Студії мистецтва відбував у Києві у проф. М.Р.Попенка (1935-9) і в Художньо-Промисловім Інституті 1938-41 у клясах М. Рокицького і В. Масляника та Заслужених Майстрів Народнього Мистецтва П. Власенка і В. Павленка, а в роках 1945-51 в Академії Образотворчого Мистецтва у Мюнхені в клясі В. Гайтера і Е. Преторіюса. Від 1951. р. у ЗДА - і в Міннеаполісі закінчив ріжні вищі курси з мистецтва в Університеті Міннесоти.

Ол. Канюка

Його спеціяльність: графіка, а останньо й офорт. Свої праці виставляв в Україні, Німеччині, Франції, ЗДА та в Канаді. В Німеччині був трикратно нагороджений премією і стипендією, а на цім континенті його праці були неоднократно відзначувані. В 1968. р. йому признано першу нагороду за графічні проєкти на конкурсі ветеранів у 50-л. державности України. Графік Канюка брав теж участь у двох виставках образотворчого сучасного мистецтва у Клівленді, влаштованих Українським Музеєм заходами референтки відділу мистецтва Емілії Завільської.

Творчість Канюки, як також інших добрих майстрів української школи, пройнята рідним, будуючим змістом і є оперта на знанні зразків минувшини - та випливає з любови до народу.

Зразком національного змісту творчости Канюки-графіка може послужити обкладинка (і заставки) до цієї книжки, яка є самостійним варіянтом рисунку Юрія Нарбута для прекрасної банкноти України з 1918. р. на 100 гривень. В ньому, у прецизійному виконанні мистець приносить читачеві у вінку багаті плоди української землі, вислід праці рук її благородних автохтонів - пари Українців.

10. ІВАН К Е Й В А Н, маляр, графік і мистецтвознавець. Нар. 16. 9. 1909 в Карлові, пов. Снятин, на Покутті. Студії почав у Мистецькій Школі Олекси Новаківського у Львові, а продовжував в Академіях Мистецтв у Кракові в 1928/9 і у Варшаві в 1932-7; - на відділі артистичної графіки дивував професорів прецизійністю рисунків. Потім учив маляр ства та історії мистецтва в середніх школах у Коломиї, Байройті, Фюссені і Міттенвальді, в Німеччині. Від грудня 1949 живе в Едмонтоні, провінції Альберта в Канаді.

Автор численних майстерних праць із малярства (портрети, пейзажі), дереворити і графіки; - співосновник (разом із мистцями Михайлом Дмитренком і д-ром Богданом Стебельським) і колишній голова Української Спілка Образотворчих Мистців у Канаді, організатор виставок, автор численних статтей про мистецтво і трьох монографій: "Володимир Січинський" у видавництві "Євшан Зілля" в Торонті в 1957. р., "Тарас Шевченко - образотворчий мистець" - Вінніпеґ 1964, та "Дмитро Антонович" у журналі "Самостійна Україна" в Шикаґо, 1966. Має готовий до друку в Шевченківській Фундації в Канаді перший том великої "Історії українського мистецтва" - а другий том (біля 800 ст. докінчується).

Патріярх УКПЦ і Кардинал Йосиф Сліпий іменував у 1967. р. мистця І. Кейвана професором історії мистецтва Українського Католицького Університету ім. св. Климентія Папи в Римі. Член НТШ.

Мистець Кейван виставляв свої багатоцінні твори у Варшаві, Львові, в Німеччині, Амстердамі, Парижі і в містах Канади та ЗДА - і одержав 12 перших премій та одно відзначення.

Будучи ще студентом Кейван самочинно проєктував для майбутньої української держави грошові знаки за 10, 50 і 100 карбованців - та поштові марки за 5 і 10 шагів (нажаль всі ті рисунки пропали), а крім того приватні марки для організацій у діяспорі.

Для історії.

ПРОЄКТИ ГРОШОВИХ ЗНАКІВ ІВАНА КЕЙВАНА

Історію українських грошей хай доповнить оця подія з творчости мистця Івана Кейвана. Вона характеризує державницьке скермування творчости молодих адептів мистецтва в часі бездержавности і водночас доказує про переслідування їх окупантом за таке мистецьке наставлення.

Студень варшавської Академії Мистецтв, Іван Кейван,

заплянував собі виготовити для майбутньої Української Держави серію грошей і поштових марок, щоб були готові на слушний час. У роках 1932-3 працював він над проєктами трьох банкнот і двох поштових марок, із яких банкнота за 50 кб. була закінчена для обох сторін у триразовім побільшенні, а 10 кб. лише з лицевої сторони. Зворотна сторона 10 кб., банкнота за 100 кб. і поштові марки за 5 і 10 шагів були ще не закінчені, - а дальші купюри були щойно у студії.

При арешті +1/ студ. Кейвана 17. 9. 1933 в його родинному селі Карлів, польська поліція сконфіскувала всі ці рисунки, а автора через те обвинуватила в приналежності до фінансового реферату підпільної Організації Українських Націоналістів і по тримісячнім придержанні в тюрмі притягнула до судової відповідальности. Рисунки були передані до експертизи "Банку Польскі", де й назавжди пропали. Лава присяжних у Коломиї звільнила обвинуваченого від кари, але втрата майстерних проєктів грошей України була для нього особисто і для мистецтва вже великою, незаслуженою і неоправданою карою. Проєкти грошей, за надхненням Нарбута, були виведені прецизійною технікою у багатому стилі українського необарокко.

+1/ див. "Над Прутом у лузі Коломия в спогадах", Торонто 1962, ст. 203.

ПРО АРХІВ ЕЗДП в ТАРНОВІ і ЙОГО СПАЛЕННЯ у ЛЬВОВІ

Працюючи над поширенням монографії про державні гроші України, нас зацікавило довідатися і написати щось більше про невикористані проєкти грошей і назвати їх творців. Наші контакти принесли успіхи, якими з радістю ділимося в цім розділі. Радіємо, що вигребали призабуту справу високовартісних рисунків - проєктів та опублікованням відомостей і ілюстрацій оживляємо й утривалюємо дорогі і цінні пам'ятки державности. І хоч ворог ті графічні рисунки знищив - не вдалося йому затерти в нашій пам'яті відомостей про них, ні не вдалося йому уникнути народнього гніву й осуду за такий злочин. Не вдасться йому уникнути ганьби.

Завдяки нашим чільним мистцям - сеньйорам, професорам академічних шкіл, Івана Кейвана, Роберта Лісовського і Святослава Гординського [+1], в доповненні до розділу "Заготівля банкнот" на ст. 19-20, маємо змогу передати інформації про долю української графіки доби відродження у самостійній державі.

Всі проєкти - рисунки державних паперів, подані мистцями на конкурси Експедиції Заготівлі Державних Паперів, були нею збережені за ввесь час війни (а мандрували вони у евакуаційних поїздах і на селянських возах!) і довезені до Тарнова в Польщі, місця осідку уряду УНР в екзилі.

В зимі 1926-го року, в місці їх замагазинування, вода з ушкоджених проводів звогчила всі архівні пакети. За

+1/ Щирої подяки заслужили ці мистці за допомогу висвітлити цю справу, зокрема проф. С. Гординський за удоступнення нам його архіву, з якого користаємо матеріялом і ілюстраціями.

Святослав Гординський є сином літературознавця і педагога Ярослава Гординського (1882-1939) і нар. 1906 в Галичині. Студіював у Львові, Берліні і в Парижі. Маляр, іконописець, графік, мистецтвознавець, поет, літературознавець, перекладник поезій з п'ятьох мов, організатор виставок, професор Українського Катол. Університету в Римі, дійсний член НТШ.

Одна з останніх його праць - це мозаїчне внутро Собору Патріярха УПКЦ під покровом св. Софії в Римі, - а сотки позицій бібліографії його творчих праць збільшила в 1973. р. книга "Українська ікона" у двох мовах. Щедро обдарований, з любови й знання муз та в посвяті своєму народові, на всю ту творчість знаходить час!

старанням визначного діяча культури Петра Холодного +1/ в лютім 1928. р. Павло Ковжун перевіз ті пакети в депозит до Музею НТШ у Львові. Там їх відчищено і охоронено перед дальшим зіпсуттям. Старанням молодих мистців з Асоціяції Незалежних Українських Мистців (АНУМ) Павла Ковжуна, Михайла Осінчука +2/ і С. Гординського відкрито у Львові в червні 1932. р. велику виставку "Сучасної української графіки", на яку організатори видали каталог +3/, - і на якій в одній з чотирьох груп виставки показали 327 рисунків з назвою групи "Нарбут і Експедиція Заготовки Державних Паперів України".

В цій групі пам'яток державности (бо вони постали для її потреб) було 45 рисунків самого Юрія Нарбута, 205 рисунків інших 17-ти мистців, 47 рисунків невідомих мистців і 30 фотопляншів знаних (6) і незнаних авторів. В інших групах було експонатів: оригінальної графіки 311, мистецтва книги 645, екслібрісів 109 - а разом всіх: 1392 графічних рисунків українських мистців. Що за імпозантний баланс творчої праці українських мистців - графіків! Яка заслуга керівників ЕЗДП, які в огні і бурі революцій зберегли архіви, - яка заслуга організаторів виставки за показ праць громадянству і за видання ілюстрованого каталогу! Це була дійсно історична виставка українського мистецтва, а її важливість виявилася 25 літ пізніше.

Ілюстрації у каталозі та збережений його примірник врятував від загибелі бодай ту частину графічних рисунків державних пам'яток, що була там зілюстрована. Всі ілюстрації в каталозі з архіву ЕЗДП тут передруковуємо, і тим повертаємо їх до скарбниці української державности і графіки. А мистецтво то було високоякісне і національне. Хай буде вдяка Павлові Ковжунові і другим незаможним, але відданим мистецтву послідовникам великого учителя Нарбута

+1/ Петро Холодний (нар. 1876 в Переяславі, помер 1930 в Галичині), проф. фізики на Політехніці, а потім директор Торговельної гімназії в Києві. Заступник міністра освіти 1917-20. На еміграції у Львові виявив себе першорядним малярем, іконописцем (розписи: церкви св.Духа, каплиці Успенської церкви), вітрафістом (вітражі в церкві у Мразниці біля Бориславa), графіком, портретистом, пейзажистом. Організував в 1922. р. Гурток Діячів Українського Мистецтва у Львові та 4 виставки.

+2/ Михайло Осінчук (нар. 1890 в Галичині, помер 1969 в Ню Йорку), маляр - іконописець, графік і декоратор. Студіював у Кракові і Італії. Співзасновник АНУМ, почесний голова Об'єднання Мистців Українців в Америці. Автор 5 монографій і церковних поліхромій, співредактор "Мистецтва" у Львові.

+3/ "Катальоґ виставки сучасної української ґрафіки" Львів червень 1932. Видання АНУМ. Упорядковання і редакція Павла Ковжуна" (32 сторони каталога і 46 ст. ілюстрацій, на яких репродуковано 25 рисунків з архіву ЕЗДП та 69 інших експонатів з виставки, разом 94 рисунки).

молодим мистцям у Львові за те, що в умовинах світової кризи спромоглися видати так багатоілюстрований каталог виставки. Без тих ілюстрацій ворог був би досягнув своєї ганебної цілі, а завдяки їм - ворога здемасковано +1/, мистцям привернено їх творчість, а народові збагачено скарбницю його графіки.

Після другої світової війни архів Експедиції в Музею НТШ став частиною збірок Державного Музею Українського Мистецтва у Львові (в будинку кол. Національного Музею) - і там постигла його фатальна доля: вже в посталінській ері, після XX. з'їзду комуністичної партії, партійний комісаріят Музею знищив (спалив) той архів та інші твори Михайла Бойчука +2/ й його послідовників, Олександра Архипенка +3/, Юрія Нарбута, Петра Холодного, Олекси Грищенка +4/ - і рисунків давньої графіки. Сталося це десь біля року 1957 за комісарства Василя Любчика +5/.

До актів народовбивства, лінґвіциду, ворог записав ще на своє конто акт вбивства національного мистецтва. Та ворог досягнув цілі лише частинно, бо хоч знищив твори та не зміг затерти за собою слідів варварського вчинку - бо

+1/ Святослав Гординський - "Баляне культурних втрат", "Сучасність" у Мюнхені, січень 1971, ст. 40-50; в дальшому: Гординський - "Баляне..."

+2/ Михайло Бойчук, нар. 1882 в Галичині, засланий в 1937, помер 1939 в концтаборі СССР. Студіював у Кракові; визначний маляр і педагог, проф. Академії Мистецтв у Києві. Створив школу "бойчукізм" українських монументалістів у нав'язанні до візантійського і рененансового стилів поєднував елементи давнього українського мистецтва - мозаїки, фрески, ікони, портрету. Впливи бойчукізму слідні в малярстві, графіці, різьбі, кераміці, дереворити, ткацтві, килимарстві. Послідовники згуртовані були в сильній Асоціяції Революційного Мистецтва України (1925-32), критикованій режимом і зліквідованій в 1932. р.

+3/ Олександер Архипенко, нар. 30.5.1887 в Києві, помер 25.2.1964 в Ню Йорку. Студіював у Києві, Москві і Парижі, де й творив якийсь час; від 1924 провадив у Ню Йорку власну школу. Найвизначніший український скульптор, що через кубізм, конструктивізм і "синтетичний реалізм" створив модерне абстрактне мистецтво з власним стилем і напрямом - та мав великий вплив на розвій світової скульптури.

+4/ Олекса Грищенко, нар. 1883 на Чернигівщині, визначний маляр модерних стилів, мистецтвознавець та мемуарист, живе в Парижі. Студіював у Києві, Петербурзі і Москві. Виставляв свої твори на трьох континентах.

+5/ Гординський - Баляне..., ст. 40, - та С. Гординський - "Про Архипенкове погруддя Тараса Шевченка" - "Свобода" в Джерзі Сити, ч.8 з 1972, ст. 2.

таки вістки про нього продісталися - і ворога здемаскована. Саме ілюстрації в названім каталозі АНУМ врятували від повної загибелі, бодай ту частину рисунків, що була там зілюстрована - в тім 25 пам'яток, що відносяться до доби державности і теми нашої книжки.

Всі ілюстровані там рисунки -разом 25- тут передруковуємо і тим привертаємо їх до скарбниці рідного мистецтва і державности. А мистецтво то було високоякісне і національне. "Все це були твори великої майстерности, можна навіть сказати: НАЙЛІПШІ того роду речі, що творилися в тодішній Европі" +1/.

Між знищеними творами були оригінальні рисунки першої серії поштових марок України з номіналами 10, 20, 30, 40 і 50 шагів, з яких також друковано "дзвінку монету", тобто паперові дрібні гроші, що у війні заступали більон.

Хай буде вдяка П. Ковжунові +2/ за те, що видобув з Тарнова архів Експедиції ЗДП, а потім експонував його і видав ілюстрований каталог. В тодішний час це зусилля і то ще для мистців було подвигом! Та як же неоціненим ділом виявилося воно пізніше! Без подвигу мистців АНУМ ці пам'ятки державности і творчість графіків остали б невідомі і зовсім затрачені. Ворог - садист був би тріюмфував. Та не вдалося йому окрасти нас з усього; його безсоромного викрито і названо по імени! Це був перший по війні акт у пляні тотального вбивства культури українців. Потім слідували пожежі в бібліотеках Академії Наук УРСР в Києві та у Видубецькому манастирі.

+1/ це оцінка мистецтвознавця Святослава Гординського в його статті "Баляне культурних втрат", ст. 44.

+2/ Павло Ковжун, нар. 1896 на Волині, помер 15.5.1939 у Львові - передовий графік, маляр і організатор українського мистецтва, займався книжньою графікою, екслібрісом і т. п. Редактор квартальника "Мистецтво" у Львові 1932-5, автор монографій, церковних поліхромій. Мистець з власним національним стилем; Західня Україна завдячує йому відродження мистецтва книги і екслібрісу. Виставляв у містах Европи, а на виставці в Лос Анджелос у 1931. р. дістав першу нагороду за екслібріс. Як мистецтвознавець співпрацював у журналі "Жінка" під псевдом "Марія Пеньковська" (див. Симон Наріжний - "Українська еміграція", Прага 1942, ст. 310)

+3/ Ігор Калинець - "Поезії з України" - друга збірка поезій, Брюссель 1970, ст. 100. ("Захалявне" видання на чужині, без відома автора). - На наступній, 101-й ст. книжки, незадрукований папір обведено чорною рамою, під якою читаємо:
"Чорні рами до образу Холодного, спаленого доцентом Василієм Любчиком".
Автор Ігор Калинець народився 1939. р. в Ходорові. Закінчив університет у Львові в 1961. р. і працював там в Обласному Державному Архіві.

Тайни спалення творів мистецтва у Львові не вдалося ворогові задержати; відомості поширилися спершу на місці, а по літах дійшли і закордон. Комісареві Любчикові за його ганебні діла в Україні навіть присвячено вірш "Василій Любчик" [+3], але тим разом не режимовий пеан, а вільне слово поета Ігоря Калинця. Ось він:

ВАСИЛІЙ ЛЮБЧИК

«Нащо мене засуджено
до страти...»

В. Симоненко

Живемо як у Бога за пазухою:
заслуги, вислуги, вислизуємо звинно.
Звісно, професоруєм, а межистравними павзами
згадуються наші діла доброчинні.

Бувало пустимо півня під Холодного безсмертя,
лопоче з полотна на полотно червоний...
Архипенко й той у наших руках меркне,
бо коли з глини, вертайся в глиняне лоно.

Бо коли малоруський, назад до хопти,
між гречкосіїв у курні сіни.
Либонь нас жоден дідько не вхопить.
любчику, голубчику, скурвий сину!

На рецепту Москви, щоб відібрати українському народові його мистецтво й книги, щоб затратити його пам'ятки Валентин Мороз нагадує нам, що:
"Високі культурні досягнення можливі тільки при безперервності традицій. Нічого не забути; нагромаджувати шар за шаром. Тільки так виростає духовість".
Не забуваймо ж (МИ в діяспорі) цього девізу з України!

ТВОРЧІСТЬ МИСТЦІВ КИЄВА 1917 - 19 років, які брали участь в конкурсах ЕЗДП в оцінці ПАВЛА К О В Ж У Н А

Сучасне і майбутні покоління можуть оглядати лише репродукції із всього 25 рисунків графіків самостійної України, бо оригінали тих і біля 300 інших рисунків, збережених в архіві Експедиції ЗДП, ворог "вирадирував" з українського мистецтва, спаливши їх, щоб ні сліду ні згадки про них не було. Нажаль ті інші рисунки дійсно загинули, бо не залишилися їх репродукції ні фотографії.

Але глядачі виставки АНУМ у Львові в червні 1932. р. бачили їх - і мистець Павло Ковжун у вступі до каталогу тієї виставки, на ст. 13-4 написав отаку оцінку умовин і стилів мистців - авторів експонованих проєктів для ріжних державних паперів України [+1/]:

Революція на Україні на самім своїм початку поставила тогочасним українським мистцям велике завдання: протягом якнайкоротшого часу виготовити для уряду проекти українських грошей, поштових марок, бандероль, банкових і векслевих листів, грального карт — взагалі всіх цінних і документарних паперів, без яких не може обійтися ніяка держава. Тоді виявилося, що для виготовлення цих мистецьких речей потрібні цілі кадри мистців-графіків, без яких не можна подумати про реалізування цього завдання і яких ніхто заступити не в силі.

Несподіваний поворот на Україну Ю. Нарбута справу змінив дуже корисно; одна першорядна мистецька сила зуміла дати максимум творчої енергії і помислів, щоб задовольнити пекучі графічні потреби, ще й ідеологічно виведені.

Перший український грошовий знак, перша українська поштова марка належить перу і пензлю Ю. Нарбута. Одначе вимоги переростали спроможність перевантаженого тоді працею Ю. Нарбута, якому помагав у першу чергу ще один великий ерудит українського мистецтва — властивий творець української графіки, Василь Кричевський, автор українського герба, та Іван Мозалевський, молодий і відомий тоді графік, учасник українських мистецьких виставок. Цій трійці мистців тодішньої української графіки довелося бути мистецьким серцем так званої «Експедиції заготовки державних паперів України». Юрій Нарбут та Василь Кричевський були го-

+1/ подаємо за передруком у "Сучасності" в ч. 121 з 1971 на ст. 43-4.

ловні проєктодавці, а Іван Мозалевський — завідуючим мистецьким відділом Експедиції. Йому, як завідуючому тим відділом, довелося замовляти чи розписувати конкурси на проєкти різнорідних вартісних паперів в обсягу діяльности Експедиції.

Найтяжче було Експедиції працювати ідеологічно на мистецькім полі. Не маючи ніякої новішої мистецької графічної традиції, проєктодавці-мистці напружували свої творчі сили і знання в напрямку стильового українського оформлення замовлень. Вони, самозрозуміло, почали шукати формальних українських мистецьких елементів у минулому нашої графіки. Таким джерелом для одних, на чолі з Нарбутом, була доба барокко нашого мистецтва. При цім Нарбут бароккові елементи оформлював у дусі наскрізь сучасного мистецького розуміння, як і Середа, а інші, як Золотов і Румянцев, брали бароккові елементи безпосередньо, переносячи і прикладаючи їх до потреб замовлення, не раз уводячи ще й інші стилі. М. Бойчук і С. Налеписька пішли в шуканні оформлення своїх проєктів ще далі, до візантійської доби мистецтва на наших землях, а В. Кричевський та частинно І. Мозалевський, основували свої проєкти на елементах народної мистецької творчости. А. Богомазів увів у своїх проєктах переважно модерний стиль того часу, підсилений декоративними народними мотивами, а ґравер Приходько, як спеціяліст високої кваліфікації, але не мистець, давав простонапросто ідеально чисто виконані, головокружно деталізовані безстилеві проєкти з присмаком типових російських державних паперів.

Подаючи широким колам українського громадянства цей прецікавий історичний відділ Заготовки державних паперів України, — ми не характеризуємо його самозрозумілу неоціненну історичну вартість, а натомість, як мистецька організація, підкреслюємо його мистецький і графічний зміст, як джерело і колиску української графіки.

Звертаємо увагу на кінцеву оцінку великого Ковжуна, який попри строго мистецький аспект, в останнім реченні не поминув і правильного визначення творчости з національного підходу: "...цей прецікавий історичний відділ Заготовки державних паперів України, ... (має) - самозрозумілу неоціненну історичну вартість". Тому й віддаємо цій справі в Додатку стільки місця, бо не вільно дозволити ворогові безкарно вичеркнути із нашої скарбниці частини творчости передових мистців і цінних пам'яток державного життя Українського Народу.

ПРОЄКТ 40 КАРБОВАНЦІВ.

ПРОЄКТ 50 КАРБОВАНЦІВ.

ПРОЄКТ ТЕАТРАЛЬНОЇ МАРКИ.

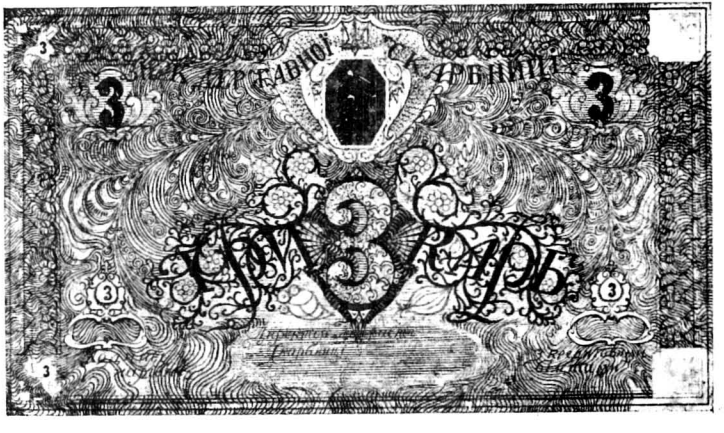

ПРОЄКТ 3 КАРБОВАНЦІВ.

М. БОЙЧУК.
M. BOYTCHUK.

А. БОГОМАЗОВ.
A. BOHOMAZOW.

НАМИ ЗАБУТІ, А ВОРОГОМ ЗНИЩЕНІ ПАМ'ЯТКИ ДЕРЖАВНОСТИ

Як відомо вже з попередних сторінок, архів Експедиції Заготівлі Державних Паперів УНР був захований у підвалі одної з кам'яниць в Тарнові. З ініціятиви Петра Холодного і стараннням Павла Ковжуна цей архів в 1928. р.був здепонований в Музею НТШ у Львові; об'єм архіву невідомий.

Стараннням АНУМ рисунки з цього архіву в червні 1932 були експоновані у Львові на "Виставці сучасної української ґрафіки" - і за каталогом виставки передаємо спис рисунків і мистців (припускаємо, що виставлено тоді в с і рисунки, збережені в архіві):

1. ЮРІЙ НАРБУТ:
(45 рисунків)

1 гривня або 50 шагів, 10 гв., 10 гв., 100 кб, 200 кб,200 гв., 200 гв., деталі до 200 гв., без номіналу,
поштові марки: 10 шагів, 30 ш., 40 ш., 50 ш.,
папери: марка на продаж тютюну 10 гв., марка на користь поштальона 30 ш., актовий папір 3 гв., асиґната і талон мін. фінансів 3 гв., печатка УНР,
інше: опакування талії карт, сорочки до карт, 4 аси всіх кольорів, 4 королі, 8 інших фіґур з карт, фотографія рис. гербу, і фот. пляншів (спец. сіток, вживаних для друку цінних паперів).

2. МИХАЙЛО БОЙЧУК (5):

40 кб.,40 кб., 40 кб., театральна марка 2 гв., репродукції 8-х мотивів сіткового орнаменту,

3. А. БОГОМАЗІВ (11):

3 кб. з обох сторін, 5 кб., 50 кб. з обох сторін, 500 кб, 5 проєктів олівцем на грошові знаки.

4. ВІТТЕН (2):

3 кб. з обох сторін

5. ГРИГІР ЗОЛОТОВ (10):

1000 кб., - поштові марки: 20 ш., 3 гв., 4 гв., 10 гв., гербова марка 10 ш., векслевий папір 5000 кб., олівцеві проєкти грошових знаків на 5 картонах.

А. КРАСОВСЬКИЙ.
A. KRASOWSKY.

ПЯТЬ ГРИВЕНЬ

Ю. НАРБУТ.
G. NARBUT.

ПРОЄКТ 20 ГРИВЕНЬ.

Б. РОМАНОВСЬКИЙ.
B. ROMANOWSKY.

ПРОЄКТ 10 КАРБОВАНЦІВ.

М. ЗОЛОТОВ.
M. ZOLOTOW.

6. ОЛЕКСАНДЕР КРАСОВСЬКИЙ (65):

3 гв., 5 кб. з обох сторін, 25 кб., 50 кб., олівцеві й акварельні ескізи до грошових знаків на 10 картонах, поштові марки: 20 ш., 40 ш., 10 гв., 50 ш., гербова марка 10 ш., добродійна марка 3 гв. 20 ш., судова оплата 1 кб., талон для остатка 10 ш., гербовий папір, гербовий папір 1 гв. 50 ш., вексльовий папір 5000 кб. 46 рисунків чотирьох серій карт до гри із сорочками і опакованням.

7. КАСПЕРОВИЧ (2):

судова пошлина (податок) 25 шагів, два мотиви сітки,

8. ІВАН МОЗАЛЕВСЬКИЙ (63):

5 кб., - консульські марки: 25 ш., 3 кб., - талон 2 кб., поштова марка 2 кб., - актовий папір, - 44 проєкти тушом і 13 олівцем опакування на: карти, тютюн, махорку, табаку, цигари, цигарки, тутки, сірники і паперці.

9. МИХАЙЛО МОШАЛІВ (2):

охоронне свідоцтво, опакування на цигари.

10. СОФІЯ НАЛІПИНСЬКА БОЙЧУК (9):

25 кб. з обох сторін, - судова пошлина: 50 ш., 3 гв., 5 сорочок до друку грошей і цінних паперів.

11. ЛЕОНІД ОБОЗНЕНКО (1):

поштова марка 20 гв.

12. Л. ОВСЯННИКІВ:

поштова марка 50 ш., - судова оплата 1 кб. і деталі, - канцелярська оплата 40 ш. і два деталі.

13. АНТІН ПРИХОДЬКО (7):

3 кб. з обох сторін, 25 кб., 25 кб., - гербова марка 50 ш. - судова оплата 2 гв., - канцелярська оплата 40 ш.

14. БОРИС РОМАНОВСЬКИЙ (8):

20 гв. з обох сторін, з двома сорочками, - гербова марка 20 ш., - судова оплата 3 кб., - вексльовий папір 10 кб., - 5 деталів.

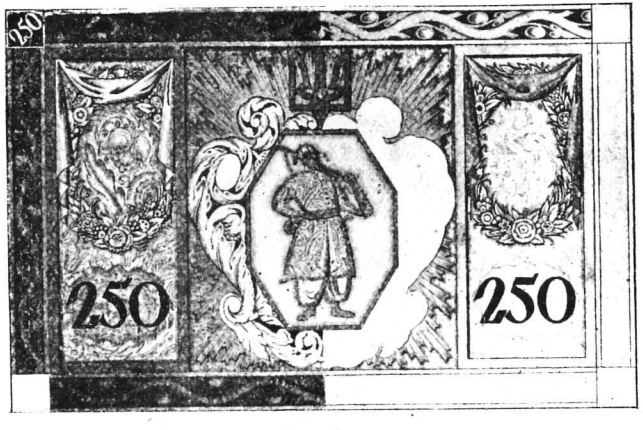

ПРОЄКТИ ОБОХ СТОРІН
250 КАРБОВАНЦІВ.

Ю. НАРБУТ.
G. NARBUT.

ДЕТАЙЛІ 5 КАРБОВАНЦІВ I і II СТОРОНИ.

НЕВІДОМИЙ АВТОР.
L'AUTEUR INCONNU.

I. РУМЯНЦЕВ.
I. RUMIANTZEW.

КОНСУЛЬСЬКА І ГЕРБОВА МАРКА.

ПОШТОВА МАРКА
І ВЕКСЛЕВИЙ ПАПІР.
I. ЗОЛОТОВ.
I. ZOLOTOW.

15. Л. РОЗІВ, зам. МОЗАЛЕВСЬКА (3):

поштові марки: 30 ш., 50 ш., - гербова марка 3 кб.

16. І. РУМ'ЯНЦІВ (6):

поштові марки: 2 гв., 3 кб., - консульські марки: 20 ш., 50 ш., - гербові марки: 2 гв., 1 кб.

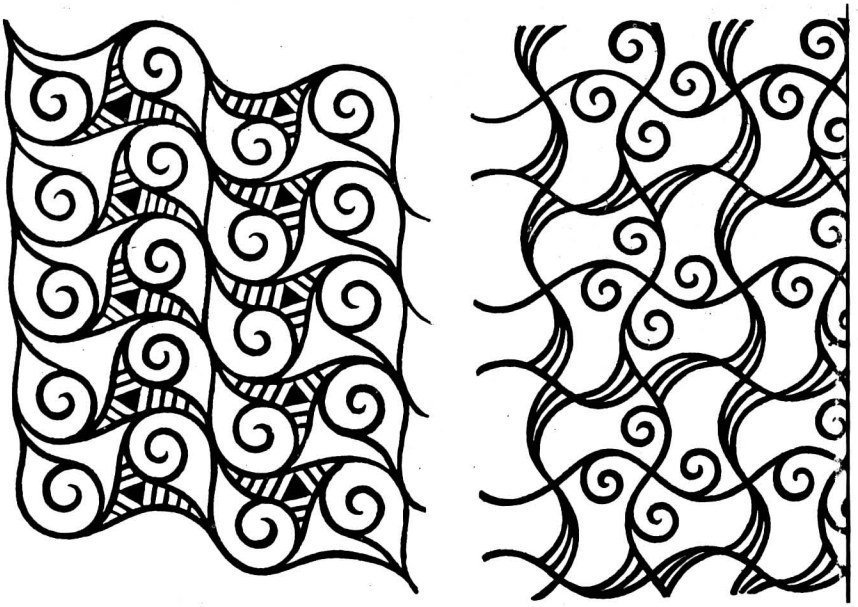

ПІДДРУКИ НА ГРОШОВІ ЗНАКИ.

ПРОЄКТ 25 КАРБОВАНЦІВ Софії Наліпинської Бойчук.

17. М. САЛЬНИКІВ (7):

3 гв. з обох сторін, - поштові марки: 10 ш., 20 ш., 30 ш., 50 ш., - гербова марка 1 гв.

18. АНТІН СЕРЕДА (2):

поштові марки: 10 ш., 20 ш.

ПРОЄКТ МАРКИ В КОРИСТЬ ЛИСТОНОША.

АСИГНОВКА І ТАЛЬОН.

Ю. НАРБУТ.
G. NARBUT.

19. НЕВІДОМІ МИСТЦІ (47):

проєкти грошових знаків: 50 ш., 50 ш. з обох сторін, 2 гр. 5 кб. з обох сторін, 5 кб. з обох сторін, 10 кб., 10 кб., 10 гр., 20 гр., 50 гр. з обох сторін, 50 гр., 1000 кб. з обох сторін,
поштові марки: 1 ш., 2 ш., 4 ш., 5 ш., 15 ш., 50 ш., 50 ш. 80 ш., 2 гр., 2 гр., 2 гр.
судова оплата: 75 ш., 5 гр.
консульська марка: 20 ш., 50 ш., 5 кб.
талон 10 ш., - сховні листи - два проєкти, - вексльовий папір, - 3 шкіци, - 40 карт до гри, - сорочка на піддрук, - два деталі до рисунків, - деталь "Пам'ятник Б. Хмельницького" - 16 пляншів вже надрукованих грошей, марок і державних паперів, -
та 16 фотопляншів карт до гри таких мистців:

М. БАРАНІВ 1, М. ЖДАХА 1, М. ЗАЙОНЧКОВСЬКА 2, М. КРАСОВСЬКИЙ 7 і М. ПАВЛОВИЧ 1.

Крім вище названих рисунків і мистців, Роберт Лісовський виставляв ще проєкт поштової марки в групі "Книга" під каталожним числом 252.

Імпозантне число 327 експонованих рисунків [+1/] із збереженого архіву Експедиції Заготівлі Державних Паперів (всіх експонатів українських графіків на цій виставці 1392) доказує великий труд і вклад мистців для української державности. На превеликий жаль самі рисунки втрачені для мистецтва і для нащадків, бо їх і твори інших мистців партійні політруки у Львові спалили около року 1957-го. Совєтські можновладці, у своїх плянах "злиття народів" завзялися позбавити українців національного мистецтва, пам'яток державности і самобутньости та інших культурних надбань.

+1/ В цім списку не знаходимо рисунків тих грошових знаків, що були емітовані (19 білетів і знаків випущених і 2 білети готові до друку у Відні в 1920. році). Також у списку не знаходимо рисунків таких мистців:
О. Кульчицька - проєкт грошей,
Ф. Красицький - проєкт поштової марки,
ґравер Гришманюк - проєкт поштової марки за 2 гривні
різьбар Сніткин - проєкт гербових марок (у двох варіянтах) за 1, 2, 3, 5 і 10 кб.,
Віттен - проєкт двох поштових марок, - та
Юцевич - проєкт знаку на 100 кб.,
яких назвав М. Обідний у своїй статті "Ґрафіка українських грошових знаків" між мистцями, які надсилали проєкти на Конкурси ЕЗДП при міністерстві фінансів. При виготовлюванні статті автор користувався інформаціями мистця І. Мозалевського, який в 1918. р. був завідуючим мистецько-граверного відділу ЕЗДП і членом Комісії міністерства, яка вирішувала прийняття проєктів і затверджувала їх до друку. Фаховий зміст статті, особа автора і факт написання її коротко по ліквідації ЕЗДП дають пререґативи на достовірність інформацій М. Обідного.

Тому можна припускати, що:
1/ не експоновано всіх рисунків з архіву, - або
2/ не збережено в архіві всіх надісланих рисунків до часу виставки у Львові в 1932. році. Не виключене, що у тяжкий час небезпек війни і тифів, транспортних труднощів, зміни персоналу і часті зміни осідку праці, дещо могло затратися, або улягти знищенню у вогкім підвалі в Тарнові.

Знаючи обставини праці і евакуацій треба подивляти відповідальність керівництва Експедиції, що зуміла зберегти невикористані проєкти державних паперів. Звертаємо на це увагу з особливішим признанням всім тим службовикам Української Народньої Республіки, що (напевно з особистою посвятою) причинилися до збереження архіву ЕЗДП.

А. ПРИХОДЬКО.
A. PRYCHODKO.

ПРОЄКТ З КАРБОВАНЦІВ.

ПРОЄКТ ГЕРБОВОЇ МАРКИ.

Ми не могли врятувати творів, але можемо оживити пам'ять про них і про їх талановитих, проскрибованих авторів, та не дати їх всіх вичеркнути з української скарбниці. Мистецтво - це ж вияв духового життя і культурного рівня народу. На цих надбаннях найкращих творців мають вирости нові і нові покоління шляхетних дітей лицарського народу!

ПОШТОВА МАРКА 10 ШАГІВ.

МАРКА НА ПРОДАЖ ТЮТЮНУ.

Ю. НАРБУТ.
G. NARBUT.

ПОЧТОВАЯ МАРКА
ДЕСЯТЬ РУБЛЕЙ
3 РУБ. 50 КОП.
ТРИ 3 КОП
ОДНА 1 КОП
ЧЕТЫРЕ КОПЕЙКИ
УКРАЇНСЬКА НАРОДНЯ РЕСПУБЛІКА
Кур'єрська пошта
10 ШАГІВ 10
10 Гривень
1500
10 ГРИВЕНЬ 10
ПОШТА НАРОДНЯ
1 ГРИВНЯ 1
50 ШАГІВ
УКРАЇНСЬКА НАРОДНЯ РЕСПУБЛІКА
20
ГРИВЕНЬ
HELLER
1К
УКРАЇНСЬКА НАРОДНЯ РЕСПУБЛІКА
10 СОТИКІВ 10
УКРАЇНСЬКА НАРОДНЯ РЕСПУБЛІКА ЗАХІДНЯ ОБЛАСТЬ
10 СОТИКІВ 10
25 СОТИХІВ 25
3 КОРОНИ 3
CESKO-SLOVENSKO
KARPATSKÁ UKRAJINA
3К I.СОЙМ 12.III.1939 3К
ЗАКАРПАТСЬКА ПОШТА 100
УКРАЇНА
MAGYAR KIR POSTA
5
20

ПОШТОВІ МАРКИ - ЦІННІ ПАМ'ЯТКИ САМОСТІЙНОСТИ

Провізоричні, державні та окупаційні випуски України - предмет української і світової філателії

Одночасно з політичними змаганнями українського народу до суверенности, її уряд - Центральна Рада в Києві від 1917.р. підготовляла атрибути самостійности, як герб, прапор, валюту, власні поштові марки і т. п.

Перша серія поштових марок України мала 5 купюр у номіналах 10, 20, 30, 40 і 50 шагів, і була друкована в Києві в друкарні В. Кульженка вже мабуть від кінця 1917. р. в аркушах по 400 штук. Вони були незубковані. Від валюти - марки прозвані "шагівками". В обіг віддано їх 17. липня 1918. р. - і з тим днем відкрили вони Україні місце у світових каталогах поштових марок.

Із кліш тих марок видруковано в тих самих барвах також дрібну монету, на картоні. Ці вже були зубковані такою машиною, що на відступі двох сантиметрів пробивала 11½ дірок.

4. 1. 1919 Директорія віддала в обіг нову, незубковану поштову марку за 20 гривень, яку приготував мистець Обозненко ще за Гетьманату.

З державних правильних міркувань наш уряд наказав всі наявні по поштових станицях запаси поштових марок Росії надрукувати гербом України - тризубом. Від 1. листопада 1918 до франкування посилок допущені були виключно "шагівки" і такі українізовані тризубом поштові марки та формуляри, звані провізоріями. Ці наддруки роблено по областях і на місцях у друкарнях, а на Поділлі ручними штемплями і тому є вони дуже ріжновидні. Устійнено 133 головні типи відмін тризуба на російських і на двох Тимчасового Правління Олександра Керенського (1881-1970) поштових марках.

В 1919/20 рр. видрукувала Директорія у Відні третю серію з 14-тьма поштовими марками (1 - 200 гривень), але їх уже в цілости не пущено в обіг.

Хронологічно першим виданням влади України були гербові марки (= стемплі) з 6 купюрами: 40 і 50 шагів та 1, 2, 5 і 10 кб. за рисунком Юрія Нарбута, для квитування на документах оплат у користь Скарбу. Одночасно за законом із 14. 6. 1918

СОБОР святої СОФІЇ в КИЄВІ, ПЕРЛИНА АРХІТЕКТУРИ УКРАЇНИ.

Собор збудований в 1037. р. за князя Ярослава Мудрого, а дзвіниця в XVIII в. Напроти них пам'ятник гетьм. Б. Хмельницькому, збуд. в 1888. р. за проєктом М. Микешина.

На цій СОФІЙСЬКІЙ ПЛОЩІ в КИЄВІ збулося проголошення АКТУ ЗЛУКИ - СОБОРНОСТИ всіх Земель України, в середу 22. січня 1919. року. - Тут також, в понеділок 29. квітня 1918. року пополудні Єпископ Нікодим відслужив урочистий Молебень після проголошення генерала Павла Скоропадського Гетьманом Української Держави.

були видані гербові театральні марки з рисунків Нарбута і Василя Кричевського, 9 штук у номіналах: 20, 40, 70 80, 100 і 160 шагів та 1 кб, 1 кб і 20 шагів, та 2 кб.

Західньо - Українська Народня Республіка дала населенню поштові марки з українськими наддруками у Львові в дні 20.листопада 1918 (4 марки), в Коломиї 12. 12. 1918 (4) і в Станиславові в днях 18. 3., 7. 5. і 15. 5. 1919. року. Разом курсували 103 наддруки і 2 поштові наліпки. Замовленої у Відні в 1919. р. серії з 5-х марок (10, 20 і 50 сотиків та 1 і 10 корон) уже не віддано в обіг. Пізніша серія з 12 купюр і кілька повністок уже не були навіть відібрані з друкарні.

Карпатська Україна мала свою одну поштову марку за 3 корони; вона курсувала в столиці Хусті в дні відкриття Сойму та проголошення самостійности Срібної Землі 15. березня 1939.

Доба самостійности України залишила нам, крім названих, іще 5 оригінальних видань поштівок, 1 листову карту, 1 грошовий переказ і біля 130 родів українізованих тризубом повністок поштових формулярів із надрукованими на них поштовими марками.

Ювілей Відродження Української Державности

Перші о к у п а ц і й н і марки для України випустила Добровольча Армія ген. Денікіна в 1919. р. в Маріюполі (2 марки), а наступного року на 4-х шагівкових марках наддрукувала "Югъ Россіи". Большевицький уряд у Харкові друкував "РУБ" на 13 українських провізоріях, а в 1923. р. в Берліні 4 марки з назвою держави "УСРР" і з доплатою в карбованцях на "Допомога голодуючим".

Свої наддруки на українських марках зробили також Поляки в серпні 1919. р. в Ковлі (державний орел), а в 1920. р. ген. Петро Вранґель (1878-1928)("Русская почта" і номінал у рублях) - та уживав їх у таборах полонених у Туреччині.

Румуни для окупованої ними території ЗОУНР у Коломийщині (24. 5. - 24. 8. 1919) наддрукували 14. 6. 1919 на 46 австрійських марках літери "C.M.T." (Comanda Militia Teritoriala").

Ці три останні провізорії мали обіг тільки на обмеженій території і тому називають їх "льокальними" (місцевими). Такою ж місцевою була й українська окружна пошта від 1. жовтня до 4. грудня 1941. року в Сарнах на Волині з власними трьома наліпками.

Окупація України гітлерівською Німеччиною в 1941 - 4 роках залишила світові 20 поштових марок Німеччини (1 - 80 пфенігів) із наддруком "UKRAINE".

УРСР у Києві не видає власних поштових марок.

Оцю найкоротшу, основну інформацію ілюструємо на сторінках Додатку поштовими марками України та взорами деяких провізорій.

РІЧНИЦІ ПЕРШИХ ПОШТОВИХ МАРОК і ГРОШЕЙ УКРАЇНИ з 1918-го РОКУ

1918 - 1943 (25-а річниця)
- 1953 (35-а ")
- 1958 (40-а ")
- 1968 (50-а ")

1920 - 1970 (50-а річниця)

Випуски самостійною українською державою власних поштових марок і грошових знаків були тим більше важливими подіями, що були вони першими в історії нашої батьківщини - і в наслідок утрати державности, нечисленними. Річниці їх видань - емісій збирачі утривалювали і відновляли ріжними засобами: марками, листівкою, ковертами і статтями.

25-ліття поштових марок України відзначив в Америці заслужений збирач українських марок, книжок і народнього мистецтва та їх невтомний експонент Осип Кочан (1896-1964) з дружиною Анастасією з Джоліет в Іліной виданням у 1943. р. листівки з побільшенням поштової марки за 30 шагів у кольорі оригіналу із двомовним поясненням чорною фарбою. Нагадується, що з тих самих кліш друковано теж "дзвінку" монету.

Найкраще відзначення річниці появи марок і "дзвінкої" монети було в їх 35-ліття, в 1953-ім році. Тоді Андрій Яковлів помістив статтю у "Філателісті" ч. 3, а Підпільна Пошта України випустила 16. 7. 1953 в Мюнхені серію 5 марок, на яких уміщено по одній поштовій марці з 1918. р. в її оригінальнім кольорі. Над рамкою були роки "1918 - 1953", а внизу вида-

Багатокольорові пам'яткові коверти, виготовлені і видані Федором Іскалом у Бафело, Ню Йорк.

1917 — 50-РІЧЧЯ — 1967
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

ВИСТАВА ПАМ'ЯТОК ДЕРЖАВНОСТИ УКРАЇНИ
Клюбу Українських Колекціонерів
Вінніпеґ, 15 і 16 квітня 1967

ВИСТАВКА ПАМ'ЯТОК ЛИСТОПАДУ
КЛЮБ УКРАЇНСЬКИХ КОЛЕКЦІОНЕРІВ

Вінніпеґ, 3 листопада 1968

вець. Рисунки подано там у незначнім поменшенні (24 x 19 мм). При тій нагоді частину накладу надруковано без рамок, через що залишилися великі білі марґінеси.

Голова української дівчини у вінку з рисунку Ю. Нарбута для марки за 30 шагів (див. іл. на ст. 22) і білету Державної Скарбниці за 500 гривень, стала зчасом символічним виображенням України. Як такий символ вона появляється в ріжних ви-

даннях. ППУ вмістила її 9. 3. 1953 в серії на 80-ліття Наукового Т-ва ім. Шевченка. Цей же мотив, лише в іншім виконанні, є на марці Табору полонених у Ріміні в Італії з датами "1939-1945", що символізує Україну в другій світовій війні. Видана вона 10. січня 1947-го року.

Повну поштову марку за 30 шагів має у фірмовім знаку і в печатці Союз Українських Філателістів і Нумізматиків у ЗДА.

В 40-ліття поштових марок України кап. С. Шрамченко видав у Філядельфії листівку з маркою за 40 шагів і відповідним написом і штемплем, а д-р Є. Котик надрукував у жовтні 1958-о року в місячнику "Ми і Світ" статтю "Сороклітня мандрівка".

50-ліття українських марок відзначив громадянин Федір Іскало в Бафело виданням прекрасної коверти з усіма 5-ма поштовими марками в їх оригінальних кольорах і з двомовним поясненням - та д-р Є. Котик статтею.

50-ліття українських грошей утривалив цей самий ентузіяст пам'яток державности багатокольоровою ковертою з відбитками зменшених десятьох банкнот з 1918/9 років (див. іл.).

Д-р Олександер Соколишин і проф. Лев Попович нагадали ювілей статтями в пресі.

Ukraine-Philatelisten-Verband e. V. (U. P. V.)

Internationaler Verband zur Pflege, Förderung und Beratung der Ukraine-Philatelie
Authent. Zentrale für Ukraine-Marken-Prüfung

Sitz Hamburg · Gegr. 19. 10. 1920

1. Vorsitzender: Dr. med. Rudolf Seichter, D 304 Soltau, Viktoria-Luise-Straße 7 · Geschäftsführer: Peter Haubner, Richter, D 867 Hof, Albert-Lortzing-Straße 24, Ruf (0 92 81) 9 20 13 · Kasse: Dr. med. habil. Josef Jacobi, Nervenarzt, D 565 Solingen, Birkerstraße 28, Ruf (0 21 22) 1 07 88

Postscheckkonto: Hamburg 753 38-201 (Ukr.-Phil.-Verband Solingen) · Bankkonto: Commerzbank Solingen, Nr. 3 929 916 (Ukr.-Phil.-Verband)

DER UKRAINE-PHILATELIST

Nr. 26 **Mitteilungsblatt des UPV e. V.** **November 1973**

У 50-ліття "Міжнароднього Союзу плекання, розвитку і дослідів філателії України - Союз Філателістів України", німецькою мовою Ukraine-Philatelisten-Verband e. V. (U.P.V.) в Німеччині, його німецька Управа зорганізувала в днях 8 - 12. 4. 1971 у Бремергафен репрезентативну виставку поштових марок України під назвою "Ukraina 50" Виставку приготовано спільно з заснованим у 1886. р. "Союзом збирачів поштових марок" у Бремергафен, а патронували їй Крайовий Союз "Ельбе - Везер - Емс" як посередня ланка в центральнім Союзі Німецьких Філателістів та достойників Краю і міста. На цю виставку з міжнародніми експонентами організатори видали розкішні пам'ятки у вигляді двох чергових інформацій, запрошень, каталог на 56 (!) сторін коверту і вистарали в поштовій Управі пам'ятковий урядовий поштовий штемпель, на якім під назвою міста є слово "Україна 50" і нижче "50 років УФФ" (див. іл.). Головою організаційного комітету був Ганс Вернер.

Ювілейну виставку України в Німеччині збагатили своїми збірками поштових марок і матеріялів України 1918 - 20-тих років у 74-х виставових рамах оці філателісти, члени УФФ:
з Німеччини голова УФФ д-р Рудольф Зайхтер (20 рам), Ганс Вернер і д-р Осип Якобі,
з Англії Євген Кобилянський,
із Швайцарії інж. Збігнєв Мікульський,
з Голяндії Іван Аввель-Прінс,
та із ЗДА: д-р Євген Котик (10 рам), мґр Євген Гумеський, мґр Ярослав Терлецький, Михайло Світлик і Осип Бусько.

СТАНЬТЕ КОЛЕКЦІОНЕРОМ!

Заохота, практичні вказівки, інформації про збирачів.

Коли звертаємося до читача з пропозицією "Станьте колекціонером!", то маємо на увазі збирання та приховування українських пам'яток. Для цього не треба особливої підготови, "вечірних курсів" чи надмірних витрат, а лише постанови: починаю збирати! Можна почати збирання й без постанови, непомітно, просто таким чином, що не викидатимете щоденно "непотрібних" у хаті паперів, речей. Заглянувши до них за якийсь час, побачите там неодин "шпарґал", що наново вас зацікавить, пригадає призабуте. Це заохотить продовжувати чи й поширити практику.

Найлегше почати наприклад від складання летючок, бюлетенів, програмок з імпрез, відзнак та пам'яток із більших з'їздів, ювілеїв, листівок із видами українських будов, постатей, краєвидів, газети чи вирізки з них тощо. Це все попадає в руки прямо самочинно й даром, якщо ви активний громадянин і берете участь у громадському житті. Скоро відчуєте гордість і зріст зацікавлення, - і ви зможете поволі поширити своє "габі" - улюблену розвагу й на дальші ділянки, які може вимагатимуть уже від вас дещо старань, приборів, вкладників, літератури і коштів.

Це було б у першу чергу збирання сучасних українських недержавних випусків марок, бльочків, пам'яткових коверт і листівок із спеціяльним штемпльованням, повністок і всяких інших півфілателістичних пам'яток і видань, а дальше екслібрісів, гербів чи врешті медалів.

Початково це буде навіть і не збірка, оскільки предмети не посортовані і відповідно не переховувані, - а просто зберігання друків вашої місцевости чи бодай парафії поточного тижня, року життя. На старості літ, як не знайдете продовжувачів у родині чи внуках, передасте все те до українського музею і тим збережете для майбутнього дослідника не одну пам'ятку.

Оце був би найпопулярніший тип збирача - назвім його аматором, безкорисним любителем українських пам'яток. Не можете ним стати? Започаткуйте зберігання вже від сьогодні! Ніколи не є запізно! +1/

+1/ Загал не здає собі справи з важности таких збірок, хоч би маленьких у кожній місцевості поселення українців. Ніякі централі, ні центри не проявили в тім напрямі найменшої ініціятиви. А дійсність така, що при браку громадських домів і без думки у активної верстви про архівальне зберігання, довгоіснуючі товариства не мають своїх протокольних і касових книг, не називаючи вже минулих звітів, документів... Зі змінами управ у смітниках їх членів пропадає історія! Ця ділянка цілковито занедбана. Центральні репрезентації в кожній країні повинні взяти у свій обов'я

ТАБОРОВА ПОШТА
UKRAINE
20
FREIES EUROPA
ASSN of UKRAINIANS in GB
FREEDOM FOR UKRAINE

УКРАЇНСЬКА ТАБОРОВА ПОШТА
УЛЬМ / Д.
15. MAI 1950
Ulm/Donau
UKRAINIAN CAMP POST
ТАБОРОВА ПОШТА
1848
1948
ЗОРА ГАЛИЦЬКА
50 CAMP POST
REGENSBURG
ЮВІЛЕЙНА МАРКА
УСС
50
1914 - 1949
ТАБОРОВА ПОШТА
10
Bohdan Chmelnycki
1648-1948
UKRAINIAN CAMP POST BAYREUTH
1841-1961
О. МАРТЕЛЬ ШАШКЕВИЧ
5
АСОЦІЯЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ПРЕСИ
ДУХ
ТВІЙ
ПРОВІСНИКУ
ПОНАД
ВІКАМИ
І КОНТИ-
НЕНТАМИ!
1964
СОБОР св. СОФІЇ
TEMPIO s. SOFIA
St. SOPHIA UKRAINIAN SOBOR
ROMA 5 1969
УКРАЇНСЬКА ТАБОРОВА ПОШТА
БАЙРОЙТ
12. XII. 1948
BAYREUTH
UKRAINIAN CAMP POST
УКР. ТАБ. ПОШТА
IV
УНІВЕРСАЛ
22.I.
19 18
ITALIA
ЯРОСЛАВ
ПИСКОРОВИЧ
І ЗАСЯНИН
ПОТЕРПІЛИ
НАРОДОВБИЙСТВО
ВИГНАННЯ
РУЇНИ
3
IN MEMORY OF
30th ANNIVERSARY
7,000,000
VICTIMS
OF INTENTIONAL FAMINE
ARRANGED BY KREMLIN
1933 IN UKRAINE
ЩЕ НЕ ВМЕРЛА
1863
П. ЧУБИНСЬКИЙ
О.М. ВЕРБИЦЬКИЙ
1963
УКРАЇНА
ЯРОСЛАВ
МАНАСТИР
З БАШТАМИ
(1624)
4

А в дальшім ході, якщо не від сейчас, можете стати більш заавансованим збирачем, вибравши собі головну і побічні ділянки, щоб могти називати себе українським філателістом, нумізматом, власником загальної чи спеціялізованої книгозбірні, зразків образотворчого чи скульптурного мистецтва, або навіть і музейником.

На цім поземі фахового колекціонування збирач не лиш нагромаджує - скуповує і за системою комплетує предмети збирання у відповідних коштовних альбомах, але теж вивчає історію ділянки, досліджує, розшукує за рідкісними відмінами, за каталогами і літературою; для фахових зв'язків стає членом товариства збирачів, потім опрацьовує і виставляє замітніші експонати, врешті публікує чи бодай доповідає у Клюбі. Таким колекціонером стає з часом початкуючий збирач, який виплекав у собі замилування, є педантний, акуратний і має фінансові засоби.

Українська еміґрація у діяспорі мала і має таких заавансованих фахівців між старшими віком культурними діячами, має фахові об'єднання, періодичні публікації, каталоги, має і музеї. Інформації про них подаємо в кінці статті.

Оглядини виставок, музеїв чи приватних збірок зроджує перше заінтересування, заохочує збирати, дає перші вказівки, показує методику і опрацювання збірок, стає практичною школою і взором до наслідування. Тому такі відвідини поручається; вони прямо конечні для підвищення техніки і рівня збирача.

Український Музей - Архів і Центральний Пластовий Музей у Клівленді можна відвідати кожної суботи в годинах 10 - 13, порозумівшися попередньо з їх директором проф. Леонідом Бачинським телефонічно (216, 351-9039). Там побачите книгозбірню, збірки преси, етнографії, мистецтва, нумізматики - і всякі українські пам'ятки, - а окремо прецінні збірки з діяльности Українського Пласту від його початку в 1911. році.

зок подбати за архівне збереження продукції українських поселенців у їх державах. А існуючі стараннням і посвятою одиниць Музеї для покращання праці і плянування повинні об'єднатися в Союз і видавати організаційний Річник. Це змісця покращало б занедбану ділянку. Слово за СКВУ. Та марні були наші сподівання на СКВУ! В резолюціях 2-го СКВУ з листопада 1973 про музеї і архіви немає ні одного слова! А якраз цей сектор культурного життя вимагає організайних заходів централь і фінансової піддержки громадян.

0.25 Ювілейне 0.25
19 47
0.25 Свято Весни 0.25
Мазепинський рік
І М
5
ПЛАСТОВА ПОШТА
ПЛАСТОВА ПОШТА
СОРОК П'ЯТЬ РОКІВ УКРАЇНСЬКОГО ПЛАСТУ
1911 5 1956
5
1867 СТОЛІТТЯ КАНАДИ 1967
БАТУРИН МПЗ-1967
ПЛАСТОВА ПОШТА

1911 1912 1951 1952
УКРАЇНСЬКИЙ ПЛАСТОВИЙ УЛАД
20 20
1956
УКРАЇНСЬКИЙ ПЛАСТ 10
СВЯТО ВЕСНИ-1954
UKRAINIAN SCOUTING
ПЛАСТОВА ПОШТА 5

Т-ВА БУВШИХ ВОЯКІВ УПА ІМ. ГЕН. ТАРАСА ЧУПРИНКИ У ЗДА
1950
1961
11 РОКІВ ІСНУВАННЯ
УКРАЇНСЬКА ТАБОРОВА ПОШТА ІТАЛІЯ
1 ГРИВНЯ 1
ПЛАСТОВА ПОШТА
УКРАЇНСЬКІ ПИСАНКИ
8 ХРЕСТ
КУРЩИНА
5
UKRAINIAN EASTER EGGS

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОДАТОК
10 ЦЕНТІВ 10
POUR L'INDEPENDENCE DE L'UKRAINE
НА БОРОТЬБУ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКА ГОЛОВНА ЕМІГРАЦІЙНА РАДА
СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ • НА СКАРБ УКРАЇНСЬКИХ
10.IX.1914.
10 Ц.
ВИЗВОЛЬНИЙ ФОНД

Оба музеї містяться у колишній "українській" дільниці міста Клівленду, на "Савтсайд"-і, у Пластовому Домі під числом 1202 при Кенілворт Евеню, напроти парку Лінкольна. Поштова зона 44113. З головного автошляху ч. 71 виїзд на West 14-th Street exit.

Для запізнання з українською філателією і спорідненими колекціями порозуміватися із Сектором Філателії Музею у Клівленді на число телефону (216) 741-4537.

Читачів цієї книжки заінтересовуємо в першу чергу ділянкою нумізматики. Український нумізмат займеться збиранням і вивченням монет, які курсували і тепер є в обігу на етнографічній території України, як теж і паперових грошей українських і і окупаційних держав. Поширена збірка буде ще включати і спеціялізовану галузь медалістики, тобто експонатів із медалів, військох відзнак, орденів, знаків.

Початково можна себе обмежити у збиранні якогось визначеного періоду, наприклад від року свого народження, - від світової війни тощо - або і зачати від теперішньої декади (1971) чи врешті від закупу цієї книжки...

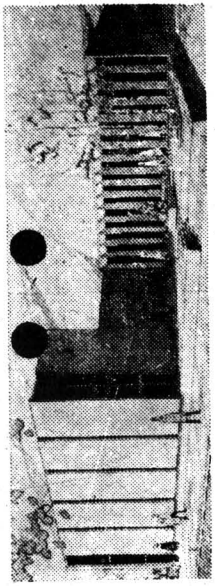

Інститут Просвіти, 777 Причард

- УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖДЕНЬ 1973 -

Від вівторка 30-го січня до неділі 4-го лютого
дві залі, щовечера від години 6-ої до 11-ої

ВИСТАВКА КНИЖОК, ПАМ'ЯТОК ДЕРЖАВНОСТИ, ГРОШЕЙ, МАРОК І ЗРАЗКІВ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Вівторок 30 січня і четвер 1 лютого
Театральна заля, від години 6-ої ввечорі

ЧАЙОК ЖЛ СУМ і ПОКАЗ НОШІ

Неділя 4-го лютого
Театральна заля, год. 3 по полудні

К О Н Ц Е Р Т

ХОРУ, ОРКЕСТРИ і ТАНКОВОЇ ГРУПИ СУМ

— Всіх вітаємо і запрошуємо щиро! —

" 1-ша Виставка Т-ва Українських Філателістів і Нумізматиків в Монтреалі, - 22. 10. 1972 р."

ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКИХ ФІЛАТЕЛІСТІВ І НУМІЗМАТИКІВ · В МОНТРЕАЛІ ·

22/10/72

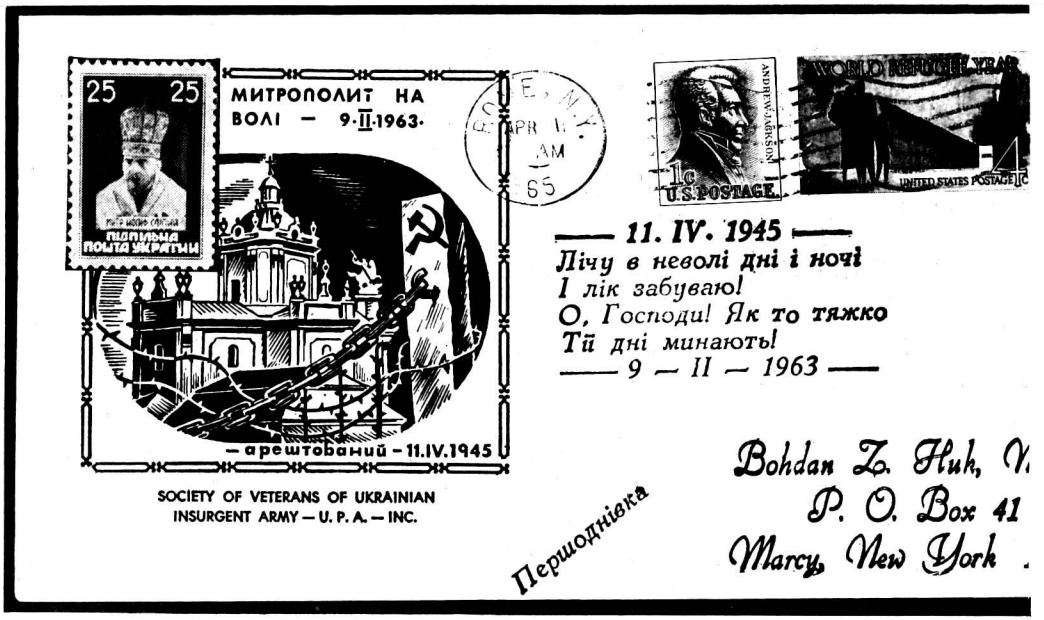

В українців фахівцями від медалістики є д-р Юрій Подлуський +1/ і мґр Орест Городиський +2/ у Шикаґо, які експонують свої цінні збірки та публікують статті, та д-р Роман Смик +3/.

Нам треба зміни, заміни старших молодшими, - треба виростити новий доріст свідомих і працездатних колекціонерів +4/ українських цінностей у діяспорі. Треба, щоб українські цінності зберігалися в українських домах і установах, а не переходили на власність неукраїнських архівів, хоч би вони фірмувалися голосними назвами чи особами.

+1/ Д-р Юрій Сас Подлуський, нар. 1.6. 1923 в Перемишлі в родині судді. Гімназію абсольвував в Ярославі (1942), а медицину в Мюнхені; тепер в Шикаґо. На виставках за свою найбільшу збірку україністики медалів добув 30 відзначень, в тім найвище "Говард" в 1968. році. Є членом 8-х нумізматично-медальних Союзів у ЗДА, Канаді, Англії і Німеччині, та головою Мідвест Ордер енд Медал Сосаєті в Шикаґо. У чужомовних фахових журналах публікує статті про українські ордени і медалі.

+2/ Мґр філософії Орест Корчак Городиський, нар. 15. 7. 1918 у Станиславові. Студії закінчив у Мюнхені. Власник великих збірок; виставляє і публікує висліди дослідів.

+3/ Д-р медицини Роман Петро Смик, нар. 3. 10. 1918 у Жовчеві пов. Рогатин, - провідний діяч мирянського руху за патріярхат УКПЦ, видавець, референт Патріяршого Фонду і Парафіяльної Ради Собору св. Володимира і Ольги в Шикаґо, український філантроп.

+4/ На щастя розуміють це редакції обох місячників для молоді: пластового "Юнака" і СУМ-івських "Крилатих" та постійно віддають свої сторінки на ілюстрації українських марок. Також у місячнім додатку "Світанок" до тижневика "Наше Слово" у Варшаві було в 1972. р. кілька добрих (об'єктивних) інформацій про українські поштові марки.

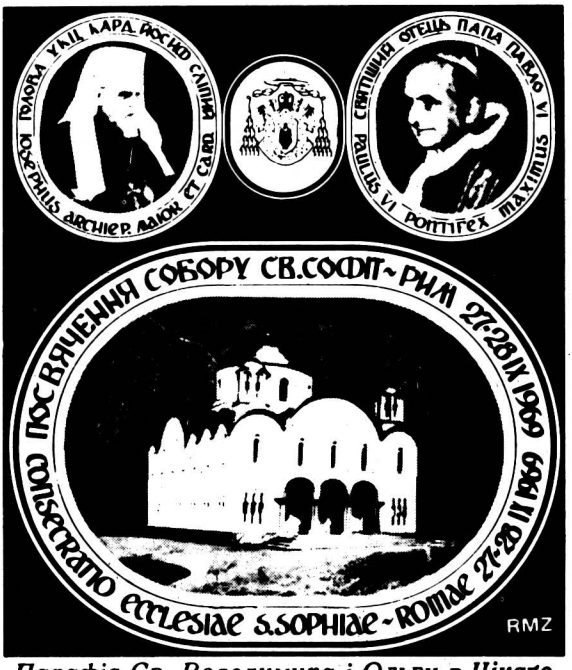

Ecclesia S. Volodymyr et Olha, Chicago

Парафія Св. Володимира і Ольги в Чікаго

20-ліття УПА

З журбою за майбутність закликаємо читачів, громадян:
С Т А В А Й Т Е К О Л Е К Ц І О Н Е Р А М И !
Колекціонерами не із-за перспективи особистої матеріяльної користи, а з думкою про продовження та збагачення діл попередників, збереження зразків, експонування їх світові.

+

Звичка - пасія - "габі" збирання є корисним, виховним заняттям. Збирання змушує людину до педантности, чистоти, відкриває незнані світи, заставляє вивчати побачені предмети, події, показує мистецтво, породжує бажання до творчости, діл, осягів, амбітних плянів - мрій, будить і степенує відчуття краси, естетики, уводить у товариство кращих людей. Можна тверди ти, що звичка збирання має в собі самі позитиви.

До загальних прикмет додаймо вкінці ще й момент національного виховання. Кожний український експонат у посіданні молодого нащадка на чужині зв'язує його з українством, із народом предків, його культурою, а найсильніше переконуватимуть його в гордості з предків пам'ятки державности, - оті малі поштові марки України, банкноти, герб, прапор, документи тощо.

Тієї приємної "забавки" дітям Шкіл Українознавства хай сучасні батьки не відмовляють, а нехай їх заставляють до неї і поможуть започаткувати. Батьки самі здебільша виховалися на живих тоді традиціях 1918-го року і Червоної Калини! Давніші засоби в нових умовинах і часах доповнюймо новішими. Збирання українських пам'яток є одним із них. Започаткуйте дітям українські збірки, а не пожалуєте труду і кошту.

+

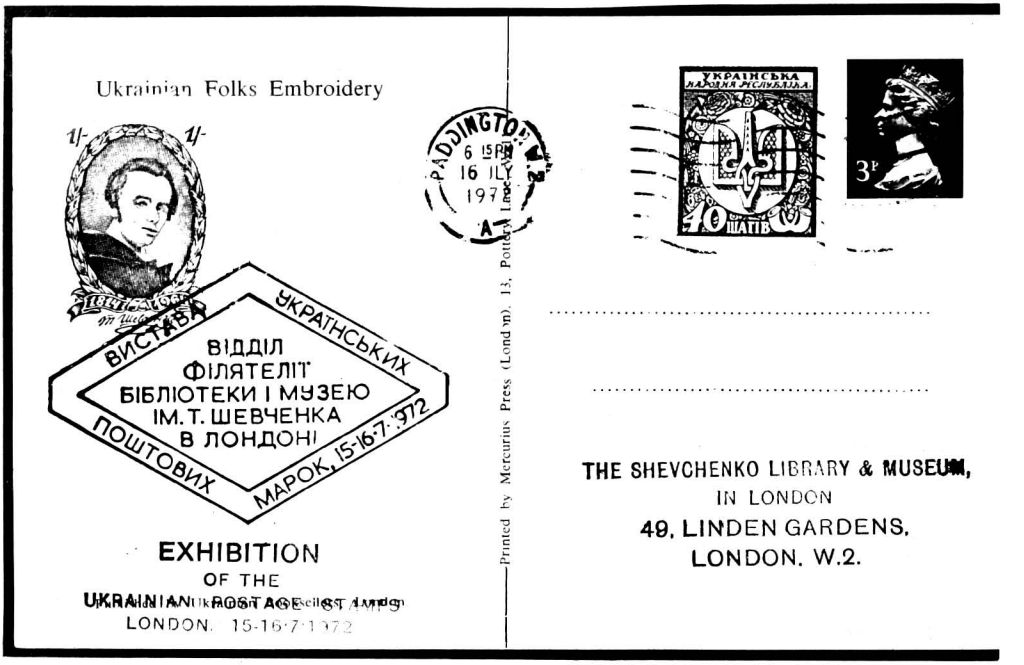

УКРАЇНСЬКІ ФІЛАТЕЛІСТИ (збирачі, публіцисти, дослідники)

Для історії назвім тут лише найвизначніших філателістів України - з погляду якости збірок, активности (участь у виставках) та фахового впливу на розвій ділянок збирацтва. Критерієм є не так сама величина збірки як участь у виставках і публікування на теми ділянок збирання. Збірка, хоч би з матеріяльної оцінки найвартісніша, якщо не є експонована і досліджувана - яка припадає порохом у шафах чи може і в банковім сховищі, не сповняє суспільної служби, а стає лише "майном" (а може і льокатою грошей!) як кожний інший домашний предмет. Власники таких збірок очевидно не рахуються колекціонерами - і не входять в обсяг наших заінтересовань ні відомостей про них.

Визначними - провідними збирачами України були оці покійні українці:

Д-р Іван Турин, 27.11.1900 - 15.7.1972 у Відні, видавець і редактор "Українського Філятеліста" у Відні 1925-39,

Кап.-лейт. фльоти Святослав Шрамченко, 3.5.1893 - 24.6.1958 у Філядельфії, - поза Україною діяв у Ченстохові; в часі війни у Холмі, а по війні в Ельванґені і Філядельфії,

Микола Секретар, нар. 1891 в Кутах, помер 1970 у Празі. Був начальником Польової Пошти УГА за Збручем, в 1919. р.,

Д-р Євген Вировий, нар. 1889 у Смілій на Київщині, згинув у Празі в 1945. Його цінна збірка пропала.

Проф. Андрій Яковлів, нар. 9.12.1872 в Чигирині, помер 14.5. 1955 у Фляшінґу,Н.Й. Діяв у Празі, Брюсселі і Ню Йорку. Під псевдонімом "Андрій Чигиринець" написав "Поштові марки України" і видав у Брюсселі в 1948. році,

UKRAINIAN PHILATELIC
AND NUMISMATIC SOCIETY
1555 REGENT STREET
SCHENECTADY, N.Y. 12309

Д-р Іван Чернявський в Коломиї написав "Історія Коломийських поштових марок", ст. 47 і видав в 1928. Та праця в перекладі і видавництві Євгена Величковського появилася також у Коломиї в 1928. р. німецькою мовою п. з. "Geschichte der Briefmarken von Pokutien".

Проф. Микола Гнатишак, 31.5.1903-23.1.1973, дослідник і публіцист, збирач у Львові і в Рочестері, Н.Й.

Д-р Дмитро Бучинський, 9.4.1913 у Трибухівці, пов. Копичинці, -4.11.1963 в Мадриді, Еспанія,

Д-р Володимир Сіменович, 1885-1967 в Шикаґо, фундатор музею,

Михайло Слобода у Відні,

Інж. Микола Битинський, 1893-1972 в Торонті,

Осип Кочан, нар. 1894 в Калуші, від 1913 в Джоліет, Іл., помер 19.4.1964 в Ню Йорку,

Ярослав Петеш, 11.7.1910 в Болехові - 27.5.1970 в Пасейку,

Проф. Лев Попович, 11.4.1908 - 11.2.1974 в Ямайці,Н.Й.,

Павло Волянський, 1906 у Клівленді - 1968 у Клівленді,

Інж. Богдан Стисловський, 19.8.1902 - 25.11.1964 в Лондоні,

Інж. Юліян Іван Сас Подлуський, 2.8.1921 в Перемишлі - 6.1. 1974 у Варшаві, в Польщі,

Інж. Іван Лучків, 1923 - 1974 в Торонті,

Адольф Карп'юк, 1.1.1892 в Сокалі - 19.8.1973 в Бруклині,

Юліян Максимчук

Святослав Шрамченко

Сучасні заслужені сеньйори, довголітні збирачі, автори:
Архиєпископ Євген Бачинський (1885) у Швайцарії,
Юліян Максимчук (30. 8. 1890 в Стрию) в Шикаґо,
Проф. Леонід Бачинський (1896) у Клівленді,
Каленик Лісюк (1889) у Каліфорнії,
Редактор Іван Світ (27.4.1897 на Слобожанщині) у Бронксі,Н.Й.
Редактор Олександер Мох (1900) в Торонті,
Редактор Анатоль Курдидик (1905) у Вінніпезі,
Редактор Іван Паньків (1904) у Вінніпезі.

З дещо молодшого покоління перейняли від піонерів службу і продовжують публікації, видавництва, товариства, виставки, досліди у своїх ділянках оці українці у розсіянні (поазбучно):

У З'єднаних Державах Америки:

проф. Олександер Бережницький в Бафело, Іван Булат (1920) у Йонкерсі, Йосиф Бусько (1914) в Пармі, інж. Михайло Вінтонів у Бостоні, інж. Петро Войновський (1913) в Нюарку, Юліян Волянюк (1912) в Лорейні, мґр Орест Городиський (1918) в Шикаґо, д-р Богдан Гук у Бінґгемптоні, Любомир Гуґель, мґр Євген Гумеський в Ен Арбор, інж. Роман Загайкевич в Ірвінґтоні, ред. Осип Зінкевич у Балтиморі, Федір Іванус у Вінніпезі, Федір Іскало в Бафело, Богдан Кашуба в Шикаґо, Степан Кікта (1918) у Клівленді, д-р Роман Климкевич у Маямі Шорс, д-р Євген Котик (1914) в Джерзі Сити, д-р Ярослав Крив'як у Клівленді, Володимир Лесняк в Акроні, інж. Павло Лимаренко у Філядельфії, інж. Любомир Онишкевич у Трентоні, мґр Юрій Павлічко в Рочестері, Павло Панамаренко у Філядельфії, інж. Михайло Пежанський в Ню Йорку, д-р Юрій Подлуський в Шикаґо, д-р Юрій Рибак у Філядельфії, Любомир Рихтицький (1921) в Шикаґо, С. Ришитівський у Бруклині, Михайло Світлик (1927) в Пармі, д-р Юрій Слюсарчук у Скенектеді, д-р Роман Смик у Ковль Сити, д-р Олександер Соколишин в Асторії, інж. Андрій Сольчаник у Філядельфії, мґр Ярослав Терлецький у Філядельфії, інж. Пилип Трач у Клівленді, проф. д-р Володимир Трембіцький (1919) в Бруклині, Василь Харук у Ню Йорку, інж. Юрій Яремкевич у Клівленді, інж. Микола Гадзяцький у Сан Дієґо.

В Канаді:

С. Вербовий в Монтреалі, Михайло Ворон у Калґарі, Степан Ґела в Торонті, Богдан Душенчук у Вінніпезі, Іван Кінасевич у Вінніпезі, мґр Богдан Климовський в Монтреалі. Осип Кокіль в Едмонтоні, Ярослав Луговий в Монтреалі, д-р Олександер Малицький (1925) в Калґарі, Дмитро Мельник у Вінніпезі, І. Передерій в Монтреалі, Нестор Романишин (Вінніпеґ) тепер у Торонті, пані Слободян у Монтреалі.

В Австралії: М. Шевчик у Сітон.
В Австрії: Борис Яминський (1947) і мґр Юліян Костюк у Відні.
В Англії: Володимир Ґоцький у Лондоні, Євген Кобилянський, Маркіян Шептицький в Единбурзі.
В Аргентині: о. Юрій Мельничин, ЧСВВ в Апостолес, Мирослав Самоверський у Буенос Айрес, д-р Сидір Сембай (1910) в Арболедас.
У Німеччині: Іван Бобин (1925) у Ганновері, Григорій Ткаченко (1913) у Мюнхені.

З гордістю треба відмітити, що українські поштові марки є предметом колекціонування і студій також серед багатьох неукраїнців, а з них на основі публікацій, можемо назвати наймаркантніші постаті минулих і сучасних років. Всі названі нижче члени Україне Філятелістен Фербанд-у (UPV), поширенням, дослідженням, експонованням на виставках і друкуванням численних статтей, розвідок, студій, рецензій і каталогів прислужилися якнайкраще українській справі.

в Німеччині: д-р Рудольф Зайхтер (1889) у Зольтав, голова УФФ, автор каталогів і численних студій, експонент на виставках у багатьох державах, на яких одержував нагороди за експонати України, - заприсяжений знавець поштових марок Вільгельм Тойбер (1872-1953 в Гамбурзі), засновник УФФ і торгівець поштовими марками України, Константин Свенсон, автор книжок "Україна Гандбух", Альвін Арнольд (+1937), Генрих Келер, Карло Енґельс (+1937) Ганс Шефталер (1904-50 в Реґенсбурзі), Петро Мавроґордато, радник (грецького роду, нар. 1870 в Миколаєві на Херсонщині, жив у Берліні, помер 1946 в Німеччині), Ганс Вернер (1904) у Бремергафен, д-р Йосиф Якобі (1900) в Золінґен, радник Петро Гавбнер (1938), сучасний діловод УФФ у Гофі.

у Східній Німеччині: Оскар Петерс (1884 в Хемніц),
в Австрії: Андрій Штоман (1872-1955), Йосиф Бавмґартен,
в Чехословаччині: Франціск Таборски, Мирослав Бляга, Ладислав Іванчі,
в Англії: А. Ґрівс, Сесіл Робертс, (1888 у Сомерсет), Аєн Бейлі,
в Голяндії: Ян Аувел-Прінс (1902 у Гільверсум),
в Італії: Северіно Массарі в Ріміні,
у Швайцарії: інж. Збіґнєв Мікульський (1925),
у Швеції: Гільдінґ Фальк,
у Франції: Рожер Рішет у Парижі,
у ЗДА: д-р Герберт Полляк у Шикаґо

та інші чужонаціональні збирачі; їх прізвища і наголовки книжок чи статтей знайдемо у "Бібліографічнім Показнику української філателії, гербових марок і банкнотів" Юліяна Максимчука, а про їх участь у виставках +1/ і в інших активностях у німецькомовних бюлетенях Україне Філятелістен Фербанд - у.

Т-ВА К.В. УПА

+1/ За урядовим каталогом Světová výstava poštovnich znamek "PRAGA 1968" 22.6. - 7.7. 1968, Praha Československo (люксусове, п'ятимовне видання з кольоровими ілюстраціями, ст. 440. - Участь у виставці взяло коло 1500 експонентів, що показали коло 160 000 альбомних картонів в 10 000 рамах) подаємо, що на світовій виставці "Прага 1968" українські поштові марки були показані шістьома збірками у 52-х рамах таких власників: д-р Р. Зайхтер з Німеччини, д-р Г. Полляк із ЗДА, С. Робертс з Британії, Г. Фальк із Швеції та М. Бляга і Л. Іванчі з Чехословаччини.

Отак чужинці діють в нашу користь, а частинно і за нас самих. Д-р Зайхтер вже десятки літ експонує по всьому світі поштові марки України і літературу про них - і за його прикладом другі члени УФФ беруть участь в різнородних крайових і світових виставках з матеріялами про філателію України, та всі вони добувають нагороди від виставкових журі. Українська спільнота дорожить чужонаціональними збирачами й дослідниками поштових справ на українських землях - та належно доцінює їх великий вклад у розвій української філателії від 1918-го року.

ПОЧТОВАЯ КАРТОЧКА
CARTE POSTALE

Куда .....

Наименование места, где находится почта, и области или края, а для станций—наименование железной дороги.

.....

Район, село или деревня.

ФІЛАТЕЛІСТИЧНІ ТОВАРИСТВА

Найстаршим і найбільш заслуженим дослідами і многими публікаціями німецькою мовою від 19. жовтня 1920 в Гамбурзі є "Україне Філятелістен Фербанд, зареєстроване товариство" у Німеччині з міжнародним членством, головно німців і українців.

Перед другою світовою війною діяли ще два т-ва: Українське Філателістичне Т-во у Львові (голова Ярослава із Сасиків Зубенко), і від 1932. р. Українське Філателістичне Т-во в Харбіні на Зеленім Клині в Азії (діячі В. Дахнович і Іван Світ).

Від 25.2.1951 діє в Ню Йорку міжкрайовий Союз Українських Філателістів (від 1973 з додатком слова: "і Нумізматиків") - у скороченні СУФН, - а згодом постали місцеві Клюби: Українське Філателістичне Т-во у Філядельфії (гол.Шрамченко), Український Філателістичний Клюб у Бафело, 1961, - Клюб Українських Колекціонерів у Вінніпезі, 1966,(голова Анатоль Курдидик), Союз Українських Філателістів Австрії у Відні (гол. мгр Юліян Костюк, секр. Борис Яминський) 1967, і Клюб Українських Філателістів і Нумізматиків у Монтреалі від 20.3.1972 (голова І. Передерій).

Головою, діловодом і редактором видань СУФН є д-р Юрій Слюсарчук у Скенектеді, у Стейті Ню Йорк.

Німецький УФФ за свій фірмовий знак від початку прийняв державний герб України (тризуб у вінку) і його у властивих кольорах публікує на всіх виданнях і ділових друках.

Від 1963-го року існує в Маямі на Флориді Українське Генеалогічне і Геральдичне Т-во (голова проф. Олександер Оглоблин, діловод і редактор бюлетенів д-р Роман Климкевич).

ФІЛАТЕЛІСТИЧНА ПРЕСА і СПОРІДНЕНИХ ДІЛЯНОК:

"Український Філателіст" у Відні, 1925-39 під ред. д-ра І.Турина, - місячник.

"Український Філателіст" у ЗДА, видаваний СУФН від 1951. р. під ред. (по черзі) д-ра Є. Котика, проф. Л. Поповича, д-ра Ю. Слюсарчука (1971-3), а в 1974. р. Богдана Рубіновича в Ню Йорку,

"Der Ukraine - Philatelist", орган УФФ у Німеччині,
"На Слідах" 1953-6 і "Музейні Вісті" 1957-8 в Онтаріо, Каліф.
"Бюлетень для членів Українського Генеалогічного і Геральдичного Т-ва" в Маямі від 1963 під ред. д-ра Р. Климкевича
"Біблос" журнал української бібліографії, від 1954 в Ню Йорку під ред. видавця д-ра Миколи Чарторийського, власника книгарні "Говерля",
"Українська Книга" від 1971 у Філядельфії під ред. проф. д-ра Богдана Романенчука.

ФІЛАТЕЛІСТИЧНІ КАТАЛОГИ:

Всі світові філателістичні каталоги подають короткі відомості про поштові марки України. Спеціялізований каталог та студії поодиноких поштових округ України 1918/9 років німецькою мовою є авторства голови УФФ д-ра Рудольфа Зайхтера як також передвоєнні студії д-ра І. Чернявського, Свенсона, Бавмгартена. Російською мовою каталог вийшов у Москві в 1927. році. Про Карпатську Україну є праця Франтішка Таборского (Брно 1968) чеською, а Рожера Рішета французькою. По англійськи є праці Робертса, Бейлі - і Івана Булата про ЗУНР (1973).

Для недержавних видань українських марок є 6 каталогів Юліяна Максимчука, - і його ж два Бібліографічні Показники літератури для збирачів. В них заінтересований читач знайде інформації про інші посібники і статті.

УКРАЇНСЬКІ МУЗЕЇ - АРХІВИ - БІБЛІОТЕКИ:

У ЗДА: Українська Вільна Академія Наук (від 1945), НТШ, Український Інститут Америки - всі в Ню Йорку,
в Савт Бавнд Бруку від 1950, Клівленді від 1952, Шикаго від 1954, Дітройті від 1957, Стемфорді (відновлений в 1964), в Денвері, в Балтиморі (Студентський, в 1974. р. переданий до Українського Наукового Інституту в Гарварді), - та у Філядельфії: Інститут ім. Вячеслава Липинського, Союз Українок (відісланий з УІА в Ню Йорку), Бойківщина, і зав'язок військового архіву.

В Канаді: в манастирі Отців Василіян у Мондері від 1902, Осередок Української Культури у Вінніпезі від 1944, Дієцезальний в Едмонтоні від 1929, Український Воєнно - Історичний Музей, започаткований в Европі ген. Михайлом Садовським, перенесений з Торонта до УВАН в Домі Науки у Вінніпезі, Заповідник Маркіяна Шашкевича у Вінніпезі.

У Франції: Бібліотека ім. Симона Петлюри в Парижі, НТШ у Сарселі.
В Австралії: при Екзархаті УКПЦеркви в Мельбурні.
В Німеччині: Український Вільний Університет.
В Англії: Союз Українців у Британії (СУБ) в Лондоні.
В Італії: при Архимандрії ОО. Василіян, при Українському Католицькім Університеті ім. св. Климентія Папи.

ФІЛАТЕЛІСТИЧНІ КРАМНИЦІ і ВИДАВНИЦТВА:

Першим Українцем, що займався професійно торгівлею марками був мабуть Євген Стеблецький, вуйко Анатоля Курдидика, який на схилі Австро-Угорщини мав у Львові при вул. Кармеліцькій ч. 6 власну крамницю марок - і провадив її до своєї смерти на початку 1920-тих років.

В Ню Йорку власну філателістичну крамницю провадив в роках 1920-тих і 1930-тих Каленик Лісюк.

Від кінця 1950-тих років Мирослав Самоверський провадить в Буенос Айрес, столиці Аргентини, дві великі філателістичні крамниці і видавництво аргентинських каталогів.

Посередництвом у доставі збирачам нових філателістичних і пам'яткових видань та літератури служить сеньйор Юліян Максимчук, початково в Регенсбурзі в Німеччині (1948-50), а опісля в Шикаго.

Позатим ВИДАВНИЦТВА самі займаються поширенням своїх випусків. З них найдовше діють:

Організація Української Молоді "Пласт" через її центральне Філателістичне Бюро (тепер у Рочестері; Юрій Павлічко - діловод) або Крайові Управи; Підпільна Пошта України (Любомир Рихтицький в Шикаго), Український Музей - Сектор Філателії у Клівленді, Українська Національна Рада в Мюнхені, Братство к. Вояків 1 УД УНА (тепер Богдан Кашуба в Шикаго), Т-во Прихильників Капелі Бандуристів у Дітройті, Д-р Роман Смик у Ковль Сіті, Союз Українців у Британії - в Лондоні, інж. Михайло Вінтонів у Бостоні, Союз Українських Філателістів в Австрії (Борис Яминський у Відні), Український Архів Музей в Денвері (сотник Петро Олексієнко), Регіональне Об'єднання "Ярославщина та окраїни Засяння" (ЯРОКЗА, С. Кікта видавець у Клівлєнді) Український Олімпійський Комітет (Петро Войтович в Балтиморе), Крайові Управи Спілки Української Молоді (СУМ), М. Ворон у Калгарі в Канаді, Т-во "Волинь" у Вінніпезі, Т-во б.Вояків УПА (д-р Богдан Гук у Бінггемптоні), Комітет Українців Канади (референт Іван Паньків у Вінніпезі), Український Національний Фестиваль в Давфині, Манітоба в Канаді, Українська Філателістична Бібліотека (Юліян Максимчук у Шикаго) - та інші, менші і доривочні видавці.

Всі вони займаються виданнями не для купецького доходу, а з мотивів пропаганди, пам'ятковости і відзначування подій. Досягають того з більшим ефектом і користю через улаштовування "Пошт", касуючи у визначені дні власні нові випуски спеціяльними пам'ятковими штемплями, найчастіше в мистецькім оформленні. Пам'яткові штемпліу збирацькім світі мають велику вагу і є каталоговані, а збирання "першоднівок" стало найпопулярнішим зайняттям філателістів.

ВИСТАВКИ - ВІДРАДНІ ПОЗНАКИ

Як відрадне явище в народнім житті еміґраційної спільноти віднотовуємо тут факт влаштовування виставок, самостійних чи в програмі інших імпрез. До виставок творчости образотворчих мистців у ріжних містах ми вже звикли; теж відбуваються виставки українського народнього мистецтва в неукраїнських установах - бібліотеках, музеях, крамницях - та пропаґандивні покази.

Першу у ЗДА велику виставку українських поштових марок, банкнот, знамен і відзнак улаштував Союз Українських Філателістів 5.12.1951 в Ню Йорку, а потім повторив її 9.12. в Ньюарку та 6-7. 9. 1952 у Філядельфії. На тих виставках функціонувала "пошта" зі спеціяльними листівкою і штемплем. В Канаді першу таку виставку влаштовано в Едмонтоні 7. 10. 1951 заходами Олександра Малицького і інших збирачів. Засновані пізніше філателістичні клюби у Вінніпезі, Відні, Бафело, Монтреалі організували у своїх осідках виставки, і по них маємо у збірках численні пам'яткові видання та спеціяльні штемплі. Виставки СУФА у Відні державна Пошта Австрії утривалює пам'ятковим поштовим штемплем, з допущенням навіть української мови на них.

Велику виставку філателії відбув у Лондоні в Англії в кінці тижня 15. 7. 1972 Філателістичний Відділ Бібліотеки і Музею ім. Шевченка при СУБ стараннням референта Т. Фединишина.

Велика виставка пластових видань і пам'яток та філателії й банкнот була відкрита тиждень в часі Ювілейної Міжкрайової Пластової Зустрічі (60-ліття Пласту) в серпні 1972. р. на оселі "Вовча Тропа" в Іст Четем, Н. Й. Вдалу відзнаку 60-ліття Пласту, яка була також штемплем ювілейної пошти, виготовила пластунка Мотря Ходновська з Нюарку.

Взагалі Організація "Пласт" ввесь час прикладає велику увагу філателії, виставкам і музейництву, а його окреме Філателістичне Бюро (референт Степан Гела, тепер Юрій Павлічко), редакції періодиків для молоді, Станиці у містах чи визначні пластуни провели в тих ділянках велику організаційну і ще більше видавничу діяльність - і тим заслужила окремого відзначення. - Третя Пластова Станиця у Вінніпезі влаштувала 10-12. квітня 1953 Виставку українських марок і видала її каталог на 10 сторін.

Крім установ поодинокі колекціонери самі організували виставки і експонували на них ріжні частини своїх збірок при нагоді ріжних більших імпрез, часом з докладами; - між ними були: Степан Кікта (до 20 виставок), Василь Харук, д-р Олександер Соколишин, Володимир Лесняк, мґр Орест Городиський, Осип Кокіль, інж. Михайло Вінтонів, С. Ришитівський, д-р Володимир Трембіцький, пок. Павло Волянський. На тих і інших виставках організатори вживали пам'яткових штемплів і видавали головно коверти або інші друки, якими гарно і корисно утривалювали ті покази. В загальному з признанням треба висловитися про український збирацький світ, який належно презентує себе і є активною частиною народнього життя у всіх країнах.

З приємністю відмічуємо також, що в останніх роках організацією виставок занималися також інші товариства, як Відді-

Фотографія з виставки "Український Тиждень" в Інституті "Просвіти" у Вінніпезі 30. 1. - 4. 2. 1973. Секція виставки: Гроші України.

ли Союзу Українок (виставка книжок у Шикаґо, дитячої літератури в Ню Йорку, народнього мистецтва і ін. у Клівленді (кількакратно), а в Канаді напр. Молодечий Комітет Комітету Українців Канади відбув у Вінніпезі велику виставку на фестивалі "Фольклорама" в серпні 1972, - як також і "приватні" особи, як напр. письменник Євстахій Загачевський (на ювілейнім з'їзді Братства б. Дивізійників у Клівленді), Ольга Шпиталь та інші.

Цей добрий приклад гідний наслідування. Члени СУФН напевно прийдуть організаторам виставок із допомогою і з експонатами.

УКРАЇНСЬКІ БАНКНОТИ ПОЯВИЛИСЯ НА АВКЦІЇ

Союз Українських Філателістів і Нумізматиків (СУФН) через свого референта Валентина Забіяку у Вашинґтоні, кореспонденційним способом провів 1. 11. 1973 другу авкцію, на яку заоферовано до купна 98 видань зглядно збірок з філателії та 26 банкнот України з 1918-20 років, з 1942. р., місцевих бонів 1918-9 років та 10 банкнот Австро-Угорщини з 1912-8 років, на яких між мовами народів Габсбурзької монархії вживали також і українську. Викликові ціни вагалися від 75 центів до 3.50 дол. а дорожчі були в границях 5 - 10 дол.

Передтим подачі українських банкнот не було взагалі і їх годі бути набути. В українців наступило зацікавлення власними грішми, і це відмічуємо як відрадне явище.

Ближчі відомості про авкцію були подані у Віснику СУФН ч. 3 із серпня 1973 на ст. 3 - 9.

Адреса СУФН є:

Ukrainian Philatelic and Numismatic Society
c/o Dr. J. Slusarchuk, Pres.
1555 Regent Street SCHENECTADY, N.Y. 12309

ПРО КОЛЕКЦІОНЕРІВ.

Фахівці оголосили вислід дослідження, за яким у Швайцарії 80% колекціонерів збирають поштові марки для приємности і з замилування, а 20% як льокату своїх заощаджень. Це маркантні висліди! Чи ж би направду в модернім світі філателія була на шляху затрати своєї цілі, а присвоєння собі прикмет лише матеріяльного змислу і поволі ставала б засобом спекуляції нефілателістів? Це дослідження дає й позитивне потвердження на те, що не абияке значення здобула собі вже маленька поштова марка, коли стала об'єктом інвестиції. Таких "збирачів" з виключним мотивом інвестиції капіталу назвали філансист, - по-англійському philancier.

СКІЛЬКИ ВИДАНО ПОШТОВИХ МАРОК ?

"Міхель Рундшав" у числі з липня 1971 подав такі цифри про скількість виданих у світі від 6. травня 1840-го року поштових марок і закаталогованих позицій (без відмін і т. п.):

Европа	68 383,	в тім Німеччина 9202 позиції
Америка	39 918	
Азія	39 712	
Африка	31 886	
Австралія та Океанія	6 928	
Разом	186 827	каталогових позицій

Тепер річно у світі появляється коло 10 000 нових поштових марок, тобто стільки, скільки появилося за перших 70 літ.

НОТАТКА ДЛЯ СПЕЦІЯЛІСТІВ

Фахівцям, особливо нумізматам та всім охочим засвоїти собі знання про грошові справи на українських землях в окремих періодах, поручаємо дві праці:

1/ Валентин Шугаєвський - Монета і грошова лічба на Україні в XVII столітті. Ця праця була надрукована в Науковім Збірнику т. 1 УВАН у США, НЙорк 1952, на сторонах 132 - 58.

2/ Олекса Ґілевич надрукував у польськім Перемиськім Річнику з 1965 на ст. 151 - 88 статтю "Грошові відносини в Галичині в роках 1772 - 1914" (нажаль без ілюстрацій). В оригіналі вона звучить: Aleksy Gilewicz: Stosunki pieniężne w Galicji w latach 1772 - 1914. - Rocznik Przemyski, Przemyśl 1965. (strony 151 - 188)

"УКРАЇНСЬКИЙ МУЗЕЙ - АРХІВ" у КЛІВЛЕНДІ, ВИДАВЕЦЬ ЦІЄЇ КНИЖКИ

На першому етапі - в Европі.

"Український Музей - Архів", зареєстрований у Клівленді, уважається продовженням Музею, що був заснований 16. березня 1948-го року при Українськім Центральнім Допомоговім Комітеті на англійську окупаційну зону північно-західньої Німеччини з осідком у місті Бльомберг +1/.

Його засновник і безперервний голова дир. Леонід Бачинський, це відомий на обох континентах педагог і постійно активний український громадський діяч від понад п'ятдесятьох років у ділянках шкільництва, пластування, господарства, музейництва; учасник війни за державність України (сотник Армії Української Народньої Республіки, відзначений "Воєнним Хрестом") і колишній доцент Українського Державного Університету в Кам'янці Подільському, звичайний член Наукового Т-ва ім. Шевченка, автор кільканадцятьох практичних посібників для молоді і для селянства, та кількох сотень статтей. Музейництвом займається від 1923. року ще в Карпатській Україні, а згодом у Перемишлі у "Стривігорі" 1930-9, в Ярославі (Музей ім. Ярослава Мудрого) 1940-4, Бльомберзі 1948-50 і в Клівленді від 1952.

В Бльомберзі в таборі "переміщених осіб" приділено Музеєві імени Тараса Шевченка скромне приміщення на піддашшю і в ньому засновник збирав творчість - дарунки українського скитальства Британської Зони, а 4. 9. 1949 влаштував першу виставку зібраних матеріялів. Та скоро наступила хвиля переселення і 16. 3. 1950 все майно, 9052 примірників, у 29 скринях перевезено до Канадійського Допомогового Комітету в Білефельді, завдяки старанням якого і його директора Є. Василишина було воно згодом відтранспортоване до Осередка Культури і Освіти у Вінніпезі. Одержання Музейного майна потвердив секретар ОКіО д-р Павло Маценко листом із 17. 1. 1952. В тім Осередку експонати зберігаються до сьогодні.

+1/ Управа УЦДК затвердила оснування Музею на засіданні 25.3. 1948 і доручила ведення його ініціяторові директорові таборової гімназії в Гайденав Леонідові Бачинському, нар. 28. 2. 1896 в Катеринославі. Відділ Культури і Освіти УЦД Комітету видав 6.4.1948 обіжник ч. 321 "Справа Музейних збірок" за підписами голови проф. Гр. Ялового і членів: д-ра Степана Біляка, інж. В. Шевченка, Й. Фаринича і дир. Л. Бачинського. - Печатку Музею проєктував п. Яблонський.

На передишці - у Стейті Вірджінія, ЗДА.

З переселенням дир. Бачинського до ЗДА на працю у Варентоні в Стейті Вірджінія, через два роки музейна діяльність обмежувалася лише до зберігання надсиланої видавництвами преси і книжок.

Другий етап - у Клівленді. Ab ovo!

З переїздом до Клівленду в Огайо і з відступленням парохом православної церкви св. Володимира о. деканом Антоном Бериком (1897, помер 17.2.1965 в Мериленді, а похований в Пантеоні в Савт Бавнд Бруку, Ню Джерзі. Паніматка Кекилія Берик, 1906 - 4.12.1973, похована там же) в забудуваннях парохії при 11-ій Західній Вулиці під числом 2280 одної кімнати для Музею, дир. Бачинський із притаманним йому відданням і завзяттям почав 15. березня 1952 наново організувати культурну установу - Музей з Архівом, без яких не уявляв собі великої громади і суспільности. Протоєрей Антін Берик виявився щирим добродієм Музею і в признанні допомоги був наділений гідністю почесного голови.

Та на вимогу церковного Комітету з 20. 8. 1957 Музей до одного місяця мав займане й устатковане приміщення звільнити. (голова приспособив був його власним трудом із складу вугілля у підвалі, якого заперестали вживати для огрівання. Коли ж б. склад перемінився в чисту кімнату, світським адміністраторам стало "шкодою" даремно відступати його під таку "марну" справу як музей, коли ж вони могли там "робити гроші" на варениках!).

У скрутнім положенні помічну руку подала Музеєві Організація Української Молоді "Пласт" (д-р Микола Грушкевич, голова Комітету Придбання Пластового Дому; інж. Володимир Ерденберґер Станичний), яка 17.8.1957 закупила була при сусідній Алеї Кенілворта ч. 1202, напроти міського парку імени Авраама Лінкольна, посілість на "Пластовий Дім" +1/. Туди, з конечности, 14. вересня 1957 перевезено немале вже нове надбання Музею і розложено на стриху, а нерозпаковані пачки у пивниці. Під сучасну пору цей Музей разом із Центральним Пластовим Музеєм (засновник і завідувач: пластун-сеньйор керівництва "Прижмуре не Око" - Леонід Бачинський) займають на свої збірки ввесь двоповерховий, дерев'яний будинок, яким "Пласт" відступає приміщення зовсім безплатно, чим фактично вдержує і патронує музейництво! Ця Організація визнає потребу існування Музеїв!

До засновника і промотора музейництва зразу приєдналися перші співробітники: Степан Кікта (від 1953) мґр Іван Коровицький (5.2.1954 - 31.8.1957), мґр Михайло Ждан (4 роки), Христина Кікта (2). Принагідно помагали в перших роках А. Петрівська, В. Разумів і С. Городиська, та з Гуртка "Блискавка": Т. Диба, Володимира Рабкевич (28.9.1940 - 1.3.1955), О. Плюйко, Л. Шевчук, В. Грабець і М. Фур. Також пластуни: М. Голубинський і Ю. Кришталович ставили "перші кроки" у народній службі при тім Музею. Петро Гамівка і 5 пластунів юнаків помогли перевезти майно на нову "квартиру".

+1/ "Пластова Одноднівка" З нагоди посвячення Пластового Дому в Клівленді (30. 5. 1958), ст. 12

Третій, найдовший етап - у "Пласті" (від 14. 9. 1957 - досі (1974)

Попри початкові праці приспособлення стриху будинку на збірки, проведено впорядкування правних формальностей і 15. серпня 1959 в Колюмбус зареєстровано Український Музей - Архів у влади Стейту Огайо - запис в актах Б 115, рама 970, число 283 328, 16 665. Реєстраційні документи приготовив адвокат Омар Малицький, а підписали їх громадяни ЗДА: проф. Л. Бачинський, інж. Григір Бобків та інж. Іван Фур. До першої Управи за новим статутом входили: голова проф. Л. Бачинський, заступник-секретар-скарбник Степан Кікта, та члени: проф. Михайло Ждан і д-р Олександер Фединський.

У ході дальших старань федеральний уряд у Вашинґтоні 15. березня 1966 признав Музеєві статус незаробітної організації (за новим законом з 30.12.1969 за статтею 509 (а) (1) з привілеєм для жертводавців відчисляти їх датки на Музей від їхніх доходів - і такий статус був опублікований в урядовій "Збірній листі Організацій", Додаток ч. 78 на ст. 41.

Перших 8 літ Музей покривав скромні поштові і річеві видатки з гонорару Видавництва "Книгоспілка" в Ню Йорку та з добровільних пожертв прихильників, а в роках 1961 - 65 із вплат до т. зв. "Одноцентового Фонду" Музею (один цент денно - звідси й назва) у висоті 3.65 дол. річно. В пересічі 40 осіб річно вплачували свої датки до цього Фонду.

Від 1. січня 1966 заведено членські вкладки у висоті 5. дол. річно, а 2.50 дол. для пенсіонерів і не працюючих. Від 1972 нових членів обов'язує ще і вписове 1.- дол.

ПЛАСТОВИЙ ДІМ
у Клівленді
при Кенілворт
Алеї ч. 1202
напроти Парку
Лінкольна,
пів блоку на
схід від Зах.
14-тої Вулиці
Поштова зона
44113

Останні загальні збори відбулися 31. 1. 1971 і після них в органах Музею є: проф. Л. Бачинський - голова, д-р Олександер Фединський - діловод періодики, Степан Кікта - скарбник, мґр Степан Маланчук - бібліотекар. Секретаркою була вибрана Мирослава Крив'як, а по її резиґнації в літі 1973 кооптовано Дарію Мельник. Від тоді ж правним дорадником Музею є д-р права Володимир Базарко в Пармі (він же і голова Пластової Станиці) а референтом збірки на "Фонд власного дому" між неукраїнцями інж. Олег Мороз.

В Контрольній Комісії є члени: д-р Дмитро Павлишин, інж. Роман Трешньовський та Іван Попович.

В системі архіварних установ, яку розплянував ще в Авґсбурзі в Баварії в 1946. р. проф. Володимир Міяковський +1/ з Української Вільної Академії Наук, наш Музей зразу став Архівом ч. 5, званим "Харківським примірником"+2/. Постанова УВАН зобов'язувала українські видавництва в діяспорі добровільно і безплатно надсилати по примірникові всіх своїх видань до 12 определених установ, які мають переховати їх для визначених заведень у майбутній самостійній українській державі. Примірник ч. 5 призначений для книгозбірні Університету в Харкові. Той Університет був заснований в 1805. році.

До Музею звертаються за матеріялами (і їх одержують) і неукраїнці з інших континентів. Приїжджі до Клівленду у відвідини знайомих, на імпрези чи з'їзди, оглядають Музей і вписують висновки у Книгу Гостей.

+

Внутрішня робота в Музею проходить у трьох головних секторах: завідування установою, збірками та видавництвом.

Завідування збірками.

Адміністраційне завідування установою здійснюється через три діловодства: канцелярію, скарбника і "Фонд власного дому".

1 - КАНЦЕЛЯРІЯ. Всі справи ввесь час полагоджує голова Л. Бачинський. В обсяг його праці входять:
- прийом усієї пошти, все листування, касові посвідки (від 1974 це перейшло на скарбника), посвідки на дарované предмети, реєстр членів, протоколи, грамоти, акти, ділові книги, евіденції, альбоми, вирізки, течки ріжних ділянок і т. п.

+1/ Володимир Міяковський (псевдонім В. Порський), літературознавець, історик - архівіст, нар. 18.7.1888 в Ковлі. Абсольвент університету в Петербурзі, співробітник Української Академії Наук у Києві, відбув 4 роки заслання за участь в "Союзі Визволення України". Від 1944 в Авґсбурзі, а від 1950 у ЗДА. Автор, дійсний член УВАН, НТШ і других наукових установ, - організатор Архіву УВАН і промотор архіварництва. Помер 22. 3. 1972 в Ню Йорку і похований в Пантеоні в Савт Бавнд Бруку.

+2/ З того огляду УВАН у ЗДА уважає нас своїм відділом (див. ЕУ/II, ст. 1600, гасло "Музей - Архів УВАН у ЗДА").

- вся інвентаризація у головну книгу,
- обслуга відвідувачів у Музею, Книга гостей,
- організація виставок,
- придбання фондів і збірка на "Фонд власного дому",
- витяги з книжок для науковців, мікрофільми,
- звіти на збори і до преси,
- обмін із музеями дублетами книжок,
- провід, репрезентація.

Діловод закаталогував 15850 позицій. Під фірмою Музею написав і видав 11 розвідок.

2 - КАСОВОДСТВО провадив початково Л. Бачинський, а від 25.1. 1955 Степан Кікта. Провадить книговодство і фінансові операції з інституціями; звітність внутрі і назовні для урядів (податкові звіти), поміч при виставках і імпрезах, дописи, закупи, друки. Від початку 1974. р. приймає членську пошту і потверджує вплати.

Від 22.1.1973 приймано передплату на книжку "Державні гроші України" і 193 особи вплатили 2441.75 дол. (151 особа із ЗДА, 34 з Канади, 2 з Аргентини, 1 з Англії і 1 із Швеції).

Музей має 132 члени, які живуть у ЗДА, Канаді, Англії, Франції, Німеччині, Швеції та Фінляндії.

За 22 роки діяльности Музею у Клівленді закниговано оборотів на 40 815 дол., в тім одержано вкладок від членів 3888 дол., датків 3359, інших приходів 892, з імпрез і видавництва 10778 та датків до "Фонду власного дому" 9065.93 дол.

Балянсова сума Музею на кінець травня 1974 становить 13 834 дол., з того 3229 дол. є власним майном Музею, а решта це гроші вплачені жертводавцями на ними означені цілі: на придбання власного дому і на видавництво книжок.

В тому часі 22-х літ розходовано 3550 дол. на кошти ведення Музею, 2031 на побільшення та випосаження колекцій, а 9294 на імпрези і видавництво книжок.

Діловод співпрацює з Музеєм від 1953, - крім каси провадив ще діловодства: періодики в роках 1955-7, філателії від 1956, нумізматики і придбання нового приміщення від літа 1973, є видавцем філателістичних серій від 1957 і редактором книжки про гроші України.

3. "ФОНД ВЛАСНОГО ДОМУ". Від березня 1968 акцію збірки на цей провадить голова Л. Бачинський з Управою за допомогою лист і звернень, а від літа 1973 інж. Олег Мороз старається добути дотації від американських фундацій. Із помежи членів, які займалися збіркою у своїх містах, найбільше зібрав пок. проф. М. Гнатишак, бо 953.20 дол., а Галина Пісецька в Балтиморе і Вашинґтоні 224.-- та Оксана Брездун-Соколик в Торонті 139.43 дол. При ліквідації 1.3.1974 "Українсько-Американської Фундації" в Онтаріо, Каліфорнія її голова Каленик Лісюк і члени приділили на той Фонд 3150.-- дол.

Разом на цей Фонд зібрано 9 065.93 дол., на що склалися датки:

1.	Українсько-Амер. Фундація в Онтаріо, Каліф.	3 150.--
2.	14 жертводавців вище 100 дол.	1 761.01
3.	238 жертводавців від 1.- до 90.- дол.	2 418.23
4.	дохід з імпрез: концерт, виставка образів	460.57
5.	відсотки із Щадниць	1 276.12

Спис жертводавців очолюють інж. Володимир і мґр Христина Болюбаші з Торонта, Онтаріо в Канаді із датком 257.01 амер. дол., а за ними слідують Євгенія і Степан Кікти у Клівленді 225.-, Олександер Канюка в Міннеаполіс 150.-, пок. проф. Микола Гнатишак у Рочестері 127.- Дмитро Николенко в Міннеаполісі 102.- та по 100.- дол.: проф. Леонід і Наталія Бачинські у Клівленді, д-р Володимир Возняк у Ріджвіл,Огайо, д-р Антін Жуковський із Стіл у Півн. Дакоті, архітект Тарас Козбур із Буена Парк у Каліфорнії, пок. д-р Мирослав Комарянський в Пармі, Василь Осадців, купець у Клівленді, д-р Олександер Фединський і студент Петро Фединський у Клівленді, та покійний Петро Тарновецький у Філядельфії (із завіщення, старанням Андрія Кігічака). - Д-р Андрій Жґута в Пармі пожертвував 90.- дол.

Опіка над збірками.

Музейні діловодства працюють за такою схемою:

4. КНИГОЗБІРНЯ. Бібліотекарем в часі 5.2.1954-31.8.1957 був мґр Іван Коровицький, а по його виїзді до Філядельфії проф. Л. Бачинський; від 1970 мґр Степан Маланчук. Картотеки провадить від 8.8.1966 проф. Роман Міхняк, - доривочно помагала Люба Боднар.
Реєстр за числами, картотеки за авторами і за заголовками. На полицях усіх книжок більше як 6 000. Календарі в окремій шафі. - Деякі книжки і примірники періодики є в мікрофільмах.

5. ПЕРІОДИКА. Діловоди: С. Кікта 1955-7; від 1963 д-р Олександер Фединський. У проміжному часі Л. Бачинський із часовою поміччю проф. М. Ждана. Від 1971 допомагає інж. Володимир Пік.
Перегляд кожного числа і точна інвентаризація частин та жертводавця, сортування, магазинування - оправа річників, елімінування і магазинування дублетів, листування з Видавництвами і жертводавцями преси, - складання, машинопис, видання і розсилка дворічних Покажчиків преси.

Розмір праці цього діловодства і посвяту діловода хай унаглядняють цифри з одного року: В 1971-ім році приходили 354 пресові органи від видавництв; 65 осіб дарували деякі числа. В цілості - одержано 4324 примірники ріжної преси і 3335 дуплікатів - разом 7659 перевірених і зареєстрованих позицій.

В посіданні є 1323 пресові органи, які перестали появлятися та 358 назв біжучої (1973/4) української періодики з 15 держав. Діловод д-р Фединський є автором і адміністратором "Бібліографічного покажчика української преси поза межами України" - 4 річники: 1966, 1967, 1968/9 і 1970/1. П'ятий річник у підготовці.

6. ЕТНОГРАФІЯ і МИСТЕЦТВО. Діловод: мисткиня Емілія Завільська від 12.8.1966 опікується відділом з організаційного і мистецького оглядів, розбудовує його, провадить закупи, організує виставки, помагає в імпрезах, протоколує. Збірки:

1/ етнографії - народня ноша, вишивки, писанки, різьба, кераміка, церковні предмети і т. п. Закаталоговано 423 позиції,

2/ образотворчого мистецтва (в оригіналах) 54 українських мистців, - 124 числа,

3/ скульптури: 2 твори Олександра Архипенка і 4 Сергія Литвиненка.

Всі експонати скаталоговані і належно бережені; образи в рамах, ноша на манекенах, експонати в ґабльотках і т. п.

7. ФІЛАТЕЛІЯ. Діловод Степан Кікта від 25. 11. 1956 завідує невеликою збіркою філателістичних видань і провадить від Музею і фінансує філателістичне видавництво як автор, технічний редактор і адміністратор - та експонує на виставках.

Від 1957 Сектор Філателії УМ видав 16 серій із 12 спорідненими друками в мистецькім і фаховім оформленні в накладі 128 000 одиниць коштом 5950 дол. Ними українська філателія збагатилася на 150 каталожних позицій. У 13-ти мовах популяризовано не лише саму філателію і наш Музей, але і ювілейні річниці, українську культуру, а все те в національнім і релігійнім дусі. Вони засвідчували живучість носіїв державно-творчих ідей, а вже сама активність спонукує до позитивної оцінки, а ця знову підносить реноме етнічної групи. "Державу завойовано - нації не упокорено!" голосило світові одно з гасел на виданнях.

8. НУМІЗМАТИКА. Діловод проф. Микола Гнатишак від 20.11.1966 до смерти 23.1.1973 з обсягом праці: придбання монет, каталогування, консервація. Написав монографію "Державні гроші України 1917-20 років", яку Музей піднявся видати. Діловод завзято збирав для Музею в ріжних містах експонати і фонди для Музею та приєднував членів. Від літа діловодство приділено С. Кікті.
У ґабльотках є 1008 монет, у тім до 200 срібних.

9. АРХІВ. Діловодством завідує голова проф. Леонід Бачинський і порядкує документи, хроніки, акти й архіви визначних діячів. Найважніше з цього бережене у вогнетривалім сховку в банку "Клівленд Траст Компані" на розі Перлової Дороги і Алеї Бродвю в поштовій зоні 44109.

10. УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКО і ДЕРЖАВНІСТЬ. Діловод від 1971 проф. Роман Лесик відсепарував в окремий відділ ті предмети і книжки, що відносяться до війська, воякiв українських Армій, боротьби за незалежність і доби державности.

"Книги - морська глибина"... Своїми скарбами - прерідкими книжками, чи пресою, а може й унікатами по цім боці залізної заслони, Музей завжди служив науковцям і книгозбірням. Послу-

ги ці виконував безкорисно, найчастіше робленням відбиток, чи виписів, рідше подавав матеріяли до диспозиції у своїх чи голови приміщеннях, а тільки вийнятково визичував, напр. Публічній Бібліотеці в Ню Йорку для мікрофільмування.

Книгозбірню і діяльність Музею прослідкував у 1959 студент бібліотекознавства (тепер д-р) Ілляріон Калиневич і написав дисертацію на тему "Книгозбірня Українського Музею у Клівленді".

Музей визичив був Видавництву "Книгоспілка" в Ню Йорку 9 томів Історії України-Руси, з яких вона перевидала їх офсетовим друком. За цю послугу "Книгоспілка" виплатила книжками домовлений гонорар, які Музей розпродав між членами і осягненою готівкою через 4 роки покривав свої видатки.

Видавництва.

Окрему ділянку в діяльності Музею творять книжкове і філателістичне видавництва, яким надавано ваги, і мимо мінімальних засобів досі видано заходом голови 14 брошур (в тім 4 Покажчики преси) на 582 сторони і випускаємо оцю найбільшу як 15-у, а діловод філателії здійснив 16 філателістичних видань. Через брак пошани до української книжки і слова, видання залишали недобір і тому Музей не спроможний їх розвинути. Спис брошур і серій марок поданий на інших місцях книжки. Всі вони є вислідом студій матеріялів, зібраних у Музею. Автор Л. Бачинський займався опрацюванням українських друків у Клівленді, пластовою бібліографією, громадською діяльністю д-ра мед. Антона Жуковського (нар. 27.9.1904 в Поморянах, повіт Зборів), потім Каленика Лісюка (нар. 1887) в 1967, у його 80-ліття, - а найбільше своєю спеціяльністю - Шевченкіяною (5 брошур). Збірник у 80-ліття проживаючого в Клівленді проф. Володимира Радзикевича був вислідом спільного зусилля проф. М. Ждана-проф. Л. Бачинського - І. Ставничого - проф. Григора Голембйовського - д-ра Михайла Папа - інж. Григора Бобкова - д-ра Романа Кухара. Чергові 4 праці д-ра О. Фединського давали щорічну бібліографію української преси поза кордонами теперішнього СРСР. Всі праці джерельні.

Темами філателістичних видань в роках 1957 - 74 були почерзі: Іван Франко (спізнене відзначення 100-л. народин і 40-л. смерти, в 1957), 40-ліття "Листопадового Чину" 1.11.1918 у Львові, поява Матері Божої в Люрді у Франції (2 видання: 1958 і 1968), Мазепинський Рік 1959, Світовий Рік Втікачів 1959/60, 300-ліття перемоги над Москалями під Конотопом у 1659, боротьба за український університет у Львові і смерть на барикадах студента Адама Коцка 1. липня 1910 та процес "101", Тарас Шевченко (століття смерти, 1961), відкриття пам'ятника Лесі Українки у Клівленді 24. 9. 1961, Маркіян Шашкевич (у 150-л. народин, 1961), Микола Лисенко (у 50-ліття смерти, 1962), відкриття пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні 27.6.1964, Століття Матірнього Т-ва "Просвіта" у Львові 8.12.1968 і д-р Остап Грицай (20-ліття смерти, 7. 5. 1974).

В 1970-ім році плянували ми зачати видавати річник п.з. "Літопис Українського Музею - Архіву у Клівленді" і підготовляли перше число, але з фінансових причин не вдалося нам пляну здійснити.

Імпрези і виставки.

Діяльність назовні Музей проявляв імпрезами в Клівленді і в Пармі, а це ювілеєм, великим концертом, двома сходинами і аж 30 публічними виставками.

1. ЮВІЛЕЙ 70-ліття життя і 50-ліття громадської праці проф. ЛЕОНІДА БАЧИНСЬКОГО, народженого 28. лютого 1896 у Катеринославі, впорядкено окремим Комітетом 6. березня 1966 у приміщенні Вест Сайд Федерал Сейвінґс енд Льовн Асосієйшен. Комітет створили представники установ, в яких ювілят найбільше працював, а це Український Музей, Осередок НТШ, Пласт, 1-ий Курінь Пластового Сеньйорату ім. Олександра Тисовського, Учительська Громада і Об'єднання бувших Вояків Українців (ОбВУА) і головою вибрали інж. Гр. Бобкова, секретарем С. Кікту, а господинею Ірину Пік.

У святочному прийнятті участь брало 107 осіб, із яких 23 склали побажання писемно або усно. Одержано 210 привітів, появилося в пресі 7 статтей про ювілята. За старанням радного 7-го району міста адвоката Івана Білинського ювілят одержав від Міської Ради Клівленду Грамоту, а ухвала про неї була вміщена у виданні "Сіті рекорд".

2. СХОДИНИ. 27. травня 1967 вшановували Івана Франка з нагоди відкриття його бюсту долота Сергія Литвиненка, який дарувала Музеєві вдова по скульпторі пані Надія. Програму в Пластовому Домі в цілості виконала молодь під кермою Олени Дуб, директора Школи Українознавства Т-ва "Рідна Школа".

Другими Сходинами 22. грудня 1968 у залі Вест Сайд Фед. Сейвінґс енд Льовн Асосієйшен у Пармі, спільно з Осередком НТШ і ОбВУА відзначено століття Матірнього Т-ва "ПРОСВІТА" у Львові з рефератом інж. Михайла Хронов'ята, члена останньої Головної Управи, і з виставкою її видань (С. Кікта).

3. КОНЦЕРТ на пошану Пробудителя Західньої України МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА, в його 125-ліття смерти влаштовано при співпраці і силами Українського Хору "Дніпро" у Клівленді, якого головою був тоді інж. Роман Трешньовський, мистецьким керівником Євген Садовський, а імпрезовим референтом інж. Олег Мороз - у дні 23. червня 1968 в залі Середньої Школи ім. Шаф-а при Зах. 54-й Вул. в Пармі при участі 400 громадян +1/.

+1/ Спеціяльну кореспонденцію про цей Концерт п. з. "У 125-річчя" смерти Пробудителя" помістив ред. І. Ставничий у вінніпеґському тижневику "Поступ" ч. 35 (476) із неділі 8. 9.1968, пригадуючи, що він сам ще як учень польської гімназії в Станиславові був 8. 12. 1909 промовцем на концерті централі таємних Кружків середньошкільної молоді там же, влаштованому тоді вперше в Україні в 98-ліття народин о. Маркіяна Шашкевича. При цій нагоді подав, що саме у Клівленді проживає семеро нащадків родини нашого поета. Двоє з них, четверте покоління, праправнучата Роман і Наталка Тарнавські склали під портретом поета на сцені чудовий вінок. На кінці висловив надію, що жертвенна громада знайде ще можливість скинутися на Український Музей у Клівленді, щоб придбати йому власний дім.

Десятьдолярова "цеголка" на видання цієї книжки, надрукована в літі 1972 з рисунку Олександра Канюки з Міннеаполісу, Мін.

Хор концертував із метою придбати гроші на "Фонд власного дому" для Музею. Така посвята великого ансамблю гідна признання. Виконавцями були:
три хори (чоловічий, жіночий і мішаний) із власною оркестрою, разом до сотки членів,
професор катол. університету ім. Івана Керола д-р Михайло Пап (промова),
солісти: маестро Григір Китастий, Катерина Біруля і Борис Садовський (піяніст),
декляматори: Ірина Дубас і Зенон Кріслатий,
та Марта Глібка (фортепіяновий супровід) і декоратор І. Усик.

У часі концерту колишній член Корпусу Січових Стрільців у Києві,а потім суддя, Степан Небеш і голова Станиці Братства УСС сотник Жигмонт Олексин дарували до Музею відзнаку Корпусу.

Імпрезу реклямовано надрукованими в Торонті летючками і в радіоавдиції Степана Зорія, - а пам'яткою з неї є програмки. Концерт був подією українців у Клівленді - а крім того було це одиноке відзначення на всю діяспору 125-ліття смерти Шашкевича.

Комітет цього ювілею працював у складі: Емілія Завільська (голова), Л. Бачинський, Олег Мороз і С. Кікта. До Фонду придбано цим способом 153.58 дол.

4. ПУБЛІЧНІ ВИСТАВКИ від Музею були двоякого роду:
1/ виставки власних експонатів із метою вшанування особи, відзначення ювілею, чи просто популяризація ділянки,
2/ виставки образотворчого мистецтва, одноособові або збірні.

Виставок експонатів із Музею було 25, із того 13 були розміщені в Пластовому Домі, по 3 у світлицях православної церкви св. Володимира при Зах. 11-й Вул., в катол. церкві св. Петра і Павла на Зах. 7-й Вул. і в Парма Сейвінґс енд Льовн Асосієйшен (згодом переназваного на Вест Сайд Федерал..., а від 1.1.1974 на Кардінал Федерал...), - по 2 у власній світлиці при православній церкві св. Володимира та в Школі св. Йосафата; по одній: у Головній Публічній Бібліотеці, у Тремонт Публічній Школі, православній церкві св. Андрія, катол. церкві св. Андрія в Пармі, в Нижчій Середній Школі ім. Шаф-а, в Українському Народнім Домі і в готелі Шератон.

Перша виставка великодних листівок відбулася вже 30.3. 1952. Тематикою виставок були: Тарас Шевченко (7 виставок із відмінною темою), Іван Франко (2), Маркіян Шашкевич, письменник Роман Завадович (нар. 1903), гетьман Іван Мазепа, "Пласт", студентська преса (спільно з Т-вом "Зарево"), пластова преса, "Просвіта", військові пам'ятки, Український Город Культури, українські видання Клівленду, видання Українського Народнього Союзу в Джерзі Ситі, філателія, дитяча література, великодні листівки (повторена в іншім приміщенні), українська книжка і народнє мистецтво (для американської публіки).

Найбільшою з них була Шевченківська виставка у століття смерти Кобзаря в днях 10-12. 3. 1961 в концертовій залі Українського Народнього Дому при 2255 Західній 14-й Вул. із 1200 пречінними експонатами з Музею, від Л. Бачинського і С. Кікти, з каталогом та понад 600 глядачами. Друге місце припадає виставці у 100-ліття народин Івана Франка 25. 11. 19[illegible] у просторій залі при церкві св. Володимира. Обі виставки зіеличав до-

повідями проф. В. Радзикевич +1/. На виставці-військових пам'яток доповідав проф. М. Гнатишак з Рочестеру. - Виставки притягали від 40 до 270 відвідувачів. На двох виставках було по 600 глядачів.

Виставок образів і скульптури +2/ зорганізовано 6, у тім дві одноособові (Людмила Мороз і Ольга Тисаревська) та 4 збірні: групи молодих графіків "Васаг" з Клівленду й Чікаґо із доповіддю Л. Бачинського; 14 мистців із 118 образами (спільно з Українським Золотих Хрестом, відділ ч. 8 ім. Олени Теліги; була повторена в іншім приміщенні), і 12 мистців із 140 образами, графікою, скульптурою і керамікою Слави Ґеруляк. На тих виставках продавано образи, чим помагано поширенню творів українських мистців.

Оці мистці виставляли у нас свої твори:
Микола Анастазієвський, Северин Борачок, Олесь Верхівський, Юліян Волянюк, Яків Гніздовський, Юрій Гура, Слава Ґеруляк, Емілія Завільська, Олександер Канюка, Юліян Колесар, Борис Крюков, Осип Майданюк (+), Сергій Макаренко, Богдан Маланій, Людмила Мороз, Ніна Мудрик, А. Перейма, Ніна Раковська, Катерина Кричевська Росандич, Надія Сомко, Ольга Тисаревська, і твори 4-х мистців з України: О. Кульчицька, Антін Монастирський, В. Патик і Б. Хруповичь.

+1/ Володимир Радзикевич, літер. псевдонім Вуйко Влодко, нар. 17.10.1886 у Вишенці Малій повіт Городок. Закінчив львівський Університет і вчив в Академічній Гімназії і у її Філії до 1939. Доцент Університету 1939-41, потім директор гімназії у Львові, в Карльсфельді і в Берхтесґадені в Німеччині, до 1949. Два роки жив у Філядельфії, а від 1951 у Клівленді, де й помер третього дня по відсвяткуванні громадянством його ювілею 80-ліття, 14. 9. 1966. Літературознавець, письменник, дійсний член НТШ від 1932. Приятель молоді, організатор Рідних Шкіл, щирий громадський діяч в усіх умовинах, давав почини і брав участь у всіх місцевих національних справах все своє життя. Автор Історії української літератури - підручника у середних школах від 1922-го року, якого перевидавано аж 7 разів, Читанок, дитячої літератури, повістей, монографій, причинків, статтей. У Клівленді зредагував в 1957. р. "Проліски" - альманах "Рідної Школи" з нагоди першої матури. Це є "збірка фрагментів" з українського культурного життя в Клівленді". На ювілей 80-ліття культурні установи Клівленду видали збірник "Володимир Радзикевич", ст. 100.

+2/ Ця остання ділянка праці Музею знаходила своє видатне місце на сторінках преси, яка поміщувала звіти про виставки, а "Свобода" в числах 154-6 з дат 27, 28 і 29. 8. 1970 помістила обширне обговорення пера І. Ставничого п. з. "Чужі мотиви й рідна тематика в малярській творчості. Загальні висновки після оглядання трьох виставок українського малярства в Клівленді". Автор приділив багато уваги творам і мистцям, експонованим на виставках, а це: Ользі Тисаревській, Миколі Анастазієвському, Северинові Бурачкові, Олександрові Канюці, Емілії Завільській, Катерині з Кричевських Росандич, Надії Сомко-Макаренко та Ніні Раковській.

Молоді мистці з Групи "Васаг": Ростислава Бобків, Марта Восвідка, Константин Мільонадіс, Роман Раковський, Володимир Свириденко, Роман Тимчишин і Роман Урбан.

Разом показано у Клівленді твори 32-х українських мистців.

Виставки Музею тривали: 21 виставка - 1 день, 4 - два дні, 3 - три дні, 1 - чотири дні, 1 - дев'ять днів і 1 - шістнадцять днів. 24 виставки зорганізував Л. Бачинський, 4 - Емілія Завільська з Мирославою Крив'як і З-С. Кікта. В переведенні виставок помагали їм члени їхніх родин та д-р Ол. Фединський (4) і Микола Кавка (3).

В цім третім етапі діяльности доривочно, деякий час помагали голові в праці в Музею 11 пластунок, а з них лишень Оксана Стригун і Оленка Пігуляк дещо триваліше.

+

В цьому 1974-ому році сповнилося двадцять два роки діяльности Українського Музею-Архіву в Клівленді. В умовинах еміграційної нестабільности та міґрації по чужих світах провідної верстви народу від 1920. року розбудова Музею на одному з етапів мандрівки залишиться свідоцтвом прометейського духа у нескорених синів націй, яких історія схарактеризує, за гаслом на прапорах,"вірні до смерти!".

Незчисленні години праці, поїздок і посвяти голови з найближчими співробітниками мають свою вимову в поданих вище у скороченні цифрах зібраного майна, впорядкованого, схороненого, відданого на послуги рідній громаді та науці. Висліди ініціятиви ілюструють у статистиці цифри імпрез (виставок) і видавництв. За сухими цифрами і переліченими фактами може губитись той невгасаючий дух, що заставляв випробуваних громадських робітників "лупати цю скалу", що не давав падати на шляху до щастя, яке прийде аж по їх кістках, а напоминав, загрівав поступати за девізою, якої навчав покоління Каменяр: "Кожний думай, що на тобі мільйонів стан стоїть!".

УКРАЇНСЬКИЙ МУЗЕЙ - АРХІВ, інк.
у КЛІВЛЕНДІ, ОГАЙО
Заснований 16. 3. 1948;
від 1952. р. у Клівленді
при Кенілворт Алеї ч.1202.

UKRAINIAN MUSEUM - ARCHIVES, inc.
C L E V E L A N D, O H I O
Tax exempt 3-15.1966
Mailing address: 3425 Broadview
Cleveland, Ohio 44109

Тел.: 741-4537

УПРАВА:

Леонід Бачинський
голова, діл. "ФВДому"
д-р Ол. Фединський
діловод періодики
мгр Степан Маланчук
бібліотекар
Дарія Мельник, секр.
Степан Кікта, скарб.
інж. Олег Мороз
організаційний діл.
+
д-р Волод. Базарко
правний дорадник
проф. Роман Лесик
Емілія Завільська
проф. Роман Міхняк
інж. Володимир Пік

КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ:

д-р Дмитро Павлишин
голова
інж. Р. Трешньовський
Іван Попович
+

В І Д О З В А
до українського Громадянства Великого Клівленду

Започаткований в 1948. році в Німеччині "Український Музей - Архів" продовжує діяльність вже 23-тий рік у Клівленді і збирає тут українське друковане слово й мистецтво та зберігає для майбутньости. За ці роки нагромаджено в Музею різні пресові видання, книжки, народнє і образотворче мистецтво та скульптури, монети, поштові марки, пам'ятки державности, всякі дрібні публікації, та архіви деяких громадян - всього разом біля 20 тисяч примірників.

На приміщення всіх цих цінних збірок Музею Організація Української Молоді "ПЛАСТ" відступала останніх 17 років свій "Пластовий Дім" при Алеї Кенілворта у Клівленді, за що належиться їй велике признання і подяка. Тепер Музей знаходиться в конечности підшукати відповідне, вогнетривале приміщення, або бодай тимчасово відкупити від "Пласту" теперішний будинок. Щоб надальше зберегти Музей у Клівленді потрібна йому фінансова допомога від місцевого громадянства на придбання відповідного будинку. Тому розпочинаємо

З Б І Р К О В У К А М П А Н І Ю
на "Фонд власного дому"
Українського Музею - Архіву у Клівленді.

ВІДДІЛИ:
книгозбірня,
преса,
етнографія,
мистецтво,
нумізматика,
філателія,
архів,
видавництво.

Інформуємо Громадянство, що збірку до цього Фонду зачали ми ще в березні 1968. р. - і з допомогою членів Музею зібрали від українців ЗСА і Канади, а навіть із Швеції суму 9 065.93 американських долярів.

Незадовільний вислід збірки і потреба придбання приміщення на збірки, змушує Управу Музею звернутися цією Відозвою до Українського Громадянства з проханням грошової допомоги - і то в такій мірі, щоб могти забезпечити Музей власним будинком.

Хай стане амбіцією кожного українця нашого району поселення вдержати в нашому місті цю неполітичну, незалежну культурну установу. Завдяки одиницям українці є одинокою етнічною групою, яка спромоглася втримувати тут свій національний музей-архів. Музеї свідчать про рівень і культуру народу.

Українці! Просимо Вас: забезпечіть Музеєві дальше існування і можливості розбудови. Докладім всі свою цеголку на власний дім Українського Музею -Архіву в Клівленді! Апелюємо до Вас за матеріяльною допомогою, бо Музей у потребі і приміщення для нього є справою "бути чи не бути".

Тільки спільним зусиллям патріотичної великої Громади зможемо його дальше втримати. Наша Громада повинна відчути співвідповідальність за вже нагромаджене народне добро рідної культури та постійно причинятися до його втримування, побільшування і пристосовування до виставок та конференцій. Цей Музей повинен стати осередком і кузнею культурної, видавничої й наукової праці, який при тім, ініціятивою й виставками поглибив би життя громадського сектора. Доцінім вагу, престижеве і практичне значення такої установи в Огайо - і здобудьмося всі разом забезпечити її належне існування.

Пожертвуйте на власний будинок для Музею! Станьте членом цієї загальногромадської установи. Будьте щедрі, ставайте меценатами. І просимо Вас не відкладати висилки Вашого датку. Коверту і формуляр залучуємо.

Всі пожертви на Музей дозволено жертводавцям відтягати від доходів.

Клівленд, 1. вересня 1974

За Управу:

Леонід Бачинський, голова

Олег Мороз, організатор

Степан Кікта, скарбник

ЖУРБА ЗА МАЙБУТНІСТЬ. "МІЙ ДІМ - МІЙ ЗАМОК!"

Висліди праці оцього гурта працівників були б набагато більші, як би їхній Музей мав належне приміщення і відпала їм журба про майбутнє. Наш Музей не має власного, постійного приміщення, а теперішнє, з ласки "Пласту", є тимчасове і до того зовсім невідповідне, а тепер ще й досить віддалене від скупчення українських поселенців у Пармі.

Забезпечити майбутність може тільки власний, без гіпотечного обтяження, вогнетривалий дім! Конечність придбання для Музею власної, відповідної будови є безумовна.

Започатковані перед літами в цій справі розмови не дали вислідів ані надій на розв'язку з боку організованої громади. В березні 1968 Управа Музею започаткувала сама збіркову акцію на "Фонд власного дому" - і між членами та їх знайомими в ріжних містах Америки й Канади зібрала досі 9 065.93 дол. Фонд цей, ульокований в банку, не може бути вжитий на ніякі інші цілі. З допомогою членів Музею зібрано дуже мало, але початок у правильному напрямі зроблено. Дім для Музею забезпечить його майбутнє існування і розвій та сповнювання шляхетних завдань. Без дому - він мусить пропасти з Клівленду. Не можемо допустити до цього в такій коньюнктурі добробуту і свободи національних культур. Апелюємо до Українців Великого Клівленду і в Огайо зрозуміти стан і забезпечити Музеєві існування через уфундування йому приміщення. Час на діла, на меценатів. Датки на Музей дозволено відтягати від державного податку.

Як доцінюєте працю Музею - пожертвуйте на нього, бо він у потребі Вашої допомоги.

ДОПОМОЖІТЬ ВИДАВАТИ

Брак покупців на українську книжку спричинив видавничий застій і припинення продукції нових творів.

Не лише цінні регіональні збірники, але й інші праці виходять у світ завдяки пожертвам земляків, або власним накладом автора - або з допомогою меценатів. Саме і наш Музей чекає на меценатів, ентузіястів. Якби ми одержали фонди, могли б видати ще дальші праці про час самостійности нашої батьківщини (або інші добрі розвідки), напр. історію української пошти, каталог місцевих бонів (грошей), який був би неначе продовженням, другою частиною цієї праці про гроші України, працю про поштові марки, про майже невідому в нас медалістику тощо. Таких посібників українською мовою ще не маємо.

Слово за читачами, за заможними й ентузіястами української книжки, музейництва. Є нагода для самовияву!

НАШЕ ФІЛАТЕЛІСТИЧНЕ ВИДАВНИЦТВО

Філателістичне видавництво діє від 25.листопада 1956 як автономний Сектор Філателії "Українського Музею" у Клівленді в Огайо і стараннням діловода Степана Кікти виготовляє й публікує у фаховім виконанні серії українських недержавних марок з багатьома додатковими друками. Своїм завданням Сектор поставив пропаґанду між своїми і чужими української культури,політичного змагання до державности та голошення нашої правди засобами філателії і спорідненого мистецького видання. Ми плянували заповнити прогалину в будові організованого життя в діяспорі і дати суспільности в розсіянні дешевий і належно скомпонований пропаґандивний матеріял,яким інші народи і держави в цю добу так широко користуються. У всіх інформаціях Сектор Ф. постійно заохочував громадян наліплювати на все їхнє листування також і українські недержавні марки, а установам давав ініціятиву до випуску таких же.

Впродовж минулих 17 років віддали ми в обіг 16 більших ріжнокольорових серій коштом 5950.-дол. у накладі 128 000 одиниць (за одиницю числимо повний аркуш, а не поодиноку марку). В каталозі наші видання займають до 150 позицій, бо до кожного випуску марок додавано спеціяльний філателістичний матеріял, а з допомогою ріжнородних штемплів, пам'яткових коверт, повністок, листівок, належно оформлювано його як т. зв. першоднівки чи максималки. Іншими "побічними" друками були ріжного вигляду бльоки, стяжки, бланки, хроніки історичних подій та інформації про видання - і всі вони разом збагатили рідну філателію новою тематикою і опрацьованням, а скалею матеріялів і розмахом акції причинилися до популяризації ювілеїв й утривалення подій, до розголосу Музею і очевидно самої філателії Фактично нам довелося заступати рідну філателію у видавничій ділянці, бо ніхто інший не спромігся втримати довший час непартійний, незалежний осередок із загальною тематикою.

Взаємини із зовнішним, неукраїнським світом були в осередку уваги видавця і тому вживано поруч рідної ще і 12 інших мов.

Рисунки для наших видань виготовляв мистець Юліян Волянюк з Лорейну в Огайо, як теж мистці: Володимир Каплун з Буенос Айрес, Святослав

1918 **ЛИСТОПАДОВИЙ ЧИН** 1958

Державу завойовано

нації не упокорено!

Issue No. 3. Ukrainian Museum - Cleveland, Ohio

Частина аркуша марок у шести кольорах "Листопадовий Чин", виданого "Українським Музем" у Клівленді у 40-ліття проголошення 1. листопада 1918 у Львові незалежности Західньо-Української Народньої Республіки. В аркуші є 42 марки таких купюр: Президент Євген Петрушевич, прем'єр Кость Левицький, міністер Дмитро Вітовський, відзнака Української Галицької Армії, герб Львова, надрук у Львові 20. 11. 1918 на першій серії поштових марок ЗУНР, та два уривки з Проклямації Української Національної Ради з 1. листопада 1918. року

Гординський і Михайло Дмитренко із ЗДА, Іван Кейван, Мирон Левицький і Микола Битинський (1893 - 1972) в Канаді. Репродуковано також праці покійних артистів Миколи Івасюка (1865-1930) і Осипа Кулиласа (1870-1951).

Старанням Сектора Філателії "Українського Музею-Архіву" у Клівленді появилися такі філателістичні серії:

1.	Іван Франко (в століття народин)	28.5.1957
2.	Люрд (у століття появи Матері Божої)	11.2.1958
3.	Листопадовий Чин (у 40-ліття)	1.11.1958
4.	Мазепинський Рік 1959	1. 1.1959
5.	Світовий Рік Втікачів 1959/60	30.4.1960
6.	Конотоп (300-л.перемоги над моск.)	30.4.1960
7.	Адам Коцко (у 50-л. смерти)	1. 7.1960
8.	За вогнище науки (у Львові)	1. 7.1960
9.	Безсмертний Кобзар України	10.3.1961
10.	Леся Українка (відкр. пам'ятника)	24.9.1961
11.	Маркіян Шашкевич (у 150-л. нар.)	7.11.1961
12.	Микола Лисенко (у 50-л. смерти)	6.11.1962
13.	Тарас Шевченко (відкр.пам.у Ваш.)	27.6.1964
14.	Люрд - друге видання	11.2.1968
15.	"Просвіта"-Мати Товариств (100-л.)	8.12.1968
16.	Д-р Остап Грицай (20-л. смерти)	7. 5.1974

Цими виданнями і загальною активністю Сектор проробив немалу працю і стояв до послуг відборців, але нажаль дефіцитовість видавництва обмежила інтенсивність випусків і не дала змоги здійснити коло п'ятнадцяти запроєктованих інших серій. Ми хотіли б продовжувати працю і збільшувати вклад у культурну скарбницю народу, а оригінальними й актуальними виданнями служити народній справі на внутрішнім ринку, та з'єднувати приятелів нашій боротьбі за волю батьківщини на зовнішнім відтинку. Без матеріяльної піддержки загалу чи окремих меценатів навряд чи вдасться нам приступити до реалізації плянів.

Відбитки деяких пам'яткових штемплів Сектора Філателії УМ у Клд, уживаних для касування марок і випусків власного видання 1957-74

ДОБРОДІЇ, ЩО ПОЖЕРТВУВАЛИ ЕКСПОНАТИ ДО МУЗЕЮ

Колекції Українського Музею-Архіву в Клівленді збільшуються виключно дарами від Українців. Дарунки надходять постійно від усіх українських видавництв у вільному світі у вигляді їх видань, а доривочно від окремих осіб, зокрема мистців.

Завдяки скульпторові Сергієві Литвиненкові +1/, а по його смерти і завдяки вдові Надії гордиться Музей його трьома скульптурними творами, плоскорізьбою і портретом, у тім найбільше погруддям Івана Франка, - а з дарунку Українського Народнього Дому в Клівленді, при його ліквідації, за старанням Михайла Левицького одержано 22. 5. 1968 погруддя Тараса Шевченка та І. Франка, виконаних Олександром Архипенком.

Жертводавців, що дарували цінні предмети, чи свої твори або й менші пам'ятки, але більшу їх кількість, Музей нагороджував признанням у формі Грамоти, яку виготовив графік Олександер Канюка (див. іл.).

Такі Грамоти Подяки одержали від Музею оці українські м и с т ц і за дарування своїх творів:
Микола Анастазієвський, Северин Борачок, Лев Гец (13.4.1896 у Львові, + 16.2.1971 в Кракові; мистець, графік, музейник), Емілія Завільська, Олександер Канюка, Юліян Колесар, Василь Васильович Кричевський, Сергій Литвиненко, Петро Мегик, Людмила Мороз, Надія Сомко, Катерина з Кричевських Росандич і Ольга Тисаревська.

За пожертви до збірок Музею ріжних предметів такі Грамоти одержали наступні громадяни:
із ЗДА: Степанія Барановська, Леонід Бачинський, о. Антін Берик, удова по о. Петрі Білоні, Микола Гнатишак, Орест Городиський, о. М. Дереш, Василь Заволович, Андрій Кігічак, Степан Кікта, Каленик Лісюк, Надія Литвиненко, Яків Ощипок, Іван Попович, Олена Степаник, Микола Тарасюк, Український Народний Дім у Клівленді, Леся Храплива, Євгенія Черкасенко, Маркіян Чорнодольський, о. П. Шуфлат, Михайлина Ставнича (за книгозбірню бл.п. І.С.).
з Канади: д-р Лонгин Горбачевський, Зенон Кондратюк та інженер Осип Мазурок.
із Німеччини: д-р Іван Боднар-Бондарівський.
із Фінляндії: Михайло Лозович.
із Швайцарії: Архиєпископ Євген Бачинський.
зі Швеції: Ельза Майданюк, удова по Осипові.

+1/ Сергій Литвиненко, нар.1899 на Полтавщині, помер 20.6.1964 в Ню Йорку і похований в Савт Бавнд Бруку. Сотник Армії УНР, нагороджений Хрестами: Петлюри і Воєнним, член наукових, ветеранських і громадських установ, педагог, основоположник Об'єднань, організатор мистецького життя і виставок у Львові, Берхтесґадені (1944-9) і в Ню Йорку, визначний скульптор, творець численних нагробних пам'ятників (в тім на могилі Франка у Львові), кераміки. Студіював у Кракові і в Парижі.

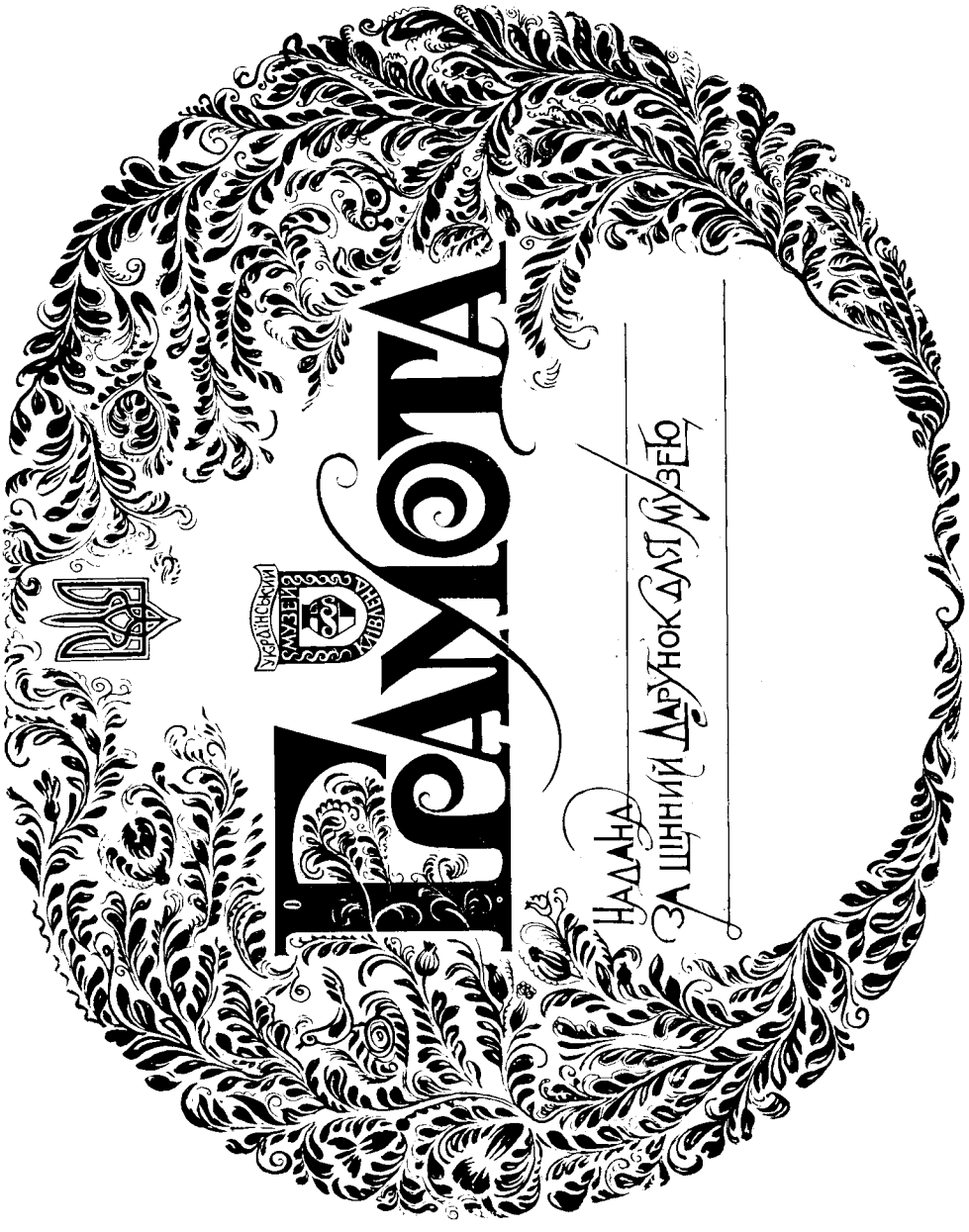

ГРАМОТА, виконана мистцем Олександром Канюкою, яку Український Музей у Клівленді видає жертводавцям за їх дари до Музею вартости вище 250 дол.

Названих угорі 13 мистців і 28 громадян - та біля 20 еміґраційних видавництв є справжніми добродіями Музею. Попри них цей Музей має ще зо три десятки громадян, які з ріжних міст доривочно, чи постійно надсилають головно друковане слово, а часом теж інші предмети. За всі пожертви одержують вони потвердження і подяку.

Подаємо спис українських мистців і любителів мистецтва, які подарували до збірок оцього Музею їхні праці - образотвор чі, скульптурні чи керамічні:

І. Абазалів, М. Анастазієвський, Катерина Антонович, О. Архипенко, А. Біда, Р. Бобків, Л. Боднар, М. Бойчук, С. Борачок, А. Галущинська, Є. Глинська, Я. Гніздовський, А. Громан, А. Гуцалюк, Л. Ґец, О. Жмуркевич, Е. Завільська, Х. Зелінська О. Канюка, О. Климко, Ковальська, Ю. Колесар, О. Кричевська, В. Г. Кричевський, В.В. Кричевський, М. В. Кричевський, А. Крушельницький, М. Курах, В. Крутянська, І. Кучмак, О. Лятуринська, С. Литвиненко, Р. Лучаківська, Г. Мазепа, О. Майданюк, П. Мегик, В. Менк, О. Мороз, Л. Морозова, Н. Мудрик-Мриц П. Нікольський, І. Носик, В. Петрук, В. Полісадів, Н. Раковська, Ребро, К. Кричевська-Росандич, А. Сологуб, Н. Сомко, К. Стейман, І. Стецьків, О. Тисаревська, Усик і В. Хведорів.

УКРАЇНСЬКІ МУЗЕЇ - ВАЖНА ДІЛЯНКА КУЛЬТУРНОЇ ПРАЦІ В ДІЯСПОРІ

Минуле й сучасне збережім на майбутнє!

В загальнім можна ствердити, що музеї - архіви - бібліотеки в позаевропейських краях були занедбані, бо народних того роду установ не було. Існували два церковні архівальні осередки, а це при манастирі ОО. Василіян у Мондері в Канаді і при Екзархаті УКЦ у ЗДА, в місті Стемфорді, у Стейті Конектикат.

"Осередок Культури і Освіти" у Вінніпезі в 1944-ім році став першою на цім континенті громадською установою всіх українців для збирання й показу культурних надбань імігрaції в Канаді. В 1972. р. ОКіО примістився у великім будинку тижневика "Новий Шлях" при вул. Олександра ч. 184 - і в програмі 100-річчя Канади одержав поважну державну субвенцію на впорядкування збірок, скаталогування і т. п. Осередок затруднює постійного директора і працівників.

У Вінніпезі також зберігається в Домі Науки Історично-Військовий Архів, створений ще в Европі ген. М. Садовським, а в домі біля пам'ятника Шашкевича діє перещеплений із Золочева осередок культу Пробудителя Галичини - "Заповідник Маркіяна Шашкевича" із видавництвом "Шашкевичіяна" під редакцією д-ра Михайла Марунчака.

У ЗДА ділянка музейництва розвинулася з приїздом скитальської імігрaції в 1950. р. і з перевезенням з Авґсбурґа в Німеччині Архіву УВАН, яким опікувався його творець проф. Володимир Міяковський. Постали тоді українські музеї-архіви у Клівленді, Шикаґо, Онтаріо в Каліфорнії (фундатор Каленик Лісюк), в Дітройті - а також Пластовий, Спортовий, Студентський, Союзу Українок (назвати б "жіночий"; це збірки народнього мистецтва) і військових пам'яток в Церкві - Пам'ятнику УАПЦ в Савт Бавнд Бруку, у Стейті Ню Джерзі. З них, музей в Шикаґо (ім. фундатора д-ра В. Сіменовича) і в Дітройті (директор Роман Дацко) мають власні доми. Музей в Онтаріо скоро ліквідувався і свої збірки передав до музею в Шикаґо. Цей музей має 200 членів. В 1970. р. відремонтував будинок і на покриття видатків переводив під церквами збірку до пушок, що принесла до каси 3141 дол., тобто менш ніж третину потрібних грошей.

З жалем мусимо замітити, що крайові репрезентації і центральні надбудови не подбали про збирання пам'яток творчої діяльности української людини у своїх країнах, і навіть не закликали зберігати "зайві" "шпаргали" +1/. Місцеві організації не зберігають своїх актів.

+1/ виріжнюємо проф. д-ра Григора Лужницького (нар. 1903, кол. доцент університету в Ґрацу в Австрії, і проф. пенсильвенійського унів. у Філядельфії) за ведення у щоденнику "Америка" у Філядельфії вже кільканадцять років унікального відділу "З нотатника шпарґаляра"!

Вийнятком і взором для інших країв став Союз Українців у Британії, який давно зорганізував у Лондоні Бібліотеку з архівом ім. Т. Шевченка. Їх веде від початку існування проф. В. Шаян.

Найвища пора провідній і владній верстві у всіх інших країнах поселення подумати про бібліотеки - архіви - музеї, про придбання для них відповідних приміщень і забезпечення фондами, - чи бодай про тимчасове визнання вже діючих установ за центральне місце для "крайового" зберігання архівів громадських організацій і ефемерних безчисленних комітетів. Без таких архівів ніколи не матимемо точних і об'єктивних історій поселень. До тих крайових архівів могли б переходити з приватних рук готові збірки на власність і службу народові.

+

Написані до цієї книжки повищі замітки в 1971. р. мусимо тепер доповнити пізнішими подіями. З радістю могли б ми відмітити, що 11-й Конґрес Українців Америки, відбутий 6 - 8. жовтня 1972 в Ню Йорку у своїх резолюціях, у розділі "IУ. У справах української науки і культури", у тринадцятій ухвалі прийняв такий "заклик" і дезидерат +1/ :

"13. У зв'язку з тим, що в Україні проходить процес нищення українських культурних надбань, Конґрес закликає звернути особливу увагу на збереження неповторних культурних пам'яток поза межами України, зокрема в ЗСА, і закликає українську національну спільноту піддержати зорганізоване українське музейництво в ЗСА. Конґрес вважає, що існуючі вже і діючі в Ню Йорку музеї НТШ і УВАН, музеї в Стемфорді, Чікаґо, Клівленді, музеї при ОбВУА та інші - повинні порозумітися в справі концентрації українського музейництва в окремій музейній установі з осідком у Ню Йорку".

Сама ухвала цінна і мала б велике значення, як би за нею слідували діла! Минуло півтора року і не було ніякої ініціятиви. Це означає, що нічого не зміниться і не поправиться. Притокою до того сумного твердження дають резолюції відбутого рік пізніше "світового парляменту" - Другого Світового Конґресу Вільних Українців, з 5. листопада 1973 (Торонто, в Канаді). В резолюціях СКВУ немає взагалі ніякої згадки про музеї-архіви-бібліотеки! А це ж напрямні на шість літ для всієї діяспори! Так пляну̀є культурну працю світовий "громадський" сектор українців поза межами батьківщини.

На щастя ті ділянки вповні доцінює Мойсей народу, Патріярх УКПЦ Кир Йосиф, який створив у Римі університет, бібліотеку, музей, а в осені 1973 допоміг Українському Вільному Університетові в Мюнхені набути належний будинок.

Візитуючи Огайський Деканат, 16. травня 1973 у Клівленді, Блаженніший Патріярх сказав до тисячі приявних на бенкеті

+1/ див.: "Америка" ч. 28 з 13.2.1973, ст. 2, або "Свобода" ч. 24 з 7.2.1973, ст. 5. - Резолюції проголошено 4 місяці по Конґресі.

в Конвенційнім Центрі +1/ :

"Та й ви так само зберіть свої сили той дім здвигнути. Я хотів би, щоб ви взяли під увагу дім, в якому була б прилюдна бібліотека, в якому був би музей і щоб кожний, хто приходить, міг очима бачити ту культуру і обстановку".

За котрим зазивом піде українське громадянство в діяспорі? Чи приступить до здійснювання ухвалених плянів і коли? Чи послухає вказівок неструдженого Мойсея!

+1/ "Де згода - там перемога! Патріярх УКПЦ і Кардинал Йосиф у Клівленді, Огайо 15-17. травня 1973. Ліквідаційне Звідомлення - приготовив Степан Кікта, 12. 11. 1973", ст.81.

ПРО ЗАГОТІВЛЮ ГРОШЕЙ у ЗДА

1. Паперові гроші

У ЗДА заготівлю грошових знаків переводить The Bureau of Engraving and Printing, Бюро Гравюри і Друку у Вашинґтоні, підпорядковане Департаментові Скарбу. Його установлено Актом Конґресу 11. 7. 1862 в часі Громадянської Війни, коли то дотеперішні золоті монети зникли з обігу, в наслідок чого Правління мусіло вже в 1861. р. впровадити замісні паперові гроші. З розростом Бюра перебрало воно від 1877. р. виключне право заготівлі грошей і всіх цінних державних паперів, бондів, друків тощо, а від 1894. р. ще й продукцію поштових марок ЗДА.

Тепер праця Бюра проходить у двох великих спеціяльних будівлях з 25 акрами кімнатної площі і 3000 вишколених службовиків. У пересічі денно друкують кількість банкнот на 9 міл. долярів, або 12 більйонів річно, а поштових марок 25 більйонів штук.

Продукція одної банкноти коштує майже один цент. Дві треті частини друку нових грошей, це однодолярові ноти. Вони тривають в обігу пересічно 18 місяців і є замінювані новими.

Для друку грошей Бюро вживає спеціяльного паперу (75% бавовни і 25% льону з домішкою червоних і синіх кусочків фібру) та своїх фарб, мішаних і точно контрольованих власною лябораторією. Якість друків є з кожного погляду якнайкраща.

На ніяких грошах і поштових марках не може бути відбитий портрет живої особи.

Від 14. липня 1969 в обігу у ЗДА є наступних 6 банкнот: 1, 5, 10, 20, 50 і 100 дол. Давніше були ще в обігу 2, 500, 1000, 5000, 10000 і золотий цертифікат на 100ооо дол., виключно для Федерального Банку Резерв.

Запаси золота на покриття паперових грошей переховують у підземних складах у Форт Накс у Стейті Кентакі.

2. Монети

Монети ЗДА карбують тепер 3 державні монетні двори (монетарні): у Філядельфії від 1792. р. (на монетах не значать ініціялу міста монетарні), у Сан Франціско від 1854 (на монетах значок S) і в Денвері (D) від 1906.

ЗДА мали ще монетарні для золотих монет у Чарльот, Півн. Карол. (значок C) і в Дальонеґа, Джорджія (D) - обі в роках 1838-61, а для інших монет ще в Новому Орлеані (O) в роках 1838-1909 та в Карсон Сіті, Невада (CC) 1870-93.

Тепер в обігу є монети: мідяний 1 цент, і чотири мідяно-ніклеві: 5 центів (звані народом "никел"), 10 ц. ("дайм"), 25 ц. ("кводер") і 50 ц. ("геф"). Срібну монету (90% срібла) заперестали карбувати в 1935. р. В 1971 викарбували в Сан Франціско "срібного доляра" з портретом померлого кол. през. Двайта Айзенгавера, але це лиш як пам'ятка для збирачів.

3. ПРИВАТНА МОНЕТАРНЯ у ФІЛЯДЕЛЬФІЇ

(реферуємо за репортажом д-ра Юрія Рибака "Оглядаємо минницю" - "Америка" ч. 118, ст. 2 з 29. червня 1971)

Від сімох років діє при дорозі ч. 1, приблизно 15 миль від Філядельфії віддалена найбільша у світі приватна монетарня "Френклін Мінт". Це 10-міл. вартости будинок на 200 000 квадратових стіп поверхні, в якім затруднених є тисяча робітників.

Із заскленої ґалерії відвідувачі мають змогу бути свідками "народин" монети. Короткі, грубі штабки срібла перетоплюються в автоматичних печах на тонкі штабки, з яких витискають кружечки без найменшої скази, що світять наче дзеркальця. Всі робітники працюють у відповідних до умовин одностроях і з пластичними рукавицями на руках. Фільтроване повітря не допускає найменшої порошинки і виключає забрудження. Монети вибивають тут ручно - і опісля ще раз провіряють. Ті монети звуть "пруф" (зразок) і вони мають найвищу нумізматичну вартість.

Завданням цієї карбувальні є творити й видавати пам'ятькові медалі-монети, які мають також мистецьку вартість. Тут згуртувалося коло 50 відомих скульпторів і вони працюють над мистецьким оформленням медалів чи монет. Їхні монети не мають обігової вартости, лише колекціонерську. Випуски таких монет мають теж значне патріотичне значення, бо їх тематикою є незалежність і потуга ЗДА, визначні індивідуальности, президенти, факти з історії 50-х Стейтів, біжучі історичні події американського народу.

При стосуванні дорогоцінних металів, як срібло, золото, плятина, мусить бути контроля продукції особливо строга. У відділах праці уставлені рухомі телевізійні апарати, які переслилають образи до контрольного бюра, де мають спосібність ті образи ще й побільшувати. Там бачать теж довкілля будинку з в'їздом, сторожею і запаркованими автами, і звідтам навіть кермують світлом на дорозі ч. 1 перед їх будинком. При виході з праці всіх провіряють.

Із річного звідомлення за 1970. рік довідуємося, що ця приватна монетарня в першому році праці продала виробів на 400 000 дол., а у звітнім році вже на 46 міл. Її основний продукт є для збирачів - нумізматів, яких число оцінюють на триста тисяч осіб. Основники та керманичі цього підприємства знайшли ринок, на якім існував попит, але не була зорганізована подача.

В наших часах надмірного добробуту є люди, які свої резерви - паперові гроші хочуть ульокувати у щось стійке. Ним може стати дорогоцінний металь у формі ювелірських виробів, а ще краще у вигляді ріжновидних медалів, бо ті мають іще високу мистецьку, пам'яткову та навіть патріотичну вартість. Щоб утримати вищу нумізматичну вартість, карбувальня сама контролює подачу таким чином, що одній особі продає лиш один експонат, викарбовує їх в обмеженій та згори означеній кількості, а потім нищить "дайз" (dies) - форму, що витискала медалю.

Успіх цього молодого підприємства визначуємо так: завдяки згармонізованню творчости мистця з досконалістю продукції, вартости самого металю і обмеженій кількости випуску - зацікавлення збуджується у тих, які бажають мати щось цінне й незвичайне, модерне - і мають на це матеріяльні засоби. Це твориться прийдешня кляса, яка не бачить виключної цілі лиш у самому життєвому люксусі посідання двох авт, літніх віль, човнів, площ над незнаними озерами...

ЧИ ЗНАЄТЕ?

Пригадаймо повоєнну інфляцію

М О Н Е Т А з найвищим номіналом була викарбувана у Вестфалії в Німеччині в літі 1923. р. Її номінал був 1 БІЛЬЙОН марок! Ця астрономічна цифра була вершком повоєнної інфляції в Європі. Ця кругла, легка "дзвінка монета" мала 40 мм (півтора інча) у промірі. Справжня вартість (металю й обігова) була дуже низька.

Завважа: европейський більон, це тисяча мільярдів (у писанні треба поставити 12 зер після "1"). Американський більйон (із 9 зерами) означає в Европі лише мільярд.

НАЙВИЩИЙ НОМІНАЛ П А П Е Р О В И Х Г Р О Ш Е Й у цім же часі найгіршої інфляції валют була в Німеччині нота (лише!) на 100 БІЛЬЙОНІВ марок (100 + 12 зер). В Америці назвуть це 100 мільярдів марок. Інфляційні номінали банкнот зачалися в 1922; від лютого 1923 вже в мільйонах, у вересні в мільярдах, а в жовтні 1923 у більйонах. Такі маловартісні гроші були видавані в найбільш примітивних формах, із наддруками нових мільярдових номіналів на давніших, низьких, а нові ноти здебільша навіть без друку на реверсах.

Несподівано, 1. листопада 1923 1 більйон марок був переоцінений на 1 рентенмарку, - а ця знова, при устійненні нової стабільної валюти в жовтні 1924. р. - до 1 райхсмарки.

"НАЙДОРОЖЧА" П О Ш Т О В А М А Р К А в розумінні найвищого номіналу появилася в Німеччині в останньому місяці найбільшої інфляції, в листопаді 1923. Її номінал становив 50 мільярдів марок (усього!). Як на кусочок задрукованого паперу з водяним знаком, величиною 26х22 мм, то ціна була... нормальна на той час! Якими "багатіями" були тоді люди! І ще дальше багатіли з дня на день...

Вершок інфляції поштових оплат припав на місяці від серпня до 26.11.1923. Початково на поштових марках наддруковували нові номінали в тисячах, згодом уже до двох мільйонів, а з кінцем жовтня випустили "нормальні" марки вартости від пів мільйона до 50 мільярдів марок. Таку мільярдову марку можна було донедавна набути за неповного доляра.

ДЕРЖАВА БЕЗ ВЛАСНОЇ ВАЛЮТИ

Такий куріоз існує ще тепер в Африці, де найстарша тамошня незалежна республіка Ліберія законом у 1944. р. (коли там були воєнні бази ЗДА) встановила паперові доляри ЗДА валютою своєї держави. Ті паперові гроші (доляри ЗДА) постачає Ліберії американський банк Фирст Нешенел Бенк оф Ню Йорк. Зателіберійський більон є окремий і відмінний від американського. Його карбує, стягає державні податки з населення і веде всі міжнародні розрахунки для Ліберії цей же самий банк. За всі ці функції банк одержує річно коло 300 000 дол. річно винагороди.

СВОБОДА SVOBODA
УКРАЇНСЬКИЙ ЩОДЕННИК UKRAINIAN DAILY
FOUNDED 1893
Ukrainian Newspaper published daily except Sundays, Mondays & holidays (Saturday & Monday issues combined) by the Ukrainian National Ass'n, Inc. at 81-83 Grand St., Jersey City, N.J. 07303

Second Class Postage paid at the Post Office of Jersey City, N.J. Accepted for mailing at special rate of postage provided for by Section 1130 of Act of October 3, 1917 — authorized July 31, 1918.

P.O. Box 346 Jersey City, N.J. 07303

РІК LXXVIII. Ч. 166. ДЖЕРЗІ СИТІ і НЮ ЙОРК,

СВОБОДА, ЧЕТВЕР, 9-го ВЕРЕСНЯ 1971

ДЕҐРАДАЦІЯ ЗОЛОТА

Від якогось УІІ сторіччя перед народженням Христа, себто понад дві з половиною тисячі рр. з золота виробляли монети, за які купували всякє добро. Може тому, що воно блищить, не ржавіє, не пліснє, а водночас податливе на формування і вирізування, золото притягало людей і було пожадане та цінене більше, як інші метали — залізо, мідь, бронза і навіть срібло. Золото було символом багатства, біблійні погани поклонялися „золотому теляті", золотими прикрасами обвішувались жінки раніше, аніж самоцвітами, „золота гарячка" охоплювала шукачів золота й приводила до жорстоких убивств. Погоню за золотом уважали і вважають погонею за матеріяльними добрами, що назверх світяться, а насправді, крім блиску, не мають іншої, глибшої вартости. І золото у грудках, плитах та монетах вважають найкращою, найпевнішою запорукою, що людина „не вмре з голоду".

Так було в усьому світі, може у ще більшій мірі серед примітивних народів, як цивілізованих, бо малорозвинені народи довгий час не шанували „папірців", за які вважали банкноти, так, як і по нинішний день пересічний автохтон азійського й африканського континентів не має довір'я до банкового чека. І американський доляр мав таку велику повагу у всьому світі тому, що був рівновартісний з золотом. Як знайдені у річках американського Далекого Заходу золотий пісок і золоті грудки депоновано у банках із рівновартістю золота, так само ще до квітня 1933 року можна було так звані золоті сертифікати вимінювати на рівновартість у золотих монетах. І так само чужинецькі банки міняли на золото чужинецьку валюту, що її заробляли американські експортери.

У квітні 1933 року припинено виміну на золоті монети золотих сертифікатів. Але міждержавні т о р говельні

трансакції ведено на базі золотого паритету доляра. Чужинецькі центральні банки могли вимінювати свої запаси долярів на золото, що зберігалось в американському скарбі по устійненому курсі. Це власне й дало поштовх для спекулянтів, які висмоктували з Америки долярові банкноти за кордон, щоб після того вимінювати їх на золото. Ще в 1948 році ЗСА мали золота на кругло 24 більйони долярів, тепер мають його вже тільки на 10,5 більйона. Постала загроза, що закордонні центральні державні банки можуть пред'явити Америці стільки долярів для виміни на золото, що його не вистачить. Це й було безпосередньою і найголовнішою причиною, чому 15 серпня ц. р. президент Ніксон проголосив, що Америка не вимінюватиме більше „закордонного доляра" на золото.

Очевидно, „відірванням" закордонного доляра, себто того, що опинився поза Америкою, від золота — не перекреслено його вартости, бо офіційний курс доляра у відношенні до золота залишився той самий: 35 дол. за унцію, дармащо його не купується і не продається по тій ціні. На приватному ринку за кордоном і в самій Америці платять за золото більше і, мабуть, офіційний його курс буде теж дещо підвищений. Америка не квапиться з таким підвищуванням, бо це піднесло б вартість золотих резерв у Совєтському Союзі, який належить до найбільших продуцентів золота.

Зрештою, вартість золота у банкових резервах, які складаються, крім золота, з чужинецьких валют та інших вартісних паперів, щораз зменшується. Резерви всіх центральних банків у світі становили в 1948 р. 48 більйонів долярів, тепер вони становлять 98 більйонів. Та коли у 1948 р. золото становило 69 відс. резерв, то тепер воно становить лише 37 відс. У зв'язку з заколотом, який постав у світі внаслідок пошукування нової міжнародної монетарної системи, пригадали, що золото не мусить бути підставою народної економіки ані також підставою добробуту народу. Ось директор німецького державного банку, згодом міністер фінансів гітлерівської Німеччини Гльямар Шахт створив був теорію, що основою валюти є „праця" — і Німеччина, зовсім не мавши за Гітлера золотих резерв, зуміла розвинути величезну промисловість і поставити на ноги могутню збройну силу, яка загрозила всьому світові.

Золото і далі добувають, американський промисл зуживає щорічно золота на кругло більйон долярів, золото залишається найкращим і найбільш шанованим металом. І трудно уявити нову міжнародну монетарну систему, яка зовсім відкинула б золото, як безпосереднього чи посереднього її гаранта. Ось, наприклад, французький міністер фінансів Валері Жіскар Д'Естень пропонує, щоб нова міжнародна монетарна система полягала в устійненні твердого відношення кожної окремої державної валюти до золота, незалежно від доляра. До речі, Шарль де Голль, шукаючи

способів якнайболючіше дошкулити Америці, заходжувався — без успіху — змінити міжнародну монетарну систему, відірвавши її від доляра, спертого на золоті.

Нову міжнародну монетарну систему, отож і долю та ролю золота, визначить конференція 118-членного Міжнародного Монетарного Фонду, яка збереться 27 вересня у Вашингтоні. Підготовить її конференція „10-ох великих", себто найбільш економічно розвинених країн світу, яка тепер відбувається в Парижі. Очевидно, ЗСА мають в обох тих організаціях найбільшу повагу і голос. Як твердить „ЮС Нюз енд Ворлд Ріпорт" з 6-го вересня ц. р. у статті „Як розуміти золоту кризу" (відкіля й узято наведені вище статистичні дані), існують у верхівці Міжнародного Монетарного Фонду головно дві течії: одна хоче повернути назад до системи вимін валюти на золото з тим, щоб доляр знову сперти на золото, як його гаранта, — і друга, щоб усі 118 членів Міжнародного Монетарного Фонду поскладали до спільної каси свої золоті й долярові резерви, наче на чекове конто, і щоб ММФонд видавав чеки, які практично заступали б золото у міжнародній торгівлі і фінансових трансакціях.

Покищо золото здеґрадовано — не з його ефективної вартости, а з його ролі, як ґаранта валюти. Для сірої людини ця деґрадація не має значення. Американський ґромадянин все одно не має права посідати золото в іншому вигляді, як ювелірні вироби та хіба ще монети, видані перед 5 квітня 1933 року. Багатство сучасних людей залежить не від їхніх запасів золота, а від інших рухомих і нерухомих вартостей. А втім, золото залишається і залишиться, як символ. І не тільки на окреслення матеріяльних дібр, бо, наприклад, для окреслення вартости людського серця завжди існуватиме вислів: „як щире золото".

І. к-м.

Пам'яткові штемплі з виставки українських банкнот і поштових марок, влаштованої С. Ришитівським із власної збірки 19-27. 8. 1972 на "Вовчій Тропі" в Іст Четем, Н.Й. в часі Міжкрайової Ювілейної Зустрічі на 60-ліття "Пласту".

БІБЛІОГРАФІЯ ЛІТЕРАТУРИ ПРО ГРОШОВІ ЗНАКИ УКРАЇНИ 1917 - 1920 РОКІВ +1/

А. Б.: Доповідь д-ра В. Трембіцького "Українська державна валюта в 1917-1923 рр. - Свобода ч. 145 з 1959.

Архив Русской Революции. Ч.8. Денежные знаки революции и гражданской войны. (ст.183-199). Изд. І. В. Гессен. Берлин 1923.

Біда, М. д-р: Гроші Української Народної Республіки (з викладу проф. Б. Мартоса в Чікаґо). - Українське Життя ч. 4 з 28.1.1961. (Виклад у грудні 1960)

Бумажные денежные знаки, випущенные на территории бывшей российской империи за время с 1769 по 1924 г. Изд. "Сов. Фил. Ассоциация". - Москва 1927.

Вайнштейн, Е.: Гроші Украины. - Советский Коллекционер, ч.4-5 з 1928. Москва.

Вакуловський, В.(іктор, інж.): Коротка пам'ять. - Батьківщина ч. 5 і 6 з 9 і 23. 3. 1974, Торонто. (Це є рецензія на книжку "Гроші Української Держави)

Вировий, Євген д-р: Підроблені шаги? - Український Філятеліст ч. 1-2 з 1929. Відень.

Війтенко, Олександер: Волинські гроші. Літопис Червоної Калини ч. 1 з 1931, ст. 6-9. Львів.

Передрук (скорочений) в Літописі Волині, ч. 9 ст. 60-4 з 1967. Вінніпеґ.

Вісник Генерального Секретаріяту Української Центральної Ради з 1918. Київ.

Вісник Законів Української Народної Республіки з 1918 і 1919. Київ, Кам'янець Подільський.

Вісник Ради Народних Міністрів з 1918 і 1919. Київ, Кам'янець

Вістник Краєвого Комісаріяту Української Народньої Республіки на Холмщину, Підляше й Полісся. Числа: 1, 4, 8, 9, 11, 13, 14 і 15 з 1918. Берестє.

Гнатишак, Микола: Українські гроші. - Новий Час ч. 56 з 1931. Львів.

+1/ На основі праць Юліяна Максимчука:
1/ Бібліографічний показник української філателії, гербових марок і банкнотів. Шикаґо 1958, накладом Української Філателістичної Бібліотеки. Ст. 94-6.
2/ (як вище) Доповнення ч. 1. Шикаґо 1965. Ст. 48-9.

Гнатишак, Микола: Паперові грошові знаки на українських землях. Літопис Червоної Калини ч. 3 з 1931, ст. 10-12. (це про "довжні скрипти" Бережниці в повіті Сарни, 1918)

" Паперові грошові знаки на українських землях. Друкування українських грошей на Галицькій землі. - Літопис ЧК ч. 4 з 1931, ст. 17-18.

" Паперові грошові знаки на українських землях. Друкування українських грошей на Галицькій землі. - Літопис ЧК ч. 4 з 1931, ст. 17-18. (про друк у Станиславові, Бродах і Золочеві)

" Друкування українських грошей на Галицькій землі. ЛЧК ч 7-8 з 1931, ст. 23-24. (про друк у Тернополі, Сокалі і Збаражі)

" Зіставлення українських паперових грошей державних видань 1917 - 1920. - ЛЧК ч. 7-8 з 1931, ст. 25. (таблиця з 24 позиціями)

" Українські державні гроші 1917-20. - Життя і Знання ч. 6 з 1932, Львів.

" Замітки до державних грошей України з 1917-1920 років. - ЛЧК ч. 2 з 1935, ст. 5 - 9.

" Гроші. - Українська Загальна Енцикльопедія, Коломия 1935, том 3, ст. 996-8.

" Гроші в Українській Державі 1917-20 р. - Енциклопедія Українознавства, гаслова частина. - Париж 1957, ст. 450 (редакційне скорочення гасла з УЗЕ).

Гроші Української Держави 1917-1920 рр. - Львів 1923. Це список грошей (2 сторони) українською, франц. і англ. мовами. Були два видання: в однім зареєстровано 17, а в другім 24 грошові знаки.

Гроші Української Держави 1917-1920 рр. - Бафело 1970. (Передрук офсетом львівського видання з 17 грошовими знаками).

Грушевський, Михайло: Українська гривня. Гроші Української Народної Республіки. - Народна Воля, Київ 1918, Вістник Політики, Літератури й Життя, ч. II. у Відні;- Народна Воля ч. 47 з 1957 у Скрентоні, Па.

Головінський, Є.: Гроші. - ЕУ/II, ст. 447. Париж 1957.

Демидчук, Семен д-р: Коротка історична пам'ять. Думки з приводу доповіді про укр. валюту. - Америка ч. 129 з 1959.

Державний Вісник - Київ, 1918.

Доценко, О.: Літопис Української Революції. - Львів 1924.

Зварич, В. В.: Нумізматичний словник. (з передмовою Миколи Котляра). - Львів 1972, ст. 147 і 52 таблиці ілюстрацій з описами монет. (там же бібліографія 114 назв літератури).

Зозуля, Яків д-р: Гривня і карбованець в українській грошовій системі. - Це стаття на ст. 34-46 у книжці: Борис Мартос і Яків Зозуля: Гроші української держави.

Зонненберґ - Федоровський, В. (з Донбасу): Мистецтво на марках України. - Український Філятеліст у Відні, ч. 1-2 (ст. 2-3) і ч. 3-4 (ст. 2-3) з 1935 (це відноситься до "дзвінкої монети).

Калиновский, М.: Денежное обращение Украины. Денежная емиссия Украины. Советский Коллекционер ч. 10-12 з 1925.

Кардаков, Н.: Каталог денежних знаков России и Балтийских стран 1769-1950. Берлин 1953. Сторін 444.

Климкевич, Роман д-р: Замітки до української геральдичної термінології. 9. частина: Нумізматика. - Додаток до ч. 17 Бюлетеня для членів Українського Генеалогічного і Геральдичного Т-ва, У-УІ. 1966, ст. 1. Маямі Біч, Фльоріда.

Котик, Євген д-р: Сороклітня мандрівка. - Ми і Світ ч. 54 з 1958. Торонто.

Ленкавський, Степан: Альбом українських грошей. - Це 45 непаґінованих сторін з ілюстраціями 21 грошового знаку і їх подрібними описами, - які творять третю частину книжки: Б. Мартос і Я. Зозуля: Гроші української держави, Мюнхен 1972.

М.: Українська валюта в 1917-1921 рр. (Доповідь проф. Б. Мартоса в Нюарку). - Свобода ч. 8 з 1958.

Мартос, Борис: Українська валюта 1917-1920 років. - Наукові Записки Українського Технічно-Господарського Інституту, том ХХ, ст. 3-29. Мюнхен 1970.

Мартос, Борис і Зозуля, Яків (та фактично і Ленкавський, Степан): Гроші української держави. Мюнхен 1972, видання УТГІ. (збірна праця). В ній передруковано спогади Б. Мартоса із Записок УТГІ том ХХ та додано статтю Я. Зозулі і описи С. Ленкавського до кольорових ілюстрацій 100 і 500 Г та 100 і 1000 К, та знаків: 2,5,10,1000,2000 Г, 1000 Г облігації, 10,25,25,50 А0, 100, 250 К і 10,20,30,40 і 50 Ш.

Н. Н.: Доповідь проф. Б. М. Мартоса: "Українська валюта в 1917-1920 роках. Свобода ч. 218 з 1958.

Ніньовський, В.: Гроші української держави. - Гомін України ч. 19 з 5.5.1973, ст. 3 і 7. Торонто.

" Нова публікація. - Свобода ч.85 з 9.5.1973, ст.3.

" Нова публікація. - Український Голос ч.19 з 9.5. 1973, ст. 8. Вінніпеґ.
(Всі три статті є реклямовим переданням змісту книжки "Гроші української держави).

Обідний, Микола: Ґрафіка українських грошових знаків. - Стара Україна, ч. 11-12 з 1925, ст. 198-200. Львів.

Описание I. Всесоюзной виставки по филателии, бонистике и нумізматике. Изд. Сов. Филат. Ассоциация, Москва.

Попович, Лев: Українські гроші. - Український Філателіст,1967.

Прейс - Курант денежних знаков и бон. Изд. Сов. Фил. Ас., Москва 1925.

Росбер, Н.: Денежние знаки Украини. - Россика ч. 23 з 1936

Слобода, М.: Українські державні грошеві ноти. - Український Філятеліст у Відні, числа 3-10 з 1937.

Соколишин, Олександер д-р: Бібліографічна записка. - Український Філателіст ч. 29, ст. 11-2 з 1966. (це є обговорення каталогу паперових грошей Юрія Стена).

" Українські поштові марки, українські паперові гроші, українські державні пашпорти, українські військові відзнаки - докази самостійности та соборности української держави (в 50-річчя). - УФ ч. 30, ст. 6-7, з 1367.

Стерчо, Петро проф. д-р: Гроші Української Держави. - Америка з 6.6.1973, ст. 3 - і повторення: Новий Шлях у Вінніпезі, ч. 24 з 16.6.1973, ст. 7 і 10.

Ткаченко, Григорій: Гроші Української Держави. - Мета в Мюнхені.

Трембіцький, В. інж.: Українські гроші. - Крила в Ню Йорку, ч. 2 з 1952, ст. 15-17.

" До питання українських грошових знаків. - Вісті Поштового Відділу УНРади в Мюнхені, ч. 1-3 з 1953/4.

Ушков, В.: Коментарии к каталогу Кардакова ч. 1. - Россика ч. 61 з 1961.

" Коментарии и дополнения к каталогам Н.И. Кардакова Но. 2 и 5. - Россика ч. 62 з 1962.

Флюнт, З. о.: Підроблені шаги? " УФ у Відні, ч. 3-4 з 1929.

Шрамченко, Святослав: Ще про підроблені марки-шаги з 1918 р. УФ у Відні, ч. 7-8 з 1929.

" Проєкти українських грошей в 250 карб. і 1000 гривень роботи Ю. Нарбута, непущені в обіг. - Шлях у Філядельфії ч. 5 і 16 з 1958.

" Державний кредитовий білет Української Народної Республіки - 2 гривні. - Шлях, ч. 23 з 1958.

Baillie, Ian L.G.: Ukraine: The Shagiv Issues. - Bristol, England, 1963. 31 pages + 16 p. illustrations.

Denis, Ch. Catalogue des monnaies emises sur le territoire de la Russie (1914-1925), ervec indication de leur valeur actuelle. Paris 1927.

Elmer, G.: Glanz und Untergang der Lufthansa. Das ukrainische Abenteuer. Die fliegende Kasse. - Frankfurter Illustrierte, Frankfurt am Main, 1952:13-14.

Holubnychy, V.: Ukraine: a concise Encyclopaedia, Toronto,Ont. 1971, - Chapter "11. Finance", vol. 2, pp. 952-78.

Kardakoff, N.: Katalog der Geldscheine von Russland und der Baltischen Staaten 1769-1950. Berlin 1953.

L'argent de l'Etat Ukrainien 1917-1920. Lwiw 1923.

Leonard, R.D.: The use of stamps as money. The Numismatist, Chicago,Ill. 1963:11

Loeb, W.M.Dr.: Catalog of Paper Money around the world. Port Washington, N.Y. 1961.

Mihaly, Kupa Dr.: Ukraina's Paper Currencies 1917-1920. International Bank Note Society Journal. Essex (England), Christmas 1962. (pages 20-1).

Money of the Ukrainian State 1917-1920. Lviv 1923.

Pick, Albert: Papiergeld Katalog Europa seit 1900. München 1970.

Pick, Albert: Catalogue of European Paper Money since 1900. New York,N.Y. 1971 (first printing). Translated from German.

Roberts, C.W.: The currency stamps of the Ukraine. The British Journal of the Russian Philately, London. 1951:5.

Seichter, Rudolph Dr.: Sonder-Katalog Ukraine. Freimarken und Ganzsachen der Ukraine 1918/20. Soltau 1956.

" Nachtrag 1957 zum Sonderkatalog Ukraine 1918/20. Soltau 1957.

Sten, George J.: Encyclopedia of world paper money. An illustrated Guide-index. Port Washington,N.Y.1965.

Senf, L.: Leitfaden für Briefmarkensammler. Briefmarken-Notgeld u. postalisches Papiergeld. Kehl-Baden, 1922.

Sutton, R.J.: Stamps are money. London 1959 (p.13-15).

Tournier, G.: Les timbres-monnais-Ukraine. L'Echo de la Timbrologie, Amiens, 1930:834.

Ushkov, V.: Commentary to Kardakoff's Catalogue No.1. Rossica 1961:61.

" Comments to Kardakoff's Catalogue No. 2. Rossica, 1962:62.

- - Ukrajina. Balkan, Zagreb, 1918:12, 1919:10.

- - Ukraine. Briefmarkengeld. Deutsche Zeitung für Briefmarkenkunde (Deutschland). 1918:7-10.

- - Ujdonságog - Ukran békepénz. Philatelia, Budapest. 1918:10-12.

- - Postage Stamps as money. The Numismatist, Chicago, Ill. 1959:28.

С П И С І Л Ю С Т Р А Ц І Й

А. В м о н о г р а ф і ї:

1/ Мапа "Українські землі 1914-1920" з англомовної ЕУ/І. 6
2/ Герби Соборної України 8
3/ Голова українки у вінку (з б. Нарбута; вид. О. Кочана) 22
4/ Вз: гриби (нормальні) 24
5/ " " відвернені 24
6/ " " похилені в право 25
7/ " зірки 25
8/ " хвилі, в ліво 26
9/ " " в право 26
10/ " хрестики 26
11/ " орнамент 26
12/ " гриби похилені в ліво 27
13/ 25 кб.з 1918, уневажнені 30
14/ 50 кб.з 1918, " 30
15/ 100 кб. з 5. січня 1918,унев. 32
16/ 100 " " " " аверс 34
17/ 100 " " " " рев. 36
18/ 10 кб. з 1919, аверс 38
19/ 25 " 1918, аверс 40
20/ 25 " " реверс 40
21/ 25 " 1919, аверс і реверс 42
23/ 50 " АК І, аверс і реверс 44
25/ 50 " АК ІІ, аверс 46
26/ 50 " без серії, аверс 46
27/ 50 " АО (з Одеси), аверс 47
28/ 10 " реверс 47
29/ 100 " з 1919, аверс 48
30/ 100 " " реверс 50
31/ 250 " " аверс 51
32/ 250 " " реверс 52
33/ 1000" аверс 54
34/ 1000" реверс 55
35/ 2 гривні, аверс і реверс 58
37/ 5 гривень з 1919, ав.і реверс 60
39/ 10 " 1918, " " 62
41/ 100 " " " 64
42/ 100 " " " 66
43/ 500 " " " 68
44/ 500 " " " 69
45/ 1000 " " " 70
46/ 1000 " " " 72
47/ 2000 " " " 74
48/ 2000 " " " 75
49/ 50 " обліґація, аверс 78
50/ 100 " " " 80
51/ 200 " " " 81
52/ 1000 " " " 82
53/ 1000 " " реверс 84
54/ Поштові марки України,1918, перша серія з 5-ти купюр 86
59/ "Дзвінка монета" з 1918, 12 штук, аверси і реверси 86
71/ Герб Соб.України з гербами зем.92
72/ 3 марки у 50-л.Держ.,вид. УАрхівом у Денвері,1969 102
75/ Марка на пам.1.СКВУ в НЙ,1967 102
76/ Держ.вел.печать УНР,1918 106
77/ " " " УДержави,1918 106
78-87/ 10 заставок О.Канюки на ст.: 10,16,21,28,31,43,45,91,94 і 98
88/ Заставка ОМБ 76

Б. В Д о д а т к у:

1/ Обкладинка для Додатку-Канюка 113
2/ Микола Гнатишак 114
3/ Іван Ставничий 114
4/ Філ.бл."Світ.Рік Втікачів", вид.УМ-Клд в 1960 126
5/ Листівка "Завтрішний світ" 129
6/ "Укр.гроші"-табл.І з УЗЕ 136
7/ " " " ІІ. " 137
8/ 3 коп.Росії-"дзв.монета",обі сторони 140
10/ 50 ш."дзв.мон.", обі сторони 140
12/ 25 монет з укр. земель (з УРЕ)141
37/ Суч.валюта СССР (16 зразків) 144
53/ Посв.вплати червінців СССР 145
54/ 1 кб. для України, 1942,аверс 147
55/ 2 " " " " " 147
56/ 5 " " " " " 148
57/ 5 " " " " реверс 148
58/ 10 " " " " аверс 148
59/ 20 " " " " " 149
60/ 50 " " " " " 149
61/ 100" " " " " 149
62/ 200" " " " " 150
63/ 500" " " " " 150
64/ Лист.бланк ЦЕБанку,Кіровоград 151
65/ 1 кр.Австро-Угорщини, реверс 151
66/ 1000 кр.Австро-Угорщини, ав. 152
67/ 20 зл.Людової Польщі, 1948,ав.152
68/ 500 зл. Генер.Губернії,1940 " 153
69/ 20 кр. Чехословаччини ,реверс 154
70/ 10ооо кр. Мадяршини, реверс 155
71/ 10 кр.слов. Словаччини, рев. 156
72/ 5 коп."дзв.монета"Росії 157
73/ Філ.бл.у 100-л.Франка, 1957 158
74/ Проф. Дмитро Дорошенко 159
75/ Антін Ржепецький,мін.фін.УД 166
76/ Відзнаки УЦРади, 1917 174
77/ Борис Мартос, прем'єр УНР 175
78/ Печатка Посольства УНР в Нім. 176
79/ Будинок УДБанку в Києві 177
80/ Конст.Клепачівський,дир.УДБ 180
81/ Харитон Лебідь Юрчик,дир.ДС 181
82/ Пам.коверта УНР, Львів,1923 182
83/ 25 кб.з 1918. "кредитовим билетом", без серії 185
84/ 10 кб.-3 знаки АГ 008751 186
85/ 50 кб. АО 216, без вирізу 187
86/ 50 " АК І 191 - 4 мм 188
87/ 50 " АК ІІ 194 - 4 " 188
88/ Михайло Обідний в Празі,1925 189
89/ 100 гв. "ЗРАЗОК" 190
90/ 50 гв. обліґація з 6 купон. 191
91/ 2000 гв. з вирізом і продірк. 192
92/ 25 кб.,1919, без серії, аверс 196
93/ 25 " " Брак другого кол. 196
94/ 5 ГИВЕНЬ,хибодрук, 1919,рев. 199
95/ 1000 гв. започатк. у Відні, 1920, обі сторони (від Шрамч.)200
97/ 50 гв, аверс без центр.рис. 201
98/ 50 " " Відень,1920,пробн. 202
99/ 50 " рев. " " " 202

100/ 1000 гв.,пробн.,1920,аверс 205
101/ 1000 " " " реверс 207
102/ 100 рб."Юг Россіи"1919, наддрук повстанців Махна 208
103/ 5 піврядків "дзв. монети" України за 50 шагів,з марґ. 212
128/ 1000 рб."Ю.Р."1919 з наддр.М.216
129/ Реверс "ДПоз.1946"(штемпель) 218
130/ 5% облігація Росії з 1917 на 10ооо рублів 220
131/ Посвідка "Держ. Поз.1946" на 50 шагів 221
132/ Посв. "Поз. Нац. Оборони" для Канади, 1922, на 25 дол. 222
133/ Посв. "ПНОбор." для ЗДА,10 д.226
134/ Обліг."Поз.Визв.У.",1951 226
135/ Коверта з виставки у Вінніпезі у 50-л.революції, 1967 231
136/ Ков. з вист. Кокіля в Едмонт.232
137/ " " " в Саскатуні "
138/ Василь Г. Кричевський 235
139/ Юрій Нарбут 236
140/ Олександер Канюка 238
141/ Ков. з вист. ЛАУП в Шикаґо 240
142/ 4 марки УНРади,1948:15,20, 25 і 50 шагів 245

ПРОЄКТИ ДЕРЖАВНИХ ПАПЕРІВ (з Архіву ВЗДП)

146/ банкнота 40 кб. - М.Бойчук 248
147/ театр. марка на гв. " 248
148/ б-та 50 кб.- Богомазов 248
149/ " 3 " " " 248
150/ " 5 гв. Красовський 250
151/ " 20 " Романовський 250
152/ " 1 " 50 ш. - Нарбут 250
153/ " 10 кб. Золотов 250
154/ " 250 " з обох сторін-Нарб252
156/ " 5 " " " невід.252
158/ консульська марка 50 ш.-Рум. 253
159/ гербова марка 2 гв.-Рум'янців253
160/ пошт. м. 20 ш. - Золотов 253
161/ векслевий папір 5000 кб.-Зол.253
162/ 2 піддруки-Наліпинська 254
164/ б-та 25 кб. реверс-Наліпин. 254
165/ пошт. м. 30 ш. - Нарбут 255
166/ асигновка з талоном-Нарбут 255
167/ б-та 3 кб.аверс- Пиходько 257
168/ гербова м. 50 ш.- " 257
169/ пошт.м. 10 ш. - Нарбут 257
170/ м. на продаж тютюну - Нарбут 257
171/ 25 пошт.марок України: наддруки Округ 9, екзильні 4, ЗУНР 8, Карпатська У. 4 258
196/ пошт. м. 20 гв.,1919 259
197/ "талон для остатка" 20 і 40 ш.259
199/ дві гербові марки по 40 ш. 259
200/ Площа і Собор Софії в Києві 260
201/ 4-й Універсал. Рис. Канюки 261
202/ листівка "За волю України", рис.Юліяна Буцманюка,1916 262
203/ 5 марок у 35-л.першої серії п.м.України, вид. ППУ в 1953 263
208/ 5 марок, як вище, без описів 263
213/ 3 пам. коверти, вид.Іскалом: у 50-л.:Незал.,Пошт.м.,Б-нот 264
216/ ков.50-л.Держ., з пошти СН 265
217/ бл. з виставки 50-річчя УНРевол. у Вінніпезі, 1967 265
218/ ков. з вист. 50-л."1.Лист." 265
219/ 50-л. Соборности, штемпель 266
220/ ков.45-л.Соборн.-УКК Бостон 266
221/ ков.Т-ва к.В.УПА у 50-л."1.Л"267
222/ заголовок нім. "У.Філател." 267
223/ ков. "Україна 50" з Бремерг. 268
224/ 13 недерж.марок,2 штемплі табор.Пошт і 1 причіпка:Байройт ЯРОКЗА,Ріміні, Бандуристи,ППУ УСС,Обор.Лемківщини,Ульм,СУБ, Реґенсбурґ, За Патріярхат,УМ, АУКПреси, 270
240/ 2 марки ППУ, 1УНРади, наліпка271
244/ 8 марок "Пластової Пошти" 272
252/ Штемпель Т-ва б.В. УПА 272
253/ Наліпка УСС "На Скарб УСС" 272
254/ 3 марки: з Ріміні, "Націон. податок", "Визвольний Фонд" 272
257/ "Укр.Тиждень 1973"-Вінніпеґ 273
258/ Відзнака Виставки ТУФіН в М. 273
259/ Ков.Т.б.В.УПА "Митроп.на волі274
260/ Ков. Пар. св.Ві0 в Шикаґо,'69 275
261/ Штемпель ТбВ УПА, 1962 275
262/ Бльочок " " 1960 275
263/ Штемпель пошти у Бремергафен 275
264/ Серія марок з Австралії,1953 276
267/ Штемпель з виставки в Лондоні276
268/ Бльочок ППУ"Слава...кур'єрам"277
269/ Фірмовий знак СУФіН - ЗДА 277
270/ Юліян Максимчук 278
271/ Святослав Шрамченко 278
272/ Штемплі: СУФ 2.12.1951, і Юв.Пласт.Зустрічі, 1957 279
275/ 5 недерж.марок: із Сіднею, Нац.вкладка 1948,прапор,УНК і Оборонний скарб 279
284/ 3 нед.марки:Вітовський (СУБ), Олімп.Ігрища в Мехіко,гетьм. Скоропадський 280
287/ Бльочок ТбВ УПА,у 25-л.Т-ва 281
288/ Штемпель " " 100-л.Шевч. 281
290/ Поштівка з Коломиї, VII.1941 282
291/ Штемпель з виставки ОДУМ в М.283
292/ Фот.з вист."Укр.Тижня"у Він. 286
293/ 4 недерж.марки:Бр.Дивізійників, УНРади, ППУ у 80-л.НТШ, УККомітет (англ.-голод) 287
297/ Пластовий Дім у Клд 291
298/ "Цеголка" 10 дол. на вид. 298
299/ Стяжка 4-х марок "Конотоп" і в'їзд Хмельницького до К. 302
304/ "Листопадовий Чин"- 5 марок і 3 причіпки, вид. 1.11.1958 306
312/ Марки: Шевченко 2, тризуб, Лисенко з причіпкою 307
317/ 8 пам'яткових штемплів 308
325/ "Грамота" для жертводавців до УМ у Клд. Рис. О.Канюки 310
326/ Серія марок "За вогнище науки", 1960. Рис. Ю. Золянюка 311
329/ 2 пам. Шевченківські штемплі 311
331/ Листівка "Здобудеш Українську Державу, або згинеш у боротьбі за неї" зі штемпілем 14.3. 1942, у 5-і років. К.України 314
332/ Пошт.м.Німеч.1923,50 мрд.м. 317
333/ 2 штемплі з виставки банкнот С. Ришитівського, 1972 320
335/ М.Гнатишак, Л.Бачинський, С.Кікта - фот. з 4.7.1972 332

докінчення на стороні 336

ФУНДАТОРИ і ПЕРЕДПЛАТНИКИ,
які своїми вплатами причинилися до появи цієї книжки
"ДЕРЖАВНІ ГРОШІ УКРАЇНИ 1917 - 1920 РОКІВ"

З'єднані Держави (Стейти) Америки:

Анастазієвський Микола,Ст.Пол 16
Андрушин Василь, Рочестер 5
Андрушків Осип, проф.д-р Савт Орандж, Н.Дж. 5
Бачинський Леонід і Наталія Клівленд 80
Безсонів Вол.і Юлія,Сомерсет 60
Бережницький Олександер, Баф. 11
Білас Мирон,Дженкінтавн 5
Біловус Анастасія,Воррен 15
Білоус Анна,Монтерей Парк 10
Боднар Ольга, Клівленд 5
Борачок Маріян,Бафело 5
Булавка М. і А.,Балтиморе 10
Василій Юрій,інж.,Гарісбурґ 8
Возняк Вол. д-р,Норт Ріджвіл 11
Гавриляк В.,Рочестер 5
Гаюк Гліб,проф.,Балтиморе 5
Гладкий Ярослав,інж.,Філяд. 5
Гнатишак Микола- + в Рочест. 130
Годованець Софія,Рочестер 10
Гончаренко Петро,Мавнт Клеменс,Міш. 5
Городиський Орест,мґр,Шикаґо 5
Гриневич Ярослав,д-р, НЙорк 10
Гуцульське Об'єдн."Трембіта" у Клд.-Ст.Федорак,гол. 50
Ґалуґа І., Рочестер 5
Ґалуцький Віктор,Рочестер 5
Ґенґало Оксана,Філядельфія 10
Ґерета Анна, Рочестер 5
Данилів Степан,Філядельфія 5
Демиденко Людмила,інж.,Роч-р 5
Дереш Ярослав 5
Дерій Омелян,д-р,Балтиморе 10
Домбчевський Ілярій, д-р Янґставн, Огайо 56
Домашовець Юрій,о.,Ірвінґтон 10
Душенко Степан,Бафело 15
Жґута Андрій,д-р, Севен Гілс 10
Жовніpчук Волод.,Філяд. 10
Забіяка Валентин,Сілвер Спр. 5
Загайкевич Роман,інж.,Ірв-н 5
Задояний Василь,Фляшінґ 5
Заклинський Мирон,проф.,НЙ 6
Зварун Іван,мґр, Клівленд 5
Іващенко М.,Клівленд 5
Кавка Микола, Парма 6
Каплистий Макар,інж.,Філяд. 5
"Кардінал" Федерал Сейвінґс енд Льовн Ас.,Клівленд 50
Кікта Степан і Євгенія,Клд 100
Клепачівський Константин Йосифович,Зайон 160
Кліш Володимир,д-р,Філяд. 5
Ковальчук Олександер, Клд 5
Ковч Христина, Клд 5
Козак Григір 10
Козбур Тарас,арх.,Буена Парк 12
Колодій Михайло, Клд 10
Комарянська Зеновія,Парма 5
Коровицький Іван,мґр,Філяд. 5
Коропей Ярослав,д-р,Лінкольн 5
Коропецький Микола і Оксана Балтиморе 5
Костів Володимир,Рочестер 5
Котик Євген,д-р,Джерзі Сіті 15
Котик Марія і Наталія,Балт. 5
Крив'як Ярослав,д-р, Клд 20
Крижанівська М., Рочестер 5
Крижанівський Юрій,д-р, Ню Віндзор,Н.Й. 5
Кришталович Яр.,мґр,Парма 5
Кріва І., Рочестер 10
Крісла тий Григір, Клівленд 5
Крісла тий Семен, Клівленд 5
Куданович М. о., Рочестер 5
Кузьмович Микола,д-р,Бабилон 5
Кукуруза Павло,проф.,Міннеап. 5
Кулинич Ольга, Ню Йорк 5
Кушнір Марія, Ню Йорк 10
Ласійчук Микола,д-р,Балтим. 20
Левчик М., Рочестер 5
Лемішка Андрій,д-р,Балтиморе 25
Лимаренко Павло,Філядельфія 5
Литвинець М.,Рочестер 5
Лісовий Степан, Рочестер 5
Лісюк Каленик,Онтаріо,Кал. 10
Ліщинський Ярослав і Софія, Пітсфілд, Мас. 25
Лончина Богдан,д-р, Дітройт 5
Матковський Адам,Балтиморе 5
Мегик Петро,проф.,Філяд. 12
Мельник Анна, Балтиморе 5
Мельник Роман,інж.,Йорк,Па 11
Михайлишин Семен,Балтиморе 10
Мовчан Юліян,д-р,Македонія 6
Мороз Олег,інж.,Лейквуд 6

Музичка Ярослав,д-р,Кентон 5
Надраґа Василь,д-р,Чеверлі 5
Небеш Степан,б.суддя, Клд 15
Недвел Дора,Покіпсі 5
Николенко Дмитро,Раксбері 5
Оглюк Микола,мґр,Вебстер 5
Озарук Михайло, Рочестер 5
Омецінський Омелян,проф.,Роч. 26
Онишкевич Любомир,інж.,Трент. 5
Остапчук Роман, Рочестер 5
Осташ Василь, о.,Рочестер 11
Панчишин Степан,Парма 5
"Перші Стежі" Курінь СП,НЙ 25
Петрів Катерина,Сомервіл 10
Петрів Святослав,інж.,Сом-віл 5
Пісецька Галина,Балтиморе 5
Пісецька Дарія,Дітройт 5
Пластова Станиця,Балтиморе 30
Пластова Станиця, Денвер
Люб.Колтунюк,Станичний 5
Пластовий Музей у Клівленді 50
Повх А., Рочестер 5
Поліщук Анна і Семен,Балтим. 10
Попович Лев,проф.,Ямайка 5
Ревай Юліян,проф., Ню Йорк 5
Ришитівський С.,Бруклин 10
Рудавський Володимир,Філяд. 6
Світлик Михайло, Парма 29
Семенюк Т., Бруклин 5
Семківні С.,М., і Л., Роч. 5
Сениця Павло,д-р,Шикаґо 5
Сеньків Роман, Бетесда 5
Сильчак Петро,Лос Анджелес 5
Станиця Братства УСС, Клд 5
Сектор Філателії УМ-Клд 25

Слюсарчук Юрій,д-р,Скенект. 15
Смик Роман,д-р,Ковль Сіті 75
Снігура Євген, Балтиморе 10
Стецiв Ярослава, Рочестер 15
Стубан Франк, Сеймор,Кон. 5
Таланова Ангелина,Балтиморе 20
Твердохліб Петро,Рочестер 5
Терлецький Яр.,мґр,Філяд. 10
Тимочко Осип,д-р, Рочестер 5
Трач Пилип,інж.,Лейквуд 10
Трешньовський Роман,інж.,Клд 11
Українська Кредитова Спілка
в Рочестері 15
Українська Федеральна Кредитова Спілка в Балтиморе 10
Український Робітничий Союз
у Скрентоні, Па 25
Урбан Ванда,Філядельфія 5
Фаріон Марія, Парма 6
Флюнт Володимир,інж.,Бостон 5
Харим Дора, Балтиморе 20
Харина Мирослав,о.шамб.,Філ. 5
Харук Василь, Ню Йорк 5
Хом'як Богдан, Рочестер 5
Храплива Леся,мґр,Ню Йорк 10
Цегельська Любов, Рочестер 5
Чмола Ольга, Депю,НЙ 5
Чопівський Юрій,д-р і Софія
Зайон,Іліной 45
Чорнодольський Андрій,Балт. 6
Чорняк Євгенія, Балтиморе 20
Шиприкевич Володимир,Філяд. 5
Штефан Авґустин,проф.,Філ. 5
Яблінчук Михайло, Воррен 11

Канада:

Авраменко Андрій,Летбрідж 10
Березовський Геник Роман,Тор. 10
Богдан Ф.,Ванкувер 10
Болюбаш Христина,мґр,Торонто 5
Вжесневська І., Торонто 5
Ворон М.,проф.,Калґарі 10
Гайдук Стенлі, Вінніпеґ 5
Гижка Павло, Торонто 5
Душенчук Богдан,Вінніпеґ 5
Іванус Федір, Вінніпеґ 5
Курдидик Анатоль,ред.,Він-ґ 5
Кушнір Омелян, Торонто 5
Мельник Дмитро, Вінніпеґ 5
Мриц Ніна, Торонто 5
Навроцька Дарія, Вінніпеґ 5
Оброца Микола, Вінніпеґ 5
Онищук Т., Торонто 5
Носик Ірина, Торонто 5

Палієнко Г., Торонто 5
Передерій І.,Монтреаль 5
"Плай" кооп. в Торонті 240
Пластова Станиця в Торонті 5
Прокопець В.,Ст.Кетеринс 5
Романишин Нестор,Торонто 5
Семенець В., Калґарі 5
Сенчук Роман, Вінніпеґ 5
Соколик Оксана,проф.,Тор. 5
Тихонів М., Ляшін 10
Хабурська З.,Торонто 5
Харак А. С., Айслінґтон 20
Цибульський А., Монтреаль 5
Шиманський Гр.,д-р, Торонто 20
Шкільник Ілля,проф.,Торонто 10
Штундер Д., Торонто 5
Яблінчук Василь,Каністон 6
Оброца Галина, Вінніпеґ 6
Романяк Степан, Вінніпеґ 6

Аргентина:

Грех Анна, Буенос Айрес	5	Сембай Сидір,д-р,Арболедас	5

Англія:

Марчак Юрій,Волвергемптон	5	Федорчук Валеріян,кап.,Соренг	6

Жертводавці:

Голинський Михайло,Едм-н (+)	2	Мацюк Богдан, Балтиморе	2
Копач Леся, Торонто	2	Чапельський Богдан	1

\+ + + + + + +

ПОХВАЛЬНЕ ДІЛО І ГАРНА ПАМ'ЯТКА

Для відзначення золотого ювілею українських паперових грошей громадянин Федір Іскало приготовив і видав під фірмою Клюбу Українських Філателістів в Бафело багатокольорову, двомовну коверту в прекрасному оформленні і технічнім виконанні.

В центрі, на тлі Собору св. Софії, ювілейна цифра "50" у вінку з колосків, - довкруги нього розміщено в 6 поверхах 9 банкнот України в їх оригінальних кольорах: 5 Г / 500 Г реверс / 25 К з 1919, 10 К / 100 Г, 100 К / 25 К з 1918, 50 К реверс / 1000 Г. (Переділками "/" означаємо поверхи).

В такій композиції банкноти мусіли бути дев'ятикратно поменшені. На цій коверті являються вони всього 11.5% оригіналів.

У вільних рогах над грошима дати "1917-20" і "1967-70", які уточнюють ювілей 50-ліття від їх появи. Вгорі "Golden Anniversary of Ukrainian Bank Notes", а внизу "Золотий ювілей українських банкнотів" - у двох рядках. Написи відбиті витисканим друком золотою фарбою. Боки обрамовує делікатний листок Все поле розділене перекутнею на два трикутники: золотий і блакитний.

Такі прекрасні коверти були видані у двох розмірах: стандартнім 6¼ x 3 7/8 і "монарх" 7¼ x 3 7/8 інча.

Це вже п'ята коверта в такім розкішнім виданні, здійснена цим патріотом у Бафело. Перша появилася в 1966 в пошану І. Франка, потім чергувалися коверти у 50-ліття української революції 1917-67, 50-ліття 22. січня 1918 - 1968 і 50-ліття поштових марок 1918 - 1968 (теж усі в кольорах оригіналів, а державний герб і "50" золотом). Друковані на картоні ці перші марки були розмінною монетою.

Новішими були: коверта з 1971 у соті роковини народин Лесі Українки, і в 1972 на вшанування гетьмана Петра Конашевича Сагайдачного у його 350-ліття смерти (1622 - 1972).

В цім 1974-ім році стараннем Ф. Іскала появиться аркуш марок на пам'ятку 55-ліття емісій державних грошей України. Кожна марка матиме зменшений грошовий знак України в його оригінальнім кольорі.

Видавнича діяльність збирача Федора Іскала заслуговує відзначення і признання.

Прощаємо автора...

Магістер філософії М И К О Л А Г Н А Т И Ш А К

Перед закінченням публікації цієї книжки, автор її першої частини - монографії про паперові гроші Української Народньої Республіки, мгр філ. Микола Гнатишак, після три місячного побуту в лікарні і трьох операцій помер 23.січня 1973 в Рочестері, Ню Йорк - і там похований 26. січня на цвинтарі "Гора надії". З його смертю український світ колекціонерів і музейників відчув болючий удар, бо втратив відданого трудівника в тих ділянках і дослідника державних грошей України та автора авторитетних статтей.

Життьовий шлях Миколи Гнатишака зачався 31. травня 1903 на Засянні, в селі Полкині, 7 км на північ від міста Ярослав над Сяном, де його батько о. Орест (1873 - 1915) був парохом. Від 12-го року життя Микола був сиротою і мусів сам пробиватися у повоєннім лихоліттю крізь життя, бо батько згинув в часі атаки австрійців в травні 1915 як парох недалекого села Сурохів, віддаленого теж 7 км від Ярослава, але положеного вже на правім боці Сяну, вже на українській етнографічній території.

Середню освіту закінчив матурою в Перемишлі в 1924. р., а вищу набував у Львові, в Українському (тайному) Університеті, а по його закритті в державному, на якому в 1931. р. одержав диплом магістра історичних наук. Рік обов'язкової педагогічної практики відбув у "своїй" гімназії в Перемишлі, а згодом перебував у Львові аж до евакуації в липні 1944. Роки скитальщини перебув у таборі переміщених осіб у Міттенвальді в Баварії, звідки еміґрував до ЗДА 4. травня 1950 і проживав з родиною в Рочестері.

Грішми України зацікавився Покійний в Перемишлі вже як учень 4. кляси в гімназії, але вирішний вплив на напрям заінтересованъ студента історії мав директор Національного Музею у Львові д-р Іларіон Свєнціцький, якого пізнав на викладах у тайнім університеті, а опісля як співробітник того ж Музею. За його заохотою молодий студент написав розвідку про гроші України - у десятиліття проголошення самостійности - але в умовах польської окупації не мав змоги видати її ілюстрованою брошурою. Тому почав друкувати статті, в "Новому Часі", "Літописі Червоної Калини" і в "Житті і Знанні" (див. бібліографія літератури).

Після того був запрошений проф. Сімовичем написати відповідне гасло до Української Загальної Енциклопедії, в якій воно появилося в третьому томі, в 1935. р.

Повну розвідку Гнатишака мав проф. Сімович надрукувати в осінному числі з 1939.р. видаваного НТШ журналу "Сьогочасне і минуле", але прихід у вересні 1939.р. до Львова большевиків перекреслив пляни, причім машинопис був редак

тором знищений. Копія праці пропала авторові в 1945. році в часі летунського налету альянтів на Інсбрук в Австрії.

Щойно на прохання Українського - Музею у Клівленді і запевнення видання друком, автор в 1970. р. відновив давню працю, але в неповному вигляді, через втрату матеріялів і зразків грошей.

Остання зустріч:

проф.Микола Гнатишак
(зправа)

проф.Леонід Бачинський
(посередині)
і Степан Кікта

4. 7. 1972 у Клівленді

Під впливом др-а Свєнціцького Покійний присвоїв теж музейницьке замилування, яке вело його до співпраці в музею "Стривігор" в Перемишлі (1932), в Національнім Музею у Львові та в Українськім Музею - Архіві в Клівленді, в якім був членом Контрольної Комісії, а від 1966 провадив Нумізматичний відділ, і для якого запопадливо збирав у ріжних містах ЗДА і Канади пожертви та експонати, і якому залишив завіщенням свою книгозбірню.

Покійний був членом Українського Історичного Товариства +1/.

Прощавай наш Друже!

Пам'ять про себе Ти утривалив сам своїми дослідами і публікаціями про державні гроші батьківщини України!

+

+1/ Некрологи того ж автора про бл. п. М. Гнатишака були поміщені у щоденнику "Америка" ч. 28 з 13. 2. 1973 у Філядельфії, в "Українськім Філателісті" в Ню Йорку ч. 36 і в "Українськім Історику" ч. 41 з 1974. р. В тому місці може бути доречним чітко звернути увагу, щоб померлого тепер Миколу Орестовича Гнатишака відріжняти від його однойменного сучасника у Львові і братанича - Миколи Львовича Гнатишака, який народився в Перемишлі в 1902 р., студіював у Празі і помер скитальцем 8.11.1940 в Ліб-штадті, на Чехії. Микола Львович був знаним літературознавцем, критиком й журналістом, автором численних статтей із рідної літератури, а також короткий час лектором університету у Відні.

П І С Л Я М О В А

Український Музей - Архів у Клівленді, видавець цієї книги почувається до обов'язку скласти прилюдно подяку всім тим Українцям, які безплатно причинилися до оцього 15-го за чергою видання, а це в першу чергу авторові сл. п. проф. Миколі Гнатишакові (який помер перед закінченням друку) та п. Степанові Кікті в Клівленді за зредаґування, доповнення, зілюстрування, технічне приготовання і взагалі за здійснення пляну видання.

Заплянована видавництвом книжка на осінь 1971-го року, через життьові обставини появляється аж з трирічним опізненням. Передплатникам книжки дякуємо за терпеливість.

З подякою виріжняємо також найближчих співробітників книжки, які причинилися до оформлення, а це мистця Олександра Канюку в Міннеаполісі за обкладинку, "цеголки" і заставки; сл. п. ред. Івана Ставничого, голову Осередка Наукового Товариства ім. Шевченка у Клівленді за мовну коректу монографії і більшої частини Додатку (яка була переписана до його смерти) і проф. Лейкленд Колеґії інж. Юрія Яремкевича в Клівленді за переклади і віддання до диспозиції матеріялів із збірки; - та з однаковою вдячністю утривалюємо назвища наступних громадян за ділову й зичливу співпрацю з редактором, визичення раритетних зразків грошових знаків і літератури та за поодинокі інформації:

Мистцям - професорам: Святославові Гординському у Вероні, Н. Джерзі, Робертові Лісовському в Лондоні і Іванові Кейванові в Едмонтоні,

Колекціонерам: Архиєпископові Євгенові Бачинському у Швайцарії, д-рові Юрієві Слюсарчукові у Скенектеді, Ню Йорк - голові СУФН, сеньйорові Юліянові Максимчукові в Шикаґо, д-рові Євгенові Котикові в Дзерзі Сіті, Дмитрові Мельникові, Іванові Кінасевичові, Іванові Зборовському й Федорові Іванусові у Вінніпезі, та маґістрові Орестові Городиському в Шикаґо,

Колишнім воякам українських Армій і урядникам Експедиції Заготівлі Державних Паперів УНР у Кам'янці Подільськім: поручникові Степанові Слюсарчукові в Дітройті, і покійним вже інж.-архітектові Миколі Флякові та маестрові Михайлові Голинському в Едмонтоні,

Громадянам: Христині і Альбертові Річнерам у Норт Олмстед в Огайо, докторові Олександрові Фединському у Клівленді, проф. Михайлові Жданові - і вкінці

Всім жертводавцям - передплатникам: за прислані датки.

Окрему подяку складаємо головному редакторові Енциклопедії Українознавства проф. д-рові Володимирові Кубійовичові в Сарселі у Франції за дозвіл передрукувати мапу й окремі гасла, та останньому директорові Українського Державного Банку УНР в екзилі Константинові Йосифовичові Клепачівському у Зайон біля Шикаґо за подрібні інформації і світлини.

Всім Вам, Дорогі Панове, щире спасибі!

В нашу зматеріялізовану добу занепаду в чужому морю зацікавлення українською книжкою і рідною тематикою назвища оцього гурту відданих співпрацівників нашого Музею в Клівленді, звичайних членів НТШ, що даром і радо потрудилися над проведенням плянів у завершене діло, крім подяки Видавництва заслужили й на вдячну згадку від читачів.

Українське громадянство прохаємо допомогти поширити оцю книжку по організаціях, школах і в родинах. Зворот коштів друку дав би змогу і заохоту до публікації дальших українознавчих праць.

У Клівленді, Огайо - 22. січня 1974,
- В ДНІ ДЕРЖАВНОСТИ УКРАЇНИ.

Леонід Бачинський
голова Українського-Музею
і референт видавництва

I N D E X

of essential terms related to the topic of paper money of Ukraine 1917-20, printed in this book in English. Numbers up to 98 are in reference to the monography by M. Hnatyshak; the following are of the Supplement compiled by the editor, Stepan Kikta. A Catalog with separate pages 1 - 20 is omitted in this Index.

Abbreviations - letter in front of a page number means:
i = illustration; f = forgery; o = obverse; r = reverse;

A

Abbreviations - 109

B

Bachynsky, Archbishop Eugene de - 116
Bachynskyj, Leonid, Museum President - 5, 99, 116, i332
Baillie, Ian L.G., author - 91
Bills, chronology - 110
" iconography - 111
" illegal printings - 110
" list of - 111
" names - 110
" production - 110
" value - 111
" watermarks - 101, 110, 111
Bristol (England) - 91

C

Central Rada, National Assembly (1917) with executive branch General Secretariate - 110
Cleveland, Ohio - 5, 7
Coat of Arms (Trident) - i8
Coin replacements - 99
Counterfeit - 101
Currency stamps - ior86, 99, 100, 140 ior212

D

"Dolya", Ukrainian unit of fine gold - 102, 109

E

Exchange value of Karbovanets - 101

F

Fedynskyj, Dr. Alexander - 116
Flak, Mykola, architect - 116
Forgery - 101

G

Germany (southern) - 114
Government Printing Office in Berlin - 100
Govt.Printing Office in Vienna - 101

H

Holynskyj, Michael - 116
Hordynskyj, Prof. Sviatoslav - 116
Horodyskyj, Orest - 116
Hnatyshak, Mykola, author - 5, 99, 102 i114 (obituary), i332
Hrushevskyj, Michael, historian, President of the Ukrainian National Republic in 1918, - 100
Hryvnya, monetary unit in Ukraine - 100, 109, 111
Hryvnya, Notes of 1918:
" 2 - io60
" 10 - ior62
" 100 - io64, ir66, io190
" 500 - ir69, io69, cover (4th p.)
" 1000 - io70, ir72
" 2000 - io74, ir75, io192
Hryvnya, "Exchange bill" of 1919 - ior60, ir199
Hryvnya, unfinished Notes of 1920:
" 50 - io201, ir201, ior202
" 1000 - ior200, io206, ir207

I

Illegally printed Bills: - 101
25 Karb. - io30
100 " - io32
Iwanus, Fedir - 116

J

Jaroslaw, County of - 114

K

Kamianets Podilskyj, City of - 38, 42 48, 51, 54, 99, 100
Kaniuka, Alexander, artist - 5, 116
Karbovanets, monetary unit - 99, 100, 101, 109, 111
Karbovanets, Notes and Bills:
" 10(1919) - io38, ir47, io186
" 25(1918) - if30, ior40, io185
" 25(1919) - ior42, io196, ir196
" 50(1918) - if30, ior44, io46, ir 46, ir47, io187, io188, io188
" 100(1918) - if32, io34, ir36, cover (4th p.)
" 100(1919) - io48, ir50
" 250(1919) - io51, ir52
" 1000(1918,1919,1920) - io54, ir55
Keyvan, Prof. Iwan - 116
Kikta, Stepan, editor - 5, 113, i332
Kinasewych, Iwan - 116
Klepachiwskyj, Constantine, former Dir. of the Govt.Bank - 116, i180
Kotyk, Dr. Eugene - 116
Krasowskyj, Alexander, artist - 101
Krychewskyj, Wasyl, artist - 8, 101
Kubijovych, Dr. Volodymyr - 109, 116
Kyiw (Kiev), capital - 44, 54, 99, 100

L

Labor Congress, National Assembly elected by the citizens of the U.N. Republic - 101
Lisowskyj, Prof. Robert - 116
"Local Money" issued by towns and counties - 101
Lviv, capital of Western-Ukrainian N. Republic - 99, 114

M

Maksymczuk, Julian, author - 116
Melnyk, Dmytro - 116
Monetary systems - 110
Mozalewskyj, Ivan, artist - 101

N

Narbut,Yuriy, Pres. of the Ukrainian Academy of Arts in Kyiw - 101

O

Odessa, City of - 47, 100

P

Peremyshl, City of - 114
Petliura,Simon, Chief of State and Commander-in-Chief - 100
Polish (language) - 100
Polkyni, a village - 114
Postage stamps of Ukraine, first issue, 1918, - i86
Promissory Notes - 100, 111
Promissory Notes (1918), 3.6% :
" 50 Hr. - io78, io191
" 100 " - io80
" 200 " - io81
" 1000 " - io82, ir84
Promissory Notes of Russia (1917):
" 10 000 Ruble - io220

R

Reichsdruckerei (Govt. Printing Office) in Berlin - 100
Richner,Albert and Christine - 116
Rochester, New York - 114
Romanowskyj,Borys, artist - 101
Ruble, Russian monetary unit - 101
Russian (language) - 100
Russian monarchists ("white"); their "Voluntary Army" in Southern Ukraine under Gen. A. Denikin - 101

S

Shah (1/100 of a Hryvnya) - 99, 109
" currency stamps - 111
Shevchenko Scientific Society - 116
Sian, river in Western Ukraine - 114
Skoropadskyj, Hetman Paul 1918 - 100
Slusarchuk, Dr. George - 116
" ,Stepan - 116
Smyk, Dr. Roman P. - 116
Stanyslaviv, City of - 60, 100
State Great Seal, 1918 - i106
Stawnyczyj,Iwan - i114, 116
Summary of the book - 99-102
" in German - 103-106

T

Trident (Tryzub), Coat of Arms of all Ukraine - i8

U

Ukrainians (population) - 102
Ukraine:A Concise Encyclopaedia - 109
" - 6 (map), 8, 102, 109, 110
Ukrainian Museum-Archives,Inc. Cleveland, Ohio - 5, 99, 102
Ukrainian Philatelic and Numismatic Society (in the U.S.A.) - 116
Ukrainian National Republic (U.N.R.) - 99
Ukrainian National Republic,Directorium (1919) - 100, 101
Ukrainian State (Hetmanate), monarchy 1918, - 100, 101

V

Volodymyr the Great, Saint, ruler of Kievan Rus - 8
Vynnychenko,Volodymyr, Pres. of the Gen. Secretariat and later of the Directorium - 100

W

Watermarks - 101, 110
" "mushrooms" - i24, i25, i27
" "starlets" - i25
" "waves" - i26
" "crosses" - i26
" "ornament" - i26

Y

Yaremkevych, Prof. George - 116
Yiddish - 100

Z

Zborowskyj,Iwan - 116
Zdan,Michael - 116
Zolotow,Hryhir, artist - 101

NOTE: Page 101: To the designers of the Ukrainian Bills add the name of artist Antin Prychodko, who designed a bill for 25 Karbovanets for 1919.

С П И С І Л Ю С Т Р А Ц І Й

продовження із сторони 327

336/ Ков.50-л.III.Унів.-Вінтонів 119
337/ " 1.СКВУ,Нью Йорк, XI.1967: "Будь ковалем своєї долі" 122
338/ Ков.35-л.Карп.У., Шикаго 122
339/ 4 Бойові ордери Армії УНР 178
343/ Ков.Бр.к.Вояків УД з п.м.обох СКВУ і пошт.шт. УНС в ДжСіті 334
344/ Обкладинка Ол. Канюки (мотив з білету 100 гв. Ю. Нарбута Обкл.1
345/ Перша б.У.-100 кб.,1918 " 4
346/ 500 гв. (Нарбут) з 1918 " 4

Разом у цій книзі зілюстровано 434 мистецькі пам'ятки державности України 1917 - 21 років - тогочасних і пізніших - пов'язаних з темами книжки, а це: грошові знаки і поштові марки, герби, печаті, мапа земель, зразки приватних марок, коверт, штемплів і пам'яткових друків. Масовість таких видань новими поколіннями у діяспорі свідчить про живу традицію державности і боротьби за Волю України - нашої Батьківщини.

Предметний, особовий і географічний
П О К А Ж Ч И К
МОНОГРАФІЇ (сторони 1-98 і 107-112) та ДОДАТКУ (ст.113-356)
/Каталог не узгляднений/

Додаткові с к о р о ч е н н я:

Літери перед числом сторінки означають:
в - відомості,пояснення і - ілюстрація н - назва
ж - жертводавець до УМА з - зіставлення п - передплатник

Скорочення інших слів та назв міст:

адв. - адвокат	мист. - мистець	од. - одиниця
гз - грошовий знак	мін. - міністер	пм. - поштова марка
досл.- дослідник	Мін. - Міністерство	У. - Україна,-ський,-а
зн. - знак	мт - монета	УМА - У.Музей-Архів, Клд
к. - колектор	Н. - Німеччина	цв. - цвинтар

Вкл - Бруклин, Н. Й.	Дрт - Дітройт, Мінніґен	НЙ - Нью Йорк, Нью Йорк	
Влн - Берлін	Едн - Едмонтон, Алта	Прж - Париж	
Вмр - Балтиморе, Мд	Клд - Клівленд, Огайо	СВВ - Савт Бавнд Брук,Н.Дж.	
Вфл - Вафело, Н. Й.	Кфн - Каліфорнія	Сов - Станиславів	
Вдн - Відень	Лдн - Лондон	Трт - Торонто, Онтаріо	
Внг - Вінніпеґ, Ман.	Мрл - Монтреаль, Кве.	Флд - Філядельфія, Па	
ДжС - Джерзі Сити, Н.Дж.	Мхн - Мюнхен	Шкґ - Шикаґо, Іліной	

ЕЗДП - Експедиція Заготівлі Держ.Паперів; ЛЧК - Літопис Червоної Калини, Львів
ППУ - Підпільна Пошта України (Шикаго); СКВУ - Світовий Конґрес Вільних Ук-в

А

А. Б. - 321
Абазалів І., ж. - 311
Аввель Прінс, к. - 268
Авґсбурґ, м. у Н. - 180, 292, 312
Авкції - 118, в287
Авраменко Андрій, п. - 329
" Василь,мист.танцю - 1189
Аврелій Марко,рим.імператор - 138
Австралія - 284, 288
Австрія - 9,151,156,157,202,209,280 285,312,332
Австро-Угорщина - 14,31,107,117,117 133,151,155,157,166,284,287
Австро-Угорський Банк - 177
Автори грош. зн. У. - 118, в235-7
Авторизація емісій - 117, 166, 167, 168, 180, 193, в197-8
Адопенґо, мад. цифра - 155
"Аеропляни"(облігації) - н18,97,135
Азія - 138, 282, 288
Айзенгавер Двайт,През.ЗДА - 317,320
Академічна Гімназія у Львові - 300
Академічний Дім у Львові - 179
Академія Мистецтв у Києві - 235,236 243
Академія Мистецтв у Кракові - 239
Академія Наук УРСР - 108, 244 (поже жа бібліотеки), 292
Академія Образотворчого Мистецтва у Мюнхені - 238
Акант,- орнамент - 37, 38, 49
"Акації" (250 кб.) - 96
Акме, друкарня у Клд - 356
Акрон, Огайо, м. у ЗДА - 279
Акче,кримська мт. - 139
Альберта,Провінція у Канаді - 239
Альбертранді,дослідник мт. - 142
Амальтеї ріг - 35, в203
Америка - 10,31,107,127,195,263,288 304,317,320
"Америка",щоденник у Флд - 312,313, 316, 322, 324, 332
Американські Українці - 223
Амстердам,м. у Голяндії - 239
Анастазієвський Микола,мист. - 300, 309, ж311, 328п
Англія - 127,268,274,280,281,284, 285, 293, 330
Андрієвський Опанас,член Дир. - 12
Андрушин Василь, п. - 328
Андрушків Осип,проф.д-р,п. - 328
Анохін В.,досл. мт. - 142
Анти - 138
Антіох, філософ - 204
Антонович Володимир,історик - 142
" Дмитро,історик,дир.МВБУ 20, 115, 239
Антонович Катерина, ж. - 311
Аполлон, мітолог. бог - 204
Апостолес,м. в Аргентині- 280
Арбалет, зброя - 35
Арболедас, м. в Аргентині - 280,330
Аргентина - 280,284,293,330
Арнольд Альвін, к. - 280, 285
Архацький Леонард, друкар - 356
Архимандрія ОО.Василіян у Римі - 284
Архипенко Олександер,скульптор - 243 245, 295, 309, 311
Архів ЕЗДП - 118, 123, 194, в241-57
" УВАН - 292, 312
" ч. 5 - 292
Асоціація Незал. У. Мистців (АНУМ)- 242, 244, 245, 249
Асоціація Революційного Мистецтва України - 243
Аспри,ґенуезько-татар. мт. - 139
Асторія, Н.Й. - 279
Атена, гр. мітол. богиня - 204
Афанасіїв Самійло,дир.канц.у Секр. Фінансів ЦР - 160, 165
Африка - 138, 288, 317
Аш-Шаш, м. - 141
Ашаффенбурґ, м. в Н. - 126

Б
Баварія, Край в пол. Н. - 292, 331
Бавмгартен Йосиф, досл. - 280, 282
Бажан Микола, поет - 108
Базарко Володимир,адв. - 292, 302
Байройт, м. в Н. - 239
Балсуновський К., досл. - 142
Балтиморе, Мериленд - 279, 283, 284 293, 330
Банї, грош.од.Румунії - 157
Банк Польщі - 177, 181, 240
" СССР - 177
Банкноти - н17-8,23,28,ф29,31,33,34 39,53,93,107,111,117,118,124,128 133,146,152,158,213,233,236,330
Банкноти на авкції - 287
Баранів, маляр - 19, 255
Барановська Степанія, ж. - 309
Барановський Туган Михайло, мін.ЦР-11
Барановський Христофор,мін. - 11,13
Барбарів,мист. - 19, 189
Батьківщина (Україна) - див.Україна
"Батьківщина",двотижн. у Трт - 321
Бафело, Н.Йорк - 93,264,266,279,282 285,322,330
Бахмут,м. в Донбасі,тепер Артемівське - 221
Бачинський Євген,Архиєпископ Прав. Церкви - 183, 278, 309, 333
Бачинський Леонід, проф. - 4,5,10, 119,227,278,в289,290,291,292,293 294,295,296,297,299,300,301,302, 303,309, п328, і332, 334, обкладинка 2 і 3,
Безсонів Володимир,промисл. - п328
" Юлія - п328
Бейлі Аєн, досл. - 280, 283
Бердичів,м. в У. - 29, 135, 215
Бердянське, м. в У., тепер Осипенко - 221
Бережниця,пов.Сарни - 322
Бережницький Олександер,к. - 279, п328
"Березка" (50 кб.) - 96
Березовський Геник Роман,к. - п329
Берестейський мир 9.2.1918 - 209
Берестя (Литовське) - 41
о.Берик Антін,декан - 290, 309
Берик Кекилія - 290
Берковець,од.ваги - 132
Берлін,столиця Н. - 14,21,27,28,41, 57,63,71,73,77,94,97,107,134,135 176,179,183,190,191,195,198,218, 230,236,241,262,280,321,323
Б'єлова Л. - 142
Битинський Микола,геральдист - 278, 307
Бібліографія літератури - 119,321-5
Бібліографічні Показники - 281, 283
Бібліотека ім.Шевченка при СУБ - 311
Бібліотеки - 118, 283-4
"Біблос" Книгарня в Н.Й. - 283
Біда А. - ж311
Біда М., звітодавець - 321
Бій під Крутами - - 124
Біла Церква,м.в У. - 29, 237
Білас Мирослав - п328
Білет ДС - 17,27,28,57,83,107
Білет ДС, 3.6% - див. облігації
Білети СССР - 1144
Білефельд,м.у півн.Н. - 289
Білинський Іван,радний м.Клд - 297
Біловус Анастасія - п328
о.Білона удова - 309
Білоруська Республіка - 176
Білоус Анна - п328
Біляк Степан,адв.,б.посол - 289
Біляшівський М. - 142
Більйон - 107, 155
Більон - 18, 87, 128
Більпенго,мад. цифра - 155
Бінггемптон, Пенс. - 279
Біруля Катерина - 297
Бларамберґ І.,досл. - 142
"Блискавка" Пласт. Гурток - 290
Бляга Мирослав, к. - 280, 281
Бльомберґ, м. у півн. Н. - 289
Бобин Іван, к. - 280
Бобир-Бухановський Л. - 211
Бобків Григір,інж.- 291,296,297
" Ростислава,мист. - 301, 311
Богдан,село к.Рахова в К.У. - 215
"Богданівка" (100 кб. з 1919) - н18, 96, 135
Богомазів А.,мист. - 19,247,1248, 249
Богдан Ф. - п329
"Бойківщина",регіон.Ком. - 283
Бойчук М. - ж311
Бойчук Михайло,мист. - 19, в243, 247, і248, 249
Бойчук-Наліпинська Софія,мист. - див. Наліпинська Софія
"Бойчукізм" - 243
Боднар-Бондарівський І,д-р - 309
Боднар Люба - 294, 311
Боднар Ольга - п328
Болехів,м-ко на Підкарпатті - 278
Болюбаш Володимир,інж. - 294
" Христина,мгр - 294, п329
Большевики - 29,41,123,135,195,197, 213, 262
Бони - див. Гроші місцеві
Боратинки (мід.шеляг) - 140
Борачок Маріян,мист. - п328
" Северин,мист.- 300,309,311
Борислав,м.на Підкарпатті - 242
Борщів, м. на Поділлі - 114
Боспорське Царство - 138
Бостон,Масачусетс - 279, 284
Брайчевський М.,досл. мт. - 142
Братство кол.Вояків 1Див.УНА в Шикаго - 284, 287
Братське, м. в У. - 145
Бремергафен,м.у півн. Н. - 268, 280
Британська Зона Німеччини - 289
Британія - 209, 311
Брно, м. в Чехословаччині - 283
Броди, м. в Зах.У. - 134, 137, бон 1137, 214, 322
Бронкс, Н.Й. - 278
Бруклин, Н.Й. - 278, 279
Брюссель, столиця Бельгії —244,277
Бубела Петро,отаман УГА - 195
Буена Парк,Каліфорнія - 294
Буенос Айрес, стол.Аргентини - 108, 158, 280, 284, 305, 330
Буковина - 14, 117, 184
Буковинська Делегація УНРади - 209

Булава (гетьманська) - 39, 49, 53, 56, 83, 204, 205
"Булава", Видавництво в НЙ - 159
Булавка М. і А. - п328
Булат Іван, к. - 279, 283
Бунчук,регалія гетьмана - 53, 83
Бусько Осип, к. - 268, 279
Бухгальтер ДС - 57, 79
Бучинський Дмитро, д-р, к. - 278
Бюджет на 1918 - 159,165,168,169-73
Бюджетова Комісія - 169
Бюджетове право - 315
Бюлетень для членів УГТТ-ва-283,323

В

Вайнштейн Е.,досл. - 135, 321
Вакуловський В.,агроном - 195, 321
Валюта - 14,16,31,41,117,в127,134, 139
" генеза - 160-76,
" закони - 161-2, 164
" на у. землях - 117, в128-30, 133-176
" скорочення назв - 130
" співвідношення - 31,156,157, 209-10
" стабілізація - 118, 210
" усамостійнення -175, 209-10
Валютова дійсність в У. - в213-5
Вальдфрідгоф,цв. в Мнх - 13
Варрентон,Вірджінія - 290
Вартість банкнот - 31
Варшава, стол. Польщі - 177, 181, 194, 195, 229, 239, 274, 278
"Васаг",Гр.мол.мист. - 300, 301
Василишин Є.,дир Кан.Доп.Ф. - 289
Василіянський манастир в Умані - 142
Василь II,візант.імператор - 141
Василько,переплетник у Ссв - 194
Василій Юрій - п328
Ватикан - 195
Вацлав II і IУ, королі Чехії - 139
Вашинґтон, стол.ЗДА - 287, 291, 293 296, 315, 320
Вевериця, один. ваги - 128, 138
Векша, один. ваги - 128, 138
"Велика печать" УНР і УД - 1106,236 237
Великонімеччина - 146
Величко Самійло,літописець - 140
Величковський Євген - 278
Венераки А.Л.,управит.ЕЗДП - 19,189
Венесуеля - 235
Вер Л.,римський імператор - 138
Вербівці, пов. Городенка - 195
Вербовий С., к. - 279
Вернер Ганс, к. - 268, 280
Верт, у.назва орта - 139
Верхівський Олесь, мист. - 300
Вест Сайд Федерал у Клд - 297, 299
Вестфалія, Край у Н. - 317
Вехтер А.,Губерн.Галичини - 146
Вжесневська І. - п329
Вибійки - в235
Видавництва УМА - 118, 126, в296, 302,304,в305-7, на обклад.2 1 3
Видубецький манастир (пожежа) - 244
Вимінні курси - див. курси у. валют
Винниченко Вол.,прем'єр - 11, 12
Вирізування підписів - в29,130,132, 1192
Вировий Євген,досл. - 277, 321
Виставки-відрадні явища - 285-7,багато ілюстрацій в тексті кн.
Виставки УМА - 299-301
Витвицький Степан,През.УНР - 13
Вишенка Мала,повіт Городок - 300
Вища Образотворча Студія у Льв.-235
Від Видавництва УМА - 123-5
Війна за Волю - 115
Військово-Промислові Комітети - 168
Відень - 93,108,177,179,180,195,198 200,201,202,210,213,223,231,237, 256,259,282,284,285,321,323,324, 332
Відибіда Петро,мін.фін.,потім Архиєп.УАПЦ - 13, 180
"Відродження",час. у Києві - 165
"Вільна Україна",журнал у ЗДА - 210
Вінниця,Обл.м.на Поділлі - 176,178, 189, 221, 277, 278, 280
Вінніпеґ,Манітоба - 239,278,279,283 284,285,287,312,321,323,333
Вінтонів Михайло,к. і видавець - 279, 284, 285
"Віра",Щадниця в Перемишлі - 177
Вірджінія, Стейт у ЗДА - 290
Вірші на жалосний погреб... - 71
Вісбаден, м. в Н. - 12
Вісник Ген.Секр.У. - 11, 15
" " " УНР - 11,93,160,161 162,163,169
" Держ.Законів - 13, 93
" " " і Розпорядків - 14
" Краєв.Комісар.УНР... - 93
" політики,літер.й життя - 93
" Ради Нар.Мін. УНР - 11,22,93
" УНР - 13, 93
Вісті з УЦРади - 11
" Пошт.Від.УНРади - 91,130,324
Вітте (реформа 1899) - 133
Віттен,мист. - 249, 256
Вітовський Дмитро,мін. - 14,71,306
Власенко П., мист. - 238
"Вовча Тропа", Пласт.Оселя в Іст Четем, Н.Й. - 285, 320
Водяні знаки - 124-7, в27-8,95,96, 97,110,134,135,143,146,227,228, 229
Водяні знаки: їх брак - 25, 29, 37, 40, 41, 45, 56, 96, 97, 110, 134 135
Воєвідка Марта,мист. - 301
Воєнний Хрест Армії УНР-1178,289,309
Возняк Вол.,д-р - 294, п328
Войнилов В.,скарбник УДБ - 38
Войновський Петро, к. - 279
Войтович Петро, к. - 284
Волвергемптон (в Англії) - 330
Волинь - 134,135,146,150,244,262, 284
Володимир Великий,князь-8,138,141
Володислав IУ,кор.Польщі - 139
Волошинський Я.,досл. - 142
"Воля",журнал у Відні - 211
Волянський Павло, к. - 278, 285
Волянюк Юліян,мист. - 126, 158, 279 300, 305
Ворожба (Харківщина) - 235
Ворон Михайло,вид. - 279,284, п329
Врангель Петро,генерал - 262

Всерос.Двор.Земельний Банк - 167
Всеукр.Істор.Музей в Києві - 142
Всхова, м. - 139
Вулиця: Бродвю у Клд - 295
" Західна 7 у Клд - 299
" " 11 " " - 290, 299
" " 54 в Пармі - 297
" Кармеліцька ч.6 у Льв. - 284
" Кенілворт ч.1202 у Клд-290,291
" Лєшно ч.112 у Варшаві - 194
" Олександра ч.184 у Внг - 312
" Перлова у Клд - 295
" Пушкинська ч.6 в Києві - 183
Расін в Парижі - 13
" Рішільєвська ч.47 в Одесі - 183
" Сапіжинська в Ссв - 191
Вурт, укр.назва орта - 139
ВУЦИК-Всеукр.Цент.Ісполн.Ком. - 214

Г

Гавбнер Петро,радник суду - 280
Гавриляк В. - п328
Гадзяцький Микола, к. - 279
Гайдук Стенлі, к. - п329
Гайтер В.,мист. - 238
Галицька УНРада - 223
Галицька Республіка (Держава) - 223, 226
Галичина - 13,14,134,135,146,153,174 193,223,241,242,243,288
Галлер Осип,ген.поль.армії - 178
Галущинська (Надозірна) Арета - 311
Гамбург, м. в Н. - 280, 281
Гамівка Петро - 290
Ганновер, м. в Н. - 280
Гарвард,Масачусетс - 283
Гаюк Гліб, - п328
Гексаграм (ср.мт Візантії) - 138
Гелер (грош.од.Австро-Уг.) - 14,107
Генеральна Губернія - 117,146,153,157
Ген.Секр-т Земельних Справ - 160
" " Фінансів - 160, 162
" " -ти ЦРади - 160
Герб Запорозького війська - 15, 39, 43, 49, 56, 71
Герб УНР - 164, 184, 233, 236, 246, 259, 276, 282
Герб Соборної України-малий - 18
" " " вел. - 18, 192
Гербель Сергій,прем.УД - 12
Гербові марки - 259, і259
Гербові театральні марки - 260
Гермес,мітолог.бог - 204
Гетьман, Гетьманат, Гетьм. Уряд - 12,16,106,117,165,168,179,193, 197,209,210,211,219,221,260
"Гетьманка" (1000 кб.) - н18,96,135
Гетьманська Гол. Кватира - 169
Гетьманські регалії - 83
"Гетьманські тисячі" (1000 кб.) - 96
"Геф" (пів доляра) - 315
Гижка Павло, к. - п329
Гільверсум,м.в Голяндії - 280
Гіпотечно-Кред.Міське Т-во в Ченстохові - 180
Гітлер Адольф,вождь Н. - 146,153,319
Гладкий Ярослав,інж. - п328
Глинська Єввгенія - ж311
Глібка Марта - 299
Глухів (Чернігівщина) - 236
Гнатишак Микола (Львович),д-р - 9, в332
Гнатишак Микола (Орестович),автор монографії - 3,5,7,10,91, і114,116, 117,119,123,124,126,134,135,159, 184,197,198,223,230, в278,293,294 300,321,322, п328, некролог 331-2 і332,333, обкладинка 3
Гніздовський Яків,мист. - 300, 311
"Говерля",Видавництво в Н.Й. - 283
Годованець Софія - п328
Голенко К., досл. - 142
Голинський Михайло, оперовий артист- 189, 330, 333
Голіцинський Євген,інж. - 198
Головноуповноважений по управлінню й ліквідації інституцій і організацій воєнного часу - 168, 173
Голубович Всеволод,прем.УНР - 11
Голубович Сидір,прем.ЗУНР - 14
Голубинський М. - 290
Голяндія - 268, 280
"Гомін України",тижн. в Трт - 323
Гончаренко Петро - п328
Гонорарі за проєкти грош. зн. - 20
Горліс Горський Юрій,мемуарист - 213
"Гоп кума не журись..."- 208,і208, і216
Горбачевський Лонгин,д-р - ж309
Гординський Святослав,мист. - в241, 242,243,244,307,333
Гординський Ярослав,проф. - 241
Городенка,м.на Покутті - 194, 195
Городиська С. - 290ж,
Городиський Орест, к. - в274, 279, 285, 309, 328п, 333
"Горпинка" (100 кб. з 1918) - н18, 96, 135
Государственний Банк Імпрер.Росії - 177, 178, 180, 181
Гоф,м. в Баварії - 280
Грабець Віра - 290
Грабовський,управ.ЕЗДП - 19, 191
Грам (од.ваги) - 107, 131, 132
Гран (од.аптик.ваги) - 109, 131
Греція - 128, 204
"Гриби" (вз): відвернені - 124, 28, 61, 227
" (загально) - в27, 39
" нормальні - 124, 28
" похилені:вліво - і27,28, 49, 228
" " вправо - 125,28, 61,227,228
Г Р И В Н І, грошові знаки України: загально - 14,15,16,в17,57,83,85, 95,з97,98,107,108,116,в128,130, 131,132,133,134,135,138,139,157 158,164,166,175,198
Грв. 2 - 16,17,20,21,23,26,28,в57, 158,97,134,135,і136,164,179,182, 183,236
Грв. 5 - 16,17,20,21,23,24,25,28,57 160,97,116,134,135,і136,164,181, 187,191,і199,230
Грв. 10 - 16,17,20,21,23,26,28,57, 162,в63,97,134,135,і136,164,179, 183,237

Грв. 20 (проєкт) - 16, 164, 199
Грв. 50 (започ.1920) - 16,164,180, 199,201,1201,1202,в203-5,231,237
Грв. 100 - 16,17,20,21,23, 26,28,57 164,в65,166,97,134,135,1136,164, 179,182,183,1190,230,237,238
Грв. 500 - 16,17,20,21,22,23,26,28, 57,168,169,в67,89,97,134,135, 1136,164,179,183,237,265,обкл.4,
Грв. 1000 - 16,17,20,21,23,26,28, 170,в71-3,172,76,97,134,135,1137 164,179,183,184,236
Грв. 1000 (започ. 1920) - 180,1200, 201,204,в205,1206,1207,231,237
Грв. 2000 - 16,17,20,21,23,26,28, в73-6,174,175,97,134,135,1137, 179,183,184,1192,230,236
Гривня київська - 139, 1141
Гривня кун - 128, 138
Гривня чернігівська - 139
Григоріянський календар - 124
Гриневич Ярослав, д-р - п328
Грицай Остап, поет - 307
Гришманюк, гравер - 20, 256
Грищенко Олекса,мист. - в243
Гріш (одиниця) - 139, 140, 142
Громан А., - ж311
Гроші - в127
Гроші державні - 133, 134, 135, 1136, 1137, в143-56, 246, 1286
Гроші Махна - 118,1208,в215,1216
Гроші місцеві (льокальні) - 123, 125, 134, 135, в214
"Гроші широкі",срібні мт - 139
Грошові знаки - 20,24,25,29,61,93, 94, 95-8, 111, 1136, 1137
Грошові знаки,проєкти - 249-56
" " " Кейвана - 239
Грошолюбство - 117, 158
Грузія - 176
Грушевський Михайло,През.УНР - 8, 11, 93, 174, 233, 322
Грушкевич Микола,д-р - 290
Губернії (Росії) - 160, 163
Губерніяльне Земство в Полтаві - 238
Гужівка (Чернігівщина) - 238
Гуляй Поле,м. в У. - 208, 215
Гугель Любомир, к. - 279
Гук Богдан, д-р, видавець - 279
Гуменний Андрій,дир.у Мін.Фін. ЦР - 160, 165
Гумеський Євген, к. - 268, 279
Гура Юрій, мист. - 300
Гуцалюк А., мист. - ж311
Гуцульське Об'єднання "Трембіта" у Клд - п328

Ґ

Ґалуґа І. - п328
Ґалуцький Віктор - п328
Ґданськ,м.над Балтиком - 139
Ґела Степан,досл. - 279, 285
Ґенґало Оксана - п328
Ґерета Анна - п328
Ґеруляк Слава,мист. - ж300
Ґец Лев, мист. - 309, ж311
Ґілевич Олекса, досл. - 288
Ґільошована сітка - 65
Ґловінський Євген,проф. - 109, 117, 133, 322
Ґолембійовський Ґригір - 296
де Ґоль Шарль,През.Франції - 319
Ґоцький Володимир, к. - 280
Ґравюри метальної підвідділ ЕЗДП-19
Ґрац,м. в Австрії - 312
Ґрех Анна - п330
Ґрівс А.,досл. - 280
Ґрош (австр.од.) - 157
" (польська од.) - 157
Ґураль (500 зл.) - 153
Ґурт (обріз) - 128

Д

Давфин, Манітоба - 284
"дайм" (10 центів амер.) - 315
Дальонеґа, Джорджія - 315
Данилевич В.,досл. - 142
Данилів Степан - п328
Данильченко Микола,управ.ЕЗДП - 19, 191, в195
Данціґ (див. Ґданськ) - 195
Дахнович В. - 282
Дацко Роман,дир.Муз.в Дрт - 312
Дворянський Земельний Банк - 167
Джерзі Сіті,Н.Джерзі - 223, 243,279 318, 333
Джоліет,Іліной - 263, 278
Джорджія, Стейт у ЗДА - 315
Д З В І Н К А М О Н Е Т А:
загально: - н18,21,ф29,57,67,з98, 116,134,135,157,162,164,185,193, 197,259,263
10 шагів - 20,23,25,61,186,в87-91, в88,98,134,135,1136,198,225,244
20 шагів - 20,23,25,186,в87-91,в88, 98,134,135,1136,198,225,244
30 шагів - 20,122,23,25,67,186,в87-91,в89,98,134,135,1136,198,225, 237,244,263,265,266
40 шагів - 20,23,25,ф29,186,в87-91, в89,98,134,135,1136,198,225,237, 244
50 шагів - 20,23,25,ф29,186,в87-91, в89,98,134,135,1136,1140,1212, 1221,225,237,244
"Дзвони",кат.журнал у Львові - 9
Деґрадація золота - 119, 318-20
Делятин,м.на Гуцульщині - 178
Дельфін,мідяна мт - 1141
Демиденко Людмила,к. - п328
Демидчук Семен,делеґат ЗУНР - 322
Денар,мт у Литов.княз. - 139
Денари,мт у Зах.Евр. - 138
Денарії (римські мт) - 138, 1141
Денвер,Колорадо - 283, 315
Денікін Антін,ген.Добр.Армії - 29, 45, 215, 262
"Денікінська лопатка" (50 кб.) - н18
Деньґа,рос.срібна мт - 1141
о.Дереш М. - ж309
Дереш Ярослав - п328
Дерій Омелян,д-р - п328
Держава без власної валюти - 317
Державна Друкарня Австрії у Відні - 200, 202
Державна Друкарня в Берліні - 21,57, 59,63,77,183,184,190,198,218,230
Державна Контроля - 169, 171
Державна печать УД,велика - 1106
" " УНР, " - 1106

"Державна Позика 1946" - 118, і218, 1221, в225
Державна Скарбниця - 29, 45, 85,117 128,143,166,167,171,172,174,176, 178,179, в181,187,197,210,265
Державний Банк Росії - див. Госуд. Банк Імперії Росії
Державний Вісник - 12,166,167,173
" Дворянський Зем. Банк - 160
" Кредитовий Білет - 17,33,35,37 57,59,61,63,65,69,71,73,95,96, 97,107
" Музей У. Мист. у Львові - 243
" Секретаріят - 169
" Скарб УНР - 160, 161, 167
" Університет у Кам. Под. - 181
Державні Кредитові Білети - 134, 135, 164
Держбанк (сов.) - 133
Держвидав - 237
Д'Естень Валері Жіскар,мін.Франції, тепер президент - 319
"Десятка" (10 кб.) - 96, 135
Десяткова монетна система - 129
Диба Т. - 290
Дипломатичне Предст.ЗУНР в Ам. - 223
Диктатор ЗУНР - 14
Диргем,ср.мт мусулм.кр. - 138, і141
Директор Держ.Банку - 57, 59, 63, 65, 67, 107
Директор Держ. Скарбниці - 20, 29, 38, 39, 41, 43, 45, 49, 53, 56, 57, 61, 79
Директорія УНР - 11, 12, 14, 16, 21,23,39,43,53,93,95,96,107,117, 169,175,176,184,211,213,259
Дісцезальний Музей в Едн - 283
Дім Науки у Внг - 283, 312
Дітройт,Мішиген - 195, 283, 284, 312, 333
Діяспора - 118,125,239,245,271,299
Дмитренко Михайло,мист. - 239, 307
"Дніпро", Хор у Клд - 297
Дніпропетровськ - див. Катеринослав
Дністер, ріка в **Україні - 194**
"Дністер", банк у Львові - 177
Добровольча Армія - 187, 262
Довгаль Спіридон,ком.Поз.ВУ - 225
"Довжні Записи" ЗУНР - 223-4
Долішна Баварія - 12
"Доля",од.ваги щирого золота - 15, 16,35,57,63,65,67,73,76,107,116, в131,132,133,134,164,204,205
Доляр (амер.) - 130,133,156,157,317
Домбчевський Ілярій,д-р, к. - п328
Донбас - 323
Допомога біженцям -172
Допомога голодуючим - 262
Дорошенко Дмитро,історик,мін.УД - 117,1159,163,165,218
Дорошенко Павло - 204
" Петро,гетьм.У. - в204
Драхма, од. ваги - 109
Друкарні в Україні - в183
Друкарня НТШ у Львові - 137
Дуб Олена - 297
Дубас Ірина - 299
Дубно,м.на Волині - 134, 135
Дукати, мт - 128, 139, і141
Духовна Академія у Львові - 9
Духовна Семінарія в Кам'янці Под. 191, 193
Душенко Степан - п328
Душенчук Богдан,к. - 279

Е

Европа - 118,138,139,195,231,236, 244,283,288,299,312,317
Единбург,столиця Шотляндії - 280
Едмонтон,Альберта - 195,232,239, 279, 283, 330, 333
Екзархат УКПЦ в Мельбурні - 284
Екзильний Уряд УНР - 13, 225
Економічне вбивство - 185
Експедиція Заготівлі Державних Папе рів України, (ЕЗДП) - в19,117, 123,178,в189-96,211,241,246,247, 256
Експедиція ЗДП, Архів - в241-57
Ельба,ріка в Н. - 138
Ельбінг,порт.м.у Сх.Прусії -139
Ельванген,м.в Баварії -277
Емблеми держави - 134, 135, 233
Еміграція, українська - 115,125,236
Емісія карбованців в 1942 - 146
Емісія паперових грошей - 16, 133, 213, 215
Емісійні банки - 128
Емісії,авторизовані-117,162,163, в197-8
" нездійснені - 117, в199-207
Емітент - 117, 177
Ен Арбор, Мішиген - 279
Енгельс Карло, к. -280
Ерденберґер Вол.,інж.,Стан-й - 290
Еспанія - 138, 139, 278
Есперанто - 126
Естонія - 198
Етнічна ідентичність - 125
Етнографія і мистецтво УМА - 295
ЕУ/II - 107,109,117, передруки:133, 134, 138 і 142; - 198, 292, 322

Є

"Євшан Зілля", Видавн.Об'єдн. - 239
Єлисаветград,тепер Кіровоград - 221
Єршов А.,досл. - 142
Єфимок,срібна мт - і141

Ж

Ждан Михайло,історик - 290, 291, 294, 296, 333
Ждаха М.,мист. - 19, 255
Жґута Андрій,д-р - 294, п328
Жигмонт III,король Польщі - 139
Жиди - 14
"Жидівські гроші" (100 кб. з 1918) - 18, 96, 135
Житомир,м.на Поділлі - 16, 22, 29, 134,135,і136,180,221
Життєвий стандарт - 156
"Життя і Знання",журнал "Просвіти" у Львові - 135, 322, 331
"Жінка", журнал у Львові - 244.
Жовнірчук Володимир, к. - п328
Жовчів, повіт Рогатин - 274
Жуковський Антін, д-р - 294, 296

З

Забіяка Валентин, к. - 487, п328
Завадович Роман,письменник - 299
Завільська Емілія,мист. - 238, 295, 299, 300, 301, 302, 309
Завольович Василь - ж309
Загайкевич Роман, інж.,к. - 279,328
Загачевський Євстахій,письмен. - 287
Заготівля грошей у ЗДА - 119, 315-6
Заготівля грошових знаків - 117, 183-208
Задояний Василь - п328
Зайон, Іліной -180
Зайончковська М.,мист. - 19, 255
Зайхтер Рудольф,д-р,голова УФФ в Н. -268,280,281, 283
Закарпаття - 14, 117, 195
Заклинський Мирон,проф. - п328
Закопане,м.в Татрах у Польщі - 153
Заліщики,м.над Дністром - 114, 178
Зальцбург,м.в Австрії - 195
Заммен,фон,заст.мін.фін.УД - 165
Записки УТГІ в Мнх - 175, 323
Заповідник Шашкевича у Внг-283,312
"Зарево",Об'єдн. Студ. - 299
Заслужений Діяч Мистецтва - 235
" Майстер Народн. Мист. - 238
Заставні листи УД, 4½% - 199
Засяння - 331
Зах. Галичина - 176
" Німеччина - 13, 225
" Україна - 114, 117, 214, 244
Збараж,м.на Поділлі - 134,135,214, 322
Зборів, м. на Поділлі - 296
Зборовський Іван - 333
Збруч, річка в У. - 194, 277
Зварич В.,досл. - 132, 322
Зварун Іван,адв. - п328
ЗДА (З'єднані Держави Америки) - 119 125,180,195,209,223,226,231,234, 238,239,266,268,274,279,280,281, 282,283,285,290,292,293,307,309, 312,315,332
Зелений Клин, край в Азії - 282
Земельний Банк Гіпотечний у Льв. 177
Земський Союз - 168
"зикзак", вз - 28, 56
Зимовий Похід (І-й) - 13
Знак ДС - 17,27,28,39,41,43,45,49,53 61,95,96,107,163,181,186,193
Зінкевич Осип, к. - 279
"Зірки", вз - і25,в27,28,43,49,53, 56, 228
"Злато",зол.мт Волод.Вел.-138,і141
Зливок срібла - 129, 139
"Злот", зол. мт - 140
"Злотий" (мт 15 коп.) - 140
" Ген. Губернії - 153,і153
" Людової Польщі - і152, 153,
" Речіпосп.Пол. - 152, 156
"Злотувка", срібна мт - 140
Зограф А.,досл. - 142
Зозуля Яків,д-р - 164, 323
Золінґен, м. в Н. - 280
"Золота гарячка" - 318
"Золотий",срібна мт в П. - 139
"Золотий" рубель - 143, 157
Золото (щире) - 15, 31, 57, 63, 65, 67,73,76,109,127,128,129,134,158 162,163,164,204,205,212
Золото: його деґрадація - 318-20
Золотов Григір,мист. - 19, 20, 27, 39,56, 96, 137, в235, 247, 249, і250, і253
Золотник, од. ваги - 128, в131, 132
Золотникова система проб металів - в131
Золочів, м. на Поділлі - 134, 135, 214, 312, 322
Зольтав, м. в півн. Н. - 280
Зонненберґ-Федоровський В. - 323
Зорій Степан,кер.радіопрограми - 299
ЗОУНР - 11, 21, 61, 110,172,199,262
Зубенко Ярослава, к. - 282
ЗУНР - 11, 12, 14, 71, 137, 223,283 306

І

Іван Хреститель, святий - 138
"Іванові голівки", монети - 138
Іванус Федір, к. - 279,п329, 333
Іванчі Ладислав, к. - 280, 281
Івасюк Микола, мист. - 307
Іващенко М. - п328
Ігнатович В.В.,дир.УДБ - в179
Іконографія банкнот У.:
гривні - 57-76
дзвінка монета - 86-91
карбованці - 33-56
облігації - 77-85
Іконніков В.,досл. - 142
Іліной, Стейт у ЗДА - 263
Ільїн А., досл. - 142
Імперіял, рос. мт - 129, 157
Імпрези УМА - 297-9
Інсбрук, м. в Альпах,в Австрії - 9, 331
Інститут Археології АН УРСР - 142
Інститут ім.Липинського у Флд - 283
Інститут "Просвіта" у Внг - 286
Інфляція - 123, 133, 151, 152, 155, 176,187,209,в210,215,231,317
Інч (англ. од. довжини) - 107
Ірвінґтон, Ню Джерзі - 279
Іскало Федір, к. і вид. - 119, 264, 266,279,в330. Ілюстр. в тексті
Ісмаіл Ібн,емір Саманідів - 141
Іст Четем, Н. Й. - 285, 320
Італія - 242, 266, 280, 284

Й

Йонкерс, Н. Й. - 279
Йосиф І, Патріярх УКПЦ і Кард. - 239

К

Кабачків І.,контролер - 174, 225
Кавка Микола - 301, п328
Кадет, **чл.Партії НС - 160, 165**
Кадуцея,атрибут богів - в203, в204
Казань, м. в Росії - 180
Казімір III,поль.король - 139
Калґарі, Альберта - 279, 284
Календарні стилі - 22,**124,159,356**
Калиневич Іларіон - 296
Калинець Ігор, поет - в244,245
Калиновський М. - 94, 135, 323
Каліфорнія, Стейт ЗДА - 278, 293
Калуш, м. у Станислав. Області - 278
Кальнофойський Атанас,письм. - 63
Кам'янець Подільський, м. над Смотричом у Хмельницькій Обл. - 12,13, 19,21,23,27,28,38,42,43,48,49,51

53,54,56,91,96,107,116,176,178,
181, 183,184,186,191,193,194,195
198,227,228,229,234,235,237,289,
290,321,333
Канада -189,195,222,238,239,274,279
294,302,304,307,309,312,313,332
Канадійський Допомоговий Ком. - 289
"Канарейка" (250 кб.) - 18, 96, 135
Каневець,заст.упра.ЕЗДП - 191
Канюка Олександер,мист. - 4,5,7,
і238, в238, і261, 294, і298, 300
309, і310, 311, 333, обкладинка
Каплистий Макар,агроном - п328
Каплун Володимир, мист. - 305
Каракас,стол.Венесуелі - 235, 236
Карат,од.проби металів - 131
Каратна система проб металів - в131
КАРБОВАНЦІ, ГРОШОВІ ЗНАКИ УНР :
загально - 15,16,17,33,57,85,95,з96
98,107,108,128,в129,130,132,133,
134,135,157,163,166,175,181,198
10 кб. (1919) - 17,20,21,24,25,27,
28,33,і38,в39,і47,61,96,134,135,
181,і186,193,194,213,в227
25 кб (1918) - 17,20,21,23,25,29,
і30,33,і40,в41,61,96,134,135,163
181,і185,і187,
25 кб. (1919) - 17,20,21,23,25,28,
33,і42,в43,96,116,163,181,193,
і196
50 кб. (1918) - 17,18,20,21,23,25,
29,і30,33,41,43,і44,в45,і46,і47,
61,96,134,135,і137,181,і188,231
100 кб. (1918) - 15,17,18,20,21,23,
25, 29,і32,в33-8,і34,і36,96,134,
135,і136,162,163,164,185,197,210
230,237,обкладинка 4
100 кб. (1919) - 17,18,20,21,23,24,
25,27,33,і48,в49,і50,96,і137,181
193,194,227,в228,237
250 кб. (1919) - 17,20,21,23,25,28,
33,і51,і52,в53,96,134,135,181,
193,237
1000 кб. (1918-20) - 17,18,20,21,23
25,26,28,33,і54,в54-6,і55,96,134
135,і137,181,193,194,227,в229
Карбованці,грошові знаки для Украї-
ни з 1942 - в146-7. На ст.147-50
ілюстрації всіх 9 знаків: 1,2,5,
10,20,50,100,200 і 500 кб.
Карбування монет - 128,139,164,175,
193
Кардаков Н.,досл. - 94,107,213,219,
323, 324
Кардинал Федерал СеЛАс. - 299, п328
Карлів, повіт Снятин - 239, 240
Карло I, король Чехії - 139
Карльсруе,м. в Н. - 13
Карльсфельд (біля Мюнхену) - 300
Каришковський П.,досл. - 142
Карпатська Україна - 260, 283, 289
Карп'юк Адольф, к. - 278
Карсон Сіті, Невада - 315
Касперович, мистець - 19, 251
Каталог державних грошей У. - 119,123
Катерина II,цариця Росії - 127
Катеринослав, тепер Дніпропетровськ
- 195,219,220,221,289,297
Катеринославщина - 215
Каталог недержавних марок - 125
Каталог поштових марок України - 125
Кашуба Богдан, к. - 279, 284
Квадрильйон - 155
Квартники,срібні мт в Галичині - 139
"Кводр" (25 центів) - 315
Кедрин Іван,публіцист - 119, 320
Кедровський Вол.,Інсп.Армії УНР-210
Кейван Іван,мист. -118,235,в239,241
307,333
Келер Генрих, к. - 280
Кентакі, Стейт у ЗДА - 315
Керамічна Школа в Миргороді - 235
Кергонксон, Ню Йорк - 195
Керенки, пап. гроші з 1917 - 143
Керенський Вол.,прем.Тимч.Ур.-87,259
Києво-Печерська Лавра - 63, 142
Київ, столиця України -118,128,142,
161,167,172,173,175,177,178,179,
180,183, 185,188,189,193,195,197
198,210,213,219,220,221,229,231,
234,235,236,237,238,242,243, 246
259, 262,292,299,321,322
Київська Держава - 138
Київське Князівство - 139
Київщина - 277
Кисловодськ,курорт на Кавказі - 11
Китай - 127
Китастий Григір,дириг.і композ.-299
Кігічак Андрій, б.УСС - 294, 309ж
Кікта Євгенія - 294
Кікта Степан - 279,284,285,290,291,
292,293,294,295,297,299,301,302,
303,309,314,і332,333, обклад.3
Кікта Степан, ред. ДГУ - 4,5,7,91,
115, 119, 356
Кікта Степан і Євгенія - п328
Кікта Христина - 290
Кілограм, од. ваги - 132
Кінасевич Іван, к. - 227, 279, 333
Кіровоград (до 1934 Єлисаветград),
м. в Україні - 147, 151
Кістяківський Юлій Ол. - 168
Клепачівський Константин,ост.дир.
УДБ - в180, і180, 201, 203, 205,
п328, 333
Климентій, папа - 239, 284
Климкевич Роман,геральдист, к. -
279,282,283,323
Климко Олександер, мист. - ж311
Климовський Богдан - 279
Клівленд в Огайо - 3,4,114,115,118,
124,125,126,158,238,271,273,278,
279,283,284,287,289,290,291,292,
293,294,296,297,299,300,301,302,
304,305,307,309,312,313,314,332,
333,334,356,обкладинка 1 і 3
Клівленд Траст Компані,банк - 295
Кліш Володимир, д-р, к. - п328
Клюб У-х Колекціонерів у Внг - 282
" " Філателістів у Бфл - 330
" " " і Нумізм. у Мрл - 282
Книгозбірня УМА - в294
"Книгоспілка" в НЙ - 291, 296
Кобилянський Євген, к. - 268, 280
Коваленко,книговод ДС - 83, 181
Ковальська - ж311
Ковальчук Олександер - п328
Ковель,м. на Поліссі - 262,292
Ковжун Павло,мист. - 118, 242, в244
246, 247, 249

Ковль Сіті, Іліной - 279, 284
Ковч Христина - п328
Козак Григір - п328
Козбур Тарас,архітект - 294, п328
Кокіль Осип, к. - 232, 279, 285
Колекціонер, -ство - 118, 125, 269-281, 288
Колесар Юліян, мист. - 300,309,ж311
Колодій Михайло,підприємець - п328
Коломия,м. у Ссв Обл. - 194, 195, 239, 240, 260, 278
Коломийщина - 262
Колюмбус, столиця Стейту Огайо - 291
Комарянські,д-р М.і Зиновія-294,328
Комітет Придб.Пласт.Дому у Клд - 290
" Станиславівщини - 114
Коммос, рим. імператор - 138
"Комора",скарбниця ДС - 193
Комуністична партія - 243
Конашевич Сагайдачний Петро,гетьман - 330
Конґревний підвідділ ЕЗДП - 19
Конґрес (11-й) Ам.У-в - 313
Кондратюк Зенон - ж309
Конектикат, Стейт у ЗДА - 312
Коновалець Євген,полк.Січ.Стр.-211
Конотоп, м. виграного бою з москалями в 1659 - 296, 307
Константин VIII,імпер.Візантії - 141
Контора (рос.) Держ. Банку - 160, 161, 163
Концтабори - 243
Кооперація - 243
Копач Леся - ж330
Копичинці в Тернопіл.Обл. - 278
Копійка - 15,87,108,129,130,140, і140,143,157. На ст.141 ілюстр. 1 коп з 1909, 3 к. (1844), 5 к. (1913), а на ст. 157 - 5 к. "дзв монета
Копійки паперові - 143
Кордуба Мирон, проф. - 209
Коржуш - в35,38,39,41,43,49,53,56, 69
Коровицький Іван,мґр - 290,294,328п
Корони:Австро-Уг.Мон - 14,31,107, 133,і151,і152,157,166,176 209,210
" ЗУНР - 130
" мадярські - 155і
" словацькі - 154, і156
" Чехословаччини - 31, 154,156 166
Коропей Ярослав,д-р - п328
Коропецькі Микола і Оксана - п328
Коростень, м-ко в Житомирській Обл. 210
Корпус Січових Стрільців - 299
Корсунь Шевченківський - 237
Костюк Юліян,аптикар - 280, 282
Костів Володимир - п328
Котик Євген, д-р, к. - 90, 266,268, 279,282,323, п328, 333
Котляр М., досл. - 142
Коцко Адам,студент-герой - 296, 307
Кох Еріх,ґавляйтер Сх.Прус і Райхскомісар У. ("кат України") - 146 147
Кочани, Анастасія і Осип - 263, 278
Кочубей, князь, досл. - 142
Кравс Антін, ген. УГА - 215
Кравси, Марта і Мирослав - 126
Кравців Богдан, поет - 109,117,142
Крайовий Союз Ельбе-Везер-Емс - 268
Краків,стол.Зах.Галичини - 153, 176 234,237,239,242,243,309
Красицький Ф.,мист. - 256
Красовський Олександер, мист. - 20, 27,41,43,45,96,134,135,235,і250, 251,255
Кривецький Михайло, дир ДС - 13, 29 38, 160, 179, 181
Крив'як Мирослава - 292, 301
" Ярослав, д-р, к. - 279,п328
Крижанівська М. - п328
Крижанівський Юрій,д-р - п328
"Крила", журнал молоді - 324
"Крилаті", журнал молоді (СУМ) -274
Крим, півострів Чорного Моря - 236
Кримінський, мист. - 19
Крип'якевич Іван, історик - 142
Кричевська Євгенія,ж.Вас.Г.К. - 236
" О. - ж311
Кричевський Василь Вас. - 309,ж311
" Василь Григ. - 8,20,57,59,97 106,134,135,136,233,в235, і235,246,247,260,309,ж311
" М. В. - ж311
Кришталович Юрій - 290
" Ярослав - п328
Кредитові білети ДС - 15,19,134,135 161,162,197,201,213
Крем'янець на Волині - 134, 135
Крем'янецький Ліцей - 142
Крестянський Поземельний В. - 160,167
Кріва І. - п328
Кріслатий Григір - п328
" Зенон - 299
" Семен - п328
Кропоткін В., досл. - 142
Крути,станція між Ніжином і Бахмачем (бій 29.1.1918) - 124, 233
Крутянська В. - ж311
Крушельницький А. - ж311
Крюков Борис, мист. - 300
Кубійович Вол.,проф. - 107,109,333
о.Куданович М. - п328
Кукуруза Павло,проф. - п328
Кулинич Ольга, к. - п328
Кульженко Василь, вл. друк. - 21, в31, 41, 91, 183, 259
Кульчицька О.,мист. - 256, 300
Куна,од.ваги - 128, 138
Кунні гривні, номінали - 138
Купони обліґацій 3.6% - в77-85, 97, 135, і191
Курдидик Анатоль, ред.,к. - 278, 282, 284, п329
Курси валют (взаємні) - 117,118,133
Курси карбованців - 129,173,194, в209-10
Кубань - 195
Курах Михайло, інж. - ж311
Кути, м-ко на Гуцульщині - 277
Кухар Роман, проф. - 296
Кучмак Іван, мист. - ж311
Кушнір Марія - п328
" Омелян - п328

Л

Лаврський Музей в Києві - 142
Ладичин, повіт Тернопіль - 215
Ланцут,м.на зах.пограниччі - 178
Ласійчук Микола, д-р - п328
Лебедин (Харківщина) - 235
Лебідь Юрчик Харитон,дир.ДС - 20,23 31,39,41,43,49,53,56,61,79,83, і81, 165, 166, 169, 174
Лев (у гербі Галичини) - 174
Левицький Кость,прем.ЗУНР - 14, 306
" Мирон,мист. - 307
" Михайло - ж309
" Модест,д-р - і189
Левчик М. - п328
Лей,валюта Румунії - 156, 157
Лемішка Андрій, д-р - п328
Ленінград - див. Петербург
Ленкавський Степан, досл. - 323
Лерхе,дир.канц.Мін.фін. - 165
Лесик Роман - 295, 302
Лесняк Володимир - к. - 279, 285
Леся Українка - 296, 307
Лизогуб Федір,прем.УД - 12
Лимаренко Павло, к. - 279, п328
Липлява (Полтавщина) - 13
Лисенко Микола,композ. - 296, 307
"Листопадовий Чин" - 296,1306,307
Литва - 139
Литвиненко Надія - 297, 309
" Сергій,скульптор - 295, 297,в309, 311
Литвинець М. - п328
Ліберія,держава в Африці - 317
Ліштадт,м.в Чехії - 332
Лівицький Андрій, През.УНР - 13
" Микола,теп.През.УНР - 13
Лівобережжя - 235
Літатура - 107,128,129,131
Лідія,д.край в Малій Азії - 128
Лісовий Степан - п328
Лісовський Роберт,мист. - 19, 241, 255, 333
Лісюк Каленик, к.,філантроп - 278, 284, 293, 296, ж309, 312, п328
Літографічно-перекладний підвідділ ЕЗДП - 19
Літопис Бойківщини - 195
" Волині - 321
" УМА - 296
" Червоної Калини - 116,135, 184,197,209,230,321,322,331
Літочислення - 124
Ліщинські Софія і Ярослав - п328
"Логос",у.друкарня в Мнх - 195
Лодзь,м. в зах.Польщі - 191
Лозович Михайло - ж309
Лондон,стол.Англії - 19, 278, 280, 284, 285
Лончина Богдан, проф. - п328
"Лопатка" (50 кб.) - 18, 96, 135
Лорейн, Огайо - 279, 305
Лос Анджелос,Каліфорнія - 244
Лот, од. ваги - 131
Лотова система проб металів - в131
Лохвиця (Полтавщина) - 180
Лубні (Полтавщина) - 180
Луговий Ярослав, к. - 279
Лужницький Григір,проф. - в312
Луцьке,м.на Волині - 134, 135
Лучаківська Р.,мист. - 311
Лучків Іван, к. - 278
Люблинська Унія (1569) - 139
Любчик Василь,комуніст. комісар - 243, 244, 245
Людова Польща - 152, 153
Людовік Угорський - 139
Люрд,м.появ Богородиці у Франції - 296, 307
Люфтганза,нім.летун.комп. - 184
Ляйпціг,м.в Саксонії,в Н. - 237
Ляскоронський В.,досл. - 142
Лятуринська Оксана,письм.- ж311
Львів, стол. ЗУНР - 9,14,20,31,93 118,123,132,135,139,142,153,166 177,179,181,195,209,210,230,234 235,237,239,241,242,243,244,245 246,249,256,260,278,294,296,197 300,306,309,321,322,323,331,332
Льокальні гроші - див. Гроші місц.
Льокальні Пошти - 262

М

Мавзер, нім, зброя - 213
Мавроґордато Петро, к. - 280
Мадрид, столиця Еспанії - 278
Мадярщина - 117, 155, 231
Мазепа Галина, мист. - ж311
" Іван, гетьман - 142,204,299
" Ісаак,прем.УНР - 13, 211
Мазепинський Рік (1959) - 296, 307
Мазуренко Василь,в.о.мін.фін. - 11, 19, 160, 165, 169, 175
Мазурок Осип,агроном - ж309
Майданюки, Ельза і Осип-300,309,311
Макаренко Андрій,чл.Дир. - 12, 198
" Сергій,мист. - 300
Макарушка Любомир,чл.Вик.Орг. - 225
Максимчук Юліян, к.,досл.,автор - 125, і278, 281,283,284,321,323
Мала Азія - 138
Мала Рада (вужча ЦР) - 160
Маланчук Степан - 292,294,302
Малицький Олександер,проф.-279,285
" Омар,адвокат - 290
Манітоба, Провінція в Канаді - 284
Мапа українських земель 1918-20 - 6
Маріюпіль, м. на Приозів'ї у Донецькій Обл.(від 1948 Жданов)-221,262
"Марки" - 88
Марков О., досл. - 142
Марунчак Михайло,д-р - 312
Мартос Борис,прем.УНР - 13,23,164, і175, 184,189,195,209,210,211, 212,230,321,323
Марчак Юрій, к. - п330
Маршинський Аполінарій,дир.у мін. фін. - 160, 165
Масачусетс, Стейт у ЗДА - 127
Масляник В., мист. - 238
Массарі Северіно, досл. - 280
Матковський Адам - п328
Маценко Павло,музиколог - 289
Мацюк Богдан - п330
Махно Нестор,пров. повстанців - 118 і208, в215, і216
Маямі, Фльоріда - 282, 283
" Біч, Фльоріда - 323
" Шорс, " - 279
Мегик Петро,мист. - 309, ж311, п328

Медалістика - 274
Медведівка,с. у Черкаській Обл.- 213
Мелітопіль,м.у Запорізькій Обл.-221
Мельбурн, м. в Австралії - 284
Мельник Анна - п328
Мельник Дарія - 292, 302
Мельник Дмитро, к. - 227, 279,п328 333
Мельник Роман - п328
о.Мельничин Юрій, ЧСВВ, к. - 280
Мельхіорові (копійки) - 143
Менк В. - ж311
Мериленд, Стейт у ЗДА - 290
Меркурій, рим.міт.бог - 203
Металь - 128
"Метелики" - 18, 87
Меттен над Дунаєм у Баварії - 12
Метопа - 71
Метрична система проб металів - 131
"Ми і Світ" місячник у Трт-90, 323
Микешин М.,архітект - 260
Миколаїв, м. в У. - 280
Миколаївська Область - 145
Миргород (Полтавщина) - 195, 235
Мирний Іван,Держ.Контр.-183,184
Мирова Конференція в Пржс - 163
Мирянський рух за Патріярхат - 274
"Мистецтво",журнал у Льв. - 242,244
Мистецтво грош.зн.У. - в233-44
Мистецька Школа Новаківського - 239
Мист.-гравірув.відділ ЕЗДП - 19,20 191, 236, 256
Мистці-автори грош.зн. - 235-7
" " проєктів - 249-57
Михайлишин Семен - п328
Михайлів, д-р, команд.Охор.С. - 191
Михайло, св. Архистратиг - 174
Михайло Федорович,цар Росії - 140
Михайловський А.І.,дир.ЕЗДП-19,189
Мишуга Лука,Предст. ЗУНР - 223
Мідь, металь - 128
Міжнародна конвенція 1907 - 131
Міжкрайова Юв.Пласт.Зустріч - 320
Міжнародний Монетарний Фонд - 320
Мідвест Ордер е.Медал Сосаєті-274
Мікульський Збігнєв, к. - 268,280
Міліарісій,ср.мт Візантії - 138
Міліметр, од. міри - 107, 108
Мільонадіс Константин,мист. - 301
Мільпенґо, мад.цифра - 155
Мільярд - 107
Міністер фінансів УНР - 164,166,167 168,174,175,176,178,209,211
Міністерства УНР -
Військове - 171
Внутрішніх Справ - 171,173
Закордонних " - 171
Земельних Справ - 171
Ісповідань - 171
Народнього Здоровля - 171
Народньої Освіти - 171
Праці - 171
Продовольчих Справ - 171, 173
Торгу і Промислоовсти - 171
Фінансів - 11,12,13,14,19,41,85 171
Шляхів - 171
Юстиції - 171
Міннеаполіс, Міннесота - 238, 294, 298, 383
Мірний Іван, ген. писар УЦР - 162
Місії (закордонні) - 212
Місткість золота - 127, 143
Міська Рада Клд - 297
Міські гроші - див. Гроші місцеві
Мітрідат Евпатор,цар Понтії - 138
Міттенвальд, м. в Баварії - 239,331
Міхель Рундшав,нім.філат.ж.- 288
Міхняк Роман - 294, 302
Міяковський Володимир,архівар-в292
Мова: англійська - 123,219,283
жидівська - 37,134,135
мадярська - 156
німецька - 123,146,156,204,147
польська - 37,134,135,153,288
російська - 37,134,135,219,283
українська - 285
словацька - 156
французька - 65, 219, 283
чеська - 283
Мовна коректа - 123, 126
Мовчан Юліян,д-р - п328
Мозалевський Іван,мист. - 20, 27,57 73, 97, 134, 135, 183, 191, в236 247, 251, 256
Молодечий Комітет КУК у Внґ - 287
Моллєв Р. Г.,прац.УД - 168
Монастирський Антін, мист. - 300
Мондер, Альберта - 283, 312
Монета Львівська - 139
" ,найвищий номінал - в317
Монетарство - 128
Монети - 117,119,в128,129,133,138, і141,142,143,162,199,204
Монети, проєкти: золотої за 20 гв, срібної за 1 гв. і мідяних: 1, 2, 5, 10, 20 і 50 шагів - на ст. 164, 199
Монети СССР - і144
Монетний двір - 128, 177
Монетні системи - 15, 19, 57, 110
Монополії - 133, 161, 166, 167
Монпарнас,цв. в Пржс - 13
Монтреаль, Квебек - 279, 285
Мороз Олег,інж. - 292,293,297,299, 302, 303, 311, 328
Мороз Валентин,проф.,в'язень СССР-245
Мороз Людмила,мист. - 300,309,ж311
Морське Міністерство - 169, 171
Морське Око,озеро б.Закопаного - 153
Москва,столиця СССР - 94, 321, 324
Москалі - 87,94,135,142,214,243,245 283,321,324
Мох Олександер, ред.,к. - 278
Мошалів Михайло, мист. - 19
Мразниця к.Борислава,повіт Дрогобич - 242
Мудрик Мриц Ніна, мист. - ж311,п329
"Музей Визв.Бор.У." в Празі - 115
Музей ім. Шевч. в Бльомберзі - 289
" ім.Ярослава М.в Ярославі-289
" НТШ у Львові - 230, 242, 243 249, 313
" УВАН (в НЙ) - 313
"Музейні Вісті",журн.УНМ в Онт.-283
Музичка Ярослав, д-р - п329
Мусулманські краї - 138
Мюнхен,стол.Баварії - 13, 91, 159, 175, 195, 236, 238, 243, 263,274 280, 284, 313, 323, 324

Н

Навроцька Дарія - п329
Надвірна, м. на Гуцульщині - 195
Наджіг Хамадонський - 139
Надрага Василь, д-р - п329
Назарук Осип,журналіст - 198
Назви валютових одиниць - 17,128-30
Наліпинська Бойчук Софія, мист. - 19, 247, 251, і254
Нарбут Юрій, мистець - 19,20,22,27, 49,56,57,63,65,67,77,79,83,89,96 97,98,106,134,135,136,137,180, 182,183,201,202,203,204,205,206, 207, 231,233,234, і236, в236-7, 238,240,242,243,246,247,249,і250 і252, і255, і257,259,260,265,324
Нарбутівка, хутір на Чернігівщині - 236
"Нарбутівка", шрифт - 35,39,63,237
Наріжний Семен,проф. - 244
"Народна Воля",час.в Житомирі-16,93
" " " Києві - 322
" " " Скрентоні - 322
"На Слідах",муз.журнал - 283
Наукове Т-во ім. Шевченка - 107,109 175,195,234,239,241,266,283,289, 300,334
Наукове Т-во ім. Шевченка (НТШ) в Європі (у Сарселі) - 284
НТШ, Осередок у Клд - див. Осередок НТШ у Клд
"Науковий Збірник УВАН у США" - 288
"Наукові Записки УТГІ) - 175
Національний Музей у Львові-243,331
"Наше Слово",тижн. у Варшаві - 274
Небеш Степан, б.УСС - 299, п329
Невада, Стейт у ЗДА - 315
Негель Н., **прац. ЕЗДП - 20**
Недвел Дора - п329
Незаконні друки - 29, і30, і32, 45, 107, 110, в187
"Никел", монета у ЗДА - 315
Николенко Дмитро - п329
Нідерлядни (Голяндія) - 139
Нікель, металь - 128
Нікодим, Єпископ - 260
Нікольський П. - ж311
Німецька марка - 153, 157, 166, 176 209
Німецьке друкарство - 183
Німецько-сов. війна - 146
Німеччина - 31,57,67,147,153,156, 166,180,181,195,209,211,212,231, 237,238,239,262,268,274,280,281, 283,284,289,293,300,312,317,319
Німці - 178,180
Ніньовський В. - 323
Новаківський Олекса,мист. - 239
Новгород, м. в Росії - 128, 138
"Новий План",част.Кам.Под. - 191
Новий Орлеан, Люізіяна - 315
"Новий Час", часопис у Львові - 135, 321, 331
"Новий Шлях", тижн. у Внг - 312,324
Ново-Іванівка у пов. Хорол - 180
"Ногата",од.ваги - 128, 138,
Номінали - 119, 128, 138, 143, 146, 151, 153, 154, 155, 156, 221
Норт Олмстед, Огайо - 333
Носик Ірина, мист. - ж311
Нумізматика в Україні - 125, в142
" " УМА - в295
Нумізматичний Словник - 132
Нуммії, монети Візантії - 138
Нюарк, Ню Джерзі - 279, 285, 323
Ню Джерзі, Стейт у ЗДА - 223, 312
Ню Йорк, Ню Йорк - 13, 125,129,132, 159,179,195,205,210,242,243,277, 278,279,282,283,284,285,287,288, 291,292,296,309,313,318,324

О

Об'єдн.Мистців в Америці - 242
" б.Вояків У-в (ОбВУА) - 297
" У-х Орг. в Америці - 195
Обідний Михайло,досл. - 20, 93, 116 136, і189, в 195, 234, 256, 323
Обласний Державний Архів у Льв.-244
ОБЛІҐАЦІЇ ДС УНР, 3.6%, 1918:
загально - 18,27,77-85,95, з97,98, 133, 166, 181, 197, 217-8
50 гв. - 17,20,21,23,26,28,76,77-85 і78,97,134,135,181,183, і191,237
100 гв. - 17,20,21,23,26,28,76,77-85, і80,97,134,135,181,183,237
200 гв. - 17,20,21,23,26,28,76, 77-85, і81,97,134,135,181,183,237
1000 гв. - 17,20,21,23,26,28,76,77-85, і82, і84, 97, 134, 135, і137 181, 183, 237
Облігації Державного Банку УНР, 5%-161, 163
Облігації ЗУНР, 1921, 1922 - і222, в223-4
Облігації (Росії) 5%, в рублях - 219-21, і220
Обозненко Леонід,мист. - 19,251,259
Обріз монет (ґурт) - 128
Оброци Галина і Микола - п329
Обстежування банкнот - 118, 227-31
Овсянників Л.,мист. - 19, 251
Огайо, Стейт у ЗДА - 290, 304, 305, 314, 333
Огайський Деканат - 313
Оглоблин Олександер, проф. - 282
Оглюк Микола - п329
Одеса, порт над Чорним Морем - 21, 29, 45, 47, 91, 96, 142, 172,177 183, 187, 195, 210, 221
Одеське Т-во Історії й Старож.)-142
Одноцентовий Фонд - 291
Озарук Микола - п329
Окопи св. Трійці,село над Збручом - 194
Окупаційні поштові марки - 259, 262
Окупація У. Німцями - 117, 146, 153 154, 262
Олґердович Володимир,князь - 139
Олександрів, м. в У. - 221
Олексин Жигмонт,сотн.УСС - 299
Олексієнко Петро,музейник - 284
Олексій Михайлович,рос.цар -140,141
Оленівка (на Донбащині) - 235
Ольвія (над Чорним Морем) - 138,141
Омеціньский Омелян - п329
Онацький Євген,дипломат-108,117,158
Онишкевич Любомир,ред. - 279, п329
Онтаріо, Каліфорнія - 283, 293, 294 312
о.Онуфрів Григір,свящ.УКПЦ - 12

Опільський Володислав,намісн.Г.- 12
Орєшніков А., досл. - 142
"Орнамент", вз - 126, в27, 77
Орт, монета - 139
Осадців Василь,купець - 294
Осередок Культури і Освіти у Внґ - 283, 289, 312
Осередок НТШ у Клд-114,126,297,333
Осінчук Михайло, мист. - в242
Ост-рубель - 157
Остапенко Сергій, прем. УНР-13,179
Остапчук Роман - п329
о.Осташ Василь - п329
Острянський Йосип - 195
Осьмак, монета - 140
Отці Василіяни в Мондері - 283, 312
ОУН (Орг. У. Націоналістів) - 240
Охоронна Сотня (в Кам. Под.)-191,193
Ощадні каси - 133
Ощипок Яків - ж309

П

Павленко В., мист. - 238
Павлишин Дмитро,д-р - 292, 302
Павлічко Юрій,діловод Пласт.Філ.Б., к. - 279, 284, 285
Павлович М., мист. - 19, 255
Палладій (Відибіда),Архиєпископ УАП Ц - 13, 180
Палієнко Г. - п329
П А М'Я Т К О В І:
філателістичні блбочки - і126, і158 і265,і273,і275,і277,і281,і305
пам'ятки державности - в241-57
коверти - іл. на ст.: 119,122,182, 231,232,240,264,265,266,267,268, 274,275,277,283,305,314,334
листівки -і129, і262, і282 (Колом.)
приватні (недержавні) марки і наліпки - іл. на ст.: 245, 263, 270, 271, 272, 276, 279, 280, 287,301 305,306,307,311,334
спеціяльні штемплі - іл. на ст.:266 272,275,279,281,284,285,305,308, 311,320
Панамаренко Павло, к. - 279
Пантеон в СББ - див. Савт Бавнд Бр.
Панчишин Степан - п329
Паньків Іван, к. - 278
Пантікапей, над Чорним М. - 138, 141
Пап Михайло, проф. - 296, 299
Паперові асиґнації - 127
Паперові гроші - 16, 24, 27, 41, 61 77, 119, 127, 128, 281
Паперові гроші ЗДА - 315
" " найвищий ном. - 317
Пасейк, Ню Джерзі - 278
Патик В., мист. - 300
Патріярх УКПЦ і Кард.Йосиф І - 239, 241, 313, 314
Патріярший Фонд - 274
Парергон чудес св. образа Преч.- 63
Париж, столиця Франції - 13,71,131, 223,234,239,241,243,309,320,322
Паритет - 31, 118, 127, 143, 176, 209, в210-2
Парма, Огайо - 114, 126, 279, 280, 292, 294, 297
Парма Сейвіґнс еЛАс - 299
Партія Народної Свободи (кадети)-12
Парцеляція - 168
Пенґо, валюта Мадярщини - 155, 156
Пежанський Михайло,інж.,к.- 279
Пенні, грош. од. Британії - 209
Пеньковська Марія (пс.Ковжуна)-244
Передерій І., к. - 279, 282, п329
Передплатники кн.ДГУ - 124,328-30
Переказ грошовий (формуляр) - 261
Перемиський Річник - 288
Перемишль, м. в Зах У.,тепер у Польщі - 9,177,274,278,289,331,332
Періодика УМА - 294
Перепелиця Степан,мін.фін. - 11
Перепічка Олександер,друкар - 356
Перешори (Херсонщина) - 179
Перший Курінь Пл.Сен.ім.Тисов.-297
Перші поштові марки України - 259
"Перші Стежі"Гурток Ст.Пл. - п329
Першоднівки - 284
Петенко, ґравер - 20
Петербурґ (Петроград,Ленінград) - 15,42,143,165,177,179,180,219, 236,237,243,292
Петербурзька Академія - 236
Петерс Оскар, к. - 280
Петеш Ярослав, к. - 278
Петлюра Симон,Гол.Отаман УНР-12,178, 195,213,233
Петрів Катерина - п329
" Святослав, інж. - п329
Петрівська А. - 290
Петро, син Володимира Вел. - 138
Петро І, рос. цар - 140
Петровський М., досл. - 142
Петрук В., мист. - ж311
Петрушевич Євген,Диктатор ЗУНР - 12 14, 198, 223, 233, 306
Печатка Посольства УНР в Н. - 176
Пів копійки - 130
Півшаг - 129
Північна Дакота, Стейт у ЗДА - 294
Пігуляк Оленка - 301
Підляшшя - 321
Підпільша Пошта України (ППУ),вид. марок на еміґрації-263,266,284
Пік Володимир,інж. - 294, 302
" Ірина - 297
Пірнач - 83
Пісецька Галина - 293, п329
" Дарія - п329
Післямова (Л.Бачинський) - 333-4
Пйотрків,м. в зах. Польщі - 195
"Плай",пласт.кооп. в Трт - п329
Пласт,Орг.У.Молоді- 284,285,290, 291,297,299,302,304,320
Пластова Станиця в: Балтиморе-п329
" " у Вінніпезі - 285
" " " Денвері - п329
" " " Клівленді - 292
" " " Торонті - п329
Пластовий Дім у Клд - 273, 290, і291, 297, 299, 302
Пластовий Музей у Клд - 312, п329
Пластові марки - і272
Плюйко О. - 290
Плятлінґ,м. в Баварії - 12
Повітові Держ. Скарбниці-161,163, 178
Повністки (з надруком оплати) - 261, 305

Повстанські загони - 134, 135
Повх А. - п329
Подєбради, м. в Чехослов. - 198
Поділля - 181, 194, 259
Подлуський Юліян Сас,інж.,к.-278
" Юрій,д-р,к.,медаліст - в274, 279
Подніпров'я - 138
Подністров'я - 138
"Позичка Визвол.У." (1951)-225,і226
"Позичка Національної Оборони" - 223-4, і222, і226
Познань, м. в зах. Польщі - 139
Покуття - 191, 239
Поліграфічні Заклади Страш. - 194
Поліщуки, Анна і Семен - п329
Полісадів В. - ж311
Полісся - 321
Політехніка в Києві - 242
Полкині,пов. Ярослав на Зас. - 321
Полтава, м в У. - 13, 235
Полтавська битва (1709) - 140
Полтавщина - 180, 309
Полтина, мідяна монета - і141
Польська марка - 152, 157, 184
Польське Посольство в Києві - 172
Польща - 13,31,117,139,141,151,152, 153,156,157,176,180,181,191,195, 278
Польова Пошта УГА - 277
Поморяни, повіт Зборів - 296
Понятовський Стан.Авґуст,поль.кор.- 142
Попенко М. Р., мист. - 238
Попович Іван - 292, 302, ж309
Попович Лев, к. - 267, 278, 282, 324, п329
Порський В. (пс.Міяковського)-292
Постоловський А.,секр.УЦР - 162
"Поступ",кат.тижн. у Внґ - 297
Посольства УНР закордоном - 212
Поштова трубка - 89
Поштівки - 261,
Поштові марки України - 20,67,і86, 87,90,91,108,118,134,135,143,225 233,236,244,246,249,251,253,254, 255,256, і258, і259, стаття 259-62, 274, 276, 280, 288, 304, 330
Поштові марки, найвищий номінал-317
" " в Німеччині - і317
Поштові наліпки - 260
"Правничий Вісник" (ЗДА) - 205
Прага, стол. Чехослов. - 19, 115, 174,179,189,195,236,244,277,281, 332
"Празький гріш" - 139, і141
Преторіюс Е., проф. - 238
Прибалтицькі міста - 139
Придніпрянщина - 117, 143, 214
"Прижмурене Око" - 290
Приходько Антін, мист. - 20,43,96, 116, 134, 135, 196, в237, 247, 251, і257
Причорноморя - 141
Прінс Аувел Ян, к. - 280
"Провізорія" (п.м.з наддр.тризуба)- і258, 259, 262
Проєкти грошей І. Кейвана - 239-40
Проєкти грош. знаків,поштових марок і держ. паперів - 19, 239, ві249 -56, - гонорарі за проєкти - 20
"Прометей",Видавн.в Н. - 211
Прокопець В. - п329
Прокопович Вячеслав,прем.УНР-13,178
"Проліски" (Клд,1957) - 300
"Просвіта",Т-во у Львові - 296, 297 299, 307
Протекторат Чехії і Моравії - 117, 154, 157
Прусія - 139
"Птичка" (250 кб.) - 18, 96, 135
Публікації УМА - на обох обклад.
Публічна Бібліотека в Клд - 199
" " " " в Ню Йорку - 296
Пуд, од. ваги - 132, 143
Пула,мід.мт XIУ. віку - 139
Пултораки, монета - 139
П'ятирічні пляни (в СССР) - 133

Р

Рабкевич Володимира - 290
"Рада",щоденник у Києві - 179
Рада Амбасадорів у Парижі - 223
Рада Міністрів УНР - 166, 169, 175, 179, 199
Рада Уповноважених ЗОУНР - 14
Радзикевич Володимир, проф. - "Раки" (10 кб.) - 96, 135
Раковська Ніна, мист. - 300, 311ж
Раковський Роман, мист. - 301
Райх (Великонімеччина) - 153
Райхсдрукерай - див. Держ.Друк.в Б.
Райхсмарка, валюта в Н. - 156, 157, 317
Раритети - 108
Ратибор, м. на Шльонську - 71, 184
Рахів, м-ко в К.У. - 215
Рибак Юрій, к. - 279, 316
Рим, столиця Італії - 128, 141
Римські монети - 138, 142
" цифри - 131
Рихтицький Любомир,вид. - 279, 284
Ришитівський С., к. - 279, 285, 320 п329
Ребро - ж311
Ревай Юліян, мін. К.У. - п329
Революційна Українська Партія - 198
Регенсбурґ, м. в Баварії - 280, 284
Регіональне Об'єднання ЯРОКЗА - 284
Редактор книжки ДГУ - 4,91,124,333
Редакції (пресових органів) - 125
Резана, од. ваги - 128, 138
Ремісннча Школа в Коломиї - 195
Рентенмарк, валюта в Н. - 317
Ресорт Фінансів УНРади - 225
Реформа (валютова) в Австрії - 151
" " " Росії - 140,143
" " " Україні - 133
Ржепецький Антін,мін.фін.УД - 12, 90, 165, 1166
Рівне, м. на Волині - 13,146,150,176
Ріджвіл, Огайо - 294
Різально-лічильний цех ЕЗДП - 191,193
"Рік на Великій Україні"Назарука-198
Ріміні, м. в півн. Італії - 266, 280
Річнер Альберт і Христина - 333
Річниці видань грошових знаків -263
" " поштових марок - 263
Рішет Рожер, к. - 280, 283
Робертс Сесіл, досл. - 280,281,283
Рогатин, м. у Льв. Області - 274
Розенберґ Альфред,мін.Райху - 146

Розів Л. (Мозалевська),мист.-19,253
Розмір банкнот (пояснення) - 95,108
Розмінний білет м. Житомира - і136
" знак ДС - 17, 57, 160, 61, 95, 97, 108, і199
Розмінна монета - див. Дзвінка мон.
Розумів В. - 290
Рокицький М., мист. - 238
Романенчук Богдан,проф. - 283
Романових династія в Росії - 87
Романовський Борис, мист. - 20, 43, 53,96,134,135,237, і250, 251
Романяк Степан - п329
Ромен, м. у Сумській Області - 221
Росандич Кричевська Катерина,мист.-300, 309, ж311
Росбер Н., досл. - 94, 324
Росія - 15,87,107,117,127,129,131, 140,143,157,163,169,175,177,179, 209, 219
"Россика",рос.філат.журн.-94, 324
Ростів, м. над Доном - 215
Рочестер, Ню Йорк - 10, 126, 278, 279, 284, 294, 300, 331
РСФСР - 219
"РУБ",наддрук на пошт. м. - 262
Рубель, валюта Росії - 15,31,85,108 129,130,133,143,156,157,175,209, 210, 220, 221
Рубінович Богдан, к. - 282
Рудавський Володимир, к. - п329
Руденко Йоїль,дир.в Мін.фін. - 165
Румуни - 191, 195, 262
Румунія - 117, 156
Рум'янців Іван,мист. - 19, 247, і253
"Русская Почта",наддр.на п.м. - 262
Русь (княжа) - 129
"Руська Правда", збірник законів за Ярослава Мудрого - 128
"Рябі" (1000 кб.) - 18, 96, 135
Рябцевич В., досл. - 142

С

Савлучинський,ост.дир.ДС - 181
Савт Бавнд Брук, Ню Джерзі - 283, 292, 309
Савчаки, д-р Михайло, Наталка, Орися, Патрикія і Роман - 126
Сагайдачний Петро Конашевич - 71
Садовський Борис,піяніст - 299
" Євген,диригент - 297
" Микола,артист - 189
" Михайло, генерал УНР - 283, 312
Сальників М.,мист. - 19, 254
Сальников О.,досл. - 142
Саманіди,династія султанів - 141
Самоверський Мирослав,філ.купець - 280, 284
Самоквасов Д., досл. - 142
"Самостійна Україна",журнал - 239
Сан Франціско, Каліфорнія - 315
Сарни,м. на Волині - 262, 322
Сарсель,м. біля Парижа - 107, 109, 284, 333
Саскатун, Саскачеван - 232
Саскачеван, Провінція в Канаді-232
Сателітні країни - 133
Свастика - 146
Свенсон Константин,досл. - 280, 282
Свєнціцький Іларіон,музейник - 130, 331, 332
Свириденко Володимир,мист. - 301
"Світанок",Дод.до "НСлова" у Варшаві - 274
Світлик Михайло, к. - 268,279,п329
Світ Іван, к. - 278, 282
Світова Виставка 1939 р. в НЙ - 129
Світовий Конґрес Вільних Українців (СКВУ), Другий, 1973 в Трт - 129
Світовий Рік Втікачів 1959/60 - 126 296, 307
"Свобода",щод. - 119,243,300,313,318 323
Святослав (Турівський) - 138
Секретар Микола,досл. - в277
Сектор Філателії УМА - 273, 284, в295, 305-7, п329
Селезінка, отаман УГА - 198
Селянство,селянин - 133, 135
Сембай Сидір, д-р, к. - 280, п330
Семківні, С. М. Л. - п329
Семенець В. - п329
Семенюк Т. - п329
Сен Мішель, вулиця в Прж - 13
Сениця Павло, д-р - п329
Сенчук Роман, к. - п329
Сеньків Роман, к. - п329
"Серебро",ср.мт Вол.В. - 138, 141
Середа Антін, мист. - 19, 20, 88, 98,134,135,136,в237,247,254
Серії на грошових знаках:
АД 185 (100 кб.1918) - 38
АК I (50 кб.), 3 мм - і44,45
" " 4 " 45,і188
АК II " 3 " 45, 46
" " 4 " 45,і188
А О " - 29, 45, і47, і187
брак серії - 45, і46
С. А. І. (5 гв) - і60, 61,
Симоненко Василь,поет - 245
Сильчак Петро, к. - п329
Системи проб металів - 116, в131-2
"Сєвські чехи", рос. мт - 140
Сіболд Доналд, вл.друк. у Клд - 356
Сіверс А., досл. - 142
Сіменович Вол.,д-р, к. - 278, 312
Сімович Василь,ред. - 9, 331
Сітон, м. в Австралії - 280
Сіцінський Ю., досл. - 142
Січинський Вол.,арх. - в234, 236, 237, 239
Скарбник (УДБанку)-38,57,59,63,65,69
Скенектеді,Ню Йорк - 279, 282, 333
Скоропадський Павло, Гетьман УД - 12, 107, 165, 233, 260
Скрентон, Пенсильвенія - 176, 322
Слабченко М., досл. - 142
Слобода Михайло, досл. - 213, 219, 278, 324
Слободян (пані), к. - 279
Слобожанщина - 278
Словаччина - 154, 156
Слюсарчук Степан,пор.УГА - 189, в195, 333
Слюсарчук Юрій,гол.СУФіН - 132, 227 279, 282, 287, п329, 333
Смик Роман, досл. - в274, 279, 284, п329
Сміла (Київщина) - 277

Снігура Євген - п329
Сніткин, різьбар - 256
Снятин, на Покутті - 239
"Совет.Филат.Ассоциация" - 214
"Советсткий Коллекционер"-94,135,323
Совзнаки (сов. гроші) - 133
Сойм Карпатської України - 260
Сокаль, м. у Львів.Обл. - 134, 135, 137, бон і137, 214, 278, 322
Сокальський Повітовий Кредитовий бон - і137
Соколик Оксана Брездун - 293, п329
Соколишин Олександер, к. - 267, 279 285, 324
Солід,мід.мт 17 ст. в П. - 140, 141
Соловки,острови при вливі до Білого Моря - 213
Сологуб А. - ж311
Сольчаник Андрій, досл. - 279
Сомерсет, в Англії - 280
Сомко Надія (Макаренко), мист. - 300, 309, ж311
Собор св.Віо в Шикаго - 274
" Софії в Києві - і260, 330
" " Римі - 241
Сонце Руїни (гетьм.Дорошенко) - 204
Соренг,м. у Швеції - 330
Сотик ЗУНР - 14, 108, 130
Спілка У. Молоді (СУМ) - 284
Союз Визволення України (Київ)-284
Союз Збирачів п.м. у Бремерг. - 268
Союз Німецьких Філателістів - 268
Союз Слов'ян - 176
Союз Українок Америки - 283,287,312
Союз У. у Британії (СУБ) в Лдн - 19, 284, 285, 313
Союз У. Філателістів Австрії у Вдн 282, 284, 285
Союз У. Філателістів і Нумізматиків (в Ню Йорку) - 125, 266, 282 285, 287, 333
Союзівка (в Кергонксоні,Н.Й.) - 195
Спаський І., досл. - 142
Співвідношення систем проб м. - 116, в131-2
Срібло - 128, 129, 131
Срібна Земля (Карпатська У.) - 260
СРСР - 129, 296
СССР - 117, 131, 140, 143, 144, 156 214, 243
Ставнича Михайлина - 126, 309, 333
Ставничий Іван (І. С.) - 4, 71,і114 117, 126, 296, 297, 300, 309
Ставропігійський Інститут у Л. - 93
Станиславів (тепер Івано-Франківськ) стол. ЗУНР в 1919 - 14,20,23,27, 60,61,97,116,126,134,135,176,178 180, 181,194, 199, 230, 260, 274 297, 322
Станимір Осип,сотник - в215
Станиця Братства УСС у Клд-299,п329
Станьте колекціонером - 269-76
Стара Громада в Києві - 179
Стара Україна, журнал у Льв. - 20, 93, 116, 135, 195, 323
Старий Самбір,м. на Підкарпатті-195
Стахів Матвій,історик,гол.НТШ - 176
Стебельський Богдан,мист. - 239
Стеблецький Євген,філ.купець - 284
Стейман К. - ж311
Стемпковський І., досл. - 142
Стемфорд, Конектикат - 283,312,313
Степаник Олена - 309
Стерчо Петро, проф. - 324
Стефанович, сотник - 198
Стецiв Ярослава - п329
Стецьків І. - 311
Стиль (календ.), новий-22,124,159, " " старий - 22, 124
Стисловський Богдан, к. - 278
Стіл, м. у Півн. Дакоті - 294
Странік,підполк.Чеської Армії-215
Страшкевич К.,досл. - 142
Стривігор,музей в Перем. - 289, 332
Стригун Оксана - 301
Стрий, м. у Льв. Обл. - 194, 278
Стубан Франк - п329
Студентський Музей (ЗДА) - 312
Суми,Обл.м.у півн.-сх.У. - 221
Супрун Григір,прац. ЕЗДП - 165, 184
Сурохів,пов. Ярослав (Передсяння)- - 331
"Сучасність",журн. у Мнх - 243, 246
Сушиця Рикова,пов.Старий Самбір-195
Східня Німеччина - 280
"Сьогочасне і Минуле", журнал - 331

Т

Таберски Франтіск, досл. - 280, 283
Табір полонених у Ріміні - 266
Таланова Ангелина - п329
Таляри,срібна мт в зах.Евр. - 139
Таранов М.,скарбн.УДБ - 59, 63, 65, 67, 330
Тарасюк Микола - ж309
Тарнавські Наталка і Роман - 297
Тарнів, м. в пол. Польщі - 118,176, 178,180,181,194,241,244,249
Тарновецький Петро - ж294
Татри, гори в Європі - 153
Твердохліб Петро - п328
Теліга Олена,поетка - 300
Терлецький Ярослав, к. - 268, 279
Тетробол,срібна мт - 1141
Тернопіль,Обл.м. на Поділлі - 114, 134,135,137,176,178,191,214,256, 322
Тиктор Іван,видавець - 9
Тимф, мт 17 ст. в Польщі - 140
Тимочко Осип,д-р - п329
Тимчасовий Уряд (Керенського) - 87, 143, 259
Тира,м. над Чорним Морем - 138
Тисаревська Ольга,мист. - 300, 309
Тисьменица у Ссв Області - 178
Тихонів М. - п329
Ткаченко Григір, к. - 280, 324
Товариство Прих.Капелі Бандур. - 284
Товсте, повіт Борщів - 114
Тойбер Вільгельм, к. - 280
Торговельна Гімназія в Києві - 242
Толстой І, граф, досл. - 142
Тона, од. ваги - 132
Торонто, Онтаріо -90, 109, 163, 195 215,239,240,278,279,283,294,299, 313,321,323,330
Торн або Торунь, м.над Вислою-139, 195
Транспорт грошей з Берліна - 71
Трач Пилип, к. - п329

Трембіцький Володимир, проф. -130 205, 223, 279, 285, 324
Третій Універсал ЦР (20.11.1917)159
Трентон, Ню Джерзі - 279
Третяк (3 денари) - 139
Трешньовський Роман,інж. - 292, 297 302, 311, п328
Трибухівці, пов. Копичинці - 278
Тригліф,архітект.прикраса - 71
Тризуб - 18, (з хрестом) 35, 35,39, 41,49,49,53,56,59,61,63,65,67,71 73, 83, 88, 89, 203, 204
Трильйон - 155
Тройська вага - 109, 116, 131
" драхма - 109, 131, 132
" унція - 109, 131, 132
Тройський гран - 109, 131, 132
" фунт - 109, 131, 132
Трощинський, досл. - 142
Трояк, польська мт - 130, 139, і141
Трудовий Конґрес,парлямент У. - 12
Туган Барановський Михайло, мін.фінансів - 160, 180
Туреччина - 127, 262
Турин Іван, ред. "УФ" - 108,277,282
Туський Ахмед,перський учений - 139

У

Угорщина - див. Мадярщина
Ужгород,стол. Карп. У. - 159, 165
Україна Гандбух - 280
Україне Філятелістен Фербанд (УФФ)-і267, в 268, 280, 281, 282, 283
Україна (як край, Самостійна) - 9, 11,15,16,17,20,22,23,24,29,31,33 34,39,41,65,71,77,89,93,98,108, 110,117,123,125,126,130,131,133, 134,135,138,139,140,151,143, 146 150,153,157,158,159,160,163,165, 167, 168,169,175,177,179,183,184 195,198,204,209,213,214,215,218, 219,221,233,235,238,245,247,259, 260,261,262,266,273,277,289,
Українбанк у **Сов** - 195
Українська абетка Нарбута - 237
" Академія Мистецтва в Києві - 19, 20, 35, 235, 236
" Академія Наук у Києві - 179
" Армія - 17,**178**
" валюта - в130, 175, 184, 195 209
" Висока Економ.Школа в Мхн-175
" Вільна Академія Наук (УВАН) (на еміґрації) - 175, 179
" Галицька Армія (УГА) **- і178, 189, 195, 306**
" гімназія в Перемишлі - 9
" Господарська Академія в Подєбрадах на Чехії - 198
" Держава (УД-Гетьманат,1918)-11,12,16,21,23,25,31,39, 49,53,56,59,63,71,73,77, 90,93,95,97,107,165,168, 211,234,237
" Еміґрація,кн.Наріжного - 244
" Загальна Енциклопедія (УЗЕ)-9,94,117,134; - передруки на ст.135,136 і 137, - 195, 322, 331
" Ікона, кн. Гординського - 241
" Книга, журнал бібліограф.-283
" Мала Енциклопедія Онацького - 108, передрук 158
" мова - 151,154,155,156,179
" Народня Республіка (УНР) - 11,12,21,29,35,37,38,41, 45,57,59,61,63,65,67,88, 89,90,117,134,135,136,159 161,163,164,203,204,205, 210,236,256,289,309,331,**178**
" Національна Рада у Львові, 1918 року - 306
" Національна Рада (УНР в екзилі) - 12, 225, 226, 284
" Партія Соціяліялістів-Самостійників - 179
" Преса,концерн Тиктора - 9
" Радянська Енциклопедія (УРЕ) в Києві - 108, 141
" Спілка Образотворчих Мистців у Канаді - 239
" Студія Пластичного Мистецтва в Празі - 19, 236
" Федеральна Кредитова Спілка в Балтиморе - п329
" Федеральна Спілка в Рочестері - п329
" Федералістично-Демократична Партія (Київ) - 179
" Філателістична Бібліотека, видавн. в Шикаго-284,321
Українське Генеалогічне і Геральдичне Т-во (в Маямі) - 282
Українське Життя,двотижн.в Шкґ - 321
" Історичне Т-во (ЗДА) - 332
" Філателістичне Т-во у Львові - 282
" Філателістичне Т-во в Харбіні - 282
" Філателістичне Т-во у Філядельфії - 282
Український Архів-Музей в Денвері - 284
" Вільний Університет-284,313
" Воєнно-Історичний Музей у Внґ - 283, 312
" Голос,тижн. у Внґ - 323
" Город Культури у Клд - 299
" Державний Банк (УДБ) - 160, 161,162,163,165,в167,172, 173,174,175, в177-80,і177 179, 180,181,181,197,198, 209,219,220,221,333
" Державний Університет у Кам. Под. - 289
" Золотий Хрест,Від.8 - 300
" **Інститут Америки в НЙ - 283**
" Історик,журнал (еміґр.)-332
" Катол. Університет ім.св. Климентія,папи в Римі - 239, 241, 284
" Музей-Архів у Клівленді (УМА) - історія 289-311, 332,333,334
" Народний Дім у Клд - 299,309
" " Союз в Джерзі Сіті - 223, 226, 299
" Науковий Інститут у Гарварді - 283

" Національний Державний Фонд (1951) - 225
" Національний Союз (1918) - 12
" " Фестиваль в Давфині - 284
" Олімпійський Комітет (ЗДА) - 284
" Робітничий Союз у Скрентоні- п329
" Центральний Допомоговий Комітет на англійську зону Німеччини (1948) - 289
" Філателіст,журн.СУФіН в НЙ - 282,321, 332
" Філателістичний Клюб,Бфл - 93
" Філятеліст,журнал у Відні - 108, 213,219,277,282,324
Українські архіви - 283-4
" бібліотеки - 283-4
" землі,мапа 1914-20 рр.- 6,109
" музеї - 283-4, 312-3
Українсько-Американська Фундація в Онтаріо,Каліф. - 293, 294
Українці - 125,154,156,174,187,194, 238, 244, 284, 333
Умань,м. в Черкаській Обл. - 142
Унамуно,есп.філософ - 158
Універсал УЦР, Перший - 11
" " Четвертий - 124,і261
Універсальна Бібліотека, видавництво у Ссв - 195
Університет: в Києві - 142
" Міннесоти в Міннеаполісі-238
" в Одесі - 142
" у Харкові - 142, 292
" у Чернівцях - 142
" (тайний) у Львові - 9, 142, 296, 300, 331
Уніфікація дат - 124
Урбан Ванда - п329
Урбан Роман - 301
УРСР - 140, 179, 213
Урт (орт) - 139
Уряд Диктатора (ЗОУНР) - 14
" Кубані - 179
Усик, мист. - 311
УСРР - 262
Учитель, учителі - 125, 324
Ушков - 324

Ф

"Фабрика" ЕЗДП - 189, 193, 194
Фальк Гілдінґ, к. - 280, 281
Фальшування - в29, і32,37,39,41,43, 45,49,53,56,59,73, дзв.мт88, 91, 108,110,135,147,162,164,в185,205
Фаринич Й. - 289
Фаріон Марія - п329
Феник (польська мт) - 157
Фединишин Т.,реф.Від.Філ.СУБ-у - 285
Фединський Олександер,д-р,діл.преси УМА - 291,292,294,296,301,302, 333, обкладинка 3
Фединський Петро - ж294
Федеральний Банк Резерв (ЗДА) - 315
Федосіїв,завід.друк.в Кам.П.-191,194
Федорчук Валеріян,кап.фльоти - ж330
"Фейґели" (250 кб.) - 18,96,135
Фенiґ, нім. мт - 157
Фесенко Е.І.,друк. в Одесі - 91,183
Фирст Нешенел Банк в Н.Й. - 317
Філер,мад.грош.од. - 155
Філядельфія,Пенсильвенія - 180, 200 266,277,279,283,285,294,300,312, 315,316,324,332
"Філансист",псевдозбирач - 288
"Філателіст",неперіод.журн.СУФН-263
Філателісти,нім.і інші - 90,в280-1
" українські - 236, в277-80
Філателістична преса - в282-3
"Філателістичне Бюро"(Пласту)-284,285
Філателістичний Відділ Музею і Бібл. ім.Шевченка при СУБ в Лондоні-285
Філателістичні видавництва - 284
" " видання УМА - 305-6
" " каталоги - 283
" " крамниці - 284
" " товариства - 282
Філателія (українська) - 259-68
Фінанси України - 159-81
Фінансова Комісія Мін.Фін. - 169
Фінляндія - 293, 309
Флюнт Володимир, к. - 324, п329
Фляк Микола,арх. - 189, в195, 333
Фляшінґ, Ню Йорк - 277
Фльоріда, Стейт у ЗДА - 323
Фолліс,мід.мт Візантії - 138
"Фольклорама",фестиваль у Внґ - 287
"Фонд власного дому" УМА - 292,в293 299, 299, відозва 302-3
Фонд золота - 193
Форінт (валюта Мадярщини) - 155
Форт Накс,Кентакі (скл.зол.ЗДА) - 315
Фото-цинкографічний підвід.ЕЗДП - 19
Франк, валюта Франції - 166, 209
Франк Ганс, Ген.Губ. ГГ - 153
Франко Іван,"Каменяр" У. - і158,179 296,297,299,307,309,330
Франція - 13, 107, 109, 127, 179, 209,234,238,280,284,293,296,333
Френклін Мінт у Флд - в316
Фунт, од. ваги - 128, 131
" амер.(брит.) - 132
Фур Іван, кооператор - ж291
" Мирослава - 290
Фюссен, м. в Баварії - 239

Х

Хабурська З. - п329
Хамадан,м. в Персії - 139
Харак Я. С. - п329
Харим Дора - п329
о.Харина Мирослав,шамбелян - п329
Харків, м. в У. - 177, 221,236,237, 262, 292
Харківщина - 235
"Харківський примірник" - 292
Харлампович П.,досл. - 142
Харук Василь,к. - 279, 285, п329
"Хвилі" вз - 126, в27,28, 56
" " похил. вліво - 229
" " " вправо - 229
Хведорів В. - ж311
Хемніц,м. в Н. - 280
Херсон,м. в пол. У. - 221
Херсонес Таврійський - 138, 141
Херсонщина - 179, 280
Хибодрук (5 гивень) - 61, і199
Хмельницький Богдан,гетьман У. - 48,49,135,204,205,255,260
Хованєц Станислав,друкар у Ссв-191

Ходновська Мотря,мист. - 285
Ходорів, м. коло Львова - 244
Холм, м.в зах.У. - 11, 277
Холмщина - 184, 321
Холодний Петро,мист. - 182, в242, 243, 244, 245, 249
"Холодний Яр"(б.Чигирина), спомини Ю. Горліс Горського - 213
Хорольський повіт (Полтавщина) - 180
Хорунжинська,ж.Ігнатовича - 179
Храплива Леся (зам.Шур) - ж309, п329
Християнство (прийняття) - 138
Христос (Ісус) - 158
Хрест Петлюри -i178,309; - УСС - i178
"Хрестики", вз - 126, в27, 28, 59, 63, 65, 67, 73
Хронов'ят Михайло,кооператор - 297
Хронологія емісій грош. зн. - 23
Хрупович Б.,мист. - 300
Художній Інститут у Києві - 237
Художньо-Промисл. Інст. у К. - 238
Хуст, столиця Карпатської У. - 260

Ц

Цаль,од.міри - 107, 108
Царство Небесне - 158
Царський орел (у гербі) - 87
Цвинтар: св. Андрія в Пармі - 114
" Вальдфрідгоф у Мнх - 13
" Монпарнас в Прж - 13
" св.Ядвіґи в Блн - 14
Цегельська Люба - п329
Цегельський Лонгин,ЗУНР - 223
Центральна Рада - 8,11,15,16,19,21, 22,23,35,37,59,63,87,93,95,96, 108,110,117,124,134,135,159,160, 161,164,i174,175,177,179,181,197 199,210,237,259
Центральний Еміс. Банк Україна -146
Центр.Пластовий Музей у Клд-271,290
" Укр.Коопер. Комітет - 211
Центральні Держави - 166, 209
Центробанк у Львові - 177
Церква св.:Андрія в Пармі(кат.) 299
" Андрія у Клд (прав.) - 299
" Володимира у Клд - 299
" Йосафата в Пармі - 114
" Петра і Павла у Клд-290,299
" Пам'ятник УАПЦ в СББ - 312
Цехіни - венеційські монети - 139
Цибульський А. - п329

Ч

Чапельський Богдан - 330
Чарльот, Північна Каролайна - 315
Чарторийський Микола,видавець - 283
Чацький, граф, дослідник - 142
Чигирин,стол.гетьм.Дорошенка - 204, 277
Чигиринець Андрій (псевд.Яковлева)- 277
Чижевський Павло,мін.фін. - 183
Чикаленко Євген,філантроп-в179,1189
Ченстохова,м.в зах.Польщі - 178,180 181, 277
Червінець,мт СССР - 133,1141,157,193
Червона Русь - 142
"Червоні золоті"(дукати) - 139
Черкасенко Євгенія - ж309
Чернівці,стол.Буковини - 210
Чернігів,м в У. - 221
Чернігівщина - 159,236,238,243
Чернов Є., досл. - 142
Чернявський Іван,адв. - 278, 283
Четвертий Університал (22.1.1918)-124
"Чехи"(пулторак) - 139
Чехівський Вол.,прем.УНР - 13, 175
Чехія - 141, 215, 332
Чехословацька Республіка - 115,117, 154,156,157,215,480,281
Чмола Ольга - п329
Чопівський Юрій,д-р - п329
Чорне Море - 138
Чорнодольський Маркіян - ж309, ж329
Чорноморська фльота - 173
Чорняк Євгенія - п329
Чужина - 124, 125

Ш

Шаг - 15,16,17,67,87,108,129,130
Шаги, шагівки - див. Дзвінка монета
Шахт Гльямар,мін.фін.Н. - 212, 319
Шашкевич Маркіян,Пробудник Галичини - 296, 297, 299, 307, 312
Шашкевичіяна,журнал Зап.Шашк. - 312
Швайцарія - 183, 268, 278, 280, 288 309, 333
Шварцбарт Самуїл,вбивник Петл. - 13
Швеція - 141, 280, 281, 293, 302, 309, 330
Швець Федір,чл.Дир.УНР - 12
Шевченківська Фундація в Канаді-239
Шевченківський Музей в Києві - 235
Шевченкіяна - 296
Шевченко В., інж. - 289
Шевченко Тарас, Кобзар України - 296, 299, 307, 309
Шевчик М., к. - 280
Шевчук Ляриса - 290
Шелест Адріян,прац.УДБ -180
Шелов Д.,досл. - 142
Шеляг,мід.мт 17 ст.,польська - 140
Шемет,інсп.ЕЗДП - 193
Шептицький Маркіян, к. - 280
Шератон Готель у Клд - 299
Шерцль Р., досл. - 142
Шершеневський, прац. ЕЗДП - 193
Шефталер Ганс, к. - 280
Шикаґо, Іліной - 180, 239, 274, 279 280, 283, 284, 287, 300, 312, 313, 321, 333
Шиманський Григір, д-р - п329
Шиприкевич Володимир - п329
Шілінг (австр. мт) - 130, 151, 157
Шілінг (англ. мт) - 130
Шкарівка (Київщина) - 237
Шкільна Комісія М.Р. Києва - 179
Шкільник Ілля - п329
" Михайло,прац.Мін.УНР - 163
Школа: св.Йосафата в Пармі - 299
" Українознавства РШ,Клд - 297
" Тремонт у Клд - 299
" Шаф-а в Пармі - 297, 299
"Шлях", кат. тижн. у Флд - 324
Шодуар,барон, досл. - 142
Шостак,поль. мт - 139
"Шпаргали" - 312
"Шпаргаляр" - 312
Шпигинці (Київщина) - 236
Шпиталь Ольга, к. - 287

Шраг Михайло,заст.гол.УЦР - 162
Шрамченко Святослав, досл. - 91,200 266, в277, і278, 282, 324
Штемплі (пам'яткові) - 308 і на інших ілюстраціях пам'ятк. коверт
Штефан Авґустин,мін.К.У. - п329
Штоман Андрій, к. - 280
Штундер Д. - п329
Шугаєвський В.,досл. - 109, 117,138 142, 288
о.Шуфлят П. - ж309

Щ

Щербаківські (рід) - 236

Ю

Ювілейна МПласт.Зустріч,1972 - 285
Юг Россіи - 208, 215
Юґославія - 94
"Юнак",пластовий місячник - 274
Юнони храм (в Римі) - 128
Юрковський Володимир в Н.Й. - 129
Юрчик - див. Лебіль Юрчик

Я

Яблінчук Василь - п329
" Михайло - п329
Яблонський - 289
"Ясшня" (100 кб.з 1918) - 18,96,135
Яґайло Володислав,король - 139
Язвинський Михайло,скарбн.УДБ - 201 205
Яковенко,в.о.дир.УДБ - 180
Яковлів Андрій,дипломат - 263, в277
Якобі Осип,д-р, к. - 268, 280
Яловий Григір,гол.УЦДК - 289
Ямайка, Н. Й. - 278
Яминський Борис, к. - 280, 282, 284
Ян Казімір,король Польщі - 139
Ян Люксембурзький,кор.Чехії - 139
Ян Собєський,кор.Польщі - 139
Янін В., досл. - 142
Яремкевич Юрій, проф., к. - 227, 279, 333
Ярковський П., досл. - 142
Ярослав над Сяном - 274, 289, 331
Ярослав Мудрий,князь - 260
Ярослав Новгородський - 138
Яснопольський Леонід,проф. - 163

Для цього Покажчика вибрано з текстів 2040 гасел і определено приблизно 5195 відповідних відкликів

К І Н Е Ц Ь Д О Д А Т К У

\+ +

Всі цитати мають мову і правопис ориґінальних джерел.

\+

Дати в цій книзі подані за сучасним ("новим") стилем календарного числення.

\+

Манускрипти цілої книжки закінчено 8.X.1971 і монографію здано до друку 16.XI.1972.
Провірку Додатку закінчено 31.3.1974, а віддано до друку 24. червня 1974.

Технічне виготовлення і адміністрація: Степан Кікта

Офсетова Друкарня АКМЕ у Клівленді. Доналд Сіболд, власник
Друкарське викінчення: Олександер Перепічка
Друкар: Леонард Архацький

Переплетня: "Форіст Сити" у Клівленді

\+

ЦІНА: 8.-- ДОЛ.

У твердій оправі із золотим витиском: 10.50 дол.

Зауважена друкарська помилка в Каталозі:

В наголовку на ст. 9 переставлено лінії. Треба читати:

100 карбованців - перша банкнота
Самостійної України. Київ, 5. січня 1918

ВЛАСНІ ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОГО МУЗЕЮ-АРХІВУ у КЛІВЛЕНДІ:

- продовження з другої сторони обкладинки -

- (Леонід Бачинський): Політична, культурна та громадська діяльність Каленика Лисюка, 1887 -1967. 1967. Ст. 47 + 10 таблиць з фотографіями. 8½ x 5½. - Ціна 3.-- дол.

11. Д-р Олександер Фединський: Бібліографічний покажчик української преси поза межами України за 1966 рік. 1967. Ст. 76, 9 x 6. Ціна 3.-- дол.

12. Д-р Олександер Фединський: Бібліографічний покажчик української преси поза межами України за 1967 рік. 1968. Ст. 52 + 6, розмір 9 x 6. Річник II. - Ціна 3.-- дол.

13. Д-р Олександер Фединський: Бібліографічний покажчик української преси поза межами України. Річник III/IУ за 1968 і 1969 роки. 1970. Ст. 64, 9 x 6. - Ціна 3.-- дол.

14. Д-р Олександер Фединський: Бібліографічний покажчик української преси поза межами України. Річник У - УІ за 1970 і 1971 роки. 1972, ст. 80, 9 x 6. - Ціна 3.-- дол.

15. **Микола Гнатишак: Державні гроші України 1917-1920 років. Ілюстрований історично-іконографічний нарис. Редактор Степан Кікта, коректор мови Іван Ставничий, обкладинка і заставки Олександра Канюки, ст.112, в тім 1 мапа і 87 іл. Монографія має Д О Д А Т О К, сторін 244, в тім 356 іл. Компіляція і опрацьовання Степана Кікти, 1974, 9 x 6. - Ціна 8 дол., - у твердій оправі 10.50. - До книжки додано ще тримовний Каталог державних грошей України С. Кікти, ст. 20, в тім 5 іл. Разом книга має 376 ст. і 434 іл.; двомовне резюме.**

16. **Степан Кікта: (Спеціялізований) Каталог державних грошей України, українською, англійською і німецькою мовами. 22.липня 1974, ст. 20, в тім 5 іл., 9 x 6. - Ціна 1.50 дол.**

17. **Степан Кікта: Український Музей - Архів у Клівленді, 1948-1952-1973. (Липень) 1974, ст. 28, в тім 28 іл. Ціна 1 дол. - Це відбитка з Додатку до книжки "Державні гроші України", ст. 289 - 314 і спис видань.**

18. Приготовляється до друку Річник УІІ-ІХ Бібліографічного Покажчика української преси поза межами України за роки 1972-74 в опрацьованні д-ра О. Фединського.

ЗАМОВЛЕННЯ РАЗОМ З НАЛЕЖНІСТЮ СЛАТИ ДО:

The Ukrainian Museum - Archives, Inc.
4176 Spring Crest Drive CLEVELAND, Ohio 44144

ПЕРША БАНКНОТА УКРАЇНИ, 5. СІЧНЯ 1918

КИЇВ, 1918. Обі банкноти проєкту Юрія Нарбута (в поменшенні)